Поети

ПОЕТИ ЗАКАРПАТТЯ

Антологія закарпатоукраїнської поезії
(XVI ст. — 1945 р.)

1965

Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі
Відділ української літератури в Пряшеві

Від упорядників

Упорядники вважають своїм приємним обов'язком висловити сердечну подяку за цінні зауваження і поради під час підготовки книги до друку кафедрі української літератури Ужгородського університету, науковим працівникам Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка АН УРСР доктору філологічних наук С. Крижанівському, кандидатам філологічних наук П. Довгалюку і О. Мишаничу, завідуючому українською редакцією Словацького педагогічного видавництва в Пряшеві письменнику І. Мацинському, доценту педагогічного факультету Університету ім. П. Й. Шафарика А. Шлепецькому і старшому викладачеві філософського факультету Університету ім. П. Й. Шафарика Й. Шелепцеві.

Обкладинку запропонував І. Бринда

Підготовка текстів, упорядкування,
примітки і вступна стаття
Василя Микитася та
Олени Рудловчак

© SLOVENSKÉ PEDAGOGICKÉ NAKLADATEĽSTVO

Поети зелених Карпат

Карпати... Млиста давнина
При цьому слові вирина.
М. Рильський.

Карпати...

Вони прекрасні завжди — ранньою весною, коли одягаються в ніжнопрозорі зелені шати; щедропишні лісовими хвилями всередині літа; багряно-золоті плідної осені; безмежні і величаві, мов древній велет, сліпучосніжною зимою. Дивишся на них — і ніколи не надивишся, слухаєш їх — і ніколи не наслухаєшся. Здається, вони завжди неспокійні, завжди співали і співають якусь хоралову пісню сотнями тисяч ледве вловимих звуків, що виходять зі скель і проваль, з потічків і річок, з смерекових і букових пралісів, з полонин і низин.

Співали... Сумними колись були карпатські мелодії, мов би стогін пораненого велета. Відбивався той сум у завжди чорних хустинах журливих від недоїдання і постійного трауру жінок, в сумних очах рахівських гуцулів, спиських дрітарів і хустських наймитів, у темних від сажі хижинах і колибах, у тужливому рокотанні верховинських сурм — трембіт, врешті, в багаточисленних розп'яттях, що бовваніли на кожному кроці біля сіл і міст і мов би символізували собою долю розп'ятого на хресті різних мастей чужинцями всього закарпатського краю. І клювали його груди та пили кров будапештські, віденські, празькі, римські та місцеві круки — магнати, п'яніючи від крові і надприбутків, від експлуатації «русинів», «руснаків», «угрорусів» чи як ще їх звали «карпаторусів».

Співають! Мов розкутий Прометей, вільно дихають на повні груди Карпати та Бескиди і могутнім голосом співають величний

гімн звільненій людині, яка з кожним днем все більше і більше духовно зростає, проникливим розумом підкоряє собі на службу сили природи і щедре багатство гір.

І людина співає, співає вільно, на повний голос... «Верховино, мати моя...» чується на Говерлі і Поп-Івані, в Ясині і в Перечині, Хусті і Ужгороді. Летить той спів до древнього красеня оновленого Києва, до вічно юної і ніколи не старіючої Москви, які завжди прислухалися до мелодій рідних їм слов'янських Карпат, де живуть трудолюбиві люди — щирі у праці, натхненні у пісні і танці. Прислухалися і горювали та втішали у лихі дні, разом раділи у радісні години.

Співає натхненно розкута, оновлена Маковиця, що звінчалася з словацькими вільними Татрами і чеськими Крконошами, які в своїх дебрях пригорнули радянських партизанів-визволителів, щоб разом з ними заспівати пісню перемоги, пісню волі й світлого життя!

На весь світ співає тепер Радянське Закарпаття устами і багатотисячних учасників художньої самодіяльності, і свого заслуженого народного хору, і величними перегуками гудків та трембіт про сьогоднішнє щасливе життя у Країні Рад тих, хто віками гнув спину на чужинця і на «свого» ж таки пана. У цей багатоголосий хор вплітає свої радісні голоси і звільнене українське населення Чехословацької Соціалістичної Республіки.

Лунає вільна пісня на Свидницькому Святі української культури на Маковиці і вільну радість довгими віками гнобленого українського трудового народу Чехословаччини несе вітер у чеські землі, і на Радянську Україну, і в матінку-Москву, колиску визволення народів світу від всякого гніту і безправ'я.

Щедре Закарпаття, щедрі Бескиди талантами і, в першу чергу, своєю самобутньою народнопісенною творчістю. Співанку і коломийки десятками, а то й сотнями злітали на крилах пісень з уст дівчат і легінів, вівчарів і лісорубів, дрітарів та ставали ще однією крупинкою в самоцвітах народнопісенного багатства.

Значно бідніша була писемна і друкована поезія Закарпатської України минулих часів. І на це були свої історичні причини. Пісню не можна було заборонити королівським чи цісарським

указами, не можна було її припнути ланцюгом чи проколоти жовнірським багнетом, не можна було її арештувати і кинути в темницю, як це вчинили, наприклад, австро-угорські власті з «Русалкою Дністровою» та багатьма іншими виданнями XIX століття, як це робила чехословацька жандармерія з українськими виданнями закарпатської комуністичної організації в 20—30-х роках XX століття. Пісня, як ластівка, злітала над простори, ширяла понад горами і лісами, передавалася з уст в уста, з покоління в покоління і дійшла до нас в тій привабливій самобутності, що тепер чарує не тільки фахівців фольклору, а й найширші кола радянських людей та народів соціалістичної Чехословаччини.

Що ж стосується літературного процесу і зокрема розвитку поезії на найвіддаленішому південно-західному куточкові української землі за Карпатами, то вони розвивалися тут порівняно з іншими східними областями слабо. Українське населення, українська культура Закарпатської України віками пригноблювалися чужоземними колонізаторами, які за всяку ціну намагалися асимілювати і денаціоналізувати місцеве населення. Для цього чужинці забороняли відкривати державні навіть початкові школи, не кажучи вже про середні та вищі, організовувати друкарні для друкування підручників, українських книжок, де б вміщувалися твори українських письменників тощо. До середини XIX століття такі книги друкувалися за межами Закарпаття або ж привозилися з Києва, Львова, а то й Москви та Петербурга, бо українське населення ніколи не поривало зв'язків з своїми кровними братами на східноукраїнських, російських і білоруських землях. Незважаючи на сувору заборону, книги зі Сходу привозились і приносились через всілякі кордони аж до заповітного визволення Радянською Армією. Вони, а потім і революційно-визвольні марксистсько-ленінські ідеї підтримували волелюбний дух закарпатців у найтяжчі роки іноземного поневолення, вселяли віру у визволення і возз'єднання в єдиній братній сім'ї українського і всіх інших народів Радянського Союзу.

Важливою причиною гальмування розвитку української писемної культури було й те, що офіційною мовою на Закарпатті

до ганебного розпаду Габсбурзької монархії була латинська, німецька, угорська, а після насильного приєднання західноєвропейськими імперіалістами Закарпатської України до складу буржуазної Чехословацької республіки — чеська, на Східній Словаччині — словацька. Крім того, місцева буржуазна інтелігенція складалася переважно з духовенства та змадьяризованої аристократії і була ласа до наживи, і, отже, схильна до ренегатства і запроданства. Для неї приватницькі інтереси були вище всяких національних інтересів закарпатоукраїнців. Значна частина інтелігенції і письменників з простого трудового народу появилася лише в 20—40-х роках XX ст.

Українське населення за Карпатами, яке тепер живе і розвивається в межах двох дружніх країн — Радянської України і соціалістичної Чехословаччини, і своєю культурою становить складову частину, з одного боку, радянської, з другого ж боку, чехословацької соціалістичної культури, — в минулому спільно створювало свою літературу і культуру, отже, в історичному аспекті це була спільна культура і література закарпатських українців, яка становила складову частину загальноукраїнської культури і літератури. Це, зрозуміло, торкається і розвитку закарпатської поезії. Правда, в певні періоди історичного розвитку на території Східної Словаччини літературні стремління закарпатських українців мали свої специфічні риси, які відповідали відмінним об'єктивним умовам — чи то вже економічним, політичним, адміністративним — Східної Словаччини в порівнянні з Закарпаттям. Стежачи за розвитком закарпатоукраїнської поезії, ми і вкажемо на цю специфіку української літератури Східної Словаччини. Вкажемо на неї і в загальному розвиткові літературного процесу, і в творчості окремих письменників.

Якщо говорити про поетичну творчість місцевих письменників, то перші відомості про віршування на Закарпатській Україні припадають на XVI—XVIII століття. Виникло віршування як під безпосереднім впливом багатющої фольклорної творчості і віршованих спроб східноукраїнської поезії, так і під впливом західних зразків — латинських, угорських, чеських,

Ян Благослав умістив у своїй рукописній «Чеській граматиці». Ян Благослав зацікавився «слов'янським діалектом» пісні, який хоч і був схожим на відомі йому західнослов'янські мови, але й відрізнявся певною своєрідністю. Як гадають вчені, про існування української мови він, напевно, ще не знав, бо вона тільки починала набирати сили. Досліджуючи найдавнішу перлину народної творчості, І. Франко твердив, що пісня написана галицьким або покутським діалектом і що вона «повинна стояти на чолі збірок народних, а особливо історичних пісень»[1]*. У найновіших дослідженнях установлено, що діалект цієї пісні не гуцульський, а «західних угрорусів», тобто закарпатський*[2]*. Ось чому ми і відкриваємо антологію саме цією піснею-баладою.*

З світських віршів XVII ст., що виникли на місцевому грунті, відомі такі твори, як «Пѣснь о образѣ Клокочевском», «Пѣснь о Будинѣ». Обидва вірші були відгуком на живі події часу — повстання Е. Текелі 1683 року, боротьбу куруців з лабанцями і поразку турків, коли їх під Віднем розбили австрійці. Автор першого вірша на історичний сюжет від імені «образу пречистої в Клокочеві» оплакує міжусобну війну, що її вели між собою куруци та лабанці. Партія куруців на чолі з графом Текелі при допомозі Туреччини намагалася звільнити Угорщину з-під володіння Австрії. Натомість лабанці були прихильниками австрійського та німецького панування в Угорщині і непримиренними ворогами куруців[3]*.*

Як відомо, закарпатці всебічно підтримували повстання Текелі і були на боці куруців, але позиція автора невиразна. «Ся пісня, — писав Ів. Франко про вірш, — зложена якимось досить письменним і зі станом подій обізнаним чоловіком, уводить нас в осередок бажань та симпатій тодішніх освічених русинів. Її автор, як і слід було ждати, противник мадьярської самостійної, чи мадьярсько-турецької держави, а прихильник німців. Він рад би, щоб турків вигнано не тільки з Угорщини, але і зі

[1] І. Франко, Студії над українськими народними піснями, Львів, 1913, т. І, стор. 18.
[2] Українська народна поетична творчість, Київ, 1958, т. І, стор. 75.
[3] Див. Очерки новой и новейшей истории Венгрии, Москва, 1963, стор. 20-21.

Стамбула, і ся евентуальність по побіді 1683 р. видається йому досить близькою. Про польську поміч під Віднем він згадує симпатично, але не признає їй такого рішучого впливу на побіду, як се чинять поляки. Віденський терен від нього далекий; зате про утяжливу роботу очищування Угорщини від турків він знає більше, а тут виступають уже німці»[1]. *З усього видно, що автор був духовною особою, вірнопідданою Габсбургам і католицькій церкві, а тому не відбив у своєму творі загальних настроїв українських закарпатських трудящих, які боролися як проти габсбурзького, так і проти турецького поневолення. Незадоволений автор і спустошенням клокочівської церкви (Східна Словаччина) куруцами, де, можливо, він був священиком.*

Подібними ж мотивами пройнята і «Пѣсня о Будинѣ», в якій говориться про «веселу новину», що «пришла от Будина», де були розбиті 1683 року «християнськими» військами турки і разом з ними куруци графа Текелі. Цікаво, якщо в першому віршеві строфи чотирирядкові з парним римуванням, то тут вони вже 6 рядкові (6—6—7, 6—6—7) з складним і строгим римуванням аа б вв б. Кожний третій рядок повторювався два рази, а це свідчить про те, що поезія, напевно, була призначена і для співання.

У XVIII ст. ми маємо вже більше цікавих зразків світської поезії, яка наперекір духовній ліриці здобувала громадянство в давній літературі з своєю соціальнопобутовою, історичною, любовною та іншими тематиками. Найпопулярнішим був тут відомий вірш — акростих «Пісня про світ» чи «Пѣснь о плачливом житіи бѣдного студента» Олександра Падальського, що за свідченням І. Франка «був розповсюджений широко в наших горах» і «закрашений признаками гірського діалекту»[2]. *Цей вірш відомий в кількох закарпатських списках, він мав вплив на створення інших поезій, таких як «Пѣснь о злых панах», «Мѣзерія на сем свѣтѣ мене понудила», «Нудно ж мѣнѣ, що думаю», «Що я ко-*

[1] І. Франко, Карпаторуська література XVII—XVIII віків, Твори, т. XVI. Київ, 1955, стор. 318.
[2] І. Франко, Карпаторуська література XVII—XVIII віків, стор. 326.

му виноват, за що погибаю?» і т. п., знайдених у закарпатських рукописних пісенниках, які були складені відомими і невідомими упорядниками.

Важливо зазначити, що у віршах цього часу оплакується нещаслива доля не тільки однієї людини, але й цілої громади, дається характеристика всьому суспільному устрою на зразок східноукраїнських сатиричних віршів. Так, у «Пѣсні о злых панах» невідомий автор говорить про те, що приходить кінець світу, бо пани «люд худобный зневоляют», сваряться між собою, кепкують над бідними. Правду було даремно шукати і добре живе лише той, що знає брехати; тепер всякий може звати ся паном, аби лише мав мішок з грошима. Симпатії автора на боці найбіднішого населення:

Люде у бѣдах загибают,
А у журбах изсыхают.
Теперь правда оскудѣла,
Ненавист ся вкоренила.

У цьому плані особливо заслуговує на увагу «Пѣснь о руснаках», що є зразком гострої сатири з високим громадським звучанням, з елементами викривального реалізму. Вірш був написаний на території Східної Словаччини і показував надзвичайно тяжке становище українського населення, над яким знущалися і угорські, і словацькі, і свої пани. Все, що має «седлак», тобто селянин-хлібороб, мусить віддати численній ораві визискувачів, а якщо не дасть, то буде битий, а правди ніде не знайде:

Идеш пану жаловац,
Мусиш з собов дары брац:
Гуси, куры, телята,
Вайца, масла, прасята.
А гдыш того ты не маш,
Нич у пана не взыскаш...

Автор саркастично зауважує, що «руснаки» є веселий народ, які «піют, танцуют и порцѣю дават» і «кія не сануют». Варіанти цього вірша відомі і в словацькій літературі; ними цікавився

видатний словацький будитель Ян Коллар, опублікувавши один із списків у збірнику »Národnie zpiewanky čili písně světské Slowáku w Uhrách« (Будапешт, 1834—1835).

Історична тематика знайшла своє місце у таких віршах, як «Пѣснь о страшных лѣтах» та «Пѣснь о свѣтѣ марномъ», в яких говориться про страшні роки турецького нашестя на слов'янські землі, коли падали королівства, крушилися цісарства, коли «львы строгие на свѣтѣ повстали и волци драпѣжнии людей пожирали», коли земля «от поганов-тиранов барзо спустошена». Вірші ці були знайдені серед духовної лірики і тому, зрозуміла річ, вони закрашені певною проповідністю, зверненням до бога, щоб той спас всіх християн від нападу ворогів, уберіг від «тиранства» і «поганства».

Інші зразки віршової літератури XVIII ст. («Вже прѣшов час, лишаю вас», «Ужем скусил, что ест школа», «Добру новину, брат, звѣстуєш» тощо) шкільного походження і розповідають у бурлескно-травестійному стилі про потойбічне життя праведників і грішників, про страх перед смертю, про надзвичайно тяжке навчання тодішніх школярів у школах, де за всяку найменшу провину били, де школярі голодували і бідували. Зустрічалися тут і так звані «сороміцькі», або жартівливі твори з різними солоними натяками («На горѣ стояла . . .»). Наявність мадьяризмів і діалектизмів у віршах свідчить про те, що такі вірші або ж складалися місцевими мандрівними дяками, або ж докорінно перероблялися з уже відомих загальноукраїнських зразків.

Були тут у той час і вірші на моралізаторсько-дидактичні теми («Пѣснь о размышленіи смерти») і окремі зразки схоластичної панегіричної лірики, прикладом якої може служити вірш «Пѣснь погрѣбенію Бѣзантія», написаний з нагоди смерті мукачівського єпископа Бізантія в 1733 році, два панегірики П. Лодія з кінця XVIII ст. тощо. За своєю формою такі вірші нагадують схоластичне новомодне віршування XVII ст. у стилі «барокко» — Кирила Транквіліона Ставровецького, Єлисея Плетенецького, Касіана Саковича, І. Величковського. Для прикладу наведемо дві строфи панегірика на смерть Бізантія

О Мукач, Мукач осирощеный,
Так тешик[1] Ердель[2] барзо смущеный.
Весь народ людски юж ляментует,
Уграх, волохах велми жалует.

Смутная бо труба юж затрубѣла,
Штрогая смерте метлу трутила.
И патерицу[3] из руки выняла,
И архиерейску пла(ш)чу подерла[4].

Зазначимо, що подібне писалося і на початку XIX ст., а в церковних виданнях — аж до XX ст. (оди А. Вальковського і В. Довговича на честь єпископа Андрія Бачинського, панегірики Г. Тарковича на честь архікнязя Йосифа, гімнописання в «Церковной газете», «Новом свете» тощо). Авторами таких схоластичних віршописань були здебільше люди духовного стану, що часом мали високу церковну освіту і займали високі церковні пости в єпархіях. Говорячи про таких «писателів» XVIII і початку XIX ст., Іван Франко зазначав, що та «вища просвіта замість зблизити русинів до живого джерела розвитку народу і його мови, віддалила їх від нього, повела інтелігенцію в обійми німців, поляків, мадьяр, а простий народ лишила в темряві або щонайбільше — лишила йому старі пам'ятки своєї письменської роботи... Тільки менше освічені або виїмково зорганізовані одиниці з-поміж тої інтелігенції не порвали зв'язків з простим народом і його мовою»[5].

Саме до таких останніх авторів І. Франко відносив мукачівського каноніка Івана Пастелія, який в кінці XVIII ст. написав досить інтересний за художньою формою вірш-акростих, що є надзвичайно гострою сатирою на розбещене і аморальне життя духовенства. Вірш цей нагадує відомі в українській літературі віршові сатири XVIII ст. «Отець Негребецький», «Вірша про Кирика», «Плач Кіевских монахов», «Сатиру невідомого селянина» та інші.

---

[1] Тешик (угор.) — прошу.
[2] Ердель — угорська назва Трансильванії
[3] Патериця — жезл єпископа.
[4] Інший варіант подав В. М. Перетц, див. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI—XVII веков, М.—Л.—1962, стор. 165.
[5] І. Франко, Карпаторуська література XVII—XVIII віків, стор. 329.

Як там, так і в сатирі Пастелія розповідається про певні суспільні явища тогочасного життя. Архівні документи, що були передані з Мукачівського чернечого монастиря отців Василіан до Державного архіву Закарпатської області, розкривають справжню суть «діянній» монахів та ігуменів, які, здається, тільки те й робили, що судилися з селянами за «коблини», «десятини», за землю, за ліс, за виноград, за сіль, за несплату штрафів і т. д. Серед паперів другої половини XVIII ст. є й дві дуже важливі праці І. Пастелія «Дисертація каноніка Мукачівської єпархії в м. Ужгороді Пастелія Іоанна з дисциплінарних питань ордена, 1788»[1] *та «Доповідь каноніка Мукачівської єпархії Пастелія Іоанна жупній депутації про врегулювання відношень між грекокатолицьким попом і православними прихожанами в Ужгороді»*[2]. *Навіть сама назва цих робіт свідчить про те, що Пастелій написав свою сатиру з глибоким знанням життєвого матеріалу.*

Идут, попе, лѣта, придет кончина,
Бы тя не застала лиха година.
Глубоко спишь, пробудися,
Заблудил есь, навернися,
Попе, покайся!

Рефрен «попе, покайся» і говорить про кінцеву мету автора сатири. Подібну мету переслідували і багато анонімних авторів сатиричних віршів XVIII ст., що хотіли своїми творами вплинути на виправлення порочного життя чорного і білого духовенства. Але часом такі сатири набували виразного громадського характеру і були передумовою виникнення більш демократичної літератури, перегукуючись з народнопісенною творчістю.

Були й деякі інші зразки, але взагалі дуже мало збереглося від давнього українського віршування за Карпатами. І хоч яке воно було бідне, все ж свідчило про своє незаперечне буття і єдність з усім українським літературним процесом[3].

[1] ЗОДА, ф. 64, оп. І, од. зб. 1172.
[2] ДАЗО, ф 64, оп. І, од. зб. 1172.
[3] Див. ще О. В. Мишанич, Література Закарпаття XVII—XVIII століть, Київ, 1964, стор. 66—115.

Продовження давніх традицій віршування бачимо і в творах авторів першої половини XIX сторіччя. Іван Ріпа, творчість якого поєднує письменство XVIII сторіччя з поезією нової закарпатоукраїнської літератури другої половини XIX століття, поряд з піснями релігійно-моралізаторського характеру, пише також вірші на громадські мотиви з виразним соціальним звучанням. У своїх піснях виражає співчуття до трудових мас. Від штучного силабічного віршування наближується до народно-пісенних форм, використовуючи й художню образність усної народної творчості, і багату лексику народної мови. Це торкається особливо його останніх віршів, в яких гостро звучать антифеодальні настрої співця. Їм співзвучні ранні поезії. О. Павловича, І. Вислоцького та кількох інших авторів літературного кола О. Духновича, з якими разом виступив І. Ріпа вже в середині сторіччя на сторінках одного з альманахів «Літературної спілки Пряшівської». Для художньої манери І. Ріпи характерні простота, лаконізм, виразність і схвильованість, в якій виражене уболівання за долю уярмлених і бажання справедливості для них.

Давні традиції розвиває в своїй творчості також і Василь Довгович, що жив на межі XVIII і XIX сторіч. Довгович — духовна особа, але його поезії мають переважно світський характер. Правда, є в його поетичному доробку оди, але, якщо вони й присвячені церковним особам, в більшості носять світський характер. Серед віршів Довговича багато епіграм, адресованих і високопоставленим особам, і друзям автора. В них він добродушно, а іноді й в'їдливо, кепкує з людських слабостей і пороків, зачіпаючи нерідко й соціальні струни протиставленням інтересів «овечок» інтересам «вовків». В латинських віршах, які становлять переважну частину поетичної спадщини Довговича і які до цього часу не вивчені, автор торкається історичних, наукових, філософських та інших проблем. Вірші, писані угорською та українською мовами, в більшості торкаються побутової сфери життя людини, хоча своїми аспектами зачіпають широкі суспільні проблеми. Угорською мовою написана любовна і пейзажна лірика Довговича раннього періоду його творчості, в якій

помітний вплив класичних зразків з реалістичними елементами. В ряді угорських і українських віршів Довговича ліричний герой — це проста людина, зразок людської гідності, яка з гіркою усмішкою сприймає несправедливість тогочасного суспільного ладу. Роздумуючи над її долею і людськими стосунками, Довгович засуджує лицемірну, антилюдяну, егоїстичну мораль панівних класів і радить відмежуватись від неї. Він з відразою констатує, що світ шанує багатих, а між тим їх совість чорна і брудна. В противагу до них, Довгович з пошаною згадує свого бідного батька, який «у халупі без димаря жив», але був благородною людиною і прищеплював синові принципи людяності. Ніжні і теплі почуття виявляє Довгович у відношенні до тварин і предметів, які не можуть зрадити людину («Моя гусочка», «Чому я музикант і тепер», «Mit gondolsz te szegény» та інші). Його вірші пройняті любов'ю до мистецтва, яке помагає забути про «проклятий вік, тепер начатий».

У Довговича є велика кількість віршів гумористичного характеру. Написані вони в травестійному стилі на зразок веселих як українських, так і західноєвропейських віршів та пісень мандрівних співців. Часто крізь сміх чується в них гіркий плач і нарікання на тяжку долю. Кілька віршів Довговича являють собою вільний переспів польських, німецьких та угорських пісень, як наприклад, «Дурень би 'м я журитися», «Коханка тай Гунтяй», «П'яниця та його корчажиця» та інші. Часто переспівував Довгович угорські та українські народні пісні, яскраво відбиваючи і їх гумор, і свіжий оптимізм («Баба піпашка». «Хвала сільській молодиці» (угор.), «Дівка на яри співат», «Пісня жабам», «Чортова жона, не моя» та інші). Одну з них — «Дівка на яри співат» — вмістив як народну пісню під назвою «Заспівай ми, зозуленько» М. Лучкай в своїй відомій «Grammatica Slavo-Ruthena» (Будапешт, 1830).

Мова українських віршів Довговича народна. Вона багата, різнобарвна, соковита, проста. Образна система поезії Довговича своїми коренями сягає також в народну творчість. Віршам Довговича притаманні мелодійність, пісенний — іноді коломийковий

— розмір. Часто вжиті рефрени і повторення, своєрідне римування рядків підсилюють їх пісенний характер.

Писав Довгович, як уже говорилося, і панегіричні твори «високим штилем», які, одначе, літературної вартості не мають.

Уяву про закарпатоукраїнську поезію початку XIX сторіччя могла б значно поширити поетична спадщина М. Лучкая, яка, на жаль, до нас не дійшла. Є, однак, про неї вірогідні свідчення сучасників Лучкая, на підставі яких можна встановити певні характерні риси її. Я. Головацький в 30-х роках минулого сторіччя бачив у Лучкая рукописні «збірники народних пісень і власних, оригінальних поезій та перекладів материнською мовою». З оригінальних Я. Головацький згадує ліричні поезії — «звірення почуттів молодої душі під розкішним італійським небом»[1]*, де Лучкай перебував у 1829—1830-му роках на посаді придворного священика князя Людовика з Люкки. Такі збірники в цього автора бачив також словацький літератор і публіцист Б. Носак-Незабудов, який відвідав Лучкая за кілька місяців до його смерті, у 1843 році. В своїх дорожніх записках він подав зразок перекладу Лучкая — переспіву поезії Овідія. Носак-Незабудов його передав латинкою. В оригіналі він, приблизно, виглядав так:*

Уж во мні старина,
Мечеся сідина,
Уж зморщки старости
Почали ми рости,

Уж живот і сила
Загибать із тіла...
Что змладу любило,
Тепер уж не мило.[2]

На підставі цих фактів можна вважати, що поезія Лучкая була світського характеру і була написана народною мовою, як про це свідчить і вищенаведений зразок перекладеного ним

[1] Cesta po Halické a Uherské Rusi, Časopis Českého Museumu, 1842, I, стор. 48
[2] Listy z neznámej zeme k L. ... Orěl Tatranský, 1848, стор. 79.

античного твору, і згадка Я. Головацького про «материнську мову», яка в 30-х роках в устах цього члена «Руської трійці» могла означати тільки народну мову. Можна припустити й те, що в згаданих «збірках народних пісень» були й пісні-переспіви самого Лучкая, оскільки він вірш Довговича подібного характеру назвав «народною піснею» і як зразок народної пісні вмістив у своїй граматиці. Правдоподібно, решта пісень, наведених у граматиці, належить перу самого Лучкая. Можливе і те, що Лучкай свої ліричні пісні писав з тим розрахунком, що вони будуть надруковані, оскільки, перебуваючи в Італії, він підготував до друку свою граматику, працював над збіркою проповідей, що її згодом надрукував, розроблював концепцію своєї історії і повернувся в Ужгород з планом про заснування друкованого органу. Зразу після повернення, в часі холери, він склав тестамент, в якому певну суму заповів «на одну фундацію в розвиток руської літератури, або для друкування книжок, або для гонорарів письменникам»[1].

Для характеристики мовних поглядів Лучкая, в тому числі і його літературних стремлінь, може послужити оцінка І. Срезневського, який, перебуваючи в Ужгороді на початку 40-х років, назвав Лучкая «хохлом», тобто українцем, у протилежність до вищого кліру і самого єпископа Поповича, який зарекомендував себе прихильником «російської мови»[2].

Співзвучні погляди на літературу і літературну мову мав за свідченням Носака-Незабудова також І. Тот на Східній Словаччині, який, шануючи і знаючи добре слов'янські мови, високо цінував якості своєї рідної мови[3] *і нею писав свої вірші, що, на жаль, загубилися. Один з них, «Русинам», що зберігся*

[1] В. Гаджега. М. Лучкай, НЗТП, VI, стор. 123.

[2] Е. Bogatyrev. Podkarpatská Rus pred sto lety. Podkarpatoruská revue, 1937, č. 6, стор. 64. З листа І. Срезневського.

[3] Слов'янсько-русинська мова своєю гнучкістю, багатством слів, лагідною і легкою інтонацією перевершує не тільки споріднені мови, але й інші чужі мови, якщо мене моя любов до неї не робить упередженим або хоча би досягає їх рівня» (Nosák-Nezabudov, »Spomienky Potisskije«, Orol Tatranský, 1847, č. 76, стор. 706.)

у записках Носака-Незабудова, хоч він не має літературної вартості, подаємо в антології, як зразок мови тогочасних літературних творів.

Ця течія в поезії Закарпаття, пов'язана з народною мовою і з народною поезією, з демократичними тенденціями, органічно розвивається і в 30—40-х роках та на початку другої половини XIX ст., однак, в другій половині сторіччя поступається перед тенденцією відриву від народної мови.

Взагалі в XIX ст. в закарпатоукраїнській літературі в жанрі поезії порівняно з XVIII сторіччям маємо більш цікавіше і більш складніше явище. Це був час, коли, кажучи словами Франка. «доля пхнула всю масу нашого народу на нові шляхи, якими вона мусить іти наперед, чи хоче, чи не хоче. Появилися для простого люду такі перспективи, такі можності, про які вперед нікому й не снилося. Можність забезпеченого правного становища супроти пана, можність освіти і сполучених з нею ширших прав, можність економічної незалежності, національної рівноправності, громадської автономії, соціальної рівності — все це величезні поля діяльності, і сама присутність їх мусила зробити великий вплив на народну душу, на весь склад її ідей»[1]. *Зрозуміло, що з посиленням кріпосницького гніту, а потім і капіталістичної експлуатації масовий рух селянства не переставав рости. То тут, то там спалахують селянські виступи майже на всій території Закарпаття та Східної Словаччини. І хоч окремі бунти вдавалося придушити озброєною до зубів армією, хвиля народного протесту не втихала аж до днів революції 1848—1849 років.*

Відгуки польського повстання 1830 року, т. зв. холерний бунт на Східній Словаччині у 1831 р., відгуки повстання славнозвісного Лук'яна Кобилиці на Буковині в 1843—1848 роках мобілізують закарпатців на боротьбу проти гнобителів. До речі, в повстанському загоні Кобилиці частими гостями були і закарпатці крайніх південно-східних районів. Не помилимося, коли скажемо, що активна боротьба західноукраїнських і закарпатоукраїнських трудящих проти гноблення була важливим чинником

[1] І. Франко, цит. робота, стор. 330—331.

розгортання і самої революції 1848—1849 років у Австро-Угорщині, активними учасниками якої були закарпатці. Вони пліч-о-пліч з угорською революційною армією билися проти ненависних Габсбургів до того часу, поки не побачили дволикої шовіністичної політики деяких керівників революції. Місцева закарпатська буржуазна інтелігенція під час революції вимагала національної рівноправності для «рідного русинського народу», щоб бути нероздільним його господарем. Одначе проти цих вимог різко виступили представники угорського середнього дворянства і буржуазії, побоюючись втратити політичну владу і свої маєтки на Закарпатті.

Загалом же закарпатська буржуазна інтелігенція на чолі з А. Добрянським, повіривши обіцянкам цісарського уряду під час угорської буржуазної революції, перейшла на бік реакційного табору, ідеологічним прапором якого був на той час реакційні «австрославізм» та «панславізм». Виступаючи проти широких демократичних свобод і прав трудящих, вона захоплено привітала прихід в Угорщину російської армії для придушення угорської революції та схвалювала заходи «жандарма Європи» Миколи І.

Разом з тим зустріч закарпатських українців з російськими та українськими братами відіграла й позитивну роль в розвиткові закарпатоукраїнської культури та літератури. Вона мала вплив на формування національної свідомості закарпатських українців, зокрема письменників, на зміцнення почуття єдності, на налагодження та зміцнення зв'язків з Росією, сприяла знайомству з російською та українською літературами.

Зважаючи на революційне піднесення, можна твердити, що в середині XIX ст. у закарпатських українців з'явилися деякі умови для пожвавлення культурного і літературного життя. Потрібні були нові форми письменства, такі, як вони вже були в Росії і на східноукраїнських, частково й на західноукраїнських землях. Правда, передова революційно-демократична література доходила сюди в той час досить слабо, окрім того, вона не могла найти підтримки і збудити революційні настрої переважної частини клерикальної інтелігенції.

Подих часу зачепив своїм крилом лише незначну частину

ліберально настроєних закарпатоукраїнських представників культури і літератури. Під впливом національно-визвольного руху в сусідніх Галичині і Словаччині починається культурно-літературний рух і серед закарпатських українців. Особливе пожвавлення культурно-освітньої діяльності в середині минулого сторіччя має місце серед українців Східної Словаччини. Місто Пряшів на Східній Словаччині стає центром цього руху, а очолює його помітний на той час письменник, публіцист і педагог О. Духнович[1]. *Видатний організатор, він об'єднує навколо себе коло ентузіастів — культурних діячів і літераторів. Сам ще наприкінці 40-х років починає широку освітню пропаганду серед трудових мас, засновує школи на рідній мові, видає підручники для шкіл, у тому числі перший закарпатоукраїнський віршований буквар (1847), написаний народною мовою, який містить чимало поезій самого Духновича. В цей же час він домагається заснування друкованого періодичного органу і друкарні.*

Наприкінці 40-х років серед українців Східної Словаччини зростає інтерес до літератури. Особливої уваги заслуговує той факт, що консументом нової поезії стають тут трудові маси. Ця своєрідність відрізняє «пряшівський період» від наступних періодів розвитку закарпатоукраїнської літератури. Зовсім справедливо зауважує Михайло Павлик у своїй статті «Про руські-українські народні читальні», що у 1848 році тут, на Східній Словаччині, «заклекотіло було, мабуть, чи не більше життя, ніж у нас» (у Галичині — ред.)[2]. *Повертається з Трнави на Маковицю поет О. Павлович, який під свіжим враженням від словацького літературного руху, зокрема діяльності братіславського літературного гуртка, очолюваного Л. Штуром, починає помітну на той час літературну діяльність. Під його пером поезія набуває виразного суспільного звучання. Поезії О. Павловича*

---

[1] Див. А. Шлепецький, Закарпатські будителі та наша сучасність, Пряшів, 1957, стор. 115. В. Микитась, О. В. Духнович, Ужгород, 1959, 101 стор; М. Ричалка, О. В. Духнович педагог і освітній діяч, Пряшів, 1959, 486 стор.; Ю. Бача, Літературний рух на Закарпатті середини XIX сторіччя, Пряшів, 1961, 276 стор.; І. Вишневський, Традиції та сучасність, Львів, 1963, стор. 239.

[2] Михайло Павлик, Твори, Київ, 1959, стор. 450.

гостро антифеодального змісту у формі пісень входять у саму гущу народну і викликають широкий резонанс серед публіки. Згадуючи ті часи, Павлович у 70-х роках писав про поему «Став бідного селянина», що вона «весьма понравилась селянам, и молодежь пела ее», а далі продовжує: «не только простолюдину, но и нашим образованным людям понравилось это мое сочинение настолько, что многие молили меня, чтоб я дал его напечатать». Але змоги друкувати вірші Павловича не було (мабуть і з цензурних міркувань), і вони поширювались у списках. Навіть укладались цілі збірники, які проникли й на Закарпаття. Один із них, що містить «пісні о слободі» і походить з 1848 року, зберігся в Державному архіві Закарпатської області в Берегові[1]*. Це і є перша збірка поезій нової закарпатоукраїнської літератури. Вона складена з розрахунком на масового читача. Відомий з цього часу і укладач рукописних збірників поезій — пряшівський дяк Йосиф Петрашович.*

У 1850 році у Пряшеві Духнович і його соратники засновують «Літературну спілку Пряшівську» («Литературное заведение Пряшевское»), в склад членів-засновників якої входять і чеські та словацькі літератори.[2] *«Літературна спілка Пряшівська» видає народно-освітні книжки, в першу чергу підручники і календарі або т. зв. «Місяцеслови», літературні альманахи і окремі літературні твори, організовує збирання фольклору, робить перші кроки для заснування національного музею, проводить широку пропаганду і поширення преси, розповсюджує книги серед українського населення, сприяє заснуванню читацьких гуртків тощо. Незабаром виникає перший філіал «Літературної спілки» на Спиші*[3] *під керівництвом відомого тут культурного діяча Миколи Мигалича, який виступав під псевдонімом «Орел Татранський», і Духнович закликає у пресі «підтримати молодого Орлика» та молоду паросль літературної спілки.*

В атмосфері підйому культурного життя організовуються на

---

[1] ДАЗО, ф. 64, оп. 2, од. зб. 1082. Див. статтю О. Рудлозчак «Три рукописні збірки поета», «Дукля», Пряшів, 1963, № 4, стор. 86.

[2] О. Рудлозчак, Пряшівська літературна спілка Духновича і літературні проблеми, «Дукля», 1965, № 1, 2.

[3] Колишня Списька жупа на північний захід від Пряшева.

Східній Словаччині перші сільські і молодіжні хори, ставляться шкільною молоддю перші українські спектаклі, т. зв. «народні ігри» тощо. На грунті ж «Літературної спілки» виникає перша свого роду закарпатоукраїнська літературна школа. Альманахи «Літературної спілки» «Поздравление русинов на 1851 г.» та «Поздравление русинов на 1852 г.», які являють собою перші закарпатоукраїнські друковані збірники поезії і прози, можна вважати маніфестом її. Основна тенденція їх — заявити про існування закарпатоукраїнського населення через посередництво його молодої літератури, наголосити на єдності літератури східних слов'ян, на спорідненості літератури слов'ян взагалі, на потребі єднання закарпатоукраїнської літератури з літературою неслов'янських сусідів. Поряд з творами місцевих авторів знаходимо в альманахах твори російських та галицьких поетів, переклади з словацької та угорської поезії. Основним своїм завданням «Літературна спілка» вважає мобілізувати всі існуючі літературні сили для співробітництва в альманахах, продемонструвати масовість літературних стремлінь закарпатських українців. І Духновичу вдалось зактивізувати на той час помітну кількість початкуючих літераторів. На сторінках альманахів виступило 18 місцевих авторів, в тому числі три жінки і один селянин-дяк, що в несприятливих умовах закарпатської дійсності можна вважати помітним досягненням.

Суворі обмеження абсолютизму і культурна відсталість закарпатських українців поклали свій відбиток на ці перші ластівки нової закарпатоукраїнської літератури. В альманахах «Літературної спілки» відчутна й примітивність мислення та форми, й ідейна поміркованість, й низькопробність художньої майстерності. Проте своїм незаперечним громадським звучанням, патріотичними мотивами, пов'язаністю з народною поезією вони, як і «Літературна спілка Пряшівська», посідають помітне місце в літературному розвиткові Закарпатської України. Не диво, отже, що вершителі абсолютизму побачили в них небезпеку. Вони жорстоко придушили перші літературні пориви закарпатських українців. У 1853 році заборонено «Літературну спілку Пряшівську», і на протязі XIX та початку XX століть закарпат-

ські українці не змогли видати жодної поетичної збірки або альманаху місцевих авторів. Заснувати ж літературну спілку серед українців Східної Словаччини вдалось тільки через сто років, вже в умовах ЧССР.

В середині XIX сторіччя закарпатоукраїнські автори друкували свої поетичні твори також на сторінках віденського «Вісника» і львівської «Зорі галицької» та в їх додатках. З території Закарпаття на початку 50-х років з віршами виступив тут Іван Добе з Калника. Заслуговує на увагу й збірник пісень Миколи Нодя «Русский соловій», що вийшов у Відні у 1851 році і користувався широкою популярністю серед закарпатських і галицьких українців. Це перший закарпатський друкований пісенник. По суті це збірник покладених на ноти поезій, що належать перу Миколи Нодя. Тексти пісень переважно патріотичного змісту. Навіть в інтимній ліриці звучать патріотичні мотиви. Своїми поезіями автор будить національну свідомість свого сучасника. Звертають на себе увагу своєрідні образи поезій. Руська словесність виступає в образі дівчини-зірниці, яка стукає у вікно, будить сонного русина. У поезії «Стоїть улан» оспівано дружбу угорців, русинів і поляків. Мова віршів народна, строфіка і ритміка різноманітна.

Після заборони «Літературної спілки Пряшівської» центр культурного і літературного життя закарпатських українців поступово пересувається в Ужгород, де на початку 60-х років засновано друкарню, а у 1866 році культурницько-просвітянське «Общество св. Василия», що проіснувало до 1902 року. Програма цього товариства ще обмеженіша, ніж програма «Пряшівської літературної спілки». «Общество св. Василия» вважалось, властиво, спілкою конфесіональною. В справах літератури воно в основному керувалось принципом «літератури для панів», «для образованной публики». Воно не виступало як організатор літературного життя. Програма спілки зводилась в основному до друкування та розповсюдження шкільних підручників, різних книг народною мовою (але й угорською), часописів тощо. Так, «Общество св. Василия» видавало календарі і періодичні журнали «Свет», «Новый свет», «Карпат», «Наука». Окремими особами в цей час

видавались журнали «Сова», «Листок». В Будапешті наприкінці XIX і на початку XX століть виходила загета «Неділя». На сторінках цих газет, а також в галицькій пресі була надрукована переважна більшість літературних творів закарпатських письменників XIX ст., у тому числі і поетів. Особливо «Свет», «Новый свет» і «Листок» можна вважати літературними органами закарпатських письменників. У названих журналах поряд з позитивним було досить багато негативного, а й то відверто реакційного, особливо у мовному та національному питанні.

Після поразки революції 1848 року Габсбурги ліквідували конституцію, заборонили всякі громадські організації, переслідували пресу, посилили діяльність таємної жандармерії. Крім того, австрійська конституція в 1867 році закріпила панування на Закарпатті німецьких і мадьярських правлячих кіл. Мадьяризація, що шаленіла до революції 1848—49 рр., набирає нових, ще більше жахливих форм у всіх закутках знедоленого краю.

Як відомо, всяка дія викликає протидію. Ось чому передова частина закарпатської інтелігенції продовжує вести боротьбу проти денаціоналізації, орієнтуючись на здобутки культури Росії, України та західних слов'ян. Не маючи конкретної і цілеспрямовуючої програми, такі письменники як О. Духнович, О. Павлович, А. Кралицький, О. Митрак, І. Сільвай, Ю. Ставровський-Попрадов, Є. Фенцик, Ф. Злоцький та інші, пишуть багато творів, у тому числі поетичних, у яких проголошують свої культурницькі або просвітницькі ідеї, іноді викривають і засуджують загарбницькі цілі чужинців, а також окремі незначні сторони безчинств «своїх» експлуататорів і зрадників.

Тепер вже доведено, що боротьба закарпатських письменників XIX ст. проти мадьяризації українського населення мала прогресивне значення. В. І. Ленін писав, що в «кожному буржуазному націоналізмі пригнобленої нації є загальнодемократичний зміст проти гноблення, і саме цей зміст ми безумовно підтримуємо, строго виділяючи прагнення до своєї національної виключності . . .»[1] *Поштовхом до написання багатьох творів була*

[1] В. І. Ленін, Твори, т. 20, стор. 379.

відкрита шовіністична діяльність урядових кіл Габсбурзького двору та угорської буржуазії. У відповідь на шалену реакцію, цькування патріотично настроєних людей О. Духнович у 1851 році пише відомого вірша «Вручаніє», де гордо заявляє шовіністам і підлим ренегатам:

Я русин бил, єсмь і буду,
Я родился русином,
Честний мой род не забуду,
Останусь єго сином;
Русин бил мой отец, мати,
Русская вся родина,
Русини сестри і брати
І широка дружина.

Цікаво, що десятком років раніше ідейний керівник «Руської трійці» та ініціатор видання славнозвісної «Русалки Дністрової» М. Шашкевич в одному з своїх віршів писав:

Руська мати нас родила,
Руська мати нас повила,
Руська мати нас любила:
Чому ж мова ей не мила?
Чом ся нев встидати маєм?
Чом чужую полюбляєм?

Кидається в очі надзвичайна подібність обох творів. Вірші Шашкевича, як і членів «Руської трійці», були відомі Духновичу, адже ж альманах «Русалка Дністровая» друкувався в Будапешті, кілька примірників його були придбані і в Ужгороді, і в Пряшеві. Саме такі вірші і надихали окремих закарпатських поетів до творчої діяльності на захист національних прав народу. Крім названого вірша, Духнович пише патріотичні твори «Подкарпатськії русини», «Любовь милой и отечества», «Отечество», «Послідняя моя пісньо» тощо. Патріотичними мотивами пройняті і твори його сучасників та наступників О. Павловича («Я син Бескидов», «Пісньо карпаторусская», «Наш народ»), О. Митрака («Любіте наш народ», «Мое пробуждение»), Ю. Ставровського-Попрадова («Я русский», «Родина», «Воспоминание Попрада»), І. Сільвая («Львоборец»), Є Фенцика («К Угорской Руси»,

«Ночь вековая убывает»[1]. *У них поети стверджують, що любов до вітчизни вища понад усе, що заради неї можна пожертвувати собою; гордяться своєю приналежністю до «руського племені» і суворо засуджують космополітів, ренегатів, що ганьбляться своєї мови, свого народу, врешті своєї вітчизни.*

У багатьох таких творах поети говорять і про приналежність не тільки до «руського», але й до всього слов'янського племені. Так, Ставровський-Попрадов у віршеві «Я русский» картає себе за те, що колись він був затьмарений чужою пропагандою і соромився свого, «русского племени», соромився, коли його «Славы сыном называли», але тепер:

Сыном Славы называться
Великое счастье мне.
При русских нравах оставаться
Стремлюсь при каждом шаге!

Певно, тут дало себе знати і захоплення слав'янофільськими ідеями, що були близькими для закарпатських письменників у всіх відношеннях. Крім того, знамениту поему «Slávy dcéra» («Дочка Слави») Яна Коллара вони також добре знали. Правда, питання впливу чеської та словацької літератур на культуру закарпатських українців до цього часу найменше досліджене. А вона, безперечно, зазнала впливу своїх найближчих сусідів, з якими закарпатські українці довго жили та частково й тепер живуть в одній країні.

Не можна оминути і такого питання, як пропагування закарпатськими письменниками XIX ст. ідеї єдності всього українського і російського народів. Духнович, наприклад, свою літературну діяльність розпочав одами на честь перемог російських військ у битві з турками в 1828—1829 рр., що були написані під впливом од Ломоносова і Державіна. Правда, художня цінність ранніх, як і багатьох інших, поезій Духновича досить незначна.

Особливо тема дружби і єднання яскраво виражена у віршах «Голос радості» і «Поздравленіе русинов на новий год 1850».

[1] Назви творів і цитати подаємо то українською, то російською мовами, тобто так, як писали письменники.

Зокрема в поезії «Голос радості» Духнович, звертаючись від імені «угорських русинів» до галичан, писав:

Бо свої то за горами — не чужі:
Русь єдина, мисль одна у всіх в душі.
. . . . . .
Так же само веселимся, єсли там
Час веселий, галичане, грає вам;
Вот як нині, увіренье шлем до вас,
Что Карпати не розлучат вічно нас.

А у вірші «Глас к Родині» Павлович закликав:

Ноже, руски діти с обох стран Бескидов,
Любтеся і стойте в дусі ваших дідов!

В іншому вірші Духнович пише про єдину матір-Росію, від якої він відірваний і живе нещасним сиротою. Про це ж писали О. Павлович у віршах, які за розміром можна назвати і поемами, «Думки над могилою под Бардієвом», «Дума об атамані Подкові», Є. Фенцик у віршеві «Русский народ» і поемі «Корьятович» та інші.

Незважаючи на певну розтягненість, названі два твори Павловича є взагалі найкращими в його поетичній спадщині. Написані вони, правдоподібно, під впливом історичних поем Т. Г. Шевченка, з якими Павлович був знайомий різними шляхами. Плачучи над могилою козака «з-під синього Дону», ліричний герой, а отже і сам поет, летить думкою до його матері і разом з нею розділяє горе. Вірш про Івана Підкову просякнутий гнівом до польської шляхти, яка по-підлому розправилася з славним атаманом Підковою, по-бусурманськи стявши йому голову. І хоч шляхта на чолі з королем заслуговує справедливої кари, поет закликає не до братовбивчої війни, а до єдності «чтоб ріки слав'янськой жизні слились в одно море». Слідом за Шевченком Павлович повторює, що в даремно розлитій братній крові винні єзуїти, католицький Рим, фанатичні королі; устами самого Підкови він бажає Польщі «больше любви, тепла . . .» у союзі з великою і могутньою «Руссю». Отже, тут Павлович піднявся вище локального патріотизму, говорить про єдність всього українського народу, засуджує війни Польщі з Росією.

Досить широко розуміє свою вітчизну і Є. Фенцик:

Тиссы волны где катятся,
Дон Иванович плывет,
Днепр, Онега где струятся,
Волга-мать суда несет,
Вокруг Ладоги, Азова.
И Казани, и вкруг Львова
Наш везде народ живет...

Можливо, що тут позначилися і певні впливи «слов'янофільства» та «москвофільства», одначе про це ще буде йти мова.

Якщо говорити про ідейний зміст віршів найпомітніших поетів, то неважко спостерегти в них і певне співчуття та гуманне ставлення до трудящих мас. Власне, це помітно тоді, коли поети показують тяжке життя «забутих богом» земляків, здебільше верховинців, яких обдирають всі, хто має хоч яку-небудь владу. Правда, таких віршів у поетів було чи ненайменше. Крім того, у виявах співчуття до знедолених було чимало обмеженого, консервативного, що випливало з релігійного світогляду письменників. Наприклад, Духнович у порівняно непоганому віршеві «Жизнь русина» малює непривабливу картину життя обездоленого «русина», що «бідно жиє в Карпатах» у малій задимленій хижі, який «тяжко мозолиться», але кормиться хлібом з вівса і ячменя, «но і того не досить». Не забуває Духнович згадати і про «богобойність» «русина», що «вдячно віддає богу божое» ... Про тяжку долю бідного народу кілька непоганих віршів написали О. Митрак («На Верховині», «Хмарно, темно...», «Добрі тому багатому»), Ю. Ставровський-Попрадов («Песнь пастыря»), І. Сільвай («Бедная сиротина»), Ф. Злоцький («Біденька вдова», «Дощ»).

Та найбільше так звана соціальна тематика була притаманна О. Павловичу[1]*. В молодості він стихійно привітав революційні події 1848—1849 р., написавши з цього приводу такі вірші, як «Думки во время прекращения панщины», «Свобода», «1848—1849 годы», «Пісь 25 юнія 1848 года», де радісно проголошував:*

[1] Т. М. Чумак, Социальные мотивы в творчестве А. Павловича, «Наукові записки» Ужгородського університету, т. XXXIII, 1958, стор. 149—169.

Смутна Маковиця дожила радості,
Бо виїстилися єй синов жадості,
Панщина проклята навіки пропала,
А про бідних людей свобода настала.

Панщину, розгул кріпосників цісарської імперії різко засудив письменник у ранній своїй поемі «Став бідного селянина», яка довгий час лишалася в рукописі, і в багатьох інших віршах. Однак, сподівання на покращення становища закарпатських українців після революції були марними і поет сам у цьому незабаром переконався, пишучи багато віршів про «бідство» рідної йому Маковиці («Бідство Маковиці», «Ах, на Маковиці тепер смутні часи», «Давний Свидник і жителі єго», «Свидницькі школярі», «Пісня карпатогорця» тощо). Особливо багато уваги приділив Павлович гіркій долі нещасних сиріт, наймитів і взагалі безправних людей («Сиротка служниця», «Замерзшая сирота», «Сирота», «Пісь сироти», «Свадьба сироти»). Знайшла в Павловича, як і в творах інших письменників, своє місце тема еміграції, що темною хмарою нависла над Закарпаттям у минулому. Зазначимо, що до 1944 року рідний край залишило в пошуках гіркого шматка хліба десь біля півмільйона закарпатців, а це солідна цифра для краю, де нараховувалось менше одного мільйона населення.

Не минали поети XIX ст. і любовної та пейзажної лірики, окремі зразки якої справляють враження поезії в повному розумінні цього слова, про що читачі, певно, і самі переконаються. Є в їхній поетичній спадщині і ряд гумористичних поезій, особливо в О. Павловича і О. Духновича та віршів для дітей. Духнович написав кілька десятків віршованих загадок.

До вирішення великих соціальних питань ніхто з названих письменників не піднімався. Виходу з тяжкого становища пригнічених трудящих мас вони не бачили, та до певної міри й не хотіли бачити. Всі вони в більшій чи меншій мірі захоплювалися ідеями «слов'янофільства» та «панславізму», були категоричними противниками революції і виступали противниками матеріалістичного світорозуміння. І це зрозуміло, бо всі вони були уніатськими попами, а духовенство з його потягом до патріархально-феодальних ідеалів, за словами Франка, було тією суспільною

верствою, яка не могла піднестись до ролі виразника народних потреб і прагнень.

Ми вже не говоримо про естетичний бік поетичної творчості майже всіх письменників, бо тут прийшлося б сказати багато гірких слів. Фатальним у спадщині поетів Закарпатської України у минулому була страшенна мовна плутанина, про яку вже дещо сказано в радянському та чехословацькому мовознавстві та літературознавстві. Будучи прибічниками «москвофільства», поети намагалися писати свої твори російською мовою, якої вони, власне, не знали та й не могли знати. Авторитетом для них була в великій мірі не тільки творчість прогресивних письменників Росії, але й таких реакціонерів, як Хом'якова, Погодіна, Аксакова і галицьких «москвофілів» Дідицького, Гушалевича — горезвісних проповідників не менш горезвісного «язичія». З другого боку деякі хотіли, щоб їх розуміли і широкі народні маси, тому, в одних випадках вони наближалися до книжної російської, в інших до розмовної мови, а більше до «язичія», хоч основою для них, безперечно, служила українська мова з особливостями закарпатських діалектів. Згубною помилкою було ще й те, що вони не прислухалися до ідейного спрямування та мови художніх творів східноукраїнських письменників Шевченка, Марка Вовчка, Нечуя-Левицького, Панаса Мирного й інш.

Саме за це закарпатських письменників різко критикував наприкінці XIX століття І. Франко у рецензії на «Хрестоматію» Є. Сабова, кажучи, що вся «новітня угроруська» література від часів Духновича писана «угроруським літературним язиком» «вказує наглядно, як люди не злі і не глупі, відбившися від живої народної мови, фатально відбиваються і від живого змісту в літературі і попадають у таку мертвеччину, від котрої на десять міль віє гробовим холодом»[1]*. Особливо цей «гробовий холод» був помітним в останні роки XIX та на початку XX століть, коли в галузі літератури на Закарпатті взагалі була мертвеччина. Генерація письменників XIX ст. поступово вимирала, а нова народжувалася дуже і дуже повільно. До того ще вона*

[1] Див. «Житє і Слово», 1894, кн. 2, стор. 304—305.

не мала літературного органу, навколо якого б об'єднувала свої сили. В 1903 році із смертю Є. Фанцика перестає виходити журнал «Листок» з його спеціальними «Додатками к Листку», що друкувалися в основному на місцевому діалекті.

Газети «Неділя», «Наука» і «Місяцеслови» були переповнені попівською писаниною, вихваляннням бога і всемогутніх хлібодавців в особі цісарів, пап римських, єпіскопів, губернаторів і т. п. У цьому відношенні особливо відзначилися «пііти» М. Скубенич і В. Матяцков, що фабрикували низькопробні вірші з номера в номер газети або календаря. Лише зрідка на сторінки цих органів попадали невеличкі оповідання, вірші чи матеріали народної творчості, складені і записані молодими ентузіастами. Для популяризації своїх видань редактори іноді передруковували і твори Т. Шевченка, І. Франка, В. Стефаника, О. Маковея, які орієнтували місцевих письменників придивлятися до народного життя та писати не «язичієм», а в певній мірі зрозумілою літературною мовою українського народу.

На Східній Словаччині мають, однак, місце дещо інші тенденції. В десятих роках XX сторіччя на Закарпатській Україні починається нова хвиля гострої денаціоналізації. Угорський уряд намагається пересікти всі нитки, що пов'язували закарпатських українців з їх східними братами, витерти з їх свідомості почуття єдності з ними, і в цих денаціоналізаторських тенденціях знаходить надійну опору в пряшівських ренегатах-запроданцях. За їх допомогою серед українців Східної Словаччини — в Пряшівській єпархії — скасовано азбуку і запроваджено латиницю В архіреакційному, нашвидко заснованому пряшівському друкованому органі »Nase otecsesztvo«, яке писалось латиницею — угорською орфографією, закріплено «язичіє», яке тут певно трималось до самого визволення. На сторінках «Нашого отечества» друкувались також вірші в переважній більшості з святостефанською ідеологією і вірнопідданським змістом.

Серед віршової продукції того часу більш-менш помітні імена таких авторів, як С. Білака, І. Васька, Луки Дем'яна, І. Апшая, що надрукували по кілька поезій в названих вже газетах і часописах. Здебільше ці поети були під значним впли-

вом народної творчості, часто просто переспівували окремі фольклорні мотиви, вживаючи в своїх творах традиційні народно-поетичні образи і словозвороти, про що свідчать наведені в даному збірнику поезії С. Білака і особливо «співанки» Л. Дем'яна. По епігонському наслідували деякі поети і ліричні твори Т. Шевченка та І. Франка.

Відома навіть закарпатська народна пісня — переспів поезії Шевченка «Думи мої, думи мої, лихо мені з вами», яка була популярною на Закарпатті наприкінці минулого століття. Її варто навести повністю:

Думи мої, думи, думи молоденькі,
Як річка луками, пливете тихенькі,
Пливете тихенькі із серденька мого,
За вами гадочок і мечт тече много.
Думи мої, думи, родни мої діти,
Что с вами ділати і де вас подіти?
Ах, где вас подіти, ци на світ пустити?
Там лукаві люде будуть вас ганьбити.
Але ви на тое, прошу вас, не збайте,
Ци вам раді будуть, ви ся не старайте;
Ви ся не старайте, что ся с вами стане,
Миле русске сердце сміло на вас гляне.
Думи мої, думи, діти печаливі,
Коли ви на світі будете счастливі?
На світі счастливі і раз веселенькі,
С чим же іздоймити с вас шмати смутненькі.
Думи мої, думи, пойдете світами,
Наших милих братов ревними словами,
Ревними словами мило привітайте,
Дружеску гостину с ними направляйте,
А як стара слава, наша родна мати,
Воскреснет, двигнеться — будем царствовати,
Будем царствовати на славном престолі,
Тогда будет конец нашей сумной волі.[1]

В пряшівських виданнях — у календарях і на сторінках періодичної преси в 10—20-х роках друкував поетичні і прозові твори — в переважній більшості з релігійною тематикою і дидактичним спрямуванням — І. Кизак. Певну художню вартість мають його гуморески і байки. Кілька поезій з патріотичними та побутовими мотивами близькі до народно-поетичної творчості.

[1] Див. М. А. Врабель, Русский соловей. Народная лира или собрание народных песней на разных угрорусских наречиях, Ужгород, 1890, стор. 24-25.

На бідність тематики творів закарпатських письменників початку XX століття вказували місцеві критики ще в дорадянський період. Так, М. Лелекач у статті «Підкарпатське письменство на початку XX віку» справедливо писав: «Повістярі і поети майже не виходили поза теми із каждоденного життя. Жид-корчмар, священик, куратор, звонар, неотесаний циган, хитрий коваль і пара легендарних осіб — ось і майже вичерпали героїв нашої літератури початку XX віка. Коли б не корчмар-п'яниця, то життя русина було б ідилічне. Тут-там зачіпляється життя русина в Америці... Чи русини того часу мали вищі ідеали, культурні і художні стремління — із красного письменства того часу не видно». Цілком слушними були зауваження критика й про те, що в літературі того часу сильно вражала лакейська покора: «Покірний поет, покірний редактор, покірний герой... Смілого виступу не видим. Проти своєї судьби герой в оповіданні не бореться, але покоряється їй»[1]. *Ця покора привела до того, що й література й культурне життя пішли різко на спад. Під час першої світової війни виходили лише «місяцеслови», а з періодичних видань, крім вже згаданого реакційного пряшівського «Нашого отечества», залишилась тільки будапештська «Неділя» та і та видавалась латиницею, а в Ужгороді доживало свій вік «Світло», маленька газетка для дітей, яка мала майже виключно релігійний зміст, і сіяла,як і її посестри, отруту покірливості. В Будапешті у 1916 році під редакцією Г. Стрипського став виходити угорською мовою журнал »Ukránia«, який знайомив своїх читачів з культурою і історією України, але, як писалось в його передових, не було бажаним, щоб цей журнал потрапляв у руки закарпатських українців. Наступив найбільш глухий період закарпатоукраїнської літератури.*

Вже після війни А. Волошин відновив свою реакційну «Науку», яка від 1-го січня 1919 року прийняла назву «Руська країна». А під час Угорської республіки рад виходила в Будапешті під редагуванням Г. Стрипського «Руська правда», яка

[1] М. Лелекач, Підкарпатське письменство на початку XX віку, ж. «Зоря», Ужгород, 1943, № 1—4, стор. 256.

згодом змінила назву на «Русько-українську правду». Вона, властиво, розпочала новий етап як в закарпатоукраїнській журналістиці, так і в поезії.

Творча продукція поетів початку XX ст. була дуже бідною, але вона має певну історико-літературну вагу та була, нехай і слабким, містком переходу від літератури XIX до літератури XX століття. Перехід цей позначився перш за все в зверненні до народної мови і народної творчості, у намаганні покінчити з «язичієм» та наблизити свої твори до розуміння народних мас. Однак значного художнього твору, а, отже, і помітного письменника, на творчості якого можна було б більше зупинитися, в той час не з'явилося.

Розглядаючи закарпатоукраїнську літературу другої половини XIX і початку XX ст., можна, звичайно, зіслатися на нещадний розгул прошовіністичної мадьярської та австрійської реакції, але це лише частково пом'якшує неприглядне становище тогочасної літературної справи і не дає пільг на художню вартість багатьох творів в історії української літератури. Однак і замовчувати все те ліпше, що було властиве для письменства закарпатських українців у минулому, також немає ніяких підстав. Правда, в місцевому буржуазному літературознавстві довгий час так звана «будительська діяльність» представників літератури XIX ст. непомірно захвалювалась і підносилась в ранг небаченої геніальності. Певна тенденція захвалювання була помітна і в деяких радянських дослідників та українських літературознавців Чехословаччини. Зрозуміло, що тверезa об'єктивна оцінка поетичної спадщини закарпатських українців минулого піде тільки на користь нашій загальній справі.

Вперше вітер справжньої свободи завіяв на Закарпатську Україну в березневі дні 1919 року, коли в Угорщині перемогла Радянська влада, коли по краєві могутньою хвилею розрісся національно-визвольний рух за відокремлення Закарпаття від буржуазної Угорщини та возз'єднання його з Радянською Україною. В долинах і на верховинах лунало: «Хай живе Україна, до України підемо!», «Хай живе Ленін!».

Через кілька місяців об'єднаним силам західноєвропейського

імперіалізму вдалося кров'ю затопити молоду Радянську владу в Угорщині, на Закарпатті і на Східній Словаччині. В силу історичних обставин сподівання закарпатців на возз'єднання і на цей раз не збулися — Закарпатська Україна насильно була включена Антантою до складу буржуазної Чехословаччини.

Однак у період недовгого існування Угорської республіки рад на сторінках вже згаданої «Руської правди», органу руськокраїнського комісаріату, намітився злам і в закарпатоукраїнській літературі, зокрема в поезії, в якій забриніли нові ноти — голос волі і визволення трудових мас, настрої світлих перспектив розквіту закарпатоукраїнського народу. В першому номері газети Сидір Білак писав:

Розходяться дощі, бурі,
Зачало зоряти,
Зійде сонце, в красной весні
Будеме орати . . .

У той же час в Будапешті виходила й газета «Червона Україна», орган української комуністичної групи, на сторінках якої друкувалась уже справжня революційна поезія. У вірші «Червоний марш» невідомий автор писав:

Ми, українська Армія Червона,
Підносим вгору нашу хоругов,
Панам всесвітнім — хоругов прокльона,
Усім трудящим — наша вся любов! . .

Газета, правдоподібно, доходила і до Закарпаття, адже ж в передовій першого номеру писалось: «Хочемо культурного співробітництва з угорськими українцями, що тепер вже вільні від панського гніту, але ще мусять організувати велику культурно-політичну і господарську працю, котрої не проводила тут збуржуазена «ніби-інтеліґенція», попівство, учительство і урядництво. Хочемо познайомити наших братів, угорських українців, з революційною Україною».

В умовах буржуазної Чехословаччини у 1919 році на Східній Словаччині в Пряшеві стала виходити газета «Голос русского народа», голос буржуазії, яка в нових обставинах продовжувала антинародні тенденції своїх австро-угорських попередників. В Ужгороді появились перші номери «Русской земли», органу

галицьких та інших емігрантів, а «Руська країна» Волошина прийняла знову стару назву «Наука». На їх сторінках продовжували виступати старші поети, появились і нові прізвища.

В деяких з надрукованих поезій звучав уже протест проти мнимої «свободи», що її принесла чеська буржуазія на Закарпаття, яка в 20—30 роках XX століття, як і її попередниця угорська буржуазія, проводила на закарпатоукраїнських землях політику соціального і національного гноблення та денаціоналізації, зокрема, чехізацію закарпатських українців.' У своїй боротьбі проти народних мас чехословацькі правителі охоче використовували послуги місцевої української буржуазії та різних викидьків з числа петлюрівської та білогвардійської емігрантщини, що згрупувалися навколо численних антинародних партій, яких було біля півсотні, і організацій двох реакційних течій, так званої «народовецької» під «орудою» попа Волошина, братів Бращайків, Жатковича та «москвофільської» на чолі з А. Бескидом, С. Фенциком, А. Бродієм і іже їм подібним

У нелегальній брошурі — зверненні до всіх трудящих Закарпаття керівники компартії краю писали в 1934 році: «Українська буржуазія від самого початку чеської окупації об'єдналась з чеською буржуазією для експлуатації і пригнічення трудящих Закарпаття. Лідери місцевої буржуазії волошини, грабарі, бращайки, сабови та бескиди проголошували «добровільне» приєднання Закарпатської України до Чехословаччини і не задармо. Вони за це одержали «Підкарпатський банк». Волошини, грабарі, бескиди одержали величезні рештові маєтки. Бачинські, щерецькі, штефани і їм подібні були допущені до урядового корита. Українська буржуазія від самого початку обоїми руками підпирала надвладу чеських імперіалістів, бо в даний період лише при допомозі цієї надвлади зможе експлуатувати українських трудящих. Чеські окупанти рука об руку з тутешньою українською, мадьярською, єврейською буржуазією довели своєю грабіжницькою політикою трудящий народ Закарпаття до ... голоду, нужди і рабства»[1].

[1] Всі до бою за краще життя на Закарпатті, зб. «Полум'яне слово», Ужгород, 1957, стор. 72.

Зрозуміло, буржуазія намагалася вплинути на свідомість народних мас. Для цього українські буржуазні націоналісти заснували в 1920 р. культурно-просвітницьке товариство «Просвіта» на зразок колишніх східно- і тодішніх західноукраїнських «просвіт», а «москвофіли» — при підтримці російської білоемігрантщини і чеських імперіалістів — в 1923 р. «Общество имени Духновича». Ідейні керівники цих «обществ» створювали видимість боротьби між собою, насправді ж вірою і правдою служили всіляким іноземним хлібодавцям за правилом: хто більше дасть, перед тим і стояти на задніх лапах. «Вони, — писав Олекса Борканюк у брошурі «Хто ми такі і куди належимо?», — коли і ведуть між собою «боротьбу» за російський чи український напрямок, то роблять це лише для того, аби спорами за «язык» відтягнути трудящих від революційного фронту боротьби за соціальне і національне визволення. Їх конкуренційна боротьба зводиться до того, яка з буржуазних груп має брати більшу участь в поділі шкіри, здертою чеською і домашньою буржуазією з трудящого населення»[1].

Роздуваючи так звані «язикові спори» обидві групи наробили багато лиха трудящим і в першу чергу тому, що наводнювали Закарпаття потоком антинародної, націоналістичної, профашистської літератури — різними газетами, журнальчиками, брошурами, всілякими збірниками і збірками поезії, прози, драматургії та іншої «брухтованої» продукції, в якій вони лили бруд на революційну боротьбу народних мас, комуністичну організацію краю, на Радянський Союз; галасували або за «соборну неньку Україну», або ж за «неделимую матушку-Рассею».

Трубадурами розгнузданого буржуазного націоналізму і націоналістичної літератури були той же піп А. Волошин, брати Бращайки, Зореслав (псевдонім монаха-єзуїта Ст. Сабола), В. Бірчак та інші. Трубадурами реакційного «москвофільства» були С. Фенцик, Є. Недзельський, Л. Тиблевич, П. Федор та багато інших. Були, звичайно, і менші борзописці, власне, підспівувачі, що хоч і живилися лише крихтами з бенкетного столу

[1] Зб. «Полум'яне слово», стор. 28.

націоналістичних зубрів, але по-собачому вили на тих, на кого їх нацьковували хазяї.

І все ж чеським колонізатором та місцевій буржуазії не так легко тепер було здійснювати і проводити в життя свої імперіалістичні намагання. У 20 роках титанічну боротьбу за волю, за хліб, за землю, за возз'єднання з усім українським народом починає очолювати крайова Комуністична організація, складова і невід'ємна частина Комуністичної партії Чехословаччини (КПЧ), яка навіть у найтяжчі роки фашистського лихоліття мужньо тримала в руках всеперемагаючий прапор марксизму-ленінізму. Поряд з усіма іншими формами ідеологічної боротьби компартія не опускала з виду і такий важливий засіб впливу на народні маси, як література. Друкуючи на сторінках своїх бойових газет «Карпатська правда», «Голос життя», «Працююча молодь», «Карпатський пролетар», в робітничо-селянському «Календарі «Карпатської правди», в альманасі «Ластівка», в часописі «Голос життя» та інших виданнях твори прогресивних українських і російських дожовтневих письменників, кращі твори радянських майстрів слова, а також твори закарпатських письменників, комуністична організація тим самим виступала не тільки проти буржуазної літератури, але й сприяла розвиткові прогресивної літератури на Закарпатті в 20—30 роках.

«В боротьбі закарпатців за свою волю, — згадує один із редакторів «Карпатської правди» М. Климпотюк, — важливу роль відіграла народно-революційна пролетарська література, зокрема поезія, яка зародилася в двадцятих роках і яка під ідейним керівництвом комуністичних організацій в кінці тридцятих років зміцніла, здобула широкої популярності серед трудящих»[1]. *Не присоложені віршики модерністів, не крякання націоналістів, а пролетарська поезія становить справжнє обличчя розвитку української літератури на той час в Закарпатті.*

Особливої уваги заслуговують вірші, надруковані в комуністичних газетах і журналі «Наша земля». Переважно це була, із зрозумілих причин, анонімна поезія, поезія простого трудового

[1] М. Климпотюк, Народно-революційна поезія Закарпаття 1920—1944 років, альманах «Радянське Закарпаття», Ужгород, 1956, № 1, стор. 115.

народу, сильна революційним чуттям і часто наївна за формою, бо вона писалася людьми, які не кінчали високих шкіл і для яких закони поетики були незнайомі. Однак вони пройшли добру школу революційної боротьби і писали про те, що було злободенним в даний момент. Літературними зразками була для них пролетарська поезія Радянської України, звідки, минаючи всі рогатки, все ж доходили на Закарпаття газети, книги, журнали.

Винуватцями лиха всіх трудящих прогресивні народні поети бачили в «павуках-крижаках» — панах, попах, що «людей морочать, здирають шкуру з них і кров невинну точать» («Павуки», «Виновники лиха»). Проти цих кровопивців і спрямовують вогонь ненависті поети, закликаючи трудящих ставати під червоні прапори і вірячи в прийдешню перемогу трудящих над катами:

Кати навикли поливати
Країну кров'ю і слізьми
Та ще як прийде день одплати —
Судити їх будемо ми,
Судити їх будемо ми!

Цікаво, що такі поезії (дуже близькі до професіональної досконалості) відзначаються енергійним ритмом і виконувалися як бойові похідні пісні-марші. В них говориться, що робітничий клас і селянство попилили за собою мости і що їм ні звідки чекати чудес, крім своїх мозолястих рук («Вперед»), що вони йдуть тепер залізною ходою і нехай на путі ще багато жертв, але страху немає і не повинно бути («Ми йдем...»). Особливо енергійно, оптимістично звучать такі поезії невідомих авторів, як «Робітникам» і «О, пролетарі», що були, власне, поетичною маніфестацією лозунгів Комуністичної партії Чехословаччини, в тому числі і закарпатської організації.

Темнеє царство скоріше руйнуйте,
Світле, нове на руїнах будуйте!
Годі ж мовчати!
Час вже повстати
Бій розпочати!

(«Робітникам»).

Цитована поезія була надрукована в «Карпатській правді» за 1928 рік, коли комуністи виступили єдиним фронтом з робіт-

ничим класом та селянством проти голоду, безземелля, податкового гніту, чехізації краю. Так, у тій же газеті за 6 жовтня 1929 року великими буквами, що займають половину першої сторінки, читаємо полум'яні заклики компартії до «працюючої класи»: «Проти імперіалістичної війни! За повне національне самовизначення! Проти фашистської спілки імперіалістів, банкірів, фабрикантів, поміщиків, куркулів, державного апарату, соцдемів і всяких соціал-зрадників; одноцілий революційний фронт працюючого і визискуваного населення міст і сіл! Всі на оборону Радсоюзу — робітничо-селянської батьківщини! Все для комуністичної партії, одинокого оборонця працюючих!»

Ще інші вірші були присвячені політичним в'язням Західної України («В панській неволі»), викриттю попівської облуди («Як піп мене дурив») і місцевих соціалфашистів типу Фенцика («Їхав Фенцик в Америку»). Між іншим, остання поезія була складена на мотив широковідомої і на Закарпатті революційної пісні часів громадянської війни «По долинам и по взгорьям». Знаходимо ми в газеті і вірш під характерною назвою «Привіт Радянському Союзу», в якому автор, що заховався під псевдонімом Івана Камінця, розповідає про досягнення робітничо-селянської влади, про успіхи «щасливої сім'ї» народів Радянського Союзу і від імені трудящих шле «привіт Радянщині».

Отже, поезія комуністичної преси Закарпаття була тісно зв'язана з життям і була могутнім засобом ідеологічної боротьби проти своїх і чужоземних визискувачів. Невідомі і відомі нам поети були сурмачами ідей комуністичної партії і за це їм сьогодні шана народна. Саме їхня поезія і становить золотий фонд української літератури в минулому на закарпатських землях.

У даній збірці подаємо і один зразок «малого фейлетону» Івана Бистрянина, щоб познайомити читачів і з таким складним поетичним сатиричним жанром, як віршований фейлетон, що в даному випадку був також безпосереднім відгуком на політичні події в країні і разом з тим пропагандою комуністичної преси, зокрема, «Карпатської правди».

Окремо подаємо і підбірку поезій поетів прогресивного журналу «Наша земля», що виходив у 1927—1929 роках при підтримці закарпатської комуністичної організації[1]. *Журнал «Наша земля» був найкваліфікованішим літературним органом на Закарпатті в дорадянський період. Він широко інформував читачів про життя в Радянському Союзі, ретельно знайомив як з дореволюційними, так і з пожовтневими українськими письменниками, згруповував навколо себе кращі літературні сили, у тому числі поетів В. Гренджу-Донського, Марусю Тисянську (псевдонім Марії Кабалюк), Чугу, Бокшая та ін.*

Всі вони, як і поети «Карпатської правди» та інші прогресивні письменники краю, орієнтувалися на радянську літературу, вчилися методу соціалістичного реалізму на творах кращих радянських письменників. Твори ці доходили на Закарпаття різними шляхами — їх виписували через Радянське посольство у Празі, таємно привозили закарпатські комуністи, що їздили на навчання в СРСР. Дуже часто окремі твори радянських письменників передруковувала для революційної пропаганди комуністична преса. Зокрема, на сторінках газет та журналу «Наша земля» друкувалися уривки з роману «Мати» і розповідь про В. І. Леніна пролетарського письменника М. Горького, байки Д. Бєдного, вірші М. Тихонова і О. Жарова, а також твори майже усіх кращих українських письменників. З поетів найпопулярнішими були тут П. Тичина, В. Сосюра, М. Бажан, М. Терещенко, Л. Первомайський, Т. Масенко, а з прозаїків — А. Головко, С. Васильченко, Остап Вишня, Ю. Яновський. Бойова, пристрасна поезія і проза радянських письменників була дороговказом для багатьох закарпатських поетів у їхньому невпинному ідейно-художньому шуканні свого голосу і свого місця у житті і боротьбі, а також своєрідного пролетарського стилю. Зрозуміла річ, цей процес ідейно-художнього шукання закарпатських митців був складним і суперечливим.

---

[1] П. М. Лісовий, Комуністична журналістика Закарпаття 20—30 рр. XX ст., «Доповіді та повідомлення» УжДУ, Серія філологічна, № 7, 1961, стор. 4—5. Див. ще М. Мольнар «Доля співця полонин» у книзі «В. Гренджа-Донський. Шляхом терновим», Словацьке педагогічне видавництво в Пряшеві, 1964, стор. 30—42.

Незважаючи на окремі плутані статті редактора журналу «Наша земля» В. Гренджі-Донського, а також промахи в національному питанні, журнал мав бойовий, наступальний характер, він був пропагандистом всього передового, за що його через два роки чеська поліція заборонила видавати, особливо, коли редактором став комуніст І. Мешко з В. Бичкова. З оригінальної літератури ведуче місце в журналі займала поезія.

Як правило, це була політична поезія, писана під свіжими життєвими враженнями, позначена впливами кращих творів радянських письменників і уснопоетичної творчості. Всі без винятку поети малювали тяжке, нестерпне становище краю і населення в умовах напівколоніального гніту («Народ на цвинтарі порив цю землю», «Багата в нас земля», «Розділили Україну», «Оце мій рідний край!» Гренджі-Донського; «В нашім краї», «Сидить бідний на шляху», «Сонце сходить» М. Тисянської; «Стогін Закарпаття», «З Гуцульщини» К. Чуги), показували наростання революційної бурі («На майдані», «Пождіть, пождіть!» Гренджі-Донського, «І минеться...» Бокшая), посилали щире вітання братам на Радянську Україну і мріяли про возз'єднання «грунів» із «степами», тобто Закарпаття з матір'ю-Україною («Щире привітання шлють груні степам», «Степам-братам» Гренджі-Донського, «Ой хто ж тебе» М. Тисянської, «Нас Бескиди не розлучать» Бокшая, «Стогін Закарпаття» К. Чуги), висловлювали солідарність пролетаріату м. Львова, що у листопаді 1928 року під час демонстрації полив своєю кров'ю вулиці древнього галицького міста («1 листопада у Львові (1928)» К. Чуги) тощо.

Відрадним фактом є і те, що поетичний рівень всіх названих творів значно зріс. Так, наприклад, багато поезій Гренджі-Донського, зважаючи на їхню ідейно-художню цінність, охоче передруковували або і вперше друкували радянські газети та журнали, даючи їм високу оцінку (Див. «Літературна газета», 1928, № 18); видавалися в Харкові і окремі його збірки поезій та оповідань в 20—30 роках[1]*. На жаль, в 30-х роках поет попав під вплив*

[1] Див. вступну статтю М. Мольнара до вибраних творів В. Гренджі-Донського «Шляхом терновим», Пряшів, 1964, стор. 3—52.

ідеологів українського буржуазного націоналізму[1]. *У роки співробітництва в комуністичній пресі вірші Гренджі-Донського були то закликами, то гімнами, то поетичними ілюстраціями суспільного руху в краї. Тому то на них і позначився вплив поезії В. Маяковського (вірш «Оце мій рідний край», що був конфіскований цензурою з журналу), П. Тичини (однойменний вірш «На майдані») та інших радянських поетів. Знаходимо серед поетичних творів журналу і зразки такої складної форми як сонет («Над Гаттю» К. Чуги), і оповиті серпанком народнопоетичної творчості поезії Марусі Тисянської, яких, на жаль, вона небагато надрукувала. Цьому, напевно, не сприяли і важкі цензурні умови «демократичної» Чехословацької республіки, і повсякчасна турбота за шматок хліба, бо за літературні твори гонорари тоді не виплачувалися. Поетам часом приходилося говорити натяками, у півголос, придумувати замислуваті алегорії і метафори, щоб обійти якось рогатки поліцейської цензури. Значення журналу «Наша земля» не виключається лише поезією і про нього ще буде сказано відповідне слово в нашому літературознавстві.*

У 20—30 роках XX ст. виходили й інші журнали. Одні з них, як наприклад «Наш рідний край», були близькі до демократичного спрямування, інші — «Пчілка» — видавало товариство «Просвіта» під «проводом Августина Волошина» і, зрозуміло, напрямок їх був в основному реакційним, хоч часто тут друкувалися твори, які нічого спільного не мали з розгнузданою націоналістичною писаниною волошинів, бращайків та інших. Серед прогресивних поетів, що починали або продовжували свою творчість у 20-х роках і часто друкувалися на сторінках цих журналів, були Марійка Підгірянка, Ю. Боршош-Кум'ятський, Марко Бараболя, Миколая Божук та ін.

Найстаріша поетеса Марійка Підгірянка (псевдонім М. Домбровської) перші свої вірші друкувала ще на початку дев'ятисо-

[1] Див. про це в книзі Ю. І. Балеги, Література Закарпаття двадцятих-тридцятих років XX ст., Київ, 1962, стор. 128. У розділі «Поезія» тут дається характеристика й інших поетів Закарпаття 20—30-х років XX століття.

тих років у Франківському «Літературно-науковому віснику» та інших львівських журналах. Але найбільший розквіт таланту Підгірянки припадає на 20—30 роки, коли вона вчителювала у селах Закарпаття і була популярною дитячою письменницею. Зрозуміло, що й тематика її творів переважно дитяча, призначена в першу чергу для потреб школи, про що свідчать назви творів: оповідання «Малий Василько» (1916), п'єска для дітей «В чужім пір'ю» (1922), читанка з власних творів «Ластівочка» (1923), «Збірничок віршів для дітей» (1928) та ін. Були в неї і цікаві ліричні поезії, зразки яких подаються у даному збірнику. Незважаючи на похилий вік, М. Підгірняка не кидала пера з рук аж до смерті (17 V. 1963 р.), періодично вміщувала свої поезії в журналах «Жовтень» та «Вітчизна», в яких оспівувала вільне радянське життя.

Складний творчий шлях пройшов Ю. Боршош-Кум'ятський. Перша збірка його віршів «Весняні квіти» вийшла в 1928 році і була присвячена дітям та свідчила про те, що в літературу прийшов здібний молодий поет, закоханий в рідний край і його чудову природу. Зазнаючи впливу радянських поетів і передусім поезії П. Тичини, Боршош-Кум'ятський уже в першій збірці намагався писати не діалектом і не тією дивною мішаниною, що її пропагував «преподобний» Волошин, а загальноприйнятою літературною мовою. Особливо це було помітно в наступних збірках «З мого краю» (1929) і «Країна див» (1934), в яких поет виступив з низкою високохудожніх політичних віршів.

Струнами свого серця поет відгукувався на пекучі питання часу і з біллю в серці говорив про свій рідний край, запроданий вельможами в чужоземне рабство, про бідних матерів, про дітей-сиріт, які «без кусня хліба і без хати прохають в бога долі», писав про вбогі вершини, де бродив сум і голод, голод і сум. Ні, це не була поезія смутку, безпорадності, це була поезія гіркої правди.

Плідно навчаючись у Великого Кобзаря, будучи під величезним впливом його мужньої революційно-демократичної поезії, Боршош—Кум'ятський створював у цей час і образи сильних людей, здатних до боротьби. Так, у поезії «Закутий орел» він ви-

різблює образ «закутого орла» — народу, що напружує всі сили до кровавої боротьби з ворогами:

Заклекотів скутий орел
Зойком муки,
Як збудили його криком
Чорні круки.

Алегоричний образ «закутого орла», тіло якого довбали «чорні круки» — загарбники, був зрозумілий трудящим масам, як і образ закутого Прометея з поеми «Кавказ» Шевченка. Вразливий до людського горя, поет багато поезій присвячував тяжкому лихоліттю минулого — безробіттю та еміграції. В роки постійних криз, в часи хваленої буржуазної «демократії» величезна кількість трудового народу була позбавлена роботи і викинена на вулицю:

На вулиці безробітні
Говорять про хліб,
Про дітей голодних дома,
Про холодний гріб.
(«На вулиці»).

Цікаво, що в цій поезії, як і в окремих творах Гренджі-Донського, помітний явний вплив тичинівського «На майдані». Тичинівські впливи відбиваються і в кращих ліричних поезіях Боршоша-Кум'ятського («Зозулі», «Сонце», «Клени», «Осінній вітер»).

Низку оригінальних поезій знаходимо і в збірках «В Карпатах світає» (1935), «З наказу роду» і «Кров кличе» (1938), хоч ці збірки були, одначе, кроком назад як в ідейному, так і в художньому розумінні. Головне ж — вони були написані з позицій українського буржуазного націоналізму.

З таких же позицій була написана і збірка віршів «Гірські вітри» (1936) М. Рішка, що дав себе на деякий час заплутати у націоналістичне павутиння волошинів і бращайків.

Обидва поети дожили до визволення та возз'єднання і тепер творять у нових умовах, влившись в єдину сім'ю українських радянських письменників. За роки Радянської влади М. Рішко написав багато поетичних творів і видав збірку «Заграли стру-

ни», а Ю. Боршош-Кум'ятський п'ять збірок віршів, які в основному дістали позитивну оцінку критики.

В жанрі поетичної сатири працював здібний і популярний в 20—30-их роках поет і прозаїк Марко Бараболя (псевдонім Івана Рознійчука). Незважаючи на те, що він друкувався здебільше в просвітянському журналі «Пчілка», Марко Бараболя сміявся і з самих просвітян («Увага! Я поет!» «Відповідь панові»); особливо вдало він висміяв мовні суперечки між «народовцями», «москвофілами», «автохтонами», «чехізаторами» та іншими мудрагелями у дотепному віршеві «Продукція язиков». Збірка віршованих і прозових гуморесок Марка Бараболі вийшла лише в 1941 році в Празі і називалася «З-під їдкого пера Марка Бараболі». Наступна доля його нам невідома.

Оригінальною і цікавою поетесою була передчасно померла талановита Миколая Божук (1907—1938). Свої перші твори вона писала будучи ученицею дівочої учительської семінарії в Ужгороді. Її поезія — це здебільше інтимна та пейзажна лірика, написана під безпосереднім впливом творів Шевченка і Лесі Українки, про що вона і сама неодноразово згадувала у своїх листах до друзів. Багато віршів оповиті якимсь тихим дівочим смутком і навіть непевністю перед життєвими бурями і незгодами. Та це й зрозуміло, якщо взяти до уваги, що вона рано захворіла на туберкульоз легенів і їй приходилося переборювати хворобу, заробляти на шматок хліба і лише у вечірні години виливати на папір музику своєї душі. З часом її голос мужнів, крізь сльози і смуток все більше і більше звучали тверді нотки, заклики до праці, до боротьби («Зі мною, сестро!», «Не плач!», «На перший май»). Громадські мотиви стали переважати над інтимною та пейзажною лірикою. Зрозуміло, волошинська преса друкувати такі твори не хотіла, а з комуністичними газетами поетеса не була зв'язана. Жаль, що багато її кращих поезій пропали в рукописі і їх до цього часу не вдалося відшукати.

В альманахах «Трембіта» (Ужгород, 1926), «Груні — степам» (Харків, 1930), «Альманасі підкарпатських українських письменників» (Севлюш, 1936) та різних газетах 20—30-их років, крім названих авторів, друкувалися вірші І. Васька,

М. Грицака, П. Пойди, П. Міговка, Ф. Могіша, Кошана (І. К.), але художня і ідейна вартість їх була незначною, а іноді і хибною. Досконало з формалістичного боку писав вірші монах-єзуїт Зореслав (Степан Сабол), який видав дві збірки поезій буржуазно-націоналістичного, клерикального та антирадянського спрямування.

З поетів, що писали російською мовою і початок творчості яких припадає на 20-ті роки, найбільш помітними були А. Карабелеш і М. Попович. З реакційних «русофільських» позицій писали вірші Л. Тиблевич (зб. «Стихотворения», 1921, «Рифмы», 1932), П. Федор (зб. «Мысли», 1929) та ін.

А. Карабелеш видав дві книги віршів «Избранные стихи» (1928) та «В лучах рассвета» (1929). В них він виступав як співець реакційного «москвофільського» угрупування. Навчаючись у богословській семінарії, будучи вихованцем білогвардійських «професорів», Карабелеш став носієм релігійної ідеології, провідником декадансу та песимізму, за що його і хвалили буржуазні літературознавці. Поряд з цими реакційними проявами позитивним в поезії Карабелеша є любов до рідного краю та співчуття до знедоленого, гнобленого народу. В деяких поезіях він навіть закликає до боротьби за кращу долю народних мас, вірить, що «из мрака будет гром», а потім засяє сонце. Але ні шляху боротьби, ні самого ворога народних мас чітко визначити він не міг. В своїй громадській ліриці А. Карабелеш наголошує на єдності з великим російським народом, сподіваючись, що «братья не забудут нас». Порвавши ще в 20-х роках з попівством, а згодом і з уніатською церквою, Карабелеш намагається виплутатись з тенет ідеалізму. В поезіях другої половини 30-х років помітні певні зрушення у бік прогресивних ідейних позицій. В своїй публіцистиці він таврує фашизм. В громадській діяльності виявляє симпатії до Радянського Союзу, але до кінця подолати своє занепадництво йому так і не вдається. Під час другої світової війни за підпільну діяльність Карабелеш потрапив у німецькі концтабори і на основі пережитого згодом написав дві книги «На смертельном рубеже» (Пряшів, 1953) і «В Карпатах» (Пряшів, 1955), в яких намітився перелом у бік реалізму. Він

остаточно зрозумів, що єдиний порятунок і для нього, і для закарпатців, і для всього людства треба чекати тільки зі Сходу, де героїчна Радянська Армія вела смертельну боротьбу з фашизмом. Добре володіючи віршовою технікою, звертаючися і до прози під впливом Ю. Фучіка, Карабелеш створив низку правдивих творів, які заслуговують на увагу. Щоправда, і в останні роки життя поета в його творчості мали місце ідейні хитання.

Багато суперечливого було і в творчості М. Поповича. Правда, на відміну від Карабелеша, раціональне, позитивне в його творах завжди брало верх. М. Попович показував тяжке життя своїх земляків («Наши слезы», «У нас»), засуджував паразитичне життя буржуїв («Перчатки», «Собачий век»), закликав «встать к новой жизни», «бороться с тьмой» («Встаньте, братья», «Сынам карпатским»), хоч ні форм, ні цілі боротьби він не показував. Писав він також і ліричні та пейзажні вірші. З художнього боку поезії Поповича невисокі. З гострою критикою на тогочасні буржуазні порядки виступив Попович у своїх прозових творах. Його гуморески, нариси, памфлети, оповідання — це в'їдлива сатира на фальшивий демократизм і антинародні тенденції буржуазної Чехословацької республіки.

Пройшовши страшні муки фашистських концтаборів за участь у партизанському русі, М. Попович після визволення продовжував громадську і літературну діяльність, написав низку віршів та публіцистичних творів, але передчасна смерть обірвала його життя в 1956 році.

У другій половині 30-х років з віршами російською мовою виступило кілька молодих авторів, здебільшого учнів Мукачівської російської гімназії, які протягом кількох років видавали свій літературний часопис «Наши стремления». Серед них О. Балецький, В. Добош, А. Патрус-Карпатський та інші. В. Добош видав у 1936 році збірочку поезій «Святая злоба», а О. Балецький — збірочку поезій і прози «Вербный трепет», які, однак, чимось оригінальним не відзначалися. Треба зважити на те, що це були молоді люди, ще з невиробленими естетичними смаками і суперечливими ідейними настановами, але з виразним інтересом до суспільних проблем і з певними

уявами про боротьбу за соціальну справедливість. В кращих творах В. Добоша, що появлялись на сторінках періодичних видань, звучала віра в те, що трудовий народ

Гнет кровавый в час трядущий
он рукою разобьет.

О. Балецький брав участь у літературному житті Закарпаття і в період угорської фашистської окупації.

Третій з цієї групи поетів — А. Патрус-Карпатський також пройшов складний життєвий та творчий шлях. Один з апологетів українського буржуазного націоналізму В. Бірчак у своїй книжечці «Літературні стремління Підкарпатської Русі» (1937) називав деякі вірші Патруса-Карпатського — «відгуками комуністичної урядової поезії». Може це було і перебільшення, але збірка Патруса-Карпатського «Плетью по совести» (1937) свідчила, що в літературу прийшов здібний поет з своїм оригінальним голосом, з потягом до соціально-політичних тем.

Він зразу звернув на себе увагу прогресивної чехословацької критики. Один з видатних чеських літературознавців і публіцистів Й. Їрасек, автор відомих робіт про радянську літературу, в газеті «Podkarpatoruská revue» (1937, № 7, стор. 73), відгукуючись на першу збірку А. Патруса, позитивно оцінив його відхід «від плачу над долею народу» і оптимізм його поезій. «Вітаю ваші вірші, — писав Й. Їрасек, — вони реалістичні, за своїми художніми засобами прості, ясні, безпосередні». Запоруку правильного ідейного розвитку молодого поета він бачив у тому, що його «життя було важке, злиденне, повне горя і випробувань, по-справжньому пролетарське».

Своє літературне кредо Патрус-Карпатський добре висловив у віршеві «Поэтам», в якому закликав товаришів по перу:

К борьбе,
солидарности
всех угнетенных,
К единой,
великой
идее
Ведите
трудящийся класс.

Пусть голос ваш слышен
в первых колоннах,
Поэты, сейчас!
О голоде, гнете пишите хореи!

Кілька своїх віршів українською мовою («Моя присяга», «Аделанте») поет надрукував і в тодішній комуністичній пресі, хоч він друкувався і в націоналістичних виданнях. У грізні часи Великої Вітчизняної війни Патрус-Карпатський продовжував свою літературну діяльність в Радянському Сюзі. Півдесятка нових збірок його вийшли вже у радянські часи.

Представником новомодних західноєвропейських модерністичних течій, у тому числі сюрреалізму та неоромантизму, був Ф. Потушняк, що до визволення краю надрукував кілька збірок своїх віршів, навколо яких у той час було багато шуму і які нічого цінного не внесли в літературний процес. Містика, песимізм, вишукана форма без якого-небудь ідейного змісту — такі риси віршів Потушняка[1]*. Тільки в деяких творах можна було дійти до істини і що-небудь зрозуміти («Осінь», поема «Хатка та млинок»). Певне літературне значення мали вірші Потушняка, написані у повоєнні роки і присвячені бурхливим, радісним подіям соціалістичних перетворень на Закарпатті в 1944—1946 рр. Пізніше Потушняк поступово відійшов від поезії до прози і нічого з віршів не друкував.*

В дещо відмінних умовах розвивалася українська література Східної Словаччини 20—30-х років. У порівнянні з Закарпаттям в житті українців Східної Словаччини в цей період має місце більший розгул реакції, майже необмежений соціальний і національний гніт. Внаслідок територіального розподілення буржуазної Чехословацької республіки українське населення за Ужем опинилось у глухому кутку Словаччини без розвинутого культурного центра. Через адміністративну і політичну відмежованість від Закарпаття і його центра Ужгорода, який раніш був культурним, особливо ж літературним центром також й українців Східної Словаччини, керівництво культурним життям опинилось виключно в руках церкви. Її влада відчувалась

[1] Див. В. Микитась, Ф. М. Потушняк, Ужгород, 1961, стор. 8—14.

в усіх галузях розвитку культури, особливо в справах шкільництва (на Східній Словаччині до визволення були майже виключно церковні школи) і літератури. Вона спрямовувала місцеву культуру на «золоту середину», на «язичіє» і «тутешняцьку» літературу, заступила дорогу прогресивній українській і російській літературі до місцевого читача, особливо оберігала його від радянської літератури. Місцеву літературу орієнтувала на релігійну тематику і безідейність, занепадництво і обминання гострих конфліктів, особливо соціальних.

До середини 20-х років, поки вплив Закарпатської крайової організації Комуністичної партії Чехословаччини поширювався і на українське населення Східної Словаччини, комуністи на сторінках «Карпатської правди» і в чехословацькому парламенті гостро критикували офіційну культурну політику, що проводилась серед українців Східної Словаччини, вказували на причини культурної відсталості широких мас і вимагали її ліквідації. «Коли ж у нас дома, на Підкарпатській Україні, чеська буржуазія так встидно поводиться з українським населенням, то ми красний ссудок можемо собі зробити о національнім і господарськім стані наших братів українців на Словаччині. Куди оком не глянь, всюди руїна. Сміло можемо сказати, що за старих мадьярських часів український народ на Словаччині мав більше національних прав, ніж тепер після «славянського ослобожденя». В державних школах вже нічого не учать по-українськи, про українські горожанські або гімназіяльні школи ані не чуги», — писав депутат Микола Сидоряк у статті «Руїна українського населення Словаччини». — «Словацькі попи не признають українського населення, а чеська буржуазія ані чути не хоче про сю, як вона каже, «більшовицьку націю» ... Але до сього національного гніту приходить ще й господарський гніт. Українське населення і перед війною дуже тяжко жило. Но могло собі помагати. Людина виїхала в Америку або на жнива до Угорщини і все якось жилося. Нині ані в Америку не пускають, ані на жнива до Мадьярщини»[1].

[1] «Карпатська правда», 1926, № 4.

В цей час Закарпатська крайова організація КПЧ проводила серед українського населення Маковиці широку культурно-політичну роботу. Вона висилала сюди для агітації бригади своїх представників. «Карпатська правда» організовувала і виховувала кореспондентів серед широких мас трудящих Маковиці. Вони, а їх як на той час і на ті умови було немало, крім іншого, розвінчували й антинародні тенденції буржуазних культурно-освітніх установ та організацій. Так, кореспондент із Свидника у статті «Боротьба на Маковиці проти комуністичної організації» пише про читальню імені О. Духновича у Свиднику: «Читальня, як буржуазне товариство, веде агітацію проти бідного народу». Кореспондент обурюється, що читальня паплюжить Радянський Союз і закликає: «Напоминаємо всіх працюючих і членів компартії Маковиці, щоб не давалися обманювати буржуазними талполизниками (підлабузниками — ред.) і не даваймо ані гелера на сю читальню, не приступайте і слідуйте прапор більшовизма»[1].

«Карпатська правда» викривала реакційність і антинародність культурних намагань буржуазії. Але з обмеженням сфери впливу Закарпатської крайової організації КПЧ тільки на Закарпаття, культурний розвиток українців Східної Словаччини опинився дещо поза увагою КПЧ, що несприятливо відбилось на розвиткові національної культури українського населення Східної Словаччини.

Отже, не диво, що і місцева література розвивалась слабо. не досягла вершин літератури Закарпаття того часу, не говорячи вже про рівень прогресивної чехословацької літератури. Щоправда, місцеві письменники залучались і до загального літературного процесу на Закарпатті, але рівнялись на поміркування культурні угрупування та літературні течії.

В місцевих періодичних виданнях на початку 20-х років продовжував ще друкуватись І. Кизак, поезії якого були вже анахронізмом в цей період. З місцевих поетів Ірина Невицька та

[1] «Карпатська правда», 1927, № 15.

Денис Зубрицький (псевдонім — Торисин) писали поряд з язичієм й українською мовою, а О. Фаринич писав російською мовою. Ірина Невицька, як і Денис Зубрицький, друкувала свої поезії, байки, оповідання, п'єски в пряшівських та ужгородських виданнях, журналах «Пчілка» і «Наш рідний край», в календарях і альманахах «Просвіти». Світогляд поетеси був обмежений, талант незначний. Слабка переробка роману Г. Сенкєвича «Куди ідеш» під назвою «Правда побідила» (1923), збірка оповідань «Дарунок» (1929) та інші менші твори позначені духом клерикалізму, суб'єктивного дидактизму, християнського моралізаторства і націоналістично-просвітянського обмеження. Лише в окремих творах бреніли соціальні і патріотичні мотиви, що і примушує згадати про письменницю, яка живе ще у Пряшеві, але вже давно перестала писати.

Денис Зубрицький залишив значну кількість поезій народно-пісенного складу переважно з патріотичними мотивами. Писав також балади за народними переказами. Для його поезії також характерні обмежений світогляд та до певної міри й «поміркований» романтизм. У віршах Д. Зубрицького відчувається пензель художника, що вміє з легкістю схоплювати не лише фарби та пейзаж, але й тонкощі настроїв, в яких домінує потяг до світла, що гостро контрастно виступає на фоні ночі і тьми. Кращі поезії Д. Зубрицького з формального боку добре оброблені, ритмічно витримані. Якщо у поетів Східної Словаччини часто трапляється порушення ритміки поезії вжиттям неправильно наголошених слів під впливом місцевих говірок з нерухомим наголосом, що припадає на передостанній склад, то у Зубрицького чи не найменше таких випадків.

О. Фаринич, який писав під псевдонімом А. Маковичанин, представник «москвофільського» напрямку, друкував свої поезії і прозові твори на сторінках пряшівських, празьких і закарпатських періодичних видань. У 1934 році в Ужгороді видав книжечку прози «Стальная роза», а у 1939 році у Пряшеві збірник поезій «Снопик». Як поет О. Фаринич декадент і містик з потягом до сюрреалізму, як прозаїк — схильний до натуралізму. Проте і в прозі його і поезії наявні й соціальні мотиви та кри-

тика тодішніх буржуазних порядків у сатиричному аспекті. Прозові твори друкував і на лемківській говірці.

В другій половині 20-х років, ще за шкільною партою, почав у Пряшеві свій письменницький шлях один з відомих сучасних українських письменників Східної Словаччини Федір Лазорик. Він мав те щастя, що отрута «язичія» та безглуздих мовних суперечок відчутно не зачепили його. Вийшов з сільського трудового середовища і все життя зберіг любов і шану до народної творчості. Друкувався на сторінках закарпатської і пряшівської преси. Перший вірш тринадцятиріч-ного хлопця («Матерня пісня») мав виразний соціальний зміст І хоч, розгортаючи свій поетичний хист у довоєнний період і під час війни, Лазорик дав перевагу інтимній ліриці, проте повертався і до соціальних тем та до політичних мотивів, які на всю силу залунали у його творчості тільки після визволення.

Поезію Лазорика пронизує любов до рідної землі, до трудового народу і до людини взагалі. Ця ніжна любов поріднює Лазорика з його попередником-родичем, з співцем Маковиці О. Павловичем. М'який сум, що оповиває поезію його, в ранніх творах переходить іноді в меланхолію. Пейзажна лірика Лазорика — це подих велетнів Карпат, усмішка красуні Маковиці. З формального боку поезії Лазорика притаманна мелодійність, яка переходить у чіткий коломийковий розмір різкого ритму.

Після визволення Лазорик написав кілька поем, з яких найбільш відомі поема «Навік єдині», присвячена 300-річчю возз'єднання України з Росією, і «Поема про героя-мученика Патріса Лумумбу». Ще в довоєнний період він почав писати прозові твори, але помітніших успіхів досяг у цій галузі літературної творчості тільки після визволення. Лазорик відомий і як дитячий поет. В умовах буржуазної дійсності він не міг видати жодної збірки чи книжки, проте після визволення вийшло сім книжок Лазорика з його оригінальними творами, кілька книжок науково-популярного та іншого характеру.

Ф. Лазорик один з найстарших сучасних українських письменників Східної Словаччини, він відбив в своїй творчості

своєрідність місцевого колориту народного життя і вміло вплів його у вінок усієї закарпатської і взагалі української літератури.

На протязі 20—30-х років і до визволення на Східній Словаччині спеціального літературного українського журналу не було. Існуючі періодичні видання майже жодної уваги не звертали місцевій художній літературі. Виняток становить «Русское слово», на сторінках якого друкувались вищезгадані письменники і де появились поезії кількох інших літературних псевдонімів. В 30-х роках ряд поезій надрукували тут А. Грустин (псевдонім А. Няхая) і Марія Михайлівна (псевдонім Марії Дуфанець), яка продовжує друкуватись в наш час на сторінках альманаху «Дукля» та інших пряшівських друкованих органів.

Особливу сторінку в історії розвитку української літератури на Закарпатті взагалі і поезії зокрема становить період німецько-угорської фашистської окупації краю (1939—1944 рр.)[1]. *Це були страшні роки. Створена Гітлером горезвісна «незалежна Карпатська Україна» на чолі з фашистом Волошином проіснувала щось біля п'яти місяців, а потім лопнула, як мильна булька, бо Гітлер віддав все Закарпаття фашистській Угорщині. Компартія пішла в глибоке підпілля і звідти керувала боротьбою трудящих. У краї лютував терор. Фашистам допомагали свої ж шкуродери з числа буржуазних націоналістів. У тюрми, концентраційні табори було кинуто понад 183 тисячі закарпатців, з яких 115 тисяч було по-звірячому замордовано.*

Знову шаленіла страшенна мадьяризація. Угорський фашистський уряд Хорті проводив її ще грубішими засобами, ніж це було до 1919 року. Закривалися школи з українською мовою навчання, яких і до того було обмаль; було заборонено офіційно вживати українську літературну мову в друкованих органах. Палали вогнища з книжок Шевченка, Марка Вовчка, Коцюбин-

[1] Спробу систематизувати творчість закарпатських поетів кінця 30-х, початку 40-х років XX ст. зробив О. Грабар у збірнику «Поэзия Закарпатья» (Пряшів, 1957), однак книга була піддана гострій і справедливій критиці в чехословацькій і радянській пресі за грубі ідейні помилки. Видання містить також підбірку поезій даного періоду.

ського, Стефаника, Пушкіна, Лермонтова, Некрасова, Маяковського. Добре про це сказав І. Керча у памфлеті-епіграмі «Грелися злые духи»:

Горели костры, пламя к небу неслось,
Летели тома в них — работы ученых,
Такая уж мода в наш век завелась:
Ночь темная лучше для сонных...

Газети і книжечки друкувалися або російською мовою з старою дореволюційною орфографією, або т. зв. «русняцькою» чи «тутешняцькою», що була сумішшю місцевого діалекту з архаїчними формами української літературної мови. Більше того, за зразком публікацій німецького фашизму деякі видання, як наприклад журнал «Зоря», друкувалися обов'язково двомовно — на лівому боці угорською і лише на правому «тутешняцькою» мовами. Слово ж «українець», гнане раніш чеською поліцією, зовсім вигнане із Закарпаття угорськими фашистами. Закарпатців знову почали іменувати не українцями, а «угрорусами».

Певний час, налякана страхіттями фашистського гестапо, більш-менш прогресивна інтелігенція з кола літераторів мовчить. Безчинствують лише запеклі ренегати-мадьярони типу фенциків, бродіїв і їм подібних «вождів», як вони себе іменували. Всі газети і журнальчики були персповнені геббельсівською ерзац-брехнею, відозвами регента Хорті, бреднею «угорських патріотів», що шинкували людською кров'ю. Врешті ініціативу беруть у свої руки викладачі та учні «руських» гімназій. При Ужгородській, Мукачівській та Хустській гімназіях були створені літературні гуртки, які іменувалися «літературними школами». Долаючи всі перешкоди, члени цих гуртків при допомозі старших поетів видали кілька невеличких колективних збірників віршів та оповідань і серед них: «12» (Ужгород, 1940), «Живая струя» (Мукачево, 1940), «Шаги» (Мукачево, 1941), «Будет день» (Хуст, 1941), «Накануне» (Ужгород, 1941), «Литературный альманах» (Ужгород, 1943). Крім того, бродіївська газетка «Русское слово» видала також під титулом «библиотека современных угрорусских писателей» десятків зо два тонесеньких книжечок віршів та оповідань, у тому числі Й. Іванова

(Й. Архій), С. Панька, Тані Верховинки (І. Керча), П. Продана, В. Боржавіна (В. Сочка), І. Карпатського (Ю. Гойда) і інші.

Серед гімназистських захоплень у віршуванні, серед найрізноманітніших переспівів та наслідувань у багатьох названих і неназваних молодих авторів з літературних гуртків звучали й свіжі голоси, було чимало спільного у тематиці, навіть у системі художніх засобів. Вони в одинаковій мірі захоплювалися Бальмонтом і Маяковським, Блоком і Тичиною, власне тим з дожовтневої і радянської літератури, що попадало або змогло попасти їм в руки.

Щиро вболіваючи долею своїх земляків, долею всього краю, молоді літератори дивилися в майбутнє, чогось чекали нового, світлого, радісного. В одних це вільне майбуття уявлялось взагалі, абстрактно, без окреслених рис («Будет день!». «Вон — вижу...» К. Галаса, «Привет весне» Ю. Качія, «Долго-ли?» В. Діянича; «Расступились горы» Ю. Гойды); інші звертали свої погляди туди, на Схід, і чекали волі від своїх рідних радянських братів («Заря с Востока», «В бурях народного гнева» М. Шпіцера, «Сентябрь 1939 года», «Чайка», «Не будет!», «Немного лет пройдет» та багато інших віршів Д. Вакарова). Про це свідчать і метафори «заря с Востока» і рефрен «как закалялася сталь», взятий з назви роману М. Островського, і вся образна система Д. Вакарова.

Зрозуміло, що для відтворення у віршах тривожного і непевного воєнного часу, для замаскування визвольних ідей, для відвернення уваги суворої цензури, треба було користуватись своєрідним тайнописом. У певної групи прогресивних поетів виробилась ціла система символів, через які вони виражали свої прорадянські, антифашистські настрої. Символами визволення, Радянського Союзу були Сонце, Сонцебог, Бог, Зоря, Світло, День; часто це була релігійна лексика і взагалі форма молитов, в яких виступали апостоли, месія, зірка, як символ комуністичної ідеології.

И с верой преклонился я
Пред яркою звездой, —

писав поет В. Горемика, маючи на увазі червону зірку. Фашизм символізували тьма, туман, ніч тощо. Іноді зашифровувались бойові гасла в акростих, який мав за змістом містичне звучання. Так, наприклад, широкий суспільний відгомін мав вірш І. Керчі «Мы аргонавты . . .», в якому були зашифровані слова: «Слава Советам»[1]*. Ніколи на Закарпатті поезія не мала такого суспільного значення, як в період фашистської окупації. Навіть неясне сподівання на те, що «будет день», зміцнювало віру у перемогу над фашизмом, активізувало прогресивних людей на боротьбу.*

Слід відмітити, що над усіма поетами періоду фашистської окупації краю підіймається високоталановита фігура молодого поета, поета-борця Дмитра Вакарова. У 1942 році, коли зранену українську, білоруську та російську землю топтали ковані чоботи солдатів гітлерівської армії, коли фашистська коричнева чума розповзлася майже по всій Європі, коли імперіалісти всіх країн чекали загибелі Країни Рад, — двадцятидвохрічний Д. Вакаров писав у Будапешті:

Немного лет пройдет,
и люди дружно, смело
Оковы сокрушат
и сбросят царство тьмы.

О, как бы мне
дожить до этого хотелось,
Чтобы не знать ни гнета,
ни тюрьмы!

І це було написано в столиці гітлерівського блазня Хорті, в столиці, де шаленіли фашистські молодчики. Треба було мати мужність, глибоке переконання в правоті героїчної битви радянського народу — своїх кровних братів, щоб висловити такі сміливі і справедливі думки. Не дожив юний співець Закарпаття до світлих днів — його замучили фашисти в страшних катівнях концтаборів за зв'язок з учасниками партизанського руху. Лише за кілька місяців до омріяного всіма земляками Вакарова виз-

[1] Див. И. Керча, «Перед рассветом», Ужгород, 1964, стор. 39 (примітка упорядника П. В. Лінтура).

волення перестало битися полум'яне серце патріота, перестало звучати сильне, свіже слово співця Закарпаття. Це він у 1941 році, коли гітлерівські полчища рвалися до Москви і коли вся Україна скандувала поезію «Клятва» М. Бажана, написав прекрасний вірш «Незванный гость». Цілком можливо, що поезія Бажана була якимсь чином відома і Вакарову. Для підтвердження нашого здогаду наведемо хоч би першу строфу твору Вакарова:

К Москве он отчаянно рвется,
победа все снится ему.
Забыл он, что Русь не сдается
в боях
никогда,
никому!

Поет пророкував, що на священній східнослов'янській землі чекає фашистських гадів «ненависть, штик, мороз», що тевтони, подібно до всіх своїх предків — псів-лицарів, знайдуть «на Руси ... и смерть, и могилу, и гроб».

Таких творів у доробку закарпатських поетів було, зрозуміло, небагато. До них може рівнятися хіба що чудова поезія-алегорія «Тигры задыхаются» Ю. Гойди з книжечки «Живая синь» (1943). У ній поет недвозначно писав про тигрів, які напали на «ввесь крещенный мир», а потім пустилися «в степь», тобто, на безмежні степові простори України і Росії, щоб загарбати їх. Але

Свершилось. Горе им,
Суровым тиграм!
Конец
Кровавым тиграм!
Дыхтят,
Задыхались,
Устали.
В снегах,
В песках,
Без сил
Упали ...
И ждут решения судьбы!

Поет не вірив геббельсівській пропаганді, таємно слухав зведення радянського Інформбюро і знав правду про події, які хвилювали увесь світ. Крім того, треба було бути тупоумним

цензором, щоб пропустити такий, нехай і алегоричний, але зрозумілий для всіх антифашистський твір.

Кажуть, і не безпідставно, що Д. Вакаров був перший на Закарпатті пролетарський поет. У цьому переконуєшся, коли читаєш такі чудові його поезії, як «Бунтари», «Отдает уже гнилью могильною..!», «Строят», «Голодный поход», «Лесорубы», «Встанем, карпатские братья» та багато інших. У них на повну силу виражено могутній поступ «бунтарів», що не тільки дивляться з надією на Схід, але й самі не мовчать, бо «жизнь наша — битва», бо воно, життя, в силу капіталістичного способу визиску і експлуатації трудящих, прожито без «ласки и любви». Поет бачив, як

На дорогу вышла масса —
тысячи людей.
Это вышла ярость класса
с фабрик и полей.

Бачив поет і те, що це була не безлика маса натовпу, що нею керували не тільки «голод», «горе», «детский плач» і «слезы» замучених недолею батьків, але й червоне знамено пролетарських революцій:

Над колонной знамя вьется,
вьется красный флаг.
Гулким эхом отдается
пролетарский шаг.

Поет бачив також, як «каторжный строй» розкладається і тхне могильною гниллю, проти нього виходить на битву «разъяренный» клас, щоб побудувати нове суспільство, і вірив, вірив у чорному мороку фашистської неволі, що в його рідному краєві, серед буйних лісів не «будет цепей, не будет оков», що не буде в Карпатах ні проклятих магнатів, ні старих законів, ні нових панів, що над його рідною землею — «Солнце свободы взойдет!».

І не тільки вірив, але й боровся за сонце свободи своїм молодим і сильним поетичним талантом, був, як уже згадувалося, тісно зв'язаний з партизанським рухом, за що його і було замучено.

Разом з тим Д. Вакаров був прекрасним ліриком. Його ліричні поезії присвячені глибоко інтимним переживанням самого

поета і його однолітків; у віршах оспівується перше жагуче кохання, краса дівочих почуттів, вірність, чесність і т. п. Як справжній поет він умів особисту лірику тісно переплітати з важливими громадськими мотивами, даючи перевагу громадському над особистим. Коли говорять гармати, стверджував поет, треба уміти підкорити свої почуття не для задоволення своїх егоїстичних потреб, які б вони безвинні не були, а для потреб народу. Він взагалі був проти кволих почуттів і думок у поезії і саркастично писав, що коли немає вогню у серці, то не варто псувати папір:

Если нету огня,
ты не пылай.
Если нету любви,
ты не вздыхай.
Если в сердце тоска,
песню ты спой.
Если радость в душе,
душу открой.
Если вспыхнет огонь,
ты не туши.
Если будет любовь,
песню пиши!

Прекрасні слова, що змогли б стати епіграфом до віршів всякого поета.

Д. Вакаров мав повне право сказати, що він прийшов у Карпати оспівати не тільки гарячу та чисту любов, але й складати пісні про свободу і з народом «страдать и любить», якому він віддав своє полум'яне серце. Поет вірив, що й народ його ніколи не забуде. І народ справді не забуває свого чесного, відважного і скромного сина.

У березні 1939 року, коли на підставі віденського арбітражу було розшматовано буржуазну Чехословацьку республіку, Словаччину відокремили і перетворили у т. зв. Словацький штат. Українське населення Східної Словаччини опинилось в лабетах клеро-фашистського тисівського режиму. Гніт — соціальний і національний — посилився. Розгулялись шовінізм і людиноненависництво. Але і тут почав діяти закон протидії. Народні маси під проводом підпільної КПЧ стали збиратись до опору. Очі всіх чесних українців, які діяли разом з прогресивними

словацькими силами, звернулись на Схід, де Радянський Союз спочатку повернув до свого лона відірвані західноукраїнські землі, а потім вступив у грізний бій з фашистським ворогом.

В знак протесту проти фашизму у 1939 році серед українців Східної Словаччини почалась хвиля масової втечі в Радянський Союз. З посиленням фашистського терору міцнішав рух опору і нарешті вилився у велике всенародне заворушення — Словацьке національне повстання. Партизанський рух мав масовий характер саме на Сході Словаччини, де українські трудящі вступали в лави месників.

У боротьбі з фашизмом зростає інтерес до радянської літератури. Ще наприкінці 30-х років вона різними підпільними шляхами пробиває собі дорогу також і до української молоді Східної Словаччини. Майбутні літературні сили живляться вже й її соками. Любов до Сходу, яка тут спиралась на народне русофільство, що жило віками в масах і яким намагались зловжити місцеві і білоемігрантські самозвані вожді, одержує нове — класове, філософське, політичне осмислення. Кант, яким морочили голови молоді, — писав І. Мацинський у вірші «О себе», — поступається перед філософією революційних мас. В слабенькому голосі молодих літературних сил починають бриніти нові ноти. Поезія, раніш переважно смиренна і благообразна, починає набирати, хай ще несміливого, але бойового ритму. Серед перших літературних спроб студентської молоді на сторінках «Студенческого журнала» в Братіславі на початку 40-х років звертають на себе увагу вірші Феді Бобиля (псевдонім В. Дубая):

Сегодня я мирный,
Сегодня ведь раб я...
Сегодня я болен,
Сегодня и слаб я,

Но завтра я встану
И мышцей могучей,
И киркою стальной
Все разобью.

Той же поет в іншому вірші заявляє:

Мстить хочу:
за горе,
Мстить хочу:
за слезы,
Мстить хочу:
за иго,
Мстить хочу:
за слово,
Что из уст мне взяли . . !

Вперше в літературі українців Східної Словаччини появляються такі поняття, як «разобью, ненавижу, мстить хочу!» Ці настрої в літературних стремліннях українців Східної Словаччини були до певної міри викликані й тими тенденціями, що мали місце в цей час в літературі Закарпаття. Вищенаведені рядки, адресовані «Нашим там», були відповіддю на поезію закарпатських поетів початку сорокових років, яка в друкованому вигляді або в рукописах різними таємними шляхами потрапляла на Словаччину і була тут зустрінута українською молоддю з великим натхненням.

Ці та інші якісно нові елементи місцевої поезії створюють міст до сучасної соціалістичної літератури.

Умови для розвитку літератури взагалі, і поезії зокрема, в цей період в українців Східної Словаччини були теж дуже несприятливі. Друкувати окремі збірки не було змоги. Виходив лише один друкований орган, призначений для українців Східної Словаччини — реакційна газета «Новое время», що видавалась у Меджилабірцях. Друкувались ще календарі, одначе погляд у них був звернений переважно у минуле. На їх сторінках сучасна поезія не знайшла місця. Кілька віршів місцевих поетів було надруковано у вже згаданому бюлетені Спілки руських студентів імені Добрянського в Братіславі «Студенческий журнал», а згодом в журналі «Ярь» в Братіславі, який стояв на офіційних, реакційних позиціях. В основному поетична продукція цього часу залишилася в рукописах. Частина її побачила світ після визволення.

Поезія цього періоду писалась переважно російською мовою.

Поети Східної Словаччини, що писали українською мовою (Д. Зубрицький, Ф. Лазорик, І. Невицька), не друкувались. Правда, Лазорик не склав пера, він, відповідно до голосу епохи, то згадує «Шугаєві нути» і не хоче погодитись з неволею, то допитується, чи вже на Закарпатті сходить насіння помсти. Друкуються також поезії на місцевому діалекті, за змістом і формою тісно пов'язані з уснопоетичною творчістю (А. Козачин, А. Солянкин). З метою показати зразок такого твору, ми й друкуємо цікаву казку «Покотигорошок», хоч автор її повністю відійшов від літературної творчості.

У цей час вступає в літературу один з відомих сучасних українських письменників Чехословаччини І. Мацинський[1]*. Вже у перших своїх поезіях він зарекомендував себе як лірик з виразним громадським звучанням, що й стало основою його творчості взагалі. Вдаючись в ряди-годи до інтимної лірики, він і в ній торкається громадських струн.*

Дві проблеми ставить стрижнем у своїй поезії Мацинський: покликання поета і місце людини у суспільстві. Поняття поет і громадянин у поезії Мацинського ототожнюються. Поет — завжди з народом.

В руках народа он горит
И путь, как факел, освещает.

. . . Коль ты поэт, то будь спевцом свободы —
Она тебе сестра, невеста, муза, мать . . .

Поезія Мацинського — це роздуми над долею народних мас, над історією свого народу, філософське осмислення дійсності, боротьба з тим баластом, що внесло у свідомість поміркованє, відстале, реакційне оточення (він же виховувався в церковних школах, під впливом білоемігрантів), шукання правди, бажання найти ключ до істини; це поезія з виразним філософським зарядом. Правильні вихідні позиції — трудові маси — допомагають поетові цей ключ до істини знайти і стати на позиції класові. Щирість і чесність визначають шлях поета до правди.

[1] Див. І. Волощук. Украинская литература в Чехословакии, Пряшів, 1957, стор. 220.

Дороговказом в цих шуканнях є його гуманізм, любов до рідного краю і повага до Сходу, який спочатку непереможним богатирем входить у поезію Мацинського, а згодом це вже могутній Радянський Союз — «страна свободы и труда», що несе визволення трудящим світу. Він і залишається провідною зіркою на творчому шляху Мацинського, через призму його світла поет обіймає всеширші обрії, і згодом, вже після 1945 року, в поезію Мацинського владно вступають інтернаціональні мотиви, хоча ядро її і надалі становить тема рідного краю.

Перші літературні кроки Мацинського не вільні й від наслідувань. Далекий відгомін Некрасова, Єсеніна, Бальмонта, Надсона та інших російських поетів відчувається в його ранніх поезіях, проте це не епігонство. Оригінальність думок, образів, ситуацій, відчутний місцевий колорит характеризують і перші спроби пера поета. Щоправда, нелегко давалась українському юнакові російська літературна мова. Але він вперто працював над нею і нарешті зрозумів, що слід писати українською мовою, якою він і пише в наші дні. Вона поєднала поезію Мацинського з народною творчістю, а народна творчість вдихнула в його поезію ліричну м'якість та задушевність, і разом з тим бойову загартованість, яка слабо відчувалася в творах раннього періоду, хоча і в них відбита вже стихія боротьби. Щиро і мужньо звучав заклик-звернення поета до рідного народу:

... и вновь схвати ты щит свой древний
и древний бой возобнови!

В такт з поетами Закарпаття билось серце його. В фашистській неволі Мацинський, як і вони, твердо вірив у те, що

... завтра день, когда взойдет
Заря над подвигом народным!

І здійснилося: зійшла зоря над подвигом народним. Те, про що століттями мріяли закарпатські трударі, про що мріяли і багато поетів, які жили на закарпатській землі, прийшло золотою осінню 1944 року, коли доблесна Радянська Армія при підтримці партизанських загонів назавжди звільнила багато-

страждальне Закарпаття від чужоземного рабства. Треба було бачити заквітчану в червоний кумач і багрянисту позолоту осені землю, треба було чути, як по всьому краєві з уст ветхих дідів і юних громадян лунало радісне слово «Воля!», щоб зрозуміти його велике значення для закарпатців.

Скоро й сусідня Піддуклянщина відчула радість волі. Перший промінь визволення Словаччини засвітив саме на українське населення її. Коли у вересні 1944 року перше визволене село Словаччини Калинів обіймало вже братів-визволителів, а через кілька днів українське населення Словаччини на Дуклі вітало радянські війська, які разом з Першим чехословацьким корпусом гнали ворога з чехословацької землі, оскаженілий фашизм руйнував Східну Словаччину, готував долю Лідіце українським селам за непокірливість. Прийняв вінок мучеництва Токаїк, але свій звірячий план ворог до кінця не міг здійснити. Визволення йшло вперед невпинно. У січні 1945 року визволено Пряшів, через чотири місяці звільнена столиця Чехословаччини Прага, і з нею вся Чехословаччина. Обнялися брат з братом — радянський трудящий з чехословацьким, щоб в міцних обіймах навіки піти разом. Тверда віра українських трудящих Східної Словаччини у визволення виправдала себе, що і дало підстави поету І. Мацинському вже згодом написати:

Люблю вас за віру, ту віру велику
до велетнів східних — народів-братів,
з якою крізь темряву чорну і дику
до волі ви йшли понад десять років.

Ще гриміла канонада світової війни недалеко від мурів древнього Ужгорода, ще лилася кров визволителів на полях поневоленої фашизмом Європи, а населення тепер назавжди визволеного Закарпаття в єдиний голос заявило про своє віковічне прагнення до возз'єднання з східними братами. Вже в листопаді 1944 року у Мукачеві збирається перший з'їзд Народних комітетів Закарпатської України, делегати якого постановляють: «Возз'єднати Закарпатську Україну зі своєю великою матір'ю — Радянською Україною. Просити Верховну Раду Української Соціалістичної Республіки і Верховну Раду Союзу Радянських Со-

ціалістичних Республік включити Закарпатську Україну до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки». Через сім місяців, у червні 1945 року, Закарпаття було возз'єднане з Радянською Україною, а українські території Східної Словаччини ввійшли тепер до складу нової народно-демократичної Чехословаччини.

Почалося нове життя. Це нове свіжим вітром вривалося в усі форми громадсько-суспільного буття: відкривалися фабрики і заводи, що разом з землями та лісами перейшли на вічне користування трудовому народу, почали організовуватися різноманітні державні підприємства, відкривалися школи, клуби, хати-читальні; постановою ЦК КП(б)У і Ради Народних Комісарів УРСР від 18 жовтня 1945 року на Закарпатті був відкритий перший за всю багатовікову історію краю вищий учбовий заклад — Ужгородський державний університет.

Закарпаття переживало справжню весну, весну свого відродження, свого оновлення, свого щасливого майбуття. За час від визволення і до возз'єднання краю з Радянською Україною починає нормально працювати вільна, демократична періодична преса. Зокрема виходять дві газети «Закарпатская Украина» (пізніше «Советское Закарпатье») і «Закарпатська правда». Вже через кілька номерів вони починають друкувати окремі вірші, а потім і цілі підбірки художніх творів — літературні сторінки, де досить часто зустрічаються імена поетів Ф. Потушняка, Ю. Боршоша-Кум'ятського, А. Патруса-Карпатського, П. Продана, К. Галаса (Красіна), В. Сочки (В. Боржавіна), Ю. Качія та інш.

Зрозуміло, нове життя, бурхливі, неповторні дні викликають і нові теми, нові форми віршування. Багато з поетів починають тепер писати рідною українською мовою, бо ж досконало російської мови вони так і не знали, що відчувалося на архітектоніці їхніх творів, особливо в наголосах, а невірні наголоси викликали невірне римування. Тому художня вартість віршів була незначна.

Поети звільненого краю прославляють героїчну Радянську Армію і від імені трудящих дякують всьому радянському народу, Партії і Уряду за визволення з-під віковічного рабства («Наше свято» і «Побіда» Ф. Потушняка, «Одної матері ми діти», «Армії

Червоній слава!» А. Патруса-Карпатського, «Десь там, під горою» Ю. Качія). Виражаючи волю своїх земляків, поети пишуть натхненні твори, в яких спочатку висловлюють сподівання на возз'єднання, а потім прославляють історичний день, коли Радянська Україна пригорнула їх у свої материнські обійми. Зокрема Ю. Качій у поезії «В нас воля єдина» писав у квітні 1945 року:

В нас воля єдина, свята і незмінна,
Нам жити в єдиній, великій сім'ї
Радянських народів, — твої, Україно,
Навіки ми хочемо бути твої!

А через два місяці, 29 червня 1945 року, в день возз'єднання, І. Керча у поезії «Історичне свято» радісно проголошує:

Цілує сонце гори і долини,
В зеленім морі квітне Україна.
Від щастя п'яні золоті Карпати,
Бо радість їм принесла рідна мати.

Йому вторить А. Патрус-Карпатський у поезії «Зашуми хлібами»:

Зашуми хлібами, закарпатська ниво,
Задзвеніть піснями, гори Верховини,
Бо минула злива, жити нам щасливо
У сім'ї радянській, в лоні України!

З цього часу всі поети та прозаїки Закарпаття вливаються в єдину сім'ю українських радянських письменників. В Ужгороді незабаром було створене Закарпатське обласне відділення Спілки письменників України, яку довгий час очолював передчасно померлий талановитий поет Юрій Гойда. Поступово твори письменників Закарпаття з'являються не тільки в обласній, але й в республіканській та всесоюзній пресі і стають досягненням всієї радянської літератури та культури. Сьогодні великий загін письменників, що живуть і працюють на Закарпатті, по праву вважають одним із сильніших і талановитіших серед обласних мистецьких організацій.

Й визволена Чехословаччина йшла натхненно до нового

життя. Правда, тут було ще багато перешкод. Адже ж остаточно реакцію розбито тільки у 1948 році. Особливо на сході країни давали себе знати утруднення, де все було зруйноване, заміноване, знищене. Але життя брало верх. Трудяща людина вперше відчула себе господарем життя і вона усувала всі перешкоди. Бідні українські хати, як писав Іван Мацинський:

Почуяв запах древней воли
И жизни новой аромат,
Они превозмогают боли
И к влаге алчные спешат.

Поет переконливо запевнює, що

К щекам опять прихлынет кровь,
На воле выпростаем спины,
И понесется с Верховины
К примятым людям вольный зов.

Почалась відбудова країни, індустріалізація Східної Словаччини. Почала швидко розвиватись культура українців Східної Словаччини. У 1945 році виник перший вільний друкований орган українців Східної Словаччини «Пряшевщина», який згодом змінив свою назву на «Нове життя». У Празі українські студенти стали видавати газету «Карпатская звезда», від 1946 року виходив тут студентський журнал «Костер», а у Пряшеві дитячий журнал «Колокольчик-Дзвіночок», в яких широко друкувалась радянська поезія, новіша поезія Закарпаття. Місцеві поети на їх сторінках співали про народження нового, відбивали

Новий ритм життєвий, що манить, полонить,
Новий ритм життєвий — звільненого краю.
(Ф. Лазорик)

На повні груди вдихали вони і вільність, і красу зростання. Лазорик у 1945 році в газеті «Пряшевщина» вітав чарівну свіжість нової весни такими словами:

Яка ж бо це краса: до нового світанку,
В нове життя — іти в весняній тузі...

Розгортається культурна революція серед українського населення Східної Словаччини. Виникає Український народний

театр в Пряшеві — перший театр в історії українців Східної Словаччини. Небачено зростає кількість шкіл, українська молодь вчиться в них рідною мовою. У 1946 році у 219 початкових школах вчиться понад 20.000 дітей. Замість одної — у 1946 році — діють 22 горожанські школи, а замість двох — п'ять вищих середніх шкіл. Для української молоді відкрились двері вищих учбових закладів. Згодом в Пряшеві організовується педагогічний інститут і філософський факультет, на якому діє кафедра української мови і літератури. На початку 50-х років засновано Культурну спілку українських трудящих, яка дбає про культурне зростання українців Східної Словаччини. Виникають видавництво, нові друковані органи.

І літературне життя все більш міцніє. У 1949 році виходять перші збірки поезій місцевих поетів, а за ними регулярно видаються твори й інших жанрів. На початку 50-х років засновано у Пряшеві Українську секцію Спілки словацьких письменників, а згодом і її друкований орган альманах «Дукля». Українські письменники Східної Словаччини стають співтворцями соціалістичної літератури Чехословаччини. Українська література Чехословаччини як складова частина чехословацької соціалістичної літератури росте і розквітає, живлячись водночас і соками великої соціалістичної української літератури, яка для українців Східної Словаччини стала тепер доступною. Українська секція Спілки словацьких письменників в Пряшеві утримує тісний контакт і з закарпатськими радянськими письменниками, у творчій співдружбі з якими йде до нових творчих перемог.

Пружба з Радянською Україною, з Радянським Союзом взагалі опромінює шлях розквіту соціалістичної Чехословаччини і українського населення в ній. Цій нерушимій чехословацько-радянській дружбі, 20-тиріччю визволення Чехословаччини і возз'єднання Закарпаття з матір'ю — Радянською Україною і присвячується наша антологія.

Василь МИКИТАСЬ
Олена РУДЛОВЧАК

XVI — XVIII СТОЛІТТЯ

XVI СТОЛІТТЯ

ДУНАЮ, ДУНАЮ...

Дунаю, Дунаю, чему смутен течеш?
На версі Дунаю три роти ту стою.
Першва рота турецка,
Друга рота татарска,
Трета рота волоска.
В турецкі-м роті шаблями шермую,
В татарскі-м роті стрілками стріляю,
В волоскі-м роті Стефан воєвода.
В Стефанові роті дівониця плачет
І плачучи повідала: «Стефане, Стефане,
Стефан воєвода! альбо ме пуйми, альбо ме лиши».
А що ми речет Стефан воєвода?
«Красна дівонице, пуймил бих те, дівонько,
Неровнай ми єс, лишил бих те, миленька ми єс».
Що ж му рекла дівонька: «Пусти мне, Стефане,
Скочу я в Дунай, в Дунай глибокий,
А хто мне доплинет, єго я буду».
Ніхто не доплинул красну дівоньку,
Доплинул дівоньку Стефан воєвода
І взял дівоньку за білу ї ручку:
«Дівонько, душенько, миленька ми будеш».

XVII СТОЛІТТЯ

* * *

Феодор Коріятович князем был,
За отпущеніе грѣхов монастыр зробил.
Деревяна церковь от вѣку зостала,
А теразнѣйшого року 1661 каменная стала
През Константина воєводу Мултианского
С недѣлею на имя госпожею его.
Владыкою на той час Іоанникій зоставал,
Зо Мстичова о том ся пилно старал
И той камень зробити дал.
Року 1661, Мая 13.

ПѢСНЬ О ОБРАЗѢ КЛОКОЧЕВСКОМ

Прислухайся кто из боку и присмотри ся
Справам бозским великим и зачуди ся,
Что ся дѣе на сем свѣтѣ
А в угерском повѣте.

Плакал образ Пречистой в Клокочевѣ,
Котры взяты, поставлены в Мукачевѣ.
Гнѣв божій ся чутує,
Образ панны ляментує.

През Куруцов в Клокочевѣ церковь спалена,
А угорска вшитка земля испустошена:
Легко тоє было знати,
Же ся треба бога бояти.

Ото Куруцы з Лабанцами себе зганяют,
А лютцкіє орсаги квалтом отбирают;
Брат на брата наступає,
Сын отцеви смерть готує.

Хотяй кто из боку прійде, мусит признати,
Же угерская земля добра была мати,
Але злыя мала дѣти,
Же не хотѣли в покою сидѣти.

Медом, млеком, достатками ся оплывали,
. . . . . .
А сынове своєй волѣ
Дочекали злой неволѣ.

На цесаря свои руки . . . подняли,
Из Текелим . . . раду узяли,
От цесаря отступают,
К турчинови присегают

Ото идут до Будина примера брати
И хотят ся Турчинови приятелми стати.
Турчин их к себѣ прииймует,
А под Видень ся стягует.

Строго били, мордовали не як панове,
Текелего вармеде юж (стоят) готове,
А посполу с ним...(?)
Як сами хотят, так плюндруют.

Сплюндровали всю землю угерскую,
Єще хотят сплюндровати и немецкую,
Под Пожоном юж ставают,
Что ся стане, то не знают.

А таборы турецкы стали под Вѣдень,
А не знают, же им прійдет горко обѣдень.
Цесар на то нич не дбает,
А надѣю в богу мает.

Бог нам с Пречистою вся оборона,
Прійде до нас и полская вшитка корона
Изберет ся християнство,
Отжене от нас то поганство.

Кды ся стали немци с турком смелѣ витати,
Стали турцѣ с под Вѣдня як пилно утѣкати!
Нѣмцы хвалу богу воздают,
За турчином угоняют.

Идут за ним з утѣхою аж до Будина.
Турци мовят: «Недобрая то у нас єст новина».
Єдны в Будинѣ зостали,
А другіє поутѣкали.

Небесков (помочю) нѣмци Будин достали,
А в Будинѣ великую кров розляли,
А турков всѣх мечем постинали,
А христіаны осадили.

Идут нѣмцы аж под самый Нандорфеервар
Турчинови крвавы мечи указуют,
Турчин тоє гды обачил,
Из таборов утечи рачил.

Єгерскіє тоє турцы гды увидѣли,
Свою раду зараз отповидѣли.
. . . .
. . .

Провадят ся через Тису нѣмци под Варад,
А Варадскій тому баша (был) барзо нерад:
В єдну среду барзо рано
Ганзерови Варад дано.

В городѣ при холодѣ турцы сидѣли,
От стрилянія гранатов свѣта не видѣли
През Ганзера преславного,
Єднораля нѣмецкого.

Не по волѣ Варад дали,
Бо ся смерти в нем бояли,
Юже турци отступуют,
А христіане триумфуют.

Провадят ся из Варада, —
Дай, боже, жебы пошли из Цареграда!
Дай то, боже, дочекати
В Цареградѣ пѣснь воспѣвати!

И бог с высокого трону
Нехай успокоит угорскую корону;
Небес (?) с высокого трону,
Нехай радость дасть цесару,

Абы еще лѣта многа
Был през вытяства . . .
Абы єму слава просвѣтала
И на вѣки все тревала.

ПѢСНЬ О БУДИНѢ

Веселая новина
Пришла от Будина.
Веселѣтеся, люде.
Рукы возносѣте,
А бога просѣте.
Нех на вѣки так буде.

Славніи княжата,
Многыи панята
Под Будин гды стояли,
Моцніи винеты
Там своя наметы
Из иними разтилали.

Чехи и горваты,
Барковцѣовы сваты
Весело там тріумфуют.
Там же и Барковцѣй

Из уграми веселится,
Же меч християнскій
На народ поганскій
Моцно ся наганяет,
Из угорських давных,
Из городов славных
Як псов их выганяют.

Бо юж турчина
З славного Будина
Мечем его выганяли.
Там довго стояли,
Кровлю его взяли,
А турков всѣх постинали.

Гды ся увалили,
Як огнем палили
Турков у Будинѣ.
Усѣх забивали,
А не фолговали
Нѣ меншой дитинѣ.

Юж турческое горе
Чути аж за море,
Туркы у Будинѣ.
Юж вынищены,
Мечем посѣчены,
Побиты як свинѣ.

А божая воля:
До Константин Поля
Право предстанут.

Пред пречистую панну,
А панна чистая
Нехай турков загладит.

Хоть где хотѣли,
Та не мают силы,
Бо турки утѣкают.
Тепер Текелѣю
Загражало мѣеш,
Що не хотѣл еси покою.

. . . . . .

А турки нех плачут,
Бо чого жадали,
То не доказали

Нехай за море скачут.
Схотѣв есь коруны,
Тепер тобѣ бѣдно,
Жаднои юж не маеш,

Из турками нуднуеш,
А до дому трудно,
Що тепер думаеш.

Тепер тобѣ бѣдно,
Юж пришло бѣдно,
Мукачов твой не буде.

Завше утѣкаеш,
Щастя юж не маеш,
Бо прокляли тя люде.

Куды ся порушиш,
То всюды пустошиш,
Не збал есь нѣ на кого.

И през свою волю
Завдал есь в неволю
Людей дуже много.

Усѣ твои кости
Похыльныи были злости,
Що не хотѣл есь покою.

Не сидѣл есь тихо,
Отже тобѣ лихо
И смуток из бѣдою.

И божого дару
Римскому цесарю
Слава нехай процвитает

У цесарском панствѣ
На угорском кролевствѣ
Нехай мир на вѣки будет.

ПѢСНЬ ГРѢШНЫХ ЛЮДЕЙ

Ох, мизиренный чоловѣче,
Гдеж то собѣ заживаеш покоя?
У пеклѣ темном, у огни вѣчном, назбыт горячом,
Там жити,
Там сидѣти
И горѣты,
Тое терпѣты,
По неволи,
Не по воли
За свои злыи свояволѣ. На вѣки.

Ох, мизиренный чоловѣче,
Што ж там будет у пеклѣ за роскош твоя?
Там ти будет роскош тая:
Грѣшных душа проклятая
У рукы чортувски узятая.
Там з ним быти, пребывати,
Свѣта божего нѣгды не видати. На вѣки.

Ох, мизиренный чоловѣче,
Якая там будет потѣха твоя?
Там злая потѣха:
Грѣшных душа повна злого лиха,
Дым з неи ся тисне, як из мѣха.
Бѣдная там ест потѣха:
Єдно лихо, єдна бѣда,
Студеная робъгаза
Там сидѣти
И ... (стерто — ред.) горѣти. На вѣки.

О, грѣшный чоловѣче,
Якая ж там будет у пеклѣ одежа твоя?
Будут в шаты
Пышно убирати,

Чорты будут хрибет драти,
А смолов горяче поливати,
Шклом натертым посыпати.
Тое имѣти,
У ту одежи ходити,
Не по воли,
По неволи
За сегосвѣтныи злыи сваволѣ. На вѣки.

О, убогая душе моя,
Штож там будет за обув твоя?
Будуть чорты у железныи чоботы пышно обувати,
Горѣ ногы задирати,
А у подошвы острое гвуздя набивати,
А на пяткы и под кривкы
Будут бо там злыи крикы.
Там быти,
Во том ходити
И в том танцовати,
Не по воли,
По неволи
За сегосвѣтныи свояволѣ.

О, убогая душе моя,
Якая там будет потрава твоя?
А там пышная потрава,
А гуркая страва:
Там жураток из черваками скарѣдными а лютыми заживати
Будут черваки и козячкы из рота падати,
Бо их повно у каждого чорта.
Тое исти,
Тым ся душам грѣшным живити,
Не по воли,
По неволи
За сегосвѣтныи свояволѣ. На вѣки.
Ох, грѣшный чоловѣче,

Штож там буде за питя твое?
Там будет питя твое:
Смола чорная, ростопленая,
Из сѣркою горящею, вонящею, из чарами чортувскими
измѣшанная
И грѣшником уготованая.
Тое юм пити,
Хот и не хотити,
Тое уживати
Не по воли,
По неволи
За злыи свои сегосвѣтныи свояволѣ.

О, окаянная душе моя,
Якая ж там будет музика твоя?
А музика
Подля бока,
Хоть не дуда,
Там будет трубѣти чортовая страшная труба.
Тое слухати,
Тым ся утѣшати,
А крававыи слезы из очий проливати,
Не по воли,
По неволи,
За сегосвѣтныи свояволѣ.
Там жити
И тое терпѣти. На вѣки.

Ох, уви мнѣ, душе моя,
Штож там будет у пеклѣ за пѣснь твоя?
Будут грѣшныи
Пѣсни спивати не утѣшныи,
Али вѣчныи,
Али жалосныи.
Будуть мовити, горко лямeнтуючи:
Ох, ох, горе, горе, бѣда, бѣда!

(Своя) воля то нам усе на том свѣтѣ начинила, наброила,
Наша злая, роспусная, шатанская свояволя!
Тое спѣвати,
Не переставати на вѣки неисточанныя.
Ох, ты мизиренный грѣшнику, дурный глупче,
Души своеи изгубче,
Якыж там будет танец твой?
Голобоки
Пойдут во скоки,
А обыдранцѣ
Пойдут у танцѣ.

Будут там чорты танцовати,
А грѣшних людій помыкати
И за собою попыхати.
Будуть там душѣ небоса (?)
Мѳвити: гойса, гойса,
Дайна, дайна, гойса, гой, гой, овца, овца,
Злая праця!
Там скакати,
Танцовати,
Не из жонами,
Не з посестрами,
И не из кумами,
И не из дѣвками,
Али з чортами.
Тое терпѣти, танцовати,
Горкыи слезы проливати,
Крвавим ся потом задушати
Тое усе будет не по воли,
По неволи,
За нашѣ злыи сегосвѣтныи своявольѣ
Тое терпѣти. На вѣки.

Ох, проклятый грѣшнику, слухай и дрижи,
А злого дѣла не твори!

Якаяж там будеть посцѣл твоя?
Там будет посцѣл твоя препышная, желѣзная,
Огнем горящим посланная,
Остри терном, шипчинами натканая,
А из верху краснов цергов а горков покрытая,
А церга из дыму сѣрчаного из гранатового управленая.
Под тым там лежати
И спочивати,
Утѣху имати,
Горко бо будуть козачкы кусати,
Жалами своими пробивати,
Яд свой пущати.
Тое терпѣти не по воли,
По неволи
За свои злыи своявольѣ.
Там жити,
Там быти. На вѣки.

О, грѣшници, слухайте и грѣхов ся кайте,
Слезы поволныи проливайте,
Бога отца своего небесного милостива сотворяйте:
У пеклѣ там будеть злая роскош ваша.
Треба на сем свѣтѣ рано уставати,
На доброе заробляти,
Милостиню из рук своих подавати,
Службы божіи закупляти,
До церкве часто и с подарунком приходити,
Чотыри разы у роцѣ исповѣдатися,
Пану богу молитися,
Злого дѣла вароватися,
Сусѣда любити, а сѣтей чортовых стеречися,
Абы то нам пекла не наслѣдовати
И его не видати!

Маемо царство,
Ту нам и панство,
Гды бога оглядаем,
Невимовнои
Радости тои
Мы всегда заживаем».
Мовят грѣшныи,
Мовят смутныи:
«Смутимося для того,
Бо-смо не знали
И не слухали
Приказаня божого.
Свѣту служили,
Тѣлу годили,
В роскоши живот прешли.
Ту усѣ справы
И всѣ забавы
Пред очима знашли.
Осудили нас,
Потопили нас
(В) самые тые мукы,
Достализмося,
Упализмося
В немилостивых рукы.
Огнем нас палят
И тмою давят,
Ох, наша злая доле,
Студеню знобят,
Сѣркою поят,
Роскош нас вѣчне коле.
Кайтеся за нас,
Споминайте нас,
Жители свѣта того,
Свѣтом гордѣте,
Богу служите,
Уйдете того злого».

ПѢСНЬ О ЗЛЫХ ПАНАХ

Конец свѣту юж приходит,
Не горазд ся що день робит.
Панове злыи наставляют,
Люд худобный зневоляют.
О панове, сребролюбци,
Гордыи хулнѣ самолюбци
Не людке вознослѣвѣ,
Предателѣ, ох злослывѣ.
Сами себе ненавидят,
А убогимися бридят.
Правотятся не по пра(в)дѣ,
Права чинят все на зрдѣ.
Тепер правды не познати,
Добрый тот, хто знае лгати.
И наистся, и напется,
Людской працы наберется.
Антихристы явно зводят,
Антихриста плоды робят.
Перше правда потлумится,
Вѣра, любов измѣнится.
Настает час царства его,
Що рок горше всего злого.
Люде у бѣдах загибают,
А у журбах изсыхают.
Тепер правда оскудѣла,
Ненавист ся вкоренила.
Не маш любве межи паны,
Издирают християны.
Издерли люд и здирают,
Сами себе прибирают.
Який такий з доломаном
Каже звати себе паном.
Ко господу сердца мѣем,

Зложену пѣсню вопѣем,
Жалость свою потѣшаймо,
Скорб от сердца отдаляймо.
Бо злых панов бог карает,
Смерть и войны насылает.
Простак бѣдный сам не знает,
На своюмся присягает,
Слезами ся умивает.

ПѢСНЬ О РУСНАКАХ

Дина, дина, руснацы,
А вы, братя седлацы,
Кет сте сыти — спѣвайте,
Кед сте гладны — танцуйте.
То е ваше седладствы
По роботѣ, по працѣ,
Лебо инше не мате,
Вшытко паном давате.
Приде вояк, приде пан,
Урядныk и ешпан.
Каждый бере, каждый дре,
Цо лем может, то возме.
Гды му не даж, цо вон хце,
Укаже ты палице.
Биет, волат: дай, дай, дай,
А он кричит: яй, яй, яй.
Идеш пану жаловац,
Мусиш з собов дары брац:
Гуси, куры, телята,
Вайца, масла, прасята.
А гдыш того ты не маш,
Нич у пана не взыскаш.
Придеш дому, засе зле,
Жена кричит и дудре.
Так н(а)ши руснацѣ
Весели су(ть) пахолцы.
Приспѣвуют: гоп, гоп, гоп,
Каждый русин добры хлоп.
Ядят, піют, танцуют
И порцѣю дават.
Добра душа ест руснак,
Поховатся неборак.
Ножик хлѣба дарует
И кія не санует.

Олександр ПАДАЛЬСЬКИЙ

(Акростих)

ПѢСНЬ О СВѢТѢ

А хтож на сем свѣтѣ без долѣ вродился,
тому свѣт марне, як колом точился,
лѣта пливут марне, як бистрие рѣки,
часи молодие, як з дожджу потоки,
все то марне минает.

Луче би ся било в свѣтѣ не родити,
нѣжели на свѣтѣ бездолному жити:
албо вродившися скоро в землю гнити,
жеби недолго в свѣтѣ бездолному жити,
нехай жалю не буде.

Ей доле моя, где ти в той час била,
коли моя мати мене породила,
же мя тепер в свѣтѣ нѣ в чѣм не ратуеш,
а ти гуляєш, кому но ти служиш,
а я бѣдный на свѣтѣ.

Куди обернуся, не маю радости,
тилко в очах слези, а в серцу жалости;
вийду межи люди, стану та думаю,
що люде гуляют, як риби в Дунаю,
ой, тяжкий мой жалю!

Сам же я не знаю, що маю чинити,
як мѣнѣ на свѣтѣ бездолному жити.
Коли би мнѣ крила орловие мати,
полетѣл би я где своей долѣ шукати
а в чужие сторони.

А свѣте ж мой красний, ти щастом (?) голдуєш,
одного минаеш, другому даруеш:
иніх людей садиш в дорогие шати,
а иніх садиш в пошерпанѣ лати,
рани серцу завдаеш.

Нѣхто чоловѣка в нещастю не знае,
як на собѣ сукней богатих не мае;
хотяй би йон бил и чесного рода,
як немаш кишени, то певна незгода,
хоч би бил намудрѣшший.

Де ся чоловѣку в нещастю подѣти,
до кого он маєт главу приклоніти?
Хто собѣ панует, а не поратует,
не тилко чужина, але и родина
в нещасной годинѣ.

Ест такими люди, що нендзи не знают,
вродивши ся в щастю, в щасцю умирают,
а инший й з роду фортуни не мают,
хоч найбольше жиют, роскошей не знают
аж до смерти своеи.

Рожние люди мови о мѣзернѣм мают,
которие нендзи на свѣтѣ не знают;
коли прийде убогий где меже богатѣ,
зараз єден з другим почнут ся зглядати,
в кождом словѣ осуждати.

Пишов бим мѣзерний фортуни шукати,
а в якой она сторонѣ, коли би ей знати!
Ачей же коли у мене фортуна буде,
в той час мене знати всюгда будут люде,
где тилко ся поверну.

Ах доле ж моя, доле, чем мя ти минаєш,
а на мѣзерного як звѣр поглядает,
Тилко мене мѣзерного в свѣтѣ не ратуеш,
мѣсяца єдного (мѣнѣ) не послужиш,
за вѣк би мѣнѣ стало!

Да вжитко ж тое фортуна справует:
кому она служит, той завше панует:
кто фортуну маєт, в каждого бивает,
а на мѣзерного як звѣр поглядает,
в каждом словѣ осуждает.

A szczsoź za uticha w switi czclowiku,
коли марне тратит лѣта сего свѣта?
Ачей же коли сам бог що ударует,
же ся надо мною коли измилует
в нещасной годинѣ.

Ласка то все бога усѣм тим керує,
же ся надо мною коли так змилує;
коли мѣнѣ схоче и сам бог що дати,
не даст надо мною так барзо згаржати,
в нещастливой годинѣ.

Смутне мое сердце нѣги ся не втѣшит,
тилко нѣби все жал тяжкий барзо зносит;
немаш жадной хвилѣ, жеб мнѣ послужило,
жеб ся мое сердце хоч на час втѣшило, —
за вѣк би мѣнѣ стало.

Кирвавие слези з очей моих текут,
хоч би на єден час, (и) то не престанут;
плачут мои очи, сердцем моим тужу,
же я нѣ вѣд кого щирости не вижу . . .
Як мѣнѣ не тужити? . .

И єдного немаш, жеби бил мнѣ щирий,
жеби мя потѣшил в нещасной годинѣ;
сам же я не знаю, що чинити маю?
Жаль свой износити, би мя мог втѣшити
в нещасливой године.

Измилуйся, боже, до тебе волаю,
тилко в тобѣ єдном всю надѣю маю,
боже з висококости, не дай . . . жалости
мѣнѣ мѣзерному, в свѣтѣ нещасному,
на вѣк тя будем хвалити. Амен.

МѢЗЕРІЯ НА СЕМ СВѢТѢ МЕНЕ ПОНУДИЛА...

Мѣзерія на сем свѣтѣ мене понудила,
Обоюдная копія серце мнѣ пробила.
Сам не знаю, що маю чинити:
Прійде мнѣ ся ис тенсности самому згубити,
Що не маю из молодых лѣт щасливои долѣ,
Тѣлко бѣду тяшку терплю от лихой неволѣ.
Скитаю ся по всем свѣтѣ, як яка пташина,
Незнаема, где я жию, жадная родина.
Може бы мне лутше з родиною жити,
Тѣлко бѣда мѣзерному, що звик вандровати.
Але тепер отой сей свѣт все до себе маєт:
У багачив мѣзернаго родина не знаєт.
Хиба мнѣ тая будет щирая родина:
Сяжен землѣ на цвинтару, висока могила.
А на тойто могилойцѣ так будет писано:
«Тут лежит тотой человѣк, що го сиротов звано».
Ах люде мимоидучи, хто ту спочивает?
Туто лежит той человѣк, що роду не мае(т).

НУДНО Ж МѢНѢ, ЩО ДУМАЮ...

Нудно ж мѣнѣ, що думаю,
Лиху долю проклинаю.
Гей, бѣда в цѣлом вѣку,
Трудно жити человѣку.
Молодосте, квѣте красный,
Ох, чому ж есть так нещасний?
Лѣта губиш, серце нудиш,
Не женишся, дурно любиш.
Мати ж моя коби знала,
Нещасна б не годовала;
Волѣла ж бим утопити,
Нѣжли тепер все тужити.

Сам хороший вѣк минає,
Ах нещасний наступає,
Бо як стану над лѣт сорок
Не поглянет мила оком.
Будут мене отганяти,
До шпиталю отсилати,
Там со старцями в купѣ жити
И милостыню просити.
Бѣдна ж моя милостыня!
Лѣпша ж любая дѣвчина:
Обѣдати, вечерати,
З нею любы спочивати.
Пойшол бим я до монастиру,
Але сам собѣ не вѣру:
Гей, там треба много сили,
Щоби бѣси не скусили.
Треба би ся заскленити,
Щоб дѣвчину не бачити;
Бо як дѣвча обачил бим,
От престола отскочил бим.
Где ж ся мѣнѣ обернути,
Где з голови бѣду збути?
Буду жити, най так буде:
Терпен — спасен, кажуть люде.

ЩО Я КОМУ ВИНОВАТ, ЗА ЩО ПОГИБАЮ?..

Що я кому виноват, за що погибаю?
Нѣгди от злих чѣловек спокоя не маю!
Ненавидят, гонят, бют, живцем пожирают,
Як ястряби на бѣдную птицю нападают.
Лютым огнем, яростію палают без мѣры,
Метают ся на мене, як лютіє звѣри.
Зѣскрити ся где не маю, нѣ явно ходити,
Явно гонять та єще бют, закладают сѣти.

Ой що кому за вина, якая причина?
Та за тоє гонят, бют, що я сиротина.
О боже мой єдиный, печалным утѣхо!
Возри на мя сироту, вызвол з сего лиха.
Суди, боже, ворогам, нехай будут знати,
Що я живу пот (по) кровом твоєй благодати.

ПѢСНЬ СВѢЦКА

Ох ми тяшкый жаль не малый,
Многи скорби мня обяли.
Отца матер оставил єм
И сам от них заблудив єм.
Усѣх живых я оставил.
А днесь слышу, иш померли.
Отец, мати, престави ся,
Во мнѣ серце расдвои ся,
Ци не плохыи розум стал ся,
Же в чужину єм загнал ся?
Хоть померли, не видаю,
В чужем краю пребываю.
Плачте очи, слезы лѣйте,
Отца, матер юж невзрите.
У чужинѣ мушу жити
И з блискими ся не видѣти;
У чужинѣ пребывати, —
Так чужину треба знати:
Ани честе, ни похвали,
Токмо досыт изневаги.
У чужинѣ пребывати —
Не дай, Христе, умирати!
Слезы моя, Христе, приймн,
Житие чисто даруй ми!

ПѢСНЬ О СТРАШНЫХ ЛѢТЕХ

Смутные тропы в свѣтѣ ся знайдуют,
Же остатние лѣта наступают;
Земля зпустѣла, война юж повстала,
Една матка з дѣтмы юж гладом померла.
Кто ж не заплачет так великой бѣды,
Же ся юж стают на солнцу отмѣны?
По затмѣню солнца нѣмаш нич доброго,
Толко крвепролятя — повстал брат на брата.
Кролевства падают, цесарства рушают
И великие панства вийны край рушают;
Вѣра на вѣру барзо юж постала,
Не една церковь юж ест зрунтована.
Боже милостивый, дай ся ублагати,
А люд зубожалый не рач погубляти;
Небо и земля мимо мают ити,
Слова боские мают ся сполнити.
Бо юж лвы срогие на свѣтѣ повстали
И волци драпѣжнии людей пожирали;
Мѣста попалено, замки поламано,
Людем вѣрным свята гвалтовано.
И зазростѣ многа на свѣтѣ повстала,
Же мати дѣти на смерть выдала,
А дѣти отца не хотят чтити,
Бо в молодости не давали их бити.
И в приятельствѣ неприязни много,
Же рад бы предати юж еден другого,
И сусѣд сусѣда в убоствѣ не ратуе,
Але ему во словах своих трутизну готуе.
Для того пляга боска на нас юж упала,
Же рука поганська горѣ юж повстала,
Для того панове лютие повстали,
Же сердца лютие в них ся показали.
О, кресте святый, рач ся нам вказати,
Як царю Константину из'явися во снѣ, —

И мы всѣ к тебѣ руци простираем,
Из глубины сердца жалосне волаем:
Улютуй же ся, тройце святая, над нами,
Потлуми враги свои ногами,
Абы-смо тебе гойне выхваляли,
А бога в тройци единого звали.
Нехай же ти будет от нас честь и хвала
От нынѣ и до вѣка годнѣ воздана,
Котрий жиеш и царствуеш во вѣк вѣка, амин.

1. ПѢСНЬ О СВѢТѢ МАРНОМ

Свѣт ся премѣняет, ясность закрывает,
Которой бурности нигди не престает.
Домы божия и земля вкрывавлена,
От поганов тиранов барзо спустошена.
Як лвы, зазырают христиан вловити,
Абы еще всѣх до щенту побити.
О, моцный пане, так долго тырваеш,
Мордерство незносно чем не караеш?
Якая гордыня тут ся встановила,
Котрая еще пред тым не слыхана была?
Христианы ораз всѣ ся искупили,
Не вѣдат, где бы ся фрасунку позбыли?
Где князѣ и паны люб теж сенаторы,
Котрых много есть в Крыму из татары?
Иж там палацов, покоев не мают,
За гордость и пыху то собѣ тримают.
А кости и тѣло в полю ся валяют,
Звѣрие и птаство тыи трупы збирают,
Котрых еще было у пущи не мало,
Краеви и царству полови(н)ы не стало.
Боже справедливый, судие правдивый,
Нехай юж не будет на нас врагов лживых!
Не допущай на нас такого тиранства,
Уховай нас, предвичный царю, от поганства.

2. ПѢСНЬ О СВѢТѢ МАРНОМ

О, всесвѣте барзо нензный, то же-сь украшеный,
А от людей вшеляких то же-с спустошеный!
Великие гради, села вшитки спустошили,
Которие панов зацных пред тым в себе мѣли.
О, чловече ты мѣзерный, на що ся надѣеш,
Сам не знаеш, ежели ты ютрейший ден доспѣеш?
Вчора-с видѣл сусѣд своих — дащо ѣли, пили,
А сым часом барзо скоро не знаеш, где ся дѣли?
Кырвавые рѣки текут, кров(ъ) ся проливае,
Земля плаче и рыдае, кровь в себе ховае.
По дорогах тѣла лежат, всюды розметаны
И окрутными звѣрами рожне суть рознесены.
Тераз сыны отцев своих ни за що не мают,
А отци теж сынов своих турком ради запродают.
Хвала-ж тебѣ, алилуя, ох, мой моцный пане,
Мы тя будем вси хвалити, поки нам свѣта стане.

ПѢСНЬ АРХАНГЕЛУ МИХАИЛУ

Повстань, монархо, з высокого трону, —
Вси прибѣгаем под твою оборону:
Ратуй нас, ратуй! — до тебе волаем,
Ратунку жадаем.
Ушикуй войска, небесние духи,
Прибудь на помощь из своими (г)уфы,
Архистратиже, святый Михаиле,
Просимо тя смѣле.
Давай ратунку, кролю Михаиле, —
Твою познали ангелскую силу
Князи и паны и всѣ сенаторы
При кролевском дворѣ.
О, Михаиле, ратуй утрапленых,
Добывай меча на врагов шаленых;

Маеш обронцу, своего патрона, —
Твоя оборона!
Крестом Христовым побѣждай поганы,
Порази враги и вся Агаряны,
Нех уступают з твоего кролевства,
Славного рицерства.
Сокруши луки его сильных всюду,
Не дай в неволю выбраного люду;
Яко прах истни (?) и плевы развѣеш,
Мечь свой кровию омыеш.
Ратуй нас, ратуй, кролю Михаиле,
Ото юж маеш крѣпост(ь) своей силѣ;
Нех наступують зо всѣх краин смѣло, —
Хранить их бог цѣло.
Граде преславный Угерской короны,
И не (имѣл)ес в той час обороны;
Страхом обняты, славу загубили,
Брамы отворили,
Гды юж почали трак(та?) ты чинити,
Позволяючи поганом входити
Неошацованых.
До твоих палацов, здавна фундованых,
Домы божие и все духовенство,
Распорошили скарбы и владарство,
Поотбиравши образы святые
На поругание.
Под ноги свои почали топтати
Злото и сребро и всѣ апараты,
З прибытков твоих святых выметали,
Ногами топтали.
Церкви, монастырѣ в унижение
И всѣ оздобы на оболгание, —
Правовѣрными слезы выливают,
До бога волают:
Боже предвѣчный, спусти огн(ь) с небесе,
Нех всѣх попалит и прах их рознесет!

Архистратиже, ратуй своих вѣрных,
Сынов правовѣрных!
Учини чудо в градѣ том велие,
На Агаряны твое знамение,
Як в Ерихонѣ муры всѣ упали,
Врагов забивали.
Удар своим жезлом в горы скалистие,
Выпусти грады, громы огнистые,
Нехай всѣ гинут на вѣки вѣчние
И безконечние.
Кролю и пану даруй теж звитяжтво,
Многие лѣта тримаючи панство,
Славу и хвалу гетману и панству
И всему рицерству.
Покрый нас, покрий от всего мятежа,
Глада и труса, смертного падежа,
Всякого гнѣва рач нас охранити,
Крылами покрыти.
Мы вси вѣрные молим тя слезами:
Цесаря славы умоли за нами,
Бы-смо ту жили, тебе выхваляли,
Поклон давали.

ПѢСНЬ О ЧУДѢ БОГОРОДИЦЫ КРАСНОБРОЦКОЙ

Аще кто умом окраден бывает,
Да течет ко Дѣвѣ — она навертает,
Вѣрных мысли озаряет,
Мрачных умом осѣняет,
Як слонце свѣтло, грѣшных просвѣщает.
Человѣк нѣкий, Прокопий реченый,
Из ума был весма выступленый;
Жител Русковского села

Бысгал(!) непрестано всегда по полю;
Егда злую творя волю.
Единощи ся хотяше убыти,
Душу и тѣло вѣчне погубити;
Як быст крѣпко сусѣди своими,
Веде(н?) барзо до врачебници —
Дѣвы Марии и Богородицы —
В манастыр блискый Красноброцкий,
Ко зазрачному образу чудному,
Где мощи (. . .)
Богу бескровну жертву о нем приношаху,
Дѣву Марию слезно умоляху, —
Пречѣстая же молби не презрѣла,
Иступление ума отдалила.
И сам иде, где му смысленый(?)
(. . .) тѣлом здравым,
Сердцем управым,
Путем шествоваху
И всѣх удивляху.

ВЖЕ ПРѢШОВ ЧАС, ЛИШАЮ ВАС...

Вже прѣшов час, лишаю вас,
Приятелѣ мойѣ;
Я вѣдходжу днесь в дорогу —
Бывайте здоровѣ.

Я видходжу днесь в дорогу
В далеку сторону,
Маю стати пред судѣев
Всевишняго трону.

Смутна мнѣ єст та дорога,
В котру я строю ся,
Бо на вѣки вже з дороги
Сеѣ не верну ся.

Бывайтеж ми здоровенкѣ,
Приятелѣ мойѣ!
Вчорам з вами бесѣдовав —
Днес-єм на ослонѣ.

Днесь лежу на ослонѣ
Мертвий перед вами;
Вже ся болше не увиджу,
Приятелѣ, з вами.

Вже ся з вами н(е) зобачу,
Н(е) буду говорити;
Днесь вѣтходжу из межи вас
В сиру землю гнити.

Днесь вѣтходжу из межи вас
В сиру землю гнити,
Там ся будут моим тѣлом
Хробаки живити.

Вже не виджу, приятеля,
Свѣтовой утѣхи;
Тилко стали п(е)ред очи
Моѣ тяжки грѣхи.

Я на свитѣ не нажив ся,
Лиш гриху набрав ся,
А днесь мене смерть постигла,
Щем не сподѣвав ся.

Прощайтеж ми, приятелѣ,
Можем образив вас,
Можем колись непослушний
Й невдячен быв для вас.

Може колись в своим житю
Комусь зробив злоє,
Днесь вас прошу, п(р)иятелѣ,
Отпустѣт ми тоє.

Прощайтеж ми, приятелѣ,
Не судѣт ня сами,
Бо як мене днесь видите,
Так ся стане з вами.

Я за житя также не дзбав,
Що треба вмирати,
А всем мыслив, що маю час
Грѣхи спокутати.

І так ми йшли дни за днями,
Рок завше за роком,
А днесь маю о тім здати
Отвіт п(е)ред богом.

А днесь маю запитаня,
Щом приробив тутка;
Аж днесь виджу, що за грѣхи
Жде грѣшника мука.

Яж бем, братя, днесь бояв ся,
Покуту дѣлав бим,
Бога молив, грѣх не робив,
О смерти думав бем.

Но днесь, братя, вже за пѣзно
Покуту чинити,
Бо вже вѣйти н(е) пускают
Житя попра(в)ити.

Тилко, братя, ще днесь маю,
Усеѣ надіи,
Жем до церкве за все ходив
(В) свята и недѣлѣ.

Жем до церкве ходив пилно
Слухати науки,
То думаю, же не пѣду
На вичныя муки.

Хоть не мовлю, що (я) піду
Ві(д)разу до неба,
Бо за грѣхи в чістилище
Спокутати треба.

Алеж чистец ни єст пекло,
Там покута лекша;
Ходь там муки єст до статка,
Але много менша.

Але в пекло хто дѣстав ся,
Той н(е) буде вид вѣчних мук
Той н(е) буде вид вѣчних мук
Николи сво(бо)ден.

За таким вже хотби хтось ту
День и ноч молив ся,
То той уже вид вѣчних мук
Не осво(бо)дить ся.

Бывай здоров, милый свѣте,
Днесь тя оставляю!
Вас сусѣд и всих сродников
В богу поручаю.

Всих вас богу поручаю,
Братя и сусѣды;
И ти, жоно, будь здорова
И вы, любезнѣ дѣти.

Моѣ мили п(р)иятели,
Здорови бывайте!
А в молѣтвѣ и за мене
Не зпоминайте.

А я буду молити ся
До бога за вами,
Щоби вас всих господь прияв
До вѣчноѣ славы.

О СМЕРТЕ, СМЕРТЕ, ЧОМУСЬ ТАК СТРАШЛИВА...

О смерте, смерте, чомусь так страшлива,
Над сяким створѣньом дуже безъочлива?

Многим сиротам бываєш нещаслива,
Кто ти єсь мати, где єсь ся родила?

Где єм ся родила, як ты хочеш знати,
Родилам ся в раю, а грѣх ми єсь мати.

Во котором всѣ люде мусят розлучати,
Заченше ся — мусять умирати.

От тебе, смерте, воины утѣкают,
З(б)роѣ от с(т)раха из рук упущают.

От тебе, смерте, царѣ ся ужасают.
Прет тобов коруны из голов знимают.

Глуха єсь о, смерте, не хочеш слухати,
Як жена газду албо чадо мати.

Жалость, смерте, никда не бываєш,
Отца з межи дѣтей жалости збираєш
Милых товарищей вѣчне розлучаєш.

Хоть най из жалю млѣют, а ты нич не збає(ш),
Видиш, смерте моя, из свѣта ня зганяєш.

Так немилосердно отдуху не маєш,
Потерпи мало, кет дяку маєш.

Люба моя жено, милый товарышу,
Аж єм ти завинил, для бога тя прошу,

Вся родино моя, всех вас перепрошаю,
Благода(ть) божию всем вам желаю.

Бога прошу, жебесте ся добрѣ мали,
А по смерти в небѣ вѣчне радовали . . .

ПѢСНЬ О РАЗМЫШЛЕНІИ СМЕРТИ

Кажуть люде, што я умру, а я хощу жити,
Сколько живши на сем свѣтѣ, потреба умрѣти
Зостанется сребро, злато и драгія шаты, —
Трудно мѣнѣ их з собою на той свѣт забрати.
А хотяй бы-м могл забрати, там того не треба, —
Чтири дошки, сяжен земли, спасенія з неба.
Як упустят грѣшне тѣло (в) глубокія доли
И засыплют пѣском счи — не глянут николи.
Тамо будут ребра, боки, з головою руки,
Душа пойдет несмертелна на вѣчныя муки.
Як ударят во вся дзвоны о смертной годинѣ,
Поклонися всему свѣту и своей родинѣ.
Примирися з ближним твоим; отпускай обиды,
Да и тебе бог отпустит всяких грѣхов виды.
А егда ся не поправиш, зле будеш чинити,
То на вѣки с проклятыми в пеклѣ будеш горѣти.

ОВО Ж И Я, ПАНОВЕ...

Ово ж и я, панове, цось те ся за мною фрасовали?
Тескно вам было, жесьте ся за мною здумѣвали.
Чом немаш на него милого ранца(?).
Чом не слыти без бороды старца.
Ово ж и я на его колесию з'явился,
и на рацию давно зготовился,
Що вам ознаймую о недостатках,
так теж и о всех припадках незгодных.
Завсе иду звонити в зимѣ и в лѣтѣ,
нѣст мѣ гуршой бѣды на свѣтѣ;
Нѣж вылѣзу на цвоницу, вѣтр мя провѣвает,
от ног до головы всюды досягает.
А перезвонивши, до школы скочу,
так теж и зубами, як возом, затиркочу.
В школѣ нетоплено, —
так теж и на кухни нич неготовлено.
В школѣ нетоплено, нѣт ся где загрѣти.
А щож я маю бѣдный на свѣтѣ чинити?
Чуприна на мнѣ як руг стала,
твфу, тфу, бодай ся на вѣтр пропала.
Вкусила мя вош єдна в груди
аж мя заболѣло всюды.
Посадилем еи на пут, аж ся встрашил воробел.
А еще єден брат за мною зубами згыргоче,
А то все на нове, що ся єму исти хоче:
Рачте, паннове, о нас не забивати
и на нас ласку имати.
Я от вас не веле прошу —
тилко по єдном грошу.
А я невеликий отрок,
от бога присланый пророк,
Хотѣв бым вам дашто пророковати,
дашто смачноє ламати

Выпеченую пасху,
Присмаженную кобаску.
А и я вашей ласки прошу
и торбы на пасху ношу.
А мы готови обирати,
кобысте хотѣли давати.

УЖЕМ СКУСИЛ, ЧТО ЕСТ ШКОЛА...

Ужем скусил, что ест школа,
Же ест мизерія сола.
Скушеный может вѣрити,
Что ест до школи ходити.
На діяка гды пси вѣрчат,
Же му палцы с чисми стирчат.
Блихи его наслѣдуют,
А вши велице милуют.
А гдыш ма мало капусты,
Скажет себе принести гусле.
А при гуслех танцювати,
Книшки преч отруцовати.
Гдыж то вѣдел фамеліаш,
Гнетка идет скаржит на нас.
На другий день нас стѣгуют,
Вѣргаси нам раздавают.
Дост ми там крѣчим: яй, яй, яй,
Але майстер кричит: дай, дай.
Юж бы ся там не отпросил,
Хоц бы по пас браду носил.
Еще му там не було дост,
Але газдыня с потѣском бѣжит.
Не лем бѣжит, але биет,
Ани главу не мілует.
Гди кто рат ту пѣсничку слухат,
Нех да малу алмужничку.
То діякам на оффѣру,
Лебо они рады беру.

АХ, КОЛИ Я ПОЧНУ...

Ах, коли я почну дашто проповѣдати,
То ся з мене вшыткы будете смѣяти,
Же швелбаво бѣсѣдую,
Я ся сам собѣ барзо дивую.
Але собѣ мусю конечнѣ язык дати подрузати,
Же бым чистѣше могол выгваряти.
Бо коли мнѣ прійде латинскым языком мовити,
То мѣ не каждый може розумити,
Хыбался с паном жаком по латинскы знам договоряти,
Коли мя каже на столець простерати,
Quia guando magister clamat: ano detis illum[1])
Ах в той час аж ся смѣю.
Просимся барзо, же бы мнѣ было отпущено,
Але мене лем складенно а добрѣ очыщенно.
Юй, юй, юй, втѣкаю за стол с плачом
А ищы мнѣ гроженно с корбачом.
А юж нехцу вас на дальше забавяти,
Бо бысте мя зуновали слухати.
А то си не майте, панове, за теребздере,
Так моя катя и ковбасы забере.

ДОБРУ НОВИНУ...

Добру новину, брате, звѣстуєш,
Же зуби на книши готуєш.
Вѣщиряш зубы на колбасу,
Бо єсь не мал дотля часу.
Млѣє ти сердце на солонину,
Але завше кебысь мал ки похрептину.
Прото єсь ся в постѣ в школѣ не веле и научыл,

[1] лат. — Тому що часом учитель кричить: — Дайте йому в задок!

Бо єсь ся на рѣлѣ и на кесилицѣ мучыл.
Мовил єм ти, же бысь ся не обѣдал,
Гды єсь в школѣ подля мене сѣдал.
А вы, слухаче, до церкве ходте,
А пану богу зато ся молте,
Абы отдалил тяшкую бѣду,
Я за то бога просити (буду),
Абы вас пан бог всѣх благословил.
Вдячнѣ пріимте, що єм вам мовил

ПѢСНЬ НА КОРЧМУ

Явѣлася єси, великомученице згорѣлице.
Пройшла єси скрузь огень и воду
И приводиш люди во бѣду и во незгоду,
И была єси подружницею и злокознѣцею,
И узялѣ тя до пѣвнѣцѣ,
А из пѣвнѣцѣ узяли тя до столицѣ,
И узяли тя у скляницѣ,
И сѣли с тобою за стул на лавѣцѣ.
Подвѣгом добрым подвѣзалася єси,
великомученице згорѣлице,
Уподобилася єси овым по(пом) и дияконом и дяком,
И черцюм, ищи и нам небораком простаком,
Коли мы тебе познава(є)мо,
Киямѣ ся махає(мо),
За волося ся тор(г)аємо,
Очи собѣ из головы вудѣраємо,
По болоту ся валяємо.

У ГОРСКОЙ ЗЕМЛИ ВЫШЕ БАРДОВА...

У горской земли выше Бардова
Там в Вышном Тварюсци є попойко малый.
Был там веселый кермеш справлено.
Попадя не зусѣм, бо мала на мысли
што ся водило.
Попойку Лесю, не буд же ты весю(л):
Не знаш ту пригода, же наша худоба
петит(?) нам по псю?
Бѣдойка нам ся в хыжу ввалила:
бо наша кобыла трицет роков жыла,
а тепер здохла.
Цыте лем фенцѣйко, моє сердейко,
не старайме мы ся, порадиме мы ся,
што станем чинити.
Будут копыгиска на гру гребениска,
з головы пѣтарня, из брюха спѣжарня,
з хырбета купячка, а з дупы вѣячка,
с хвоста кропило.
Добре отченку, моє сердейко,
єдну раду майме, и радуйме ся и весель ся.

ПІСНЬ СВѢЦКА

На горѣ стояла,
На дяка волала:
«Прийди, дяче, прийди,
Не вчиню ти кривди!
Если прийдеш в ночи —
Бог ти на помочи;
Если прийдеш рано,
Будет заготовано:
Зготовлю курочку,
Упечу гусочку.
Помалейку ступай,
Дверцями не скрипай,
Прийди ку постѣлцѣ,
Сядь на перинцѣ!
Паленка е дома,
Фляшенка е повна,
Слуга в поли з волы,
Поп спит у стодолѣ,
Свекра перед пецом,
Служница за пецом —
Не бойся никого,
Зажывай доброго!»

МАРИШ МОЯ. ЄЩЕС МЛОДА...

Мариш моя, єщес млода,
замуж би тя єще шкода:
Косподарства не наведеш,
И мне млодего заведеш,
сердейко моє!
Не уважай, мой коханый,
бываєм то млодши дами.
І сом онѣ господарныи,
і менжови сом приданы,
сердейко моє!
До полудня бенде спала,
от полудня оген клала,
гу вечеру обед давац,
до повноци с тебу гадац,
сердейко моє!
Убоге я матке мала!
Посагу мнѣ не давала,
нѣ пеніонцы, ни кленоты,
отдаю мне моє цноты,
сердейко моє!
Беньдеме ся шановали,
штуки хлеба дорабяли,
ты з вреценом, я с кузелю,
бенде лѣче на недзелю,
сердейко моє!

КРАСНАЯ БОГИНИ...

Красная богини
И панѣ княгини
Великого роду.
Коли спомню собѣ
О твоий подобѣ,
Нигда не забуду.
Ой богме, година, щобы еи кохати,
Хоц бы за тое нагороди и не мати,
Ни подякованя.
Ой, с такою жити,
Лѣта проводити
Без жодной трудности.
У стану тонейка
И вся хорошейка,
... емь я ей люблю.
Бачу, не покину,
Хиба перед згину,
Перед богом я слаблю.
Ой богме, година, щобы еи кохати.
Сивейки очи,
Яко звѣзды в ночи,
Коли ест погода.
Уста румянии,
Личенка бѣлыи,
Серцу охолода.
Ой богме, година, щобы еи кохати.

ПѢСНЬ О ЕПИСКОПѢ

МИХАЙЛѢ ОЛШАВСКОМ

Триумфуй, Михайле Олшавский пане.
Гды митра владыча,
Гды митра владыча
Тобѣ ся достане.

Оттерл ты слезиѣ, негдысь очи нашы
Ангел позбирал (2)
Всѣ слезы до чашы.
Весели ся пане, тебѣ власть есть данна,
Обѣтница скуком (2)
Привилегована.

Антецесорове наши иєрархи
Приоздобили тя (2)
При тым и монархи.

Мария Тереза теж конфирмовала,
Абы на главѣ архиєрейском
Митра восияла.

Весь род угроруский вдячне приимует,
Гды доброту твою без похибы чует.
Можеш ты мирно церков управляти,
Вѣруем, не будет (2)
Волк овца снѣдати.

Буди, Михаиле преосвященый,
Во церкви Христовой (2)
Весь благословеный.

Буди, Олшавский великоможный,
Да покорит ти ся (2)
Весь род непобожный.

Укрепить тя Христос церкви воюющой,
Приведеши многих (2)
Триумфующой.

Як свѣтлость на гору да просвѣти ся,
Вся земля угроруска,
Да зачудит ся.

Буди нам лампада миром наполнена,
Свѣти нам главою (2)
Преосвящена.

Іван ПАСТЕЛІЙ
(1741-1799)

ПАСТЫРЮ ДУШЕВНЫЙ

(Акростих)

Пастирю душевный, попе избранный,
Людей просвѣщати от бога данный,
Як же ты их просвѣщаешь,
Кедь осквернен сам зостаешь,
Жіючи блудно!

Апостольство тобѣ есть поручено,
Людей просвѣщати от бога дано;
А ты сам во тьмѣ ходишь,
И всѣх за собою вводишь
Во ров пекельный.

Сам собѣ погибель вѣчну готовишь,
Коли спасительны слова говоришь.
Даешь людем красну науку,
Себѣ на большую муку:
Бо не так творишь!

Тѣсен путь до раю, врата узкыи!
Людем налагаешь посты твердыи,
А сам чревом не владѣешь,
Так ся тучишь, объѣдуешь,
Пѣешь, гойнуешь.

Евангельску хвалишь, попе, нищету,
А сам не спомянешь свою суету,
Коли Гриць-кмет, простак Иван
Станет попом, думат, что пан
Цѣлому свѣту.

Лучше бы ти было чин той не знати,
Як под образ божій и олтарь стати;
Язык ся в молитвѣ трудит,
А помыслы дѣдко водит,
Куда сам ходит.

Ісус твой убогство тебѣ залицал,
Ты бы за богатство и Христа продал;
Люд мизерный утѣсняешь,
Свои скарбы наполняешь,
О душу не дбаешь.

Идут, попе, лѣта, прідет кончина,
Бы тя не застала лиха година.
Глубоко спишь, пробудися,
Заблудил есь, наверни ся,
Попе, покайся!

Арсеній КОЦАК
(1737-1800)

ВІРШОВАНИЙ ВСТУП ДО „ГРАММАТИКИ РУССКОЙ“

Научившися грамматицѣ латинской,
Увѣдах нѣчто и от греческой,
По сем вдавшися до школы богословской,
Вкусих нѣчто и от еврейской,
Присем такожде любопытный сущи
И межи различными язычниками будущи
Видѣх грамматику не точію угорскую,
Но по сем такожде и нѣмецкую.
Всѣ убо языки в Европѣ сущія
Увидѣх зѣло любомудроствующія.
Едины точію, едины мѣзерны Руснакы
Мняху ся мнѣ быти, аки спростакы,
Еже мнѣ зѣло сотворися не зносно,
Тѣм всѣгда помышлях, цибы не возможно?
Грамматику нѣкую и языка рускаго
Или аще изволиш ради й словенскаго
Грамматику, глаголю, цибы не можно сложити,
И сію явѣ миру всему предложити,
Дабы и нас мѣзерных Руснаков
Не судили всѣ аки спростаков,
Что убо мыслил ем, не всце мыслил ем.
Но о чем мыслим ем, и вымыслил ем.
Правда, не знаю, ниже глаголю, иж бы было дѣло совершенно.
Но прото общему суду предаю любезно
Дабы возмогли о сем дѣлѣ моем всѣ судити,
Еда ли бы возможно сему тако быти?

Петро ЛОДІЙ
(1764-1829)

ОНОМАСТІКОН

превелебнѣйшому господину Николаю Скородинскому

ПРОКИМЕН

Вѣдай, что бога и власть на земли божіи,
Имущіи мужы с бышша сходящую
Не на сложенія хитросплетенная,
Но внемлют чистая сердец желанія
С им усмѣлен дерзнути превелебнѣйш
Принести чистое усердіе наше.
Прійми убо, прочти, око твое остро
В отвертом орѣсѣ уздрит наше ядро.

Николая в тронѣ сидящ благословит
И спишити в Вѣден для защита велит.
Иже приспѣв в Вѣден, спѣшит пред Юпитра,
Точит желанія епископа Петра.
Когда челобитно пред престолом царским
Убожество рода чином фемогденским
Предлагает царю Леополду втору
И глаголет Парнасс быти едну дару.
Царь краснорѣчіем Фемосфена движен —
И семинаріум, и париасс подарен

Новоблагодатно подтверждает россом,
Сице милостивым всѣх питает оком.
Се царей Аустрицких благодати роса!
На сухаго нынѣ и заияся Росса.
О треблаженная ты, Малороссія!
Слави силу, крѣпостѣ десници божія
За длинный ти покров благополучія,
Под которым цвитет честь и слава твоя,
Иже есть россійскій Геликон защищен,
На нем же россійских муз восход озарен,
Которых прекрасны уже цвитут сады,
Юж дают вкушати приятныи плоды.
Сим Перипатетик, и Сократ, и Платон,
Глосенд и Картезий, Мушеморен и Гедон
Днесь сорадуются, что в росском языцѣ
В осмонадесятом стася столѣтіи,
Отверста всѣм россом натуры храмина,
Юж дивом не будут явленія мира,
Не будет трудилом являтися пламен
В кеметерях тами преходящим людем.
Всѣх бо тых причина из любомудрія
Дается и будет даром сплетенія
Россійская убо Паллады питомци,
Толь велик даров суще причастници
Всѣ соликовствуйте празднику днешнему,
Многа лѣта пойте вся Скородинскому,
Ему же есть многи обязанных сердец,
Нетлѣнный усердіе желающих вѣнец.

ОДА МУЗ РОССІЙСКИХ

(Акростих)

Нам радость многа музы возсіяла,
Весела всѣм нам звѣзда ся блистала,
Юж ся разливал на Запад и Восток
Щедроты поток

И з галицких нѣдр быстротекущій Днѣстр,
От карпатских гор хладнодышущий вѣтр,
Щастіе россом пророковал от всѣх
Царей австрицких.

Крокодил дивный возстает и страшный
Восходит з моря, зрак его ужасный,
Разнимает пасть страх зѣло великій
Народ россійскій.

О ты всесильный! Вѣрно ти поющих
Спасаеш людей по морю пловущих,
Кійждо пучину морску убѣгает,
Тобою плинет.

Л вов ликовствует, лавры ся вѣнчает,
Что побѣжден звѣр богу пѣсни поет
Плесками Парнасс удавает возглас:
Благодать многа.

А лилуія убо возопійте,
Сердца во жертву ваша принесѣте
За Николая всецѣломудренна
Чрез Николая.

Юношы, дивы орфея сестрицы,
Пойте во храмѣх непрерывны гласы:
Жий много лѣта! Силне щите свѣта
Скородин(с) кій.

НА ВІЧНУ ПАМЯТЬ ГЕРМАНОВІ ХВАТАЛА

(Акростих)

Г — де есть перша слатка мора, где отходит цвѣт едема,
Котры(й) свѣтил во Емпири — Красноброцком монастири,
Отцвѣтает, угасает свѣтел рая земного.

Е — гда имат то тож быти, жалем ся сеи помрачити,
Горы, древа и дубравы о сем маются сваряти,
Кто нам будет осѣяти, темны часы озаряти.

Р — адость была-пастыр добры(й), отец сей всѣми хоры,
Четыры он на два десят лѣта паствѣ исполнил ест,
Нынѣ в жалѣ тож лишает, другуж велми утѣшает.

М — ожем мы себѣ ту жити, во сыроствѣ заплакати,
Боже вышны(й), что новое от западу сіяніе
Нам угасает свѣт востока сих ояснить от запада.

А — (н)гели ти спутшестницы да будут и началници,
Во дорозѣ ходи в бозѣ, пожый там лѣта нам (м)нозѣ,
Со братіею там сущею здраствуй, отче, в господѣ.

Н — а небесѣ по временном царство пожый с живым богом,
Желаем тѣ всѣ едине, отче, пречесный Германе,
Абысь вѣчной и небесной діадемы пріобщися.
Аминь.

* * *

Х — ощем радостію нелицемирною
пѣти любовію неизглаголаною,
Со гласы свѣрипими(?)
И умилеными
Престол соборно исложен.

В — сѣ иноки поют и праведно глаголют,
юнии восклицают, старцы утверждают:
Достойна тебе быти
Вс(е)гда той годности,
Отче пречестѣши(й)

А — (н)ге(л)ским образом и благим указом
от своей юности даже до старости,
Велик предшел еси,
Юных наставил еси,
Славы достойнѣши(й)

Т — ого ради дерзнул закон тя волати,
и чрес тебе другим райски врата отверзати,
Да вѣчность наслидят
И бога просл(а)ват
Братія с тобою.

А — вво тож о(с)тавлят Красноброцкое жителство,
сѣрич ся разлучат от сущих полезно,
Тогда здравствуй, святче,
Всѣм екземпляр, отче —
Усердно восгл(а)шаем.

Л — юбов желаеме нынѣ твоей благостинѣ
вси недостойніи и новоначалніи,
Благодать мовляше,
Вале[1] тебе поюще,
Отче Германе.

А — г, прими сеи от нас недостойнѣши(й) глас
умилно принести, всѣх жалостѣши(й)
Вале волающих,
Зармуток поющих,
Здраствуй, о господѣ!

[1] лат. — прощай

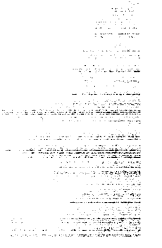

XIX СТОЛІТТЯ

Григорій ТАРКОВИЧ
(1754 — 1841)

ТЕЗОИМЕНИТСТВУ ЕГО ЦАРСКАГО ВЫСОЧЕСТВА, ПРЕСВѢТЛѢЙШАГО ГОСУДАРЯ ІОСИФА, УГОРСКАГО ПАЛАТІНА...

Русскія Музы! С карпатских снидите гор;
До Уга во мой ставтеся Владычій двор.
Внушите: от Песта вѣсть радостну пріях,
Что Праздник строится на Дунайских струях.
Францішк граф Сечени, угорскій Аполло,
Єгоже имя во Європѣ процвѣло,
Венгерскія бібліофеки создатель,
Здѣшных народов музам истый пріятель,
На день Обручнику Іосифу святый,
Князю Палатіну тезоименитый,
Готовит пир и изрядное торжество,
Сообщаяй себѣ в том все Отечество:
Для того подданным Музам разгласил Собор,
Да сберутся на Парнас, то есть его двор —
Той царевичу представит оных лики,
Игры, привѣты и веселы мусики.
В храм Славы показует Музам дорогу,
Аможе с вами тщуся, колико могу.
Сих ради и вы, моя дщеры любезны!
Кончайте скорбь и ліять потоки слезны.
Невску престанте Нимфу плакати,
Дасть небо єй во сестрѣ равной востати.
Прочь слезы и черны ризы! мрак отходит;

Вновь солнце восходяй нов свѣт нам вводит:
Тѣмже стройтеся, сложше кербцы, волоки,
Холошни, шубы, гуни, пестры сѣраки.
Ємлите кудры, пантли, парты, косицы,
Мониста бѣл плат, перстени, рукавицы,
Пристройте дуды, пищали, роги, трубы,
Ко сим припѣвы, пеаны хотя трубы.
Вѣм трепет ваш: вам страшен народный Парнас:
Бо (где) рык, беч, бунч, крик, звук, квак, клик —
Там не мил лик.
За Ляду, Коляду, Лелію, русалки
Там гнусны пѣсенки и просты пищалки.
Вѣм: Паллас при Невѣ престол положила, —
Неблагодарна! Ужок, Латюрку лишила.
Карпат славянов ест истый отец, мати,
Но разсѣнны дѣти то не ищут знати.
Буди тако: Вы от Перемесских токов
Далеко; да живет тамо Сумароков!
Любовь, вѣрность, кротость, простота природна
Паче правильных рифмов князем угодна.
За то не стойте во сомнѣнном упорѣ;
Идут другіи, и вы спѣшите воскорѣ,
Несите жертву, шедше, гдѣ Пест и Буда,
Во имя отца и клира и народа.
Там Влас, Вакх, Сива, Помона, там земный рай;
Там струи млека, меда. О треблажен край!
Там пышну узрите палату Корвіна
И во ней свѣтло живуща П а л а т і н а.
Вид красный, ум ясный, дух бодр, вся природа
Покажут того сына царскаго рода.
Дѣд, баба, стрый, отец, мати — цари славны!
Сих жив образ в нем: тѣх бо расли им равны.
Узрите неуподобимую благость
И ко всѣм в князѣ том равную милость.
Того вси чтут яко отечества отца
И общаго благополучія творца.

Венгерскіи народы в правду блаженны,
П а л а т і н а такова имѣть сподобленны!
Пришедше тамо пред к н я з е в фрон высокій,
Колѣном и сердцем дасте поклон глубокій.
Помните аустрійских монархов доброты,
На Карпат изліянны многи щедроты:
Откуду он к своим князем в жарѣ тает,
Будь там снѣг, вѣтр, зима присно обитает.
Рците: Благослови, боже, их державу,
Имя, племя! умножи силу и славу!
І о с и ф у к н я з ю просите у бога
Быть здраву, блаженну и жить лѣта многа.
Граф С е ч е н и ко просвѣщенію свѣта
Прибавте: купно да живет многа лѣта!
Пир, лики, игры, забавки чинят конец,
Гдѣ угодніи пріємлют честь и вѣнец.

Андрій ВАЛЬКОВСЬКИЙ

*

* *

Возсіяй щастно с' Неба, Хасонь алый,
И стихам Руским, прошу, даждь пріятность;
Паче сам коснись золотым руками
Бѣлыми струнам[1],
На коей звонкость стѣны древле Трои
Росли и звѣрей утолялась ярость,
Когда на паствах твое Фессалійских
Пѣніе чули;
Когда лѣт девять дѣля земнородных
Пользы, под зраком человѣчим отай
Б' лучше поправлять неудостоял ты
Нравы суровы'.
А теперь девять (твоя Толпа) Сестры
Мудрую бобком прибирают главу
И водят в' окрест тебя Лил(?) Русалки
Чистыя Дѣвы;
Пред твоим быстрым видом, О! Свѣтило,
Нѣчто есть мраком сокровенно совсѣм,
Аще и будет преглубока' тайна
Серца самаго.
Ну же! слѣдственно стихопѣвца вдыхни,
Дабы мог щиро ротом и домашним
(О, язык, росскій! сіе Свято святить...
Доброжелайте!

Сей День есть право велик Угро-Россом,
Их бо днесь Добрый Свои Имянины
Празднует Пастырь, Благодѣтель АНДРЕЙ,
И благоденства

[1] Дописаний варіант: Паче и сам трогь любозласну онынѣ Лютну перстами.

Угро-Россов Корнь, Опекун сиротков
И Отец нищих вдовиц, а Свѣтило
Церкви Восточной, Духовенства всегда
Зеркало вездѣ.
Что ТЯ, наш мощный, нареку, Ходатай,
Пред Величеством Своим, Господином,
Вездѣ Преблагим дѣля Пользы Святой
Причета Церкви.
Твой Вѣк есть схожій со Сатурна вѣком,
И как оный был золотый Латином,
Твой так есть Россом и Потомству
Росскому будет.
Внуки от Предков Твое Имя возмут,
И отец помнет Твою Честь радиво
Пред своим слушным сыном, о Владыко,
Нам с Неба данный!
Скорше Мункачово премѣнит Латюрку,
Скорше на Бескѣд струи Уг повернет,
Как Ты весь помрешь... Твоя слава, Андрей,
Вѣчно пребудет!
Убо предвѣчный всего свѣта Творец!
Свыше нас Выслышь, Тебя упросящих:
Да живет здравый многолѣтно Андрей,
Наша Уютность!
Колько дров Карпат, дрова колько листов
Ярью пущают, Благодати только,
Твои так питомцы тепло молятся,
Да Его найдет!

ДОЙНИК, КОЗЛИК, СЫРОДАВ.

Дойник.

Еще не дал Свѣтовид прощай зори, воспять идущей,
Уже радив скотовождь Козлик волнистое стадо
Из овчарни сгонил мураву пасть жирную рано;

С' нимже сосѣд вѣрный Сыродав совокупно коровы:
Козлик овец, Сыродав же коров вождь; бодрые оба:
Оба годов цвѣтных, того сверьхже ровесники оба:
Оба свирѣлью поют: балалайщики оба знакомы.
Сам же удостоил Волос их, совокупно поющих,
Скрывся не раз в' густой лѣщанѣ, согласіе слухать.
Исподоволь слѣдом предидущаго стада прибыли
Даже до мѣста, коим Карпатскіе хребты протяглись,
Аустрію от нашей сладчайшей земли дѣливши:
Здѣсь под покровом развѣслаго древа я медлил,
Ранную пѣснь тишком пастырей славы поющій.
Мир вам! друзи, учасно, реку, так тройну совершим.
Ваше я трудно един давно небытіе терплю.
Травчета се пестредь, здѣсь можете мало садиться:
Стадо молоч тучный близ нас безопасно задержит,
Нас же взаимна любовь: вы любовь пѣть мудры взаимно.

Козлик.

Красное дѣло живот проводить во забавѣ невинной.

Сыродав.

Краснѣе еще имѣть во забавѣ побочнаго друга.

Дойник.

Една душа же во трех тѣлах най лучше, особных . . .

Сыродав.

Между тѣм, о Дойник, твое нам стихопѣніе любо,
Котрое сам лѣтось ты чинил. Не забыл ли я, внемли:
О востань, Свѣтовид златозарній, — пуще не знаю.

Дойник.

Щастно севодни.

Сыродав.

То то.

Козлик.

Сѣтовид се право проглянул.
Ну, почни, Дойник: будем тя до вечера слухать.

Дойник.

Пѣть же буду я сам?

Козлик.

То никак.

Сыродав.

Нравится взаимно.

Дойник.

Нежели прежде почать что нибудь хочешь, от бога почни;
От бога есть создан весь мір: он вѣчно владѣет.
Людскаго лѣта вѣнец в' руках его: слабы овечкы:
Он блюдит и предает Пастырю полезному стадо.
Еще живый **Духодан**, виждь, итти далеко не нужно.
Верьховный Пастырь Духодан, Пастыря на земли
Добраго (тако удостоил Спас зваться) Намѣстник.
Под ним наша паства цвѣтет: под ним пастыри прибыли:
Под ним наша свирѣль жалким престала наполнять
Холмы, долины стоном, словом: благоденствіе под ним.

Козлик.

Еще я как малчик послан для науки во Уград,
Здѣсь радостно его примѣчал превелебну осанку:
Рослаго Умки потом позывали во иные града.
Что же имѣл дѣлать? не забыл бо я еще о Узѣ,

Воспять иду (бо тянет за собой нас наша любовность).
И Сыродав там был: Духодан же ко обом умильно:
Чада, во пастырской пребывайте наукѣ усильны;
Се бо моим стадом пространное поле бѣлѣет,
Словно как и мой вѣк: вѣрных приставлю ко стаду.

Сыродав.

О седьмраз под ним щастливая наша покорность!
От него вѣрно его пасть стадо мы учмеся, друзи.

Дойник.

Ах! друг мой, Сыродав, нас только превосходит он всѣх,
Кустарник низкій кедр колько превосходит горный,
Наша любовь Духодан, Пастырь наш, наша уютность.

Козлик.

Сладкое цвѣты пчелам, нам мед, луга жирны стаду,
Овцѣ беременной соляный корм, сосца сосуну;
Мнѣ же отец Духодан, Пастырь наш, наша уютность.

Сыродав.

Жалкое овчарням хищный волк, волку левица,
Кровлѣ огень, дубравѣ порыв, трус зданію: мнѣ же
Чуть Духодана болѣзнь. Ах! дабы ты, молва, минула.

Дойник.

Друже, не смущай нас, может быть, молва минула;
Паче во время его давной радости ликуйме,
Купно поюще любительный стих: Многая лѣта!

Козлик.

Сим рощам, сим горам, сим опонам нашу сообщать
Пѣй, моя желта свирѣль, пѣй сладко; прилично бо нынѣ.

Радость: ты же по сим радость, отзывка конурам
Раздаш, дабы потом Карпат чул полную радость.

Сыродав.

Пѣй, моя смутна свирѣль, жалость: смущайтеся друзи;
Еще бо никто ко нам не несет вселюбезную молву:
Ваша любовь, Духодан, здравый, пастыри, не плачте.
Поле по сушѣ не столь жаждет дождь, колько я жажду
Вѣсть радостну пріять; небо жалость нынѣ годится.

Дойник.

Друже, не смущай нас, может быть, молва минула;
Паче во время его днешней радости ликуйме,
Купно поюще любительный стих: многая лѣта,
Так спѣвали пастыри не по художествѣ, но природѣ.

Іван РІПА
(1764 — 1851)

ПІСНЬ О КРАДЛИВЦУ И ФАЛШИВО ПРИСЯЗІ

Пророк Захарія проклятство віщает,
От бога со небес послано все бивает:
Во дом крадливца,
Криво присяжниця.

Кто ложно кленется, тіх дом постраждет,
І їх маетності нагло ся поминет.

Не лем тот злодій, что у ночі краде,
Но і тот с ним равний, что в день неправдов бере.

І тот до того злочинец бивает,
Кто люцку працу у себе затаїт.

Із числа тоти битися ровнают,
Котрі не по правді свой людем продают.

На (та)ковых кара от бога посланна,
Била і будет всегда непремінна.

Ох, ти, читателю, добрі то розсуди,
Твоїм іміниям все утішен буди.

Аще хощеши клятви избіжати,
Буде то тебі совість сказовати.

ПІСНЬ О ЛИЦЕМІРНОМ ЧЕЛОВЕКУ

Лицемірство обичай: добрим ся вказати,
А їд у серці лукавий іміти.
Приятни словеса лицемір являєт,
А серцем притворним ближному ся склоняєт.
Діло єго от слова далеко отстоїт,
Что язиком говорит, творити не мислит.
Ближнего цілуєт не серцем іскренним,
Дивно покривается ласкателством лукавим.
Во церков приходит токмо з обичая,
Серце (є)го далеко от молитви добрия.
Показується в очі мирно подобен,
А во дну є волком та їдом наполнен.
Демон преображенний в ангела світлого,
Тиран добродітелний видом не злобнаго.
Добродітел хвалит, а серцем не любит,
Сам полезна творит, да іного скусить.
Не прото он жадать полезна творити,
Але єго жажда доброго прелстити.
Лукавими словеси обманути ближняго
І скоро довести до зла страшнаго.
Лицемірный клонится, як гадина отровна,
Бо єго словеси лем їду суть полна,
Кто такі в серце твоє сладко влагаєт,
Но зле істинно притворством не міряет.
Біжи всегда от него, слову єго не віруй;
Біжи, не забавляй, прелститися не дай.
Лицемір не має отнюд чловічества,
Бо серце му полной пакосна лукавства.
Не каждий тот святий, что святим видится,
Не каж, тот добрий, что добрим вказуєтся.
В одежді смиренной находится демонов,
Болше являєтся не добри ангелов.

ПІСНЬ О ПІЯНСТВІ, ОБЖИРСТВІ

Убійством меча многіи умроша,
Но много болше обжирство вмориша,
Чкодливой піянство отрова многа
І обяденіє души і тілу ізстрата многа.

Когда ко піянству скорбни прибігоша,
Утіху жалостну от него просиша,
Хотяще втішити, розум замутити,
Напой муцними погари полнити.

Но жалость они спознаша позно,
Же барзо піянство убійство страшно.
Когда человік к піянству прибігает,
Тогда розума и чести нагло ся лишает.

Вертініе в главі ділает смутно
І памят мрачну, зріні(я) мутно;
О чем трезвенний страшится мислити,
То істое піяний не стидится чинити.

Долго сохраненно ангелской житіе
Нагло погубляет безмірно питіе;
Яко во піянстві безумно мислил,
Кается позно, кед зле говорил.

Ни сами скоти то не ділают,
Болше можности не їдят, ни піют.
Во том нам дают приклад достойний,
Во обяденію, в питію примір полезний.

Жалосно сіе ест утішеніе,
Любити піянство і обяденіе.
Душу і тіло тим убивати,
Живот крадший чинит(и), гр(о)бу ся отдати.

Ах, послухай ти, безмірний піяниче,
Як на обяденіє і піянство апостол рече:
Божія царства не будут наслідниці,
Кто отягощаєтся їдіном і піяниці.

ПІСНЬ НАРОДНА СМУТНА, ЄГДА УРБАР НА ЛЮДИ І ДІЖМА НАДАНА ВО УГОРСКУЙ КРАЇНІ 1514. ОКТО. 6

Давно била в Панонії слобода свята,
Але люто от простих люди так є узята.
Довжа подлий прельстив люди згубити панов,
Так штірісто і невинних забив земянов.
Царь Владисла(в) воско послав, Довжа їмлений,
С тима людми, что панов бив. в Будин сведений.
Желізний трон і коруна Довжу справлений,
На том троні із корунов Довжа спечений.
А тіло єго кліщами рвано еще з живаго,
Офіціром єго во темниці істи давано.
А тіло єго кліщами рвано еще з живаго,
Вби каждий тиждень цуг єдин день пану роблено.
Девятину сійби пану давати,
А каждого малженства в рок златий платити.
Каждий рок кормника дати от орека,
Каждий місяць курку, дві гуси до рока,
Девятой ягня і пчоли дакже,
Вби хлопи панув не били уже.
От пана пудданий не слободен пуйти,
Бо вкован приведен, а так бив битий.
Не самі пани людми урбар робили,
Але і жидум на вренду давали.
А єгда жидум люде урбар отрабляли,
Тогда і положницю на панскей робити гнали.
Гайдук гнав бючи, она плачучи
Доки на лан утікала, так отрочя задавила.
Шесть дні в тижні панской робив,

Урбарски день не отробив.
У неділю там з ровашом
Гайдук ждає из дерешом.
Жидувскі двур і каштіл
Ту ти церков і костіл.

ПІСНЬ НАРОДНА ОТ УРБАРУ СЛЕБОДА 1848. МАЯ 3.

Засвітила ясна зоря Франц Йосифа краля,
Котра от нас вгасла била другого Владислава.
Нині радость восіяла,
Же слобода юж настала;
Радується господарь,
Же не робить больш урбарь.

Діжму сійби не дає,
Міхи, штуки не пряде;
Вози, плуги и брани
Не роблять юж урбари.

Вили, граблі і цопи
Зарис било і доти; (?)
Кури, яйца і масла:
Тота дань юж угасла.

Ні ягнята, ні пчоли
Пани в рубіш не беруть;
Доки урбар робили,
В ночі їсти варили.
Люде юже в ночі сплять,
Панщини ся не боять.

ПІСНЬ НА СНЕСЕНІЄ УРБАРА

Засвітила ясна заря
Франц Йосифа царя,
Котра нашим дідам вгасла,
Нас же, бідних, спасла,
Нині радость возсіяла,
Свобода настала,
Радується уж Господар,
Же не робит урбар,
Десятину уж не дает
І штуку не прядет,
От куриц, от яйця, масла
Дань му уж угасла.
Весело зрит свої поля,
Не лежит му роля,
Не лежит пусто жадний ряд,
Сораний каждий склад;
Не заросте терньом нива
До самого жнива,
Каждий кутик, лаз, берег, край
Процвітает, як рай.
Земля буйна и прекрасна
Господарю властна,
Не робится от ней урбар,
О, то єсть царский дар.
Вози не гнут на сторони,
Плуги і борони
По властной земли плавают,
Весело свивают.
Криви серпи, остри коси
Раненько за роси,
Лиш властну пшеничку стріжут,
Свою травку ріжут,
Для себе працует рука,

Замовк рот гайдука,
А коли чужину робит,
Гроша си заробит.
Спочинет господариня
От нощна' вариня,
Порядно си діло справит
І їсти наварит;
Доки бо урбар робили,
І в ночи варили,
Люде но уж ночи сплят,
Біди ся не боят.
О нам, бідним, ясна заря
Заблесла от царя,
Витає новую зарю,
Благодарит царю

Іван Ріпа,
Гажинскій Півец.

Василь ДОВГОВИЧ
(1783 — 1849)

НА ТЕЗОИМЕНИТЫЙ ДЕНЬ АНДРЕЯ БАЧИНСКІЙ

Елици юж' дны Владыцѣ взаряют;
Сія торжеству бо радость двигают:
Роде россійский, припиши святому —
И великому!
В краинах земных доколѣ бывает,
Сей жених славный при тебѣ сіяет:
Пой пѣсни, гѣмны и ликуй веселнѣ
Всей во вселеннѣй!
Труд богу, вѣру народу вожертвил,
Лѣта животом таковым совершил,
Что, развѣ жадат высокаго трону —
В небѣ корону?!
Гласят со небес: «Вѣнец ест готовый».
О! А нас лишит хранитель таковый?
О! Вышни хоры, слышѣте, рыдаем —
Лѣта желаем!
Лѣта, да с нами еще много жіет
Десницев крѣпкій поборник! — Кто пріймет
Нас ради трудов только будущій,
Во славѣ сущій?!
Церкви восточной крѣпилася гортань
В западѣ — всюду досягала, гдѣ длань
И годность с хвалов нашего Андрея —
Архі — Ерея!

Елици убо дны Его сіяют,
Сердца на радость зѣло нам двигают:
Сія торжеству припиши святому
И великому.

СОЮЗ ЛЮБВЕ

Іоанна! Мужу, плач! Нужда,
Жаль, слези, память . . . всегда! —
Ким не бивала? — Добрим
Приклад, наука бодрим,
Докля жила?! — — — Гніет!

Адтак, смерте, побожних
Погрібаєш — недолжних!
Двом єсь в і р у розлучила,
Двом — н а д і ю вничижила:
Токмо любов жієт! — — —

МОЯ ГУСОЧКА

Гусочка моя,
Подь ідо мні,
Най уповім я,
Что ти мині!

Ти мині любик,
Ти ліпота,
Ти, гей голубик,
Красне потя.

Най видит хоть кто,
Ци є такий,
Гей сей пірічко,
Сніг біленький?

Кой вітрик віет
Потихеньки,
Так ся прохождует,
Гей кнегинки:

Розгортаются
Свитки білі,
Провіваются
По всем тілі.

Что той голубці,
Что і качки —
В должанской ріці
Плавалнички?

Над нев не крашший
Ни соколик,
Ни який інший
Птахо-пірник.

Жона ми генто
Дрилила ю
З гніву в болото —
Невинную.

А вна в водичку
Дораз пошла,
Аби в пірічку
Смуг не нашла,

Красно вмилася,
Пришла ко нюй,
Поклонилася
Неблагодарнуй.

Так она чинит —
Придається:
Так ся все дячит —
Кланяється.

Прото я єї
Все люблю;
Не дав бем за всі,
І за попадю!

ДУРЕНЬ БИ'М Я ЖУРИТИСЯ...

Дурень би 'м я журитися,
Тай деколи не впитися,
Кой би 'ще не час.

Жури голов лем старають,
Сідинами прошибають,
Кой би' ще не час.

Най ся журят старі біди,
Котрим бради уже сіди —
Старі біди — скупінди!

Куртий живот нам приданий,
І тот журов покуртаний,
Мало жити дасть.

Но можеме продолжати;
Ай весело проважати —
Тото наша сласть:

Про(во)жайме радостями,
Полними же бутелями —
Тогди радость єсть с нами!

Мало щастя ту на світі —
Біда в зімі, біда в літі
Сирота людем.

Айбо тогда хоть кто щаслив,
Когда мало вина попив
Кладеся дурнем:

Кой му слово друм-друм-друм-друм,
А в голові крутится шум —
На гусячій розум.

БАБА ПІПАШКА

Коло Тиси, проти граба,
Жієт в кучі єдна баба;
Куча стара, немащена —
Онь до чорта закурена!
Гой, кучо, колишня ти —
Гой, кучо, колишня ти?!
Як тя проминули громи?

Баба сидит, ледви кліпат,
У поперек гостець сіпат;
Піпу соплат, а зачковля —
У дві віка міщачовля!

Гой, бабо, ледви кліпаш,
Гой, бабо, ледви кліпаш!
Іще собі біди піпаш.

ДІВКА НА ЯРИ СПІВАТ

Заспівай ми, зозуленько, — ку!
Кой то співаш, мні легонько. Ку, ку, ку!

По зелених дубровинах, ку,
Чути голос по зворинах — ку.

Кой ся голос тот зашибат,
Мене радость онь прошибат!

Бо приходит ми на гатку,
Кой избирала єм растку.

Избирала, извивала, ку!
Віночок милому дала.

А он мені і не мовив «ку»,
Ай ухопив мя за руку.

Дай ми, боже, так прожити,
Таки яри искусити: ку, ку, ку, ку, ку!

ЛУЧКАЙ — ЗІЛЯР І ПЧОЛЯР — БЕЗЖОННИЙ

Других жони тішат,
Мене мої квітки,
Что нігда не грішат —
Невинності світки:
Сесі жіют ізо мнов
І тото моя любов.

Кертик собі сію
І сам поливаю;
Фіялки лелію
І зіля, что знаю.
Тото все цвітет мені
У самой зеленині!

Пчол ми бринят рої,
Понад кертик летя,
Тото самі мої! —
Ци не щаслив я? —
Кобем див ся уженив:
Ще бем собі най любив!

ПЯНИЦЯ І ЄГО КОРЧАЖИЦЯ

Люба моя голубице,
Зорілчана корчажице!
Не дав бем тя і за сестру,
І за май милу посестру.

В тебе ротик, гей кругличка,
А йще які мудрі личка!
Коби ти мя цюловала:
Най би собі жона спала . . .

О як ти ся серце мече,
Кой любов з тя в рот ми тече;
А мині онь очі слизят,
Кой такоє серце видят!

О яка в тя співаночка,
Кой закотькаш гей полючка!
Тото мині тот любий глас,
Что бем слухав на каждый час.

Кедь тя лем за день не вижу,
Гей сирохман пустый сижу;
Кой встаю, кой лігаю,
Тебе, душко, споминаю,

Бо ми ци раз в'єдно спали,
Хоть єсме ся не вінчали?!
І сеї ночі будеме,
Лем най ся раз ізмовиме.

О коби мож зворожити,
Тебе на жону змінити;
Обесь родила дівчини,
Хоть чотири корчажини.

А жона ми, тота втыла.
Най бы пак гелетков била:
Єї кожа, гей у звірки:
Стало би в ню страх зорілки.

О! Айбо пак сперед часу
Я, сирота, в гроб потрясу;
А ти, душко, повдовієш,
Та й без мене опустієш.

О, гореньки то зармутки!
Адде ми 'іще якісь дутки,
Что єм на свічечки держав.
Обим мертвий чесно лежав!

Ай на что тому світило.
Кому очі уж затмило?
Дайте за ні куражицю,
Най напою посестрицю.

І кой умру, ти там лежи,
Люба, зо мнов в єдной межи;
Най над гробом напише дяк
Тітул долі, слова адтак:

«Тут тоти двоє спочили,
Что до смерте в любви жили:
Єден неборак пяниця,
Та й і єго корчажиця.»

ЧОМУ Я МУЗИКАНТ І ТЕПЕР?

Неборе Василю,
Дай покой весілю!
Что ти по тих марних
Дурницях гуслярних?
Минают ти літа,
Уже лем полсвіта!
І тота на твою
Дость музика долю! —
— Дай ми покой, чуєш,
Кто, кто так умствуєш.
Видиш, же проклятий
Вік тепер начатий:
Не є нігда вірних
Другов нам домірних:
Кождий себе спішит,
А других не тішит.
Таже, кой гусляю,
Гріх віка не збаю:
Струни зо мнов дружат
І гатам ми служат!
Кой заплачу — плачут,
Кой радость ми — скачут. —
Тото други властні,
Серцю ми согласні!

Іван ТОТ
(1810 — 1847)

РУСИНАМ

Час розлуки наставає,
Здорові ся мавайте,
Завше собі згадайте.
Нашу приязнь і забаву
Ах, ах, прощайте,
Ош розлуки пришов час,
Ой, ой, згадайте,
Же м приятель вірний ваш!

Кеби неба сотворили,
Би сьмо в єдном закутку
Щасливий вік пережили
Без розлуки і смутку —
Ах, ах, не могу
Без слез на вас згадати,
Ой, ой, в дорогу
Мушу од вас ступати.

Олександр ДУХНОВИЧ
(1803 — 1865)

ВРУЧАНІЄ

Я русин бил, єсмь і буду,
Я родился русином,
Честний мой род не забуду,
Останусь єго сином;
Русин бил мой отец, мати,
Русская вся родина,
Русини сестри і брати
І широка дружина;
Великий мой род і главний
Миру есть современний,
Духом і силою славний,
Всім народам приємний.
Я світ узріл под Бескидом,
Первий воздух русский ссал
І кормился русским хлібом,
Русин мене колисал.
Коль первий раз отворил рот,
Русскоє слово прорек,
На азбуці первий мой пот
З молодого чела тек.
Русским потом я питан бил,
Русским ішол расходом
В широкий світ, но не забил

[1] вручаніє — присвята.

С своїм знатися родом. —
І тепер кто питає мя?
Кто кормит, кто мя держит?
Самоє русскоє плем'я
Мою годность содержит!
Прото тобі, роде мой,
Кленуся живим богом,
За печальний пот і труд твой
Повинуюся долгом. —
І оддам ти, колько могу,
Прийми той щирий дарок,
Прийми вот маленьку книгу
І сей письменний рядок;
Прочеє же не забуду,
Сердца моєго скруху
Пожертвити; — я твой буду,
Твоїм другом і умру.

ПОДКАРПАТСЬКІЇ РУСИНИ

Подкарпатськії русини,
Оставте глубокий сон!
Народний голос зовет вас:
Не забудьте о свойом!
Наш народ любимий
Да будет свободний.
От него да отдалится
Неприятелей буря,
Да посітит справедливость
Уж і русскоє плем'я!
Желаніе русских вождь:
Русский да живет народ!
Все просим всевишнього,
Да подержит русского,
І дасть віка лучшого!

СИРОТА В ЗАТОЧЕНИИ

Солнце уже за горою
Зайшло, погас дневный свет.
Я в глубокой мысли внурен
Помню моих преждних лет!
Вспоминая детство мое,
Пришел в память древний час,
Сладки игры и забавки,
Звенит в ухах мамчин глас;
Мамчин глас! О страстная мысль,
Сладкое слово: м а т и !
Проницает внутренну жизнь
Мысль полна благодати.
М а т и ! Любве сильная страсть
Сию природа дает,
Бо тым гласом бедный смертный
Первую жизнь витает;
Сей первый и жалостный глас
С плачем был и мне: м а м а !
Она лиш одна мне была
Любовью почитана.
Сладка сосця мне жизнь дала,
Сытным млеком кормила,
Чувства любве возбуждающ,
И добрый дух крепила.
Так я питан, бо колыбель
Была ей мягко лоно,
О як приятным отдыхом
Всегда здалося оно!
В том я успокоевался весь,
Возрастал и дух горящ,
Ей притул во об'ятиях
Утолил детинский плач.
Словом, дорога матушка
Была мне лечным цветом,

Ей жаркое лобзание
Владело моим светом.
Но горе! О неудобна
Участь так ми судила,
Завистна судьба от сладкой
Мамки мя отлучила;
Случай ужасный исхитил,
Вырвал от персий верных,
Немилосердно исключил
От объятий матерних —
Отключил и отграничил,
Чтоб ся с нею не знати,
Чтоб ей прелюбезный образ
Никогда не видати.
Отлучил и во чужину
В заточение отвлек,
Чуждым духом и образом,
И странным платьем облек.
Теперь мы уж отдалены,
Я мамку, она мене
Не познает; и се дело
Должайшего времене.
О мы природной радости
Взаимно не чувствуем,
Приятных взоров лишены,
Общу любовь не чуем.
Нас пространство отделяет,
Береги несровнимы,
Нас глубоки реки, бездны,
Моря непроходимы;
Мы не слышим взаемный плач,
Тяжкий вздох и трудный жаль,
Єдностраστна наша тужба,
Но безсогласна печаль!
Я чувствую болезнь твою,
Знаю, что тяжкий жаль твой,

Непокрыты твои слезы
Двигнут и мой непокой.
Хотяй бо ты в свойственности
Довольно пребываешь,
Однако ж родное дитя
Совсем не забываешь.
Хоть тебе увеселяют
Славнородны дружины,
Но со всем тем оскорбляют
Горесть и плач детины.
Горесть то есть несносима —
Исключение оно,
О не можно мне забыти
Сладко Мамушки лоно!
Бо хоть куда повернуся,
Немедленно и тотчас,
Восторожен аки в сладком сне,
Вижу только твой образ:
Одну тебе весь желаю,
Тебе в мысли и дусе,
Тебе в зеркале чистых вод
Вижу и на воздусе.
В благом дожде ображаю
Источники твоих слез,
В сильных ветрех понимаю
Дыхание твоих перс.
В сей час восторг густу печаль,
Слезы вмиг разливаю,
Сердца язву болестный вред
Разжег, смерти желаю.
Часто в шутном безумии,
Себе не зная, бежу
Без цели, возмущен часто.
Як бездушный труп сижу
И, стеня жалобным гласом,
В тужбе тщетно странствую,

Но и в самой той жалобе
Бедну радость чувствую;
Бо, в смятение приведен,
С тобой розговор сную,
Тебе крепко обнимающ,
Душей ти присутствую,
И слезы страсти точатся
Вмиг, як тучи наремны.
Но вся страсть есть неполезна,
Мои труды даремны,
Бо, о горе! Между нами
Есть велика широта,
И хотяй мамушку маю,
Однако ж я сирота!

ЛЮБОВЬ МИЛОЙ И ОТЕЧЕСТВА

Помни, помни, любезный друг,
Что ты мени говорил,
Коль жаром твой горящий дух
Мое сердце отворил;
Когда невинна наша жизнь
Одна радость, одна болезнь
Была и взаимна страсть,
Когда все наши успехи
Были сладкие утехи,
И весь мир лишь одна сласть.

Не поминай, уж минуло,
Перешло тое время,
Тое сердце застынуло,
Оно мне тяжко бремя,
Бо нас, о, предел несчастный
Граничит и той ужасный
Судьбиною разделит,

Покорися ее власти
И ты, забудь сия страсти —
Мне не вольно уж любить.

О жестокий! Мне забыти
Навеки не можь тебе,
Я счастна не смею быти
Никогда кроме тебе,
Без тебе моя жизнь мертва,
Я лести, обмана жертва,
Я навеки уныла;
Коль ты прелестным обманом
Стался врагом и тираном
Той, что ти была мила.

Не поминай лесть и обман,
Той грех мене не ранит,
Я высшею силою зван,
Она мене охранит,
Отдела сего причина
Не я, но строга судьбина,
Противо ней кто годен?
Она то определила,
Чтобы ты моя не была,
И чтоб наш жар бесплоден.

Судьба, судьба, о несчастна,
Та ж мене осудила,
О свирепа, о ужасна,
Невинну погубила,
Но однако все ты винен,
Чему был судьбе повинен,
И чему мене любил?
Ты участь твою предвидел,
Ты и мою тоску видел,
Чему дух твой не открыл?

О, не мучи сердце страстно,
Пространный для тебе свет,
Не мучись тоской напрасно,
Для нас уже любви нет,
Мене бо пламень знатнейший
Палит и превосходнейший;
Невгасимый его жар,
Мене звет сила природна,
Исторгнет любовь народна,
Я ей пожертвился в дар.

ТОСКА НА ГРОБІ МИЛОЙ

Подувай, вітрику,
Подувай легонько,
Няй моя миленька
Спочине тихонько.
Двигнися печально
В глубокой жалобі,
Не дерзай віяти
На єй чорном гробі.
Опасно прелети,
Чтоби твоя сила
Моєй милой покой
Не поколотила.
Румяна розочко,
Тихо розвівайся,
На єй тяжкий гробик
Совсім не склоняйся,
Бо под ним другая
Розочка, як і ти,
Вічно почиває,
Лишена красоти.
Весели птичечки,
Тихо щебетайте,

Над зеленим гробом
Опасно літайте,
Чтоб моя миленька
В матерней утробі
Сладко почивала
В том незрілом гробі.
Нощниї тумани,
Оттуд убігайте,
Сладко-покойний єй
Сон не возмущайте.
Лиш, дряхла вербочко,
Смутно розвівайся,
По зеленой дерні
Щедро розширяйся.
Спусти долов тонкі
І гиблящі лози,
Чтоб там не достигли
Кудряви морози.
Шумлящий поточок,
Розливайся стиха,
Бо ти бил нікогда
Єй блага утіха.
Розливайся тоской,
Горни вся напасті,
Би ю не взбудили
На новиє страсті.
Ручейку, не шуми,
Бо мої жестокі
Очі проливают
Довольно потоки.
Они совокупно
Споєни тоскою
Проллются, потекут
Ужасно рікою.
Удалитесь отсюд
Таже, древни сміхи,

Радості, забави,
Пустиє утіхи.
Бо тут пребивает
Безконечна печаль,
Стон, плач, ужас і боль,
Тяжар сердца і жаль.
Сюда не засвітит
Золота денничка,
Ані не запієт
Прелестная птичка.
Кромі чей заблудша,
Лишена друточка
Прилетит на горкий
Стон сива горличка.
Столисточна роза
Тут ся не розвієт,
Где моя миленька
Смутно ся розгніет.
Она розпадется
Без болізни, смутка,
Моєго серденька
Вічна незабудка!
Лиш на узком гробі,
На смутной могилі
Будет зеленіти
Трава в каждой хвилі.
Будет буйно расти
Травочка зелена,
Моїми слезами
Щедро орошена
Будет незабудка
Жолто-синьо цвісти,
Моєму серденьку
На жалобни вісти.
Бо я ю острожно
Буду сокотити,

От всякой напасті
Прилежно хранити.
На дерновий холмик
Все позор давати,
Горкими слезами
Єго поливати.
Я коль не возмогу
Лично сутствовати,
Жалостная душа
Тут будет стеняти.
Тут я в смутней мислі
Непреривно буду,
Пока ся не мину,
Пока ся не сбуду.
А коль я ослабну
От жаркой жалоби,
Побіжден судьбою
Нещастниє злоби,
Ви, братя, помните
Мою страстну тужбу,
Учиньте послідну
Падшему ми службу:
При миленькой гробі
Яму іскопите,
Сосхнутоє тіло
При ней погребите.
Ізсічте памятник
В кожі смутной верби,
Да будет свидітель
Двух сердець жалоби.
Да каждий, увидя
Дерновий той покров,
Скажет, пожалуя:
Се тут лежит любов.

ПІСНЬ

Сивенькоє очко твоє
Єсть, мила, блаженство моє,
Когда в том я вижу себе,
Єдину желаю тебе,
Сужу себе.

* *
*

В твоїх нідрах рай єсть душі,
В устах сладкий мед ся крушит,
Тебе лиш от сердца люблю,
Через тебе ся вні гублю,
Весь, о, гублю!

* *
*

С тобою желаю бити,
Аж до гроба тя любити,
Тебі отдам чувства мої,
А дух мой на перси твої
Дам в покої.

СЛІПИЙ І ХРОМИЙ

Стрітилися сліпий с хромим,
Стали розмовляти,
Кім способом себі в світі
Можно б помагати?
І вдруг заключился совіт:
Взял сліпий безнога,
А хромий му показовал,

Куда єсть дорога.
Сего глаза, того ноги
Купно ся слагают, —
Так-то бідни собі в нужді
Мудро помагают.

ЖИЗНЬ РУСИНА

Под горами, под лісами
Зимний вітер віє,
Там покойний, богобойний
Русин бідно жиє.
Подобно роду своєму
Жиє во Карпатах,
Не завидит он нікому
В високих палатах.
Он маєтності не має
Ні сребра, ні злата,
Єдноє сердце благоє
Суть єго богатства.
Не в богатой он палаті
Пребивает гойно,
В низкой, малой халупині
Бивает покойно.
Пшеничного і житного
Хліба он не просить,
Овес, ячмінь кормит єго,
Но і той не досить.
Не пієт он каву, вино,
Он сія не знает,
Но водичка із поточка
Жажду му вгасает.
Не плавает он по морях,
Корабля не мает,
Лиш по скалах, лісах, горах
Бідно ся блукает.

Не убрано, ціфровано
Он ся приберає,
Одежду красно, порядно
Сам собі прикрає.
Два волики і коровка,
Кляча не кована,
Сколько овец, ягнятенька
Богатства му данна,
Он ремесло не кохає,
Лиш землю ділает,
Он не купчит, не кламает,
На то не внимает.
Лем покойно, богобойно
Бога почитает,
Все невинно і острожно
Сам себе питает.
Земля єму хліба дає,
Поточок напоїт. —
Он уж больше не жадає,
Сіє го спокоїт.
Бо землю щиро ділає
І бідно трудится,
По горах бистро бігає,
Тяжко мозолится.
Не потребно му перину,
Когда утрудится,
Ляже на зелену траву —
Покойно проспится.
Но прото он все спокойний
І біди не має,
Он єсть все собі притомний,
Бо гріха не знає.
Он не злодій, не розбойник,
Сумліня чистого,
Он благий, добрий чоловік,
І серця щирого.

Бога любит, почитает,
Царя і верхнього
Все претерпит і зділает
Для свого ближнього.
Он на честь много внимає,
Жиє богобойно
І весело работає,
Трудится покойно.
Вдячно дасть богу божоє,
Нич не противится,
Не жадает нич чужоє,
Своїм заходится.
Он на розказ все готовий,
Повинен верхності,
Дань отдати усиловний,
Кончит повинності.
Здравого разума он єсть,
Хоть не учил школу,
Он правду добрі познает,
Похопит посполу.
І так жиє, так працує
В ласці бога свого,
Покой, любов все чувствує,
Не рушит нікого.
О призри, боже і отче,
Потіш невинного,
Помилуй, ласкавий творче,
Русина бідного.
Чтоби он тобі служити
Мог сердцем невинний
І побожно, честно жити
Здоровий і сильний.

ПОЗДРАВЛЕНІЄ РУСИНОВ НА НОВИЙ ГОД 1852

Русиноньки-братя,
Любезни риб'ята,
Мили соколята,
Несу вам в пригоді,
В том-то новом годі
Сердця моєго жар
На новогодний дар.
Жийте только годов,
Колько в Бескиді дров,
Колько в Польщі жидов,
На всей землі родов,
На Подолю волов,
Дойно-тільних коров,
У винницах колов,
На скалах соколов,
Коль на волах рогов,
В пущаня перогов,
На Росії лісов,
На Німещині псов,
Колько в псалтирі слов,
В Іспанії ослов,
Колько вам ворогов,
Жийте только годов.

* * *

Колько лучей в Фебі,
Світлих звізд на небі,
Колько влас на главі,
Птичок по дубраві,
Риб в Драві і Саві,
Капль роси на траві,
Колько піску в морі,
А мишей в коморі,

Каменей на горі,
Світлих лучей в зорі,
Колько качок в Тисі,
А голубков в лісі,
Громов в жарком літі,
Дірочок на ситі,
Только я вам добра
Желаю в сем світі.

* * *

Колько в болоті жаб,
У тисящ раков лаб,
По всіх Бескидах губ,
В російських полках труб,
Колько в Дунаю риб,
А на Подолю скиб,
Колько раз коцур «мав»
І бодрий собак «гав»,
А воробец «шав-шав», —
Аби го дідко брав! —
Коль в ясной ночі звізд,
А по гущаві гнізд,
В Дунаю каплей вод,
В жидов чорних бород,
На Вислі плит і лод,
У рихтарей колод,
Только вам щасливий
Да будет Новий год.

* * *

В ледовом морі криг,
По манастирях книг,
Колько старих баб злих,
Колько у дівчат блих,
Циганов лінивих,

Дівушек фальшивих,
Задудраних старух,
А по кошарах мух,
У кушніра што кож,
У невіст м'ягких лож,
По верховині коз,
А в полі пестрих роз,
Колько тоненьких лоз
Свезет фурманський воз;
Колько в товах чики,
У дівчат пантлики,
За Тисой паприки,
По корчмах музики,
Колько скрежет сорок,
По грядах огурок,
Только вам щасливий
Да будет Новий рок.

* * *

Колько на войні куль,
В арендаря цибуль
І весною зозуль,
У біднего мозуль,
Коль рум'яних личок,
Тоненьких оплічок,
У невіст єсть пелен,
А в зимі веретен,
В Мармороші овець,
А у Відні яєць,
На Бескиді малин
І цвітущих калин,
Зимой у нас леду,
А восені меду,
Только вам доленьки
Да будет без вреду.

* * *

Колько німци курок,
Русини бандурок,
Вояк говядини,
Мадьяр солонини
Поїл, а поляк круп
Із своїх власних ступ,
Тальян макаронов.
Француз феферонов,
Іспанец цитронов
З польних своїх стромов,
Наш слов'ян поганки,
А сотак стеранки,
Турок коль догану,
Волошин токану,
Німець курятини,
М'якой телятини,
Росіян сухарей,
Чаю і сахарей,
Русин випил вару,
А цигани цмару,
І морав'ян грулі,
Жидище цибулі,
Як в Величкі солі,
Только вам всім долі.

* * *

Колько взимі ворон
Летит із всіх сторон,
В стодолах воробцей,
Хитреньких молодцей,
Колько в яри синиць
І в м'ясницах пікниц,
Вліті сивих горлиц,
А восени терлиц,

По Бескиді ялиц,
А по сих рябих птиц,
В житі перепелиц,
А по бантах куриц,
Только все веселих
Да будет руских лиц.

* * *

Колько всіх муравлей,
На морі кораблей,
Колько білих гусок,
Чорнобривих русок,
Колько у нас собак,
А у німцев табак,
На Настасі сіна,
У Токаю вина,
Только вам щастенька
Желаю з серденька.

* * *

Желаю вам, братя
Русини-риб'ята:
Стареньким теплий кут,
Дротарям туній друт,
Бабушкам гостини,
Невістам крестини,
Господарям сили,
Плуг, граблі і вили,
Паробкам смілості,
От дівчат милості,
А вам, веселії
Дівчатка-лелії,
Свадьби на м'ясници,
З бервинька косици; —
Вам же, соколята,

Маленькі дітята,
Книжочку вручаю,
Богу вас отдаю.

ГОЛОС РАДОСТІ

З Галичского Львова-града б'ється глас,
Радостную вість заносит аж до нас,
За Карпатом громко в'ється і звучит:
«Муж по сердцу Русі стал митрополит!»

Нам приятна вість она от галичан,
Тоже рад би каждий з наших погорян
Заспівати с дружиною нову пісь,
Начинати новородну русску жизнь.

Бо свої то за горами — не чужі:
Русь єдина, мисль одна у всіх в душі;
То і пастир, что для всіх там есть отцем,
Помнит, что ми также браття-Русь жиєм!

А жиєм тут тим же сердцем і душой,
С тим же словом і во вірі той самой, —
Так что єслі кто болієт як-нибудь,
Нашой брат'ї боль такий же тиснет грудь.

Так же само веселимся, єслі там
Час веселий, галичане, грает вам;
Вот, як нині, увіреньє шлем до вас:
Что Карпати не розлучат вічно нас.

Радуємся ми, бо знаєм, кийто муж
Станет голос подносити в ночну глуш,
І яким он чувством дишет к Отчині,
І як всіх он тіх розбудит, что во сні . . .

. . .

ПОСЛІДНЯЯ МОЯ ПІСНЬ

Ой, дитята-соколята,
Смагайтеся на крилята!
Бо я уже сокол старий,
Уж мні крила поламани.

Горі, долов літаючи,
Свої діти питаючи,
От юності до старості —
Ізнемогли жили, кості.

Ах, літал я і високо,
Понурялся я глубоко,
Плавя по шумним струям,
Без кормщика правил сам.

А колько то стихій бурних,
Колько молній і стріл дурних
Ізнес от врагов природних,
І от чужих і от родних.

Всюди напасть, всюди лови
Строят невинниє сови
На невинниї дитята,
На безвредни соколята.

А зозуля, хитра птица,
Прогульная бездільница,
Виброшает птеня моє,
Несет в гніздо яйце своє.

На ті хитростей громади
Годі било дати ради,
Лиш по силам літал я
Понад ліси на поля.

Не красился пер'єм чужим,
А кріпился духом дужим,
Не імінял ні на страстях,
Терпіл біду в тих напастях.

Скубли враги со всіх сторон,
Виставляя мня на сором,
Розбивали, як колокол,
Но я остал старий сокол.

Бил соколюм для родини,
Співал пісні соколони,
Учил так і вас співати,
По сокольому літати.

Так, дитята-соколята,
Смагайтеся на крилята,
Старий сокол вже не может,
Он вам больше не поможет.

Білий ваш світ, білий світ,
В нем доселі гріха ніт,
Не берите чуже пер'я,
Бо то ваших лиш потеря.

С мислію о горной жизні
Жийте благо для отчизни,
А чужини стережітся,
Чуже в вас не устоїтся.

А я свершил мою жизнь,
Днесь пою послідню пісь,
Пісь послідню для вас милих,
Соколиков сизокрилих.

На Бескиді в родном краю,
В том ісконно-русском раю,
Гді світ узріл, там лежати,
Хочу вічно спочивати.

Схороніте мя в дубраві,
При скалах в густой темряві,
Самі здорови співайте,
А на батька пам'ятайте!

УБОГИЙ

Лиш сирохман і убогий
Легко живет в світі:
Он зимой спит, спочиває, —
Не журиться в літі.
Тут обмантит, тут украдет,
А где-нибудь просит,
Не боїтся збоя, вора,
Бо все с собой носит.

ЖАБА

(По Лаборскому вираженію)

Што там кричит,
А што гучит,
Який дідко наперат?
Ци рано, ци то сночі,
Ци в полудне, ци в полночі
Скаредно ся раздерат?

Чей сорока
Білобока?

Чей ворона ся давит?
Скреже зубами: кра, кра, кра;
Дусится грудьми: ква, ква, ква;
Ачей дідко ся бавит?

То мереке,
То береке,
Коа, третре, тритри, тав;
Гучит, ги сова: гу, гу, гу,
Скучит, ги туток: ту, ту, ту;
Бреше, ги пес: гав, гав, гав.

То не птиця,
Бо галица
Не на дереві черчит,
Ай по млаці черепится,
І у воду занурится,
По болоті верещит.

Тепер знаю,
Понімаю,
Што за біда так бреше:
То страпата, коропата
Жаба ряба. Ой проклята,
У болотищу креше.

О ждай, ряба,
Брида жаба,
Дідко би тя брав і чорт!
Придут німці, рукавиці
Стягнут ти і ногавиці,
Замолкне твой громкий рот.

МУХА

Не новоє я скажу вам,
То уже староє;
Уже грекам і римлянам
Било то явноє.

Сказку скажу, можно правди
С ней ся научити.
Могут старі і молоді
Совіт получити.

Била муха чорнокрила,
Пакостна то муха,
Подлітала, сваволила,
Сідала на уха.

І на очі і на брови,
На лице і до голови
Упорно ся пхала,
Пакості ділала.

Своєвольна, безстидлива
Лиш ся виглумляла,
На всякий мах позорлива
Нагло отлітала.

Хитра створа і сварлива,
На всяк удар проворлива,
По столам іграла,
Сейчас ся скривала.

То до горшка, то до блюда
Стремит, то до склянки,
То до всякого сосуда,
Лізе до сметанки.

Любопитна, ненаситна,
Безсоромна і лакома
Позив єй на все рос,
Всюди влагала нос.

Так один раз забаглось єй,
Било то в середу,
Поститися і на день сей
Полизати меду.

Летит хитро там, где бил мед,
Кругом назад і наперед,
Сідает на лаву,
На солодку страву.

Солодкий сок, о як вкусний!
Роскош і утіха,
Всякий іний пред ним гнусний,
Кажет не без сміха.

Пост будет моє ігран'є,
А солодкий мед снідан'є,
І се таки дешево,
Я прожию весело.

Насищена, накормлена,
Пора отлітати:
Снемощена, подурена,
Уж не может встати.

Бо то ноги обвязанни,
На липкий сок прикованни —
Не мож витягати,
Нужно умирати.

Бідна мушка уловленна
Уж сама собою,
Смерті потом утомленна
Плачет над судьбою:

Мало меду полизала,
І уж навіки пропала,
О коротка бідна сласть,
І за ней вічна пропасть!

Так дитину про дурну сласть
Послідует горька пропасть —
Страстем ізбігать потщись,
То от мухи научись.

ПІСНЬ ПРОСТОНАРОДНА

«Прийди ти до нас
Хоть на малий час,
Хочеш вечер, хочеш рано,
Хоч убрано, хоч подрано
Прийди ти до нас!»

«Не пойду до вас
Ні на малий час,
Ані вечер, ані рано,
Ні убрано, ні подрано
Не пойду до вас».

«Прийди ти до нас
Хоть на малий час,
Дамо ти масной сметанки,
Навариме ти стеранки,
Прийди же до нас!»

«Не пойду до вас
Ні на малий час,
Не хочу вашу сметанку,
Не хочу вашу стеранку,
Бо то все ваш квас».

«Прийди ти до нас
Хоть на малий час,
Даме ти сира, жентиці,
Ізбієм ти яєчниці,
Прийди же до нас!»

«Не пойду до вас
Ні на малий час,
Не хочу вашу жентицю,
Ні сира, ні яєчницю,
Не пойду до вас!»

«Прийди ти до нас
Хоть на малий час,
Навариме ти пироги
З сиром, маслом о три роги,
Прийди же до нас!»

«Не пойду до вас
Ні на малий час,
Не хочу ваши пироги,
Хоть би били о сто роги,
Не пойду ні раз».

«Прийди ти до нас
Хоть на малий час,
Раді будут тобі наші,
Наварят ти з медом каші,
Ой прийди сейчас!»

«Не пойду до вас
Ні на малий час,
Не хочу гостини ваші,
Ані меду, ані каші,
Не пойду до вас!»

«Прийди ти до нас
Хоть на малий час,
Даме ти доброй горілки,
Вина, пива і медівки,
Погостимся враз!»

«Не пойду до вас
Ні на малий час,
Не хочу вашу горілку,
Вино, пиво ні медівку,
Не хочу ні раз!»

«Прийди ти до нас
Хоть на малий час,
Даме ти грушки, оріхи,
Сливок, яблок і два міхи
Понесеш от нас!»

«Не пойду до вас
Ні на малий час,
Бо у мене зуби лихі,
Я не кусаю оріхи,
Не пойду до вас».

«Прийди же до нас,
Ой пожалуй нас,
Напечеме ти баники,
Капустники, сировники,
Погостишся в нас».

«Не пойду до вас
Ні на малий час,
Не хочу я капустники,
Сировники, маковники,
Не хочу от вас».

«Прийди же до нас,
Ой послухай нас,
Даме ти красну Оленку,
Чорнобриву і миленьку,
Прийди же сейчас».

«Так лечу до вас
І на вічний час,
Про мою милу Оленку,
Чорнобриву і біленьку
Пойду і сто раз».

ПОЕТИ

альманахів „Літературної спілки Пряшівської"

Марія НЕВИЦЬКА

РУСОЧКА

Високих Бескидов слава,
То русочка молода,
Тілом і душею здрава,
Як дозріла ягода.
Чорноока, чорнобрива,
То русочка справедлива.

Біли личка процвітают,
Як румяни калини,
Усточка ся посмівают,
Як медови малини.

Пурпурови два губочки,
Як розовий красний цвіт,
Як любезни голубочки,
Як денници златий світ.

Чорни очі, як терочки,
Все горят, як пасіка,
Коли никнут на стрілочки,
Трясутся, як осіка. —

Грудь широку непремінний
Пламень жжет, подвигає,
А под неї вздох невинний,
Як іскрочка, бухає. —

Сплеток власов пишно убран
Золотою партою,
Іграє, як чорненький вран,
Блистящею барвою. —

Оплечок патьолатовий,
Убран головачкою,
А дрічок златоглавовий
Стиснен шнуровачкою. —

Всі цвіточки єй власность суть
В шолко-зеленій траві,
Всі птички для ней ся несут
По дубравной гущаві. —

С чорно-перими косами
Прелестну пісньмішает,
Дубрав півца голосами
Солов'я превишает. —

Як царица в ніжном троні
В тіні смереки сидит,
В благодійной цвітов воні[1]
Природу в собі видит.

Под ножками єй черкочет
Чисто-бистрий поточок,
Ей подражает, моркочет,
Когда плетет віночок. —

[1] Дут запах.

Весело си поиграєт,
Як молода серночка,
Чуж огень не загревает
Єй невинни очечка. —

Бо єй мислі по чужинах
Блудячи не заходят,
Висят на сосідних стінах,
Лиш с Іваном ся сходят. —

Високих Бескидов слава
То русочка молода,
Тілом і душею здрава,
Як дозріла ягода.
Чорноока, чорнобрива,
То русочка справедлива.

Іван ВИСЛОЦЬКИЙ

КРІПОСТЬ НАД ПОПРАДОМ

Над Попрадом на березі
Стоїть кріпость славна,
А под нею ведут стези
В чорну хащу здавна,
На єй башні сова гучит,
Весь строй єя древность учит
Польська государства.

Єсли би верх замка сего
Древній отворил рот,
Сказал би он кажде село,
Где тужил русский род,
В каком ярмі он работал,
І как с єго чела падал
Горкослезний пот.

Єще солнце за горою
Ясни лучі крило,
Когутові под липою
Піти ся не снило,
А бідний русин с косою
Тай русочка с мотикою
Гонен бил сімо.

Лишь зоренька виходила,
Уж стража кричала:
Жени русина до діла; —
Ах, тогда возвала
Бідна Русь, бо понимала,
Что жестокость государя
Гибель єй хощет.

Уж два года поминули,
Тай в кріпості тихо,
Стражі молчат, поніміли,
Гордості там лихо,
Властним волом завертає,
Свою рубаньку ділає
Русин поволі.

УЧАСТЬ РУСИНА

Отколи я народился
І с світом познался,
Надеждою лиш кормился,
Всегда надіялся; —
Бо коль солнце за горою
Ясни лучи криєт,
Моє личенько росою
Тужби слеза миет.
Мні бідному, отверженну
Солнце не виходит,
Лишень печаль обтяженну
С зорею приводит; —
Іних гойность все весною
Веселит радостно,
Моя ускость все зимою
Множится жалостно.

Іним біда нич не вредит,
Їм тишина свята,
Мні Фортуна стрілкой грозит
Моя доля взята.
Другий мает жатву густу,
Єму щастя служит,
Я ділаю землю пусту,
Что ми душа тужит.
О, господи, дай потіху
Уж і русинові,
Отіми му стару лиху,
Дай помощ синові.

СПИШАК І ЕХО

По берегах, сивих скалах
Ходил я раненько,
Соненько уж виходило
Над горой красненько;
Закликал я: где ти, ехо?
В яком живеш краю?
— — Раю!

Кедь ти в раю пребиваєш,
Так і я рая часть,
Скажи мені, як гадаєш,
Яка моя участь?
Ци мя ждает єще слава
І радость безсмертна? —
— — Смертна!

О што брешеш? участь смертна,
Та где моя радость?
В жизні мні суть вся суєтна,
Тай по смерті жалость?

Ачей, ехо, зводиш мене,
Ти гвариш неправду? —
— — Правду!

О, жестокий пророк, ехо,
Ти гремиш жалостно,
Скажи: який мой конец? — бо
Іго мні несносно!
Яка судьба ждает мене?
Бо горю, як пламінь!
— — Амінь!

Микола НОДЬ
(1819 — 1862)

МАЙ

Сніг ся топит,
Май приходит,
Огородочки
Множат квіточки.
Число потят
Пієт опят.

Плетут вінец,
Зачнут танец
Дівки поволі
В зеленом полі,
Где май їх водит,
Личко холодит.

Про красоту
І роботу
Дал бог зелену
Мая ярину;
Роби, дітино,
Поки зелено!

КТО ТАМ КЛОПКАТ...

Кто там клопкат, сйне,
Виникни вон,
Кто ми перериват
Глубокий сон?

Няньку, єдна тут дівица,
Смутна, но хороша,
Як зірница.

Скажи, дівча, кто твой
Отец, мати,
Ачей я та могу
Спознати.

Мама русская старица,
Кирилла-Метода
Коханица.

Славная дівице,
Прочто ходиш?
Мраку, росу ранню
Прочто бродиш?

Вас єм прийшла посмотріти,
Русских братій от сна
Возбудити.

Прочто заплакани
Маєш очі?
Власи розсипани
Поверх плечі?

Се волося не сплетеся,
Докля русин к мамці
Не вернеся!

ПРИ БЕРЕЗІ...

При березі єден корабль прип'ятий;
Во том лежит мой миленький забитий;
Пойдте, дівки, завийме го до плаща,
Потребім да зеленького корча.

Не говори, ктоб мислил, что ти така,
Что жалуєш так п'яницю, гуляка?
Котрі б'ются, помрут в корчмі піяки,
Най їх пряче жид до бочки, не дівки.

Грішиш, сестро, мой милий не бил піяк;
Днесь два роки, что отишол як вояк.
Вчера в войні згриміла єдна куля,
Впал неборак; — най буде божа воля.

Я п'яницю осуждаю не твого;
Бо кто би мог навидіти такого?
Зато прощай, я готова, кедь так єсть,
Плести вінок з незабудки му на крест.

ЗИМНА РОСА...

Зимна роса, уж морозно,
Восени достигат грозно;
Як пристигне, вино цідят,
А дівчини руку просят.

Я зожну красну пшеницю,
Но другий їсть паленицю;
Я прошу красну дівочку,
Но іному дає ручку.

Пойдь до ярма малий бичку,
Зорем милої уличку;
Квітки зачну в ню сіяти,
Ачей прийде помагати.

Рано єм збачил овечку,
Что ми принесла ягничку:
Маю овцю і бараня,
Ачей мила пойде за мя.

СТОЇТ УЛАН...

Стоїт улан при городі,
При текущей бистрой воді,
І потяти прелетіти
Перед ним годі!

Приходит русска дівиця,
Чорнобривка красавиця,
Улан возьме до руки зброй,
Скричит: дівко, стой!

Голубице, что ты глядаш?
Где ти ходиш, се преділ наш;
Не кинися, докля правий
Отвіт ми не даш.

Прийшлам сбирати ягодки
Для недужной моєй матки;
З'їлам дві-три, прийду мити
Ручки і губки.

Не хиляйся до водички,
Бо застудиш ноги, ручки;
На чисто я обцілую
Твої губочки.

Я молода, а ти в роках,
І при том єсь Русина враг,
Горка буде моя доля
Во твоїх руках?

Ніт, сестричко, я не ворог,
Єдно племя, єден наш бог,
За Русина, за Поляка
Днесь умру за вбох.

Не студена так водиця,
Пройду, цілую ти лиця,
Бо уже я тим способом
Твоя сестриця! —

Анна КРИГЕР-ДОБРЯНСЬКА

ЛЮБОВ

Ти істочник злих напастей
І причина всіх забав,
О любов! тебе узная,
Перемінится весь нрав;
Любовник уж ненавидит
Все, что прежде он любил,
Счастлив, счастлив тот стократно,
Кто сей страсті не скусил.
Ніт, не счастлив, кто не знает
І не чувствует любви,
Кто сей страсті, страсті ніжной,
Не питал в своєй крові;
Для него часов веселих
Та і дней приятних ніт,
Без любві мертвое время,
Без любві противен світ.
Хоть колько бідств і мученій
Терпит презрінний драгой,
Всі напасті наградятся
Уж минутою одной,
Той минутой, коль драгая
Только взглянет на него,
Забивает всі напасті
Страданія своєго.

Тереза ПОДГАЄЦЬКА

ТОСКА НАД УБІГШИМ СОКОЛОМ

Ах, боже мой сильний, где ся обернути,
Смутному серденьку как радость вернути?
Серденьку смутному от тяжестной тоски,
От горестних вздохов, жалостной поноски!
Мой смуток єсть тяжкий, я не снесу єго,
Бо я утратила соколка моєго,
Стратила — о горе — соколика мого,
Всю радость, потіху серденька бідного;
Стратила весь поклад, сокровище моє,
Драгоцінний камень, імя дорогоє,
Стратила білий день, моє солнце, мой світ,
Висохнул в природі уж навіки мой цвіт!
Висхла ми студничка і бистрий поточок,
Із котрого пивал білий соколичок;
Білий соколичок убіг волной легко,
На легоньких крилах отлетіл далеко,
Ізбіг спорим валом, как ранняя зоря,
Как широкий Дунай до Чорного моря,
Ізсох уже весь гай, где он на калині
Прелестно щеботал в зеленой долині,
Заніміл весь голос, заніміли птици,
Горенько тоскуют о нем ровесници,
Горлички не грают по зеленой траві,
Лиш печально стенят по густой дубраві,
Жалостно гуркочет бідний голубочок,
В Кичарі невинний єго мил дружочок...

Драгий соколику, куда ти літаєш,
Как там сходит солнце, де ти пребиваєш . . .
Пошли мні вітриком вість благу о тобі,
Живеш ли на світі, ци на вічном небі?
Коль живеш на світі, дай же ми то знати,
Аби знала, откуд тебе ожидати,
А єсли не смієш вітрові сказати:
Скажи ластовочці, что я твоя мати;
Она ся весною в твой родний край вернет,
І печальну тужбу на радость обернет,
Весела прилетит на моє окенко,
Потішит восторгом больное серденько.
Скажет ми: твой сокол в далекой чужині,
Живет здрав без нужди по божей судьбині . . .

А. ЯНКУРА

ПЕЧАЛЬ РУСИНА

В пустих горах родился;
Бідним хлібом кормился,
Тепер смутно странствую,
Жар горе ти чувствую.
Не грієт мя солненько,
Бо моя жизнь горенько
Тліет, гинет; бо і тут
Чужим стал ми властний кут.

О где же ти, краю мой?
Что скриваєш ми покой,
Яка твоя сладка мзда,
Лиш все пуста надежда?
Пространний той білий світ,
Но для меня світа ніт,
Бо уже і дружина
Мні сталася чужина.

В моєй древной властності
Странствую в самотності,
І своїм не владію,
О где же ся подію?

Каждий больну грудь разит,
А помощи нігде ніт,
Громкий огень сердце жжет,
Сбиткует мя, кто может.

Смотрю на родимий край,
Он мні не сладостний рай,
Уж в нем не заспіваю,
Лиш слези проливаю.

Где же моя властнина,
Где мой род, где дружина,
О, то моя країна
Йосафатска Долина.

А. РУБІЙ

СЕРДЦЕ

Что є то за сердце,
Что ми в груди грає,
Что як днем так нощью
Лиш тяжко вздохає?

То зовется пташком,
Запертим во кліткі,
То білим цвіточком
На скошеной віткі,

Било б сердце пташком,
Чего би хотіло?
Дати би му крила
Куда б полетіло?

Знаю я сторонку,
Где єго заглоба,
Туда би ми сполу
Полетіли оба!

На той-то сторонкі
Тепло солнце грієт,
Там чернобривочка,
Как рози цвіт, зрієт.

О, там в темной ночі
Не звізди світают,
Там чорненькі очі
Зарями блистают;

Там раненько-утром
Не світит зоренька,
Но іскри сверкают —
Чорнії оченька.

Олександр ЛАБАНЦ

ОБНОВЛЕНА ЛЮБОВ

Вигнал я овечки на зелену траву,
На шолкову лучку, под сиву дубраву,
Где бистрий поточок по каменьках гурчал,
Солнечний жар тихий вітричок прохлажал;
Под тінью конарей зеленіє сосни
Сдремался спокойно, чувствуя сладки сни,
Все тихонько било, лишь вітричок шумил,
І колокольчичок ніжним звуком тужил.
Маленькоє стадо кружило по лугах,
По зеленой травкі, по холмних берегах . . .

Олександр ПАВЛОВИЧ
(1819-1900)

ДУМКИ НАД МОГИЛОЮ ПОД БАРДІЄВОМ НА 1849 ГОД

I.

З-над синього Дону
Козак виїзжає.
Свой родимий край козацкий
Думкою прощає:

«О, Донская земле,
Козацкая мати,
Прощай нині, — бо я должен
В чужину ступати.

Прощай, отче, нене,
І сестри миленькі,
І ти, Доне, синій Доне,
Батьку наш старенький!

Цар велит — я должен
Нині вас кидати;
Где ж я буду, синій Доне,
Коня наповати?»

Козак попрощавшись,
Коня затинає;
Конь заржал і приунило
С козаком ступає.

II.

Козак степом мчится, —
Земля загреміла:
«Ой, вернись, вернись, козаче,
Там твоя могила!»

«Не страшна могила
Мені на родині:
Только жаль мні, хоть би славно
Умерти в чужбині!»

III.

Минул козак степи,
Конь под ним поткнулся:
Чей, козаче, жаль про тебе,
Что ти не вернулся!

Ідуть в чужі гори,
Конь жалобно ржає:
Чей, козаче, враз с тобою
Про Дон вспоминає?!

IV.

Под Бескидом хмари
Чорниї сбирались.
Ой, не хмари то, а хищни
Ворони слітались.

Под Бескидом громи
Сильно роздаются;
Ой, не громи то, а войска
Сопротивни б'ются.

V.

Кругом козаченька
Летят стріли градом,
Но он скачет і рубає
Все козацким складом.

Тисячная куля
Козака минала,
І не куля, а мадьярска
Сабля єго стяла.

VI.

Конь заржал жалобно
І упал над ровом, —
Ой, вирито козакові
Гроб под Бардійовом.

Родни донскі братя
Єго хоронили,
На могилі православний
Крест свой устремили.

VII.

Козацка родина
Над Доном пирує:
Іздалека, от Бескидов,
Тихий вітер дує.

Не вітер то дує
Легкокрилий, тихий, —
То несется дух козачий
До родинной стріхи.

«Не страхайтесь, братя,
Други мої мили,
Се я, ваш козак — товариш
С Бардовской могили!

Тяжко душі донской
В чужом краю спати,
Ой, слетіл я с вітром родним
Вас хоть повидати!

А ви ж мою просьбу,
Братя, послушайте:
Як начнете думку піти,
На меня згадайте!

Я на кажду згадку
Сейчас тут явлюся, —
Хоть на хвильку синім Доном,
Вами утішуся!»

VIII.

Козака родина
Плачет там, над Доном,
А я тут, бескидский русин,
Томлюсь жалким стоном.

Ізвини, козацка
Мати многослинна,
Что чужий я нині плачу
Про твоєго сина.

Відай, у могили
Сина — одна мати
Может с правдою священни
Слези проливати!

Я СИН БЕСКИДОВ...

Я син Бескидов,
думки прадідов
думаю;
Тобі, родино,
русска дружино,
співаю.
На Маковиці,
братя, сестриці,
вам пою!
Дух народності,
благородності
со мною
Думки прадідов,
пісні Бескидов
співает,
Вічно зелений,
цвіт премилений
сбирает,
Русский барвінок
на русский вінок
подает.
Что ошущаю,
чего желаю, —
то пою.
Русска родино,
пой, пой, дружино,
со мною!

ПІСНЬ КАРПАТОРУССКАЯ

Святим звуком русска земля
Свої чадца поздравляет,
Святим чувством своє племя,
Обнімая, лобизает.

Гремят гроби прадідов,
Святим громом русских слов,
Во мні кипит русска кров.

Русская кров согрівает
Весь моєй жизні состав,
Русская совість віщает:
Помни, что ти русский, Слав!

Почитаю русску кров
Моїх честних прадідов,
Їм посвящаю любов.

Русский мой прадід, прамати,
От вік-віков я русин,
Русь-матушку обнімати
Должен благодарний син.

Кому закон любві свят,
Тот Русь любит, тот мой брат,
Каждий ізмінник — проклят!

Кто свой народ опускает,
Грішит против природи,
Не найдет, чего іскает,
Останет без свободи.

Он от всіх будет проклят,
Гнусний людям, яко гад,
Каждий ізмінник проклят! . .

ПІСНЬ ПОДКАРПАТСКОГО РУСИНА

О, Русь Подкарпатска, земле для всіх братска!
Ти мене вскормила,
Мене воспитала,
Сердцу віру дала, —
Здравствуй, мати моя мила!

Грудь твоя природна, — хоть кормом неплодна,
Но чувством любові
Богата, обильна,
В вірі предков сильна,
Кріпка ділом, не лиш слови!

Не напоєм сласті, розкошної страсті —
Но ти твого сина
Поїла слезами,
Наполняла снами,
Сумними, як смерті днина.

І от літ дітинних — я в горах родинних
На твой край несчастний
Смотрю слезним оком,
І в жалю глубоком
Розсилаю ропот страстний.

Твоє слово родно тут людям холодно;
Не хотят тя знати,
Хулят да ругают,
Твой род оскорбляют, —
Чім же согрішила ти їм, мати?!

То чейже забили они про могили,
Где їх предки славни,
Что скарб своєй жизні
Несли для отчизни
І до бою били вправни!

Мало нас тут, мало послі них остало
Вірних руских братій:
Но і ті немногі
Хоть нищі, убогі, —
Знают род свой охраняти!

Во імя господне, племя благородне
Укріпится в силі;
Єму бог поможет,
Гордих переможет,
І прославит край наш милий!

А тогда звучнійшу пісню, веселійшу
Стану я співати;
І помолюсь богу
За милость премногу
І за тебе, русска моя мати!

ПІСНЬ РУССКОСЛАВ'ЯНСКАЯ

Слав'янські народи — діти свободи,
Цілому міру свободи желают,
Но горди люде, жестокі роди,
Общей свободи духа убивают.

О, люде, братя, честни народи,
Отворите храм общей свободи!

Десятую часть земного міра
Діти матушки Слави занимают,
Плачевно гремит слав'янска ліра:
Враги свободи слав'ян оскорбляют.

О, люде, браття, честни народи,
Соєдинитесь в храмі свободи!

О, люде, братя, міра народи,
Вам братську руку слав'янство подает,
Духом всеобщей святой свободи,
Вас поздравляя, щиро обнимает.

Пропало рабство, свобода жієт,
Вінец свободи слав'янство вієт.

Пропадает гордих подвладініе,
Равноправності цвітут ніжни цвіти,
Воплощается уже мнініе:
Должен человік человіком бити!

Побідную пісньпоют народи
Да славословят бога свободи!

НАРОД

В святилище народа горит
Огонь веры, пламень языка.
Дух народа чудеса творит
Силою веры и языка.
Непобедимый народа дух,
Его держава превелика,
Да действия безпредельный круг,
Он самодержец, царь, владыка,
Ему повинуется земля,
Да глубина морей и воздух.
Пред тобою благоговею я,
Всеславянства благодатный дух.
Народ властелин велик,
Больший от царей и владык.
Его жизнь: вера, язык,
Теми он живет, управляет,
Господствует, повелевает
И державы основывает,
Царей и владык венчает,
На свой престол поставляет,
Им свою власть поверяет,
Право правящих обожает,
Недостойных низвергает.
Да их в могилу полагает...

А. М. ЯКОВИЧУ

Пора несчастный народ русский
Обнять всея души жаром,
Распространять его путь узкий,
Пусть сверкает народный гром!
Нет! Нет! Мы не будем торговать
Русскою честью, верою,
Мы должны наш народ защищать
Собственной крови ценою . . .
Пусть наслаждаются деньгами
Люди без чести и начал,
Пусть торгуют, как баранами,
Для них лучший, кто больше дал.
Пускай ругает жестокий ум,
Пусть рассевает клеветы,
Он не истребит прадедных дум,
Народа начала святы . . .
. . . Ты понял моих мыслей ход
Да им сердечно ты польстил,
Для русского народа сирот
Во мне любовь ты поострил . . .
Братец, нельзя бездействовать нам,
К подвигам зовет нас любовь,
Пусть дух любви созидает храм
Для честных сердец и умов.
Все совестью одолжены мы
Орать народную ниву,
Презирая врагов клеветы,
Напрягнуть руки к засеву.
Иначе должны презирать нас
Наши други и недруги,
Пора нам поразуметься раз,
Лечить народа недуги.

ЕВРОПА

Да, Европа неспокойна —
Из всех сторон грозит война . . .
Вот повсюду зброй купуют,
Да о войне роздумуют:

Французы, Немцы, Австрия,
Русский, Турок, Италия,
Морска барыня Англия . . .
Против нее Ирляндия —

Желает свободной быти,
Ее лордов низвергнути,
Ибо народ притесняют,
От всех землю отнимают.

Люд бедствует в Ирляндии . . .
Что же сказать об Индии?
Как лорды хозяйничают?
Людей мучат, убивают.

Дрожи, свирепа Англия!
Тебя накажет Индия
За все кривды своих сынов,
Коих ты проливала кровь.

Не прельстишь ты Афганистан,
Не сокрушишь силу славян,
Они сокрушат твой кумир,
Освободят от рабства мир.

Поздравление

славному сыну Славы над Гроном, солодко поющему

АНДРЕЮ СЛАДКОВИЧУ

Здравствуй, любезный Андрей Солодкий.
Любовь любовь поздравляет,
Теплой славянской груди глас кроткий
Меня к Тебе посылает.
Несусь искренной любви крылами,
К Тебе, Братец, поспешаю,
Уцеловати Тебя чувствами
Русского сердца желаю.
Уверен, что мне двери отворишь
Твоей сердечной комнаты,
Обняв друг друга, Ты пир сотворишь,
Мы станем разом спевати.

Многая лета родам славянским,
Матушку Славу любящим,
Многая лета Орлам татранским,
Гнездо свободы хранящим!
Многая лета! славянски стада
Верно, усердно пасущим.
Избавляющим славян от ада,
В святыню Славы ведущим.
Многая лета! Вам поют лики
Народа просветители,
Верные вожди, отцы, владыки,
Славы сыны, приятели.
Слава разбудит дремлющи дети,
Невинных рабов избавит,
Слава повелит громам гремити,
Слава славянство прославит.

ДУМА ОБ АТАМАНІ ПОДКОВІ, УБИТОМУ ПОЛЬШЕЙ ВО ЛЬВОВІ

Ой у Львові сенатори
Серп'ягові смерть судили
І козака молодого
Да ізрядно ізловили.
Піснь об атамані Серп'ягі.

Триста літ уже минуло...
Вот час би во Львові
На площаді поставити
Пам'ятник Подкові.
Вот уже час атаману
Братній долг сплатити,
На могилу с цвітов сердца
Вінок посвятити.
Начнем, братя, сердечную
Думушку думати,
Расторгнутий братский союз
Любов'ю сціпляти!
Слушай ти, Русь, і ти, Польша,
Сестра Русі мила,
Я желаю, чтоби ти Русь,
Русь тебя любила.
Помолимся богу любві,
Чтоб єго волею
Ах, уже раз помирились
Русь свята с Польшею,
Чтоби нас одушевляла
Віра, любов свята.
Помолимся да обнімем
Друг друга, брат брата.
Уже триста літ минуло,
Когда в русском Львові,

Ах, усікла Польша-сестра
Голову братові.
Сестра-Польша во Варшаві
Не раз так ділала,
Славних русских ратоборцев
Голови стинала.
Ах, немало русской крові
Польша проливала!
Грозна Польша сміялася,
Когда Русь плакала.
Русский народ собрал сили
І стал Польшу бити,
Погибали двух народов
Доблестниє діти.
Сусідами подущались
Наші прапрадіди,
Ми племінной борьби видим
Ужасниє сліди.
Куда не поглядиваєм,
Повсюди могили,
Ужаси междуусобиц
Героєв покрили.
Грозной братской ненависті
Много жертв упало.
Братя! Надо рассмотріти
Тих боєв начало.
Король Польші, іностранец,
Враг Русі Баторі,
Веліл усічи голову
Славного Подкови.
Поляки лестю, коварством
Козака словили,
Праведного неправедні
Судії судили.
Осудили неправедно
На смерть Русі сина,

Чтоби Польші побоялась
Русская дружина.
Король Баторі, желая
Туркам угодити,
Веліл честного козака
На смерть осудити.
Осудила да убила
Польша Русі сина,
Отмщенія просит с неба
Єго кров невинна.
Не убили козаченька
Турки, мусульмане,
А усікли головоньку
Ляхи — христіане.
Головоньку не усікла
Рука невірного,
Но упала от удара
Палача польского.
Вот повірил польской лести
Атаман Подкова,
Оставил он Волощину,
Приїхал до Львова.
Вот честний воїн козацкий
Не мог подумати,
Что с ним Польша по-турецки
Будет поступати.
Польская лесть атамана
Обезоружила,
Доблестного воєводу
В тюрьму посадила.
Вот сопровождают вождя
На площадь во Львові,
Чтоб усікли головоньку
Славному Подкові.
Заплакали русски браття,
Граждане-то Львова,

Русі герой безтрепетно
Стал — віщал Подкова:
«Я осужден! Но не знаю
Моєй смерті вину!
Вот скажіте ви, поляки,
Про что я здісь гину?!»
Молчат! Но весь народ
Печально ридает.
«Успокойтесь!» — Безтрепетний
Атаман віщает:
«Свідетельствуй, солнце правди,
О моєй совісті,
Відь ти видиш душі моєй
Чувства, мислі чисти!
Ніт, не знаю, прочто Польша
Меня осудила!
Лиш для того, чтоб Подкову
Покрила могила.
І что же Польша думает,
Что мой дух убієт?
Дух козацкий в чистом сердці,
В груді Русі жиет.
Пока будет в груді Русі
Тепла кров кружити,
Мой козацкий дух безсмертний
Не можна убити.
Свидітельствуй і ти, пекло,
Скаржи невинного:
Коли, гді, что для христіан
Козак сделал злого? —»
Но Польша не отвічает!
І что же ділати?!
Невинний козак Подкова
Должен умирати.
За то, что пристрастно любит
Родимую страну —

Обесчестити христіан
Не дал мусульману.
«Коп'єм, саблей я поражал
Турок грозну силу
Да защищал щитом правди
Русь, мать мою милу». —
Подкова смотрит на небо,
Тишина гробова,
Нічого не отвічает
Польский сенат Львова.
Глуха Польша! Німа Польша!
Русский Львов ридает,
Атамана совість чиста
Смілит, ободряет.
Атамана чаровний вид
Зрителей пліняет,
Герой Русі глибокую
Думушку думает.
Єго очі, как дві звізди,
Приятно сверкают,
Чистой душі чувства святи
В устах погибают:
«Вот король Польші Баторі
Веліл мня убити,
Чтоби русскою кровію
Туркам угодити.
Знаю, что поганин султан
Послал к нему гонца
Для того, чтоб конче убил
Русі ратоборца.
Куда стремлят ваші мечти,
Русь хорошо знает,
Єзуїтов всі коварства,
О, Русь понімает.
О, знает Русь, прочто Польша
Меня убивает!

Польша сліпа, ах, не видит,
Что єй ожидает!
За віру, за честь народа
Козак умирает,
Католическая Польша
Брата убивает.
Повинуясь єзуїтам,
Турок превисшает,
Беспощадно православних
Брат'єв убивает.
Вот усіщут головоньку
За тебя, Русь-мати,
Ти, Русь, должна свірепую
Польшу наказати!»
Среді общих слез народа,
Воздиханій, плача,
Русский герой бестрепетно
Взивает палача:
«Совершай Польші приговор,
Гнусний человіче,
Пусть за віру, за честь Русі
Кров невинна тече!
Пожди, чтоб я помолился
Всій душі чувствами,
Вздохнул к богу, попрощался
С русскими друзями!»
Вот палач ісполнил своє
Бесчестноє діло —
І осталось без голови
Атамана тіло.
Так скончилась там, во Львові,
Жизнь Русі героя,
Но между Польшей і Руссю
Ах, ніт, ніт покоя!
Ми желаєм святой Русі
Небес благодаті,

Чтоб віру, любов істинну
Могла защищати.
Ми молим вседержителя,
Чтоб наша Русь свята
Возлюбила і во враге
Человіка брата.
Вот, поя піснь святой Русі,
Я і Польші пою;
Прими, сестра любимая,
Братскую піснь мою.
Не желаю оскорбити
Тебя, сестра мила,
Но чтоб честних синов Русі
І ти не скорбила.
Не хочу я роз'яряти
Іскру ненависті,
Но желаю возбудити
В душах чувства чисті.
Прими, сестра, братской любві
Іскреннії слова,
Пісня лиш то повторяєт,
Что сказал Подкова.
Русский герой во вічності
С Польшей помирился,
Но Польская мечта с Русі
Думою сварится.
Ей, сварится сестра с братом,
Час би перестати,
Народную, славянскую
Думу подумати.
Вот жид, німец, да німец, жид
Польшу подущает —
Ми сваримся, с нашей свари
Німец користает.
Єзуїтскими мечтами
Польшу Рим питает,

А два братніі народи
Мечта розриває.
Да злоба наших сосідов
Нас ожесточила
Да одного тіла члени
К борьбі возбудила.
Польша с Руссю сражалася,
Текло крові много,
Вот убивал невинний брат
Брата невинного.
Вот в Києві да во Львові
Русі князей слава,
Етой слави Русь лишали
Краков і Варшава.
Вот поляки недовольни
Польскими землями,
Захотіли пановати
Над Русі синами.
Русь козацка свою церков,
Свой язик любила,
Мертвими звуками Рима
Польша костел наполнила,
Русь ісконі молилася
Народа звуками,
Польский костел Рим одарил
Трубами, бубнами.
В нашей церкві ми нашими
Людьми управлялись,
А до польского костела
Єзуїти вкрались.
Ті стали ожестачати
Польші добрих синов,
Вот їх мечта розлучила
Польшу от русинов.
І лилась, лилась ріками
Кров наших прадідов,

К братоубійству общались
Злобою сусідов.
Вот ожесточили Польшу
Отци єзуїти,
Ті стали ожесточати
Польской жизні цвіти.
Ах, отцвіла Польші весна,
Не принесла плодов,
Польской весни цвіт прелестний
Поплив долов водов.
Пришла буря, поламала
Польских надежд цвіти,
Розлетілись по всій землі
Польскі храбрі діти.
Ми желаєм братской Польші
Больше любві, тепла,
Чтоб уже про них ніколи
Наша кров не текла.
Чтоби Польша ослабила
Славян жизні горе,
Чтоб ріки славянской жизні
Слились в одно море.
Чтоби наші вороженьки
Уж нас не ругали,
Но счастлившей славян долі
Позавидовали.
Сестра Польша, не дружися
С Русі ворогами,
Они тебе лиш туманят
Пустими мечтами.
Польшу спасет родний союз,
Віра, любов свята,
Помиримся да обнімем
Друг друга, брат брата!
Пусть борются за свободу
Славянскії діти,

В братской любві, в согласії
Помож, боже, жити!
Пусть нам громко заіграєт
Всеславянска ліра,
Чтоб ми в согласії жили
С всіми людьми мира.

*

Хотя польский палач усік
Честную голову,
Но не убил в наших душах
Героя Подкову.
Жиє, жиє дух козацкий,
Дума козакова —
Вічно будут гомоніти
Прощальниє слова:
За віру, за честь народа
Боролся Подкова,
Вічной памяті достойна
Слава козакова.

ЦИ НЕ ІДЕ ТИ ДО ПЛАЧУ, ЯК ВИДИШ НУЖДУ СЕДЛАЧУ

За гору солнце заходит,
З хмар ся новий місяц родит,
Вітрик подуват холодний,
А панщар іде голодний.

Слабим кроком домів крачат,
Лем ся гев і там затачат,
А раз такой уж мал впасти,
Біля драги мусил сясти.

Там собі кус отпочинул,
В сердцу ся му жаль розвинул,
Бо задармо през день робил,
К вечеру го гайдук побил.

— Так єм робил, як єм владал,
Він от мене веце жадал,
Воду'м му не сколомутил,
Прочто ж він мя так засмутил?

Вітер вільшинами віє,
Проспівуют соловіе,
Хтіли би го потішити,
Жаль го не хоче лишити.

— Мусю нести грозне ярмо
На моїх плечах задармо,
Воліл би'м в гробі лежати,
Як так окрутні капати.

Встал неборак, дале пішол.
Помаленьки домів пришол,
Смутно по хижи позерал,
Добрі зо жалю не вмерал.

В купці сиділи діточки,
Як во в'язанці квіточки,
Вшитки с плачом позерали,
Бо би уж барз вечеряли.

Біжат к нянічкові свому
Дітинску честь дати йому,
Руку му вшитки цілуют,
Бо го сердечні милуют.

Мати чиру сготовила,
В мисці на стіл поставила,
Ледво могла виповісти:
— Подь же, Іваничку, їсти! . .

Побожно ся перекстили,
Коло стола умістили.
Ох, єсть дуже чиру мало,
Лем по кус ся їм достало.

Діточок с женой семеро,
С вітцом їх било осмеро,
От рана вшитки постили,
Тепер ся разом гостили.

Гостина тота бідненька,
Котру справила миленька
Мама діточкам, отцові,
П'ят дівчаткам і хлопцові.

Пряджі продала півштуки,
Три галви купила муки,
З той вівсяний чир без солі
Хлипали бідни поволи . . .

. . . . . .

ГУЧАТ ГОРИ І ДОЛИНИ . . .

Гучат гори і долини,
Діти сбирают малини,
Торгают, в'яжут в'язанки,
Співают смутни співанки.

Раз ся ягрисько нагодил,
Што по лісу с пушков ходил,
Пришол теремтетаючи
На діточки сбераючі.

— Дайце сем тоте маліні,
Ві, говеда, ві, подліні,
Пострілям вас ту на купу,
Цо я вашу мацер глупу!

Діточки ся полякали,
Перед ягром поклякали,
Прегрозно ся ягра боят,
Уж о малини не стоят.

Трясучися поставали,
Малини му подавали,
Дали му свої горнятка —
Єден хлопчик, п'ят дівчатка.

Взял безбожник, жре малини,
Точатся му с писка слини,
А як уж малини поїл,
Та дітям горнята побил.

В страху, в жалю діти лишил,
Теремтетал, грозно грішил,
Плачут біднята діточки,
Опущенни сироточки.

— Прошто ви, діточки, смутни?
Течут слези коломутни,
Плачут сердца, плачут очі,
— Ах, погинут без помочі! . . .

— Мами, няньца уж не маме,
А ми жебрати не знаме . . .
При том ярку, при той воді
Погинеме о голоді.

С ними гай цілий ся смутил,
Соловій смутну пісньь нутил,
Зозуленка смутно кукат,
А в сиротах сердце пукат.

С голоду бідни померли,
Вітри с твари слези стерли,
Слонце виходит, заходит,
Мертвих никто не находит.

Береза ся смутно хвіє,
С плачем свищут соловіє,
Смотрят на невинни лица,
Над ними плаче синица.

Веселий гай ся засмутил,
Поточок ся сколомутил,
Коломутна вода тече,
Под до гаю, под, чловече!

Под сироти поховати,
Бо не жиє отец, мати.

СПІВАНКА О СЛЕБОДІ...

Ви прекрасни в наших горах долини,
Ту бивают бідни русски родини,
Под тярхами стукали небораткa
Без слободи так, як в клітці пташатка.

Смутни пісні ми по горах нутили,
Бо нас враги з каждой страни смутили,
Але пекло премінится ув на рай,
Прото сердец руских струно вдячно грай!

Тепер світит вшитким слонце слободи,
С каждой страни вітают го народи,
Вітайме го ми, руснаци біднії,
Бо сме цілком от панщини слобіднії!

ПІСНЬ НАРОДНАЯ

Родимци предраги,
С каждой страни враги
Нас кламут, окривджают,
Ноле подумайме,
Руки собі дайме,
Они поутікают.

Ноле, братя, сміло,
Бо ми одно тіло —
Всі слав'янскі народи,
Здрави руки маме,
Ми ся їм не даме —
Врагам нашей слеводи.

Кед ся потримаме,
Заісто виграме
Про наш народ слеводу.
Ноле, братя, сміло,
Бо ми єдно тіло
Слав'янского народу.

ВИЖИВНОСТІ БОГ НЕ ДАВАТ...

Виживності бог не дават,
Бо бандурок нам не стават,
А дров панове спирают,
Як ту люде жити мают?

Док ся бандурки родили,
Люде якосі радили,
Виховали земских панов,
Попов, жидов і циганов . . .

Кривда, нужда, голод, біда,
Виганят люд с-под Бескида,
Прегоречна наша доля,
Пусти, смутни наші поля.

Красни бескидскі поляни,
Дикость вкриват наші страни,
Ах, уж ся нам хліб не родит,
Всім до блуду нам приходит.

Ах, наш Бескид засмучений,
Розжаленний, опущенний,
Бо го русский народ лишил,
В котром он ся доти тішил.

Ми по-под смутни берези
Виливаме горькі слези,
Слези потоками плинут
Там, де наші брати гинут . . .

* *
*

Нужда велика,
Ніт хліба,
Ніт паші.

О часи смутни,
Окрутни,
Прегрозни.

Наши гумна і сипанци
Пусти,
Порожни.

Ричит бидло,
Плачут діти,
Їсти ся їм хоче.

Господарю,
Корми бидло,
Дай нам хліба, отче!

Ах, я бідний,
Нич не маю,
Что же вам мам дати,

Коли скупа
Нич не дала
Земля наша — мати.

ДУМКА

Бици мої, биценята,
Я вас ховал от телята,
Я вас, ви мене ховали,
Смутку ми ся дочекали . . .

Ви зо мнов на хліб робили,
Уж самі в плугу ходили,
Добрі, ровно ви тягали,
А все самі навертали . . .

Але зле раз уж ся стало,
Вшитко в полю нам пропало,
Ах, все сожрали хробаци,
Что почнеме ми, бідаци?

Ричат статки, плачут діти,
Біда на том світі жити.

Прелюбезни, мили воли,
Як голубки, як соколи,
Жаль ми, прежаль вас продати,
З чим же буду працювати?

Газдиня тото слухала,
Наголос ся розплакала:
— Что же без волов почнеме,
З діточками погинеме.

Ах, не змарний, Іваничку,
Тоту добру худобичку!
Кед їх не буду видіти,
Та і я не буду жити.

Плаче Марча, плаче Ваньо,
Задумался бідний няньо:
— Дармо, дармо, мили діти,
Мусю ся їх позбавити.

Ідут волоньки со двора,
Газдова помоч, подпора,
Ідут ся обзираючи,
За ними Іван плачучи.

Озираются волятка,
Мичат, ричат небожатка,
Ідут, але где? — не знают
З мамом діти нарікают.

Ча! Гейс! жене газда воли,
Як єлені, як соколи.
Мусит воли продавати,
Ніт їх на чім зимовати!

БІДСТВО МАКОВИЦІ

Бідна, бідна Маковица,
Со сиротами вдовица,
Несчастлива вдома мати,
Трудно діточки ховати.

Бо, што діти заробляют,
Опікуни розхватают . . .
Ах, біда, біда ту жити,
Тих опікунов кормити!

Уж ані сами не знаме,
Сколько опекунов маме,
Бо што день приходят нови —
Завертают нам голови.

Каждий розкази видає,
Теремтетат, грішит, лає —
Што раз вецей вимагают,
Нові дачки накладают.

Земля мало што видават,
Хліба каждий рок не стават,
Треба нам хліб куповати,
А гроші ніт откаль взяти.

На податки превеликі,
Ішли гроші з Америки,
Але уж переставают —
Людкове барз ся старают.

Покля в селі гроші били,
Єдни другим позичили,
Та і хліба докупили,
І податки виплатили.

Но штоже тепер чинити?
Ніт де гроші позичити!
Маковица опущена,
Плаче, вздихат розжалена —

Діточки єй охабляют,
Проч за море утікают . . .

ПІСНЬ КАРПАТОГОРЦА

Не ганьте нас ви, без сердца потвори,
Бо бог свідок і свідчат скали, гори,
Як тяженько, претяженько робиме,
Вас, неробов, дармоїдов, кормиме.

Не ганьте нас ви, что не працуєте,
Роскошно с рук праци нашей жиєте.
Скажите нам, прочто ви нас ганите,
Коли, что, где ви нам добре чините?

Не ганьте нас ви, мудреци, нероби,
Не лійте яд с злобной адской утроби,
Не мучте нас, звіронравни сусіди,
Ви причина нашей нужди і біди! . . .

В ЧУЖИНІ

Я несчастний в чужом краю,
Як сирота жию я,
Всегда о тобі думаю,
Родная земле моя.

Там, где Бескиди, Карпати,
Там, там моя отчина,
Там жиє мой отець, мати,
Сестри, брати, родина.

Они за мной ся старают,
Як я жию в чужині,
Я за ними воздихаю
І по сто раз в годині.

О родная земле мила,
Размишляю о тебі,
Твоя магнетова сила
Мене тягат ко себі.

Не тішат мня чужі краї,
Їх роскоші, вигоди.
Мні на мислі гори, гаї,
Студничок свіжі води.

Мили мні, мили Бескиди,
Где жіє моє племя,
Там, где жили мої предки,
Там жити хочу і я . . .

ПІСНЬ СИРОТИ

Прежалостно співам,
Слезами ся вмивам,
Псотний, бідний хлопец,
Не жиє мой отец.

Бідна псотна мати
Мусит ся старати,
Тяжко працувати,
Сироти ховати.

Ах, мам я причину
Горенько плакати,
Мої прегоренькі
Сльози розливати.

Плач надо мной, поле!
Плачте, ліси, гори!
Бо не мам нянечка,
Любезной подпори.

Обистя пустіє . . .
Кто же го прикриє?
Уж с нас летят шматки . . .
Кто ж нас приодіє?

Кто же нам пооре,
Посіє, покосит?
Ах, кто нам на зиму
Домой дров навозит?

Всягди от нас просят,
Отколе же взяти?
Хібаль уж останню
Корову продати.

Боже отче с неба,
Рач на нас позрити!
На бідну вдовицу
І на троє діти.

Ах, смилуйся, боже,
Смилуйся над нами!
Помагай ховати
Три сироти мамі!

Люде-братя, сестри,
Милосердя майте,
Погинути бідним
Сиротам не дайте

Бо і ви смертельні,
Можете померти,
А можуть остати
Сироти по смерті . . .

КАЧКА

Прилетіла качка до нашого краю,
Она мусит бити аж там от Дунаю.
Маковиця мила єй ся полюбила,
На Ондаву сіла, там ся всалашила.
Качка от Дунаю —
Єй, гет от Дунаю!

Дуная і Тиси води коломутни,
Тамошні жителі тиж суть дуже смутни.
Маковицкой води вкусни рибни плоди,
Меренки плавают, слижики імают...
Єй, то качка мудра,
Єй-гет, качка мудра!

Уж Дунайскі води для качки не мили,
Єй ся Максвицкі барже полюбили,
Дробненькі рибоньки, ості іх мнягонькі,
Легко їх імати, ості мож гилтати.
Єй, рибки з Ондави
Добри, вкусни, здрави!

ПІСНЬ ПАСТУХА

Вітер свище, летят тучі,
Блискат, дуднит, в хмарах гучит,
Гирмит, гром за громом тріскат,
Пастух свою думку пискат.

Пискат собі, думаючи,
Перелетят громи, тучі.
Повідают стари люде:
По злой хвилі добра буде.

Гирмит, дуднит над горами,
Перуни за перунами
Озиваются, ревучи,
Ліют дожді, вода гучит.

Пролой береги подмиват,
Кряками, скалами киват;
Кряки пращат, гурчат скали,
Гучат, ричат водни вали.

Что вода ту не захопит,
Ламе, крушит, нищит, топит,
Губит драги, мости, доми,
Нищит ліси, сади, строми.

Счезли грозни бурі, тучі,
Вода шумит, ричит, гучит, —
Но небо ся вияснило,
Сонце землю осушило.

Статок траву скубе, пасе,
Пастушок уж ся не трясе,
Взял с цаністри пищалочку,
Пискат весело думочку.

Тепле сонце засвітило,
Мокри лашки висушило,
Пастушкове ся играют,
Птички весело співают.

Починатся вечеріти,
Час со статком домой іти;
Статки к домові крачают,
Діти весело співают.

Вечерю даст люба мати. —
Помолюся, ляжу спати,
Зарань вчас раненько встану,
Хліба і масла достану.

Пойду худобу спущати
І на поле виганяти,
Скричу: ча! гейс! биценятка,
Коровічки і телятка!

ЗЛИЙ СОН

Наша Мар'я рано встала,
Лем зівала і вздихала.
В ночі їй ся зле приснило,
Під серцем їй заболіло.

Она барз смутна от рана,
Вздихат, ходит задумана.
Тото їй барз засмутило,
Что в ночі їй ся приснило.

Она мислит, же ся снило,
А то дашто інше било . . .
Она цілу ноч не спала,
Лем з кимсі штосі шептала.

Нікто не знат, што шептала,
Про што рано смутна стала.
Про шептаня сердце болит –
Кто з ней шептал, няй загоїт.

КОЛОМИЙКА

Хоть руснаки голи, боси, но хлопи, як буки,
У них єсть здоровий розум, сильни, кріпкі руки,
Будут орати, сіяти, обробляти поле:
А не будет наше племя голодне і голе.
Будут орати, сіяти, приліжно робити,
Будут наші мили діти сити, приодіти,
Будут орати, сіяти, ниву обробляти,
Будут школи будувати, діти просвіщати.
Даст бог, будут просвіщени Бескидські сторони,
Перестанут нас хулити кавки і ворони,
Живут предков благородни синове і доньки!
Уж на наших родних лугах зацвіли цвітоньки . . .
Уже зацвіло подоля, зацвіли Бескиди,
Цвітут в молодих племенах чувства родной среди.
Ликуй, ликуй, веселися, мила родна мати,
Ми поорем, ми посіем — внуки будут жати!

Іван ДОБЕ

РУССКА СВОБОДА

Уж Карпати рогати
Без панщинной оплати
Царю дают податі,
Котрий хранит всі статі.

Гори, грунки, долини,
Где ся родят малини,
Там свободні дружини,
Як красній дівчини.

Прийшол тепер божий час,
Яким сперва створил нас,
Русин плакал хоть не раз,
То хтож лічил єго сказ?

Племя то заспівало,
Сердце му восхищало,
Же чуже іго спало,
Котре жить не давало.

Храни, боже, русский род,
Дай му щастя і повод,
Кріпость, любов кождий год,
Благослови сей народ.

РУССКА СЛОВЕСНОСТЬ

Як ся славлят друженьки,
Бог і мні єсть миленький,
Гор', холми, долиноньки,
Будьте ми солоденькі.

Ємь я сімя істинно,
Буду і вам гостинно,
Посіяно подлинно —
Несу плоди упримно.

Мамка моя бисть славна,
Чехам, морвам похвальна.
Галич-русинам здальна,
Русам, хорватам явна . . .

Метод смятий і Кирил
Роди Слави просвітил,
Божу волю із'явил,
Всіх нас кровних соключил;

Сестри мої уж взросли,
Морви, чехи поднесли,
Мене знати не медли
І при смертной постели.

Соловію-потятко,
Поспівай лиш солодко,
Же ми світит солненько,
Да окріпну легенько.

Розвивайся уж вся тварь,
Ровності бо прийшла ярь;
Народность дал нам кесарь,
Да живет сей государь.

Німці, чехи, кроати,
Мадьяр, морви прибрати,
Волох, Русин узнати,
Свободою богати.

Что сія за природа?
Пришла на всіх погода!
Да не будет без плода!
Где уж бі дост голода.
Мене приймут русини,
Сини мої істинни,
Вас учиню я сильни,
І всі ваші родини . . .
Народ мудрий бо готов
Вознестися свов мовов,
Где я найду, где любов?
Кедь не в своїх народов?
Хочеш знати, што м за гость,
Новоцвітна древесность!
Отворена небесность!
Я ємь русска словесность!

Олександр ГОМІЧКОВ
(1830 — 1892)

МИНУВШЕЄ І БУДУЧНОСТЬ*

Виют вітри над Бескидом,
Виют от древних віков.
Разгинают грозним шумом
Верхи столітних буков;
Скали друться, громи рвутся
З воздухов височества,
Как би неслась над Бескидом
Строга клятва божества.

А в тих скалах по долинах
Разсіян живет русин,
Как би живота русин сей
Лучшего не достоїн!
Пройшли над ним тисящ бурі
І снова повернули,
Но бідного рода судьбу
Нигда не улучшили.

Прийшли раз ще і вернулись,
Та й постала тишина, —
І ачей донесли судьби
Лучшіє для русина? . .

* Сіє сочиненіе проіcходит єще із года 1852 — примітка А. Ю. Гомічкова.

Ах не кажте, что для нас ся
Уж новий вік отворил,
Той новий вік жизнь новую
Наш народ не заслужил.

Долго, долго я в історіях
Всіх народов пребирал,
Ісчислил я от начала
Что і наш народ зділал;
І знайшел я, что народ сей
Себі клятву приобріл,
Чтоб никогда лучшу судьбу
І живот не заслужил.

Брань і вражда междусобна
І семейни раздори
Не преставали жертву
Рода русского двори;
Покорен чужим народом
Своє племя бил руссин,
Род таковий враждолюбний
Не бил жизни достоин.

В сем народі для себя сам
Каждий жертовник ставил,
І жертви так самолюбно
Младушно приносил;
І не бил кто б обще добро,
Возносити поспішил,
Род таковий самолюбний
Будучность не заслужил.

Встали повременно мужі
Просвіщенни с племені,
Та сталисъ духом і умом
Удивлен'єм времені;

Но тих всегда враждованіе
Знищило племенное:
Племя тоє так завистное
Жизні не достойное!

І котори просвіщеній
Могли просвітити род,
За блеском чужія барви
Отшли в чужий город! . .
І не бил кто б за власное
Поставился как воїн:
Род таковий чуждедушний
Не бил жизні достоїн.

* * *

Только клятви . . . столь несчастя . . .
І народ ще все живет!
Бо то еще єсть надія,
Что клятву перервет.
Зато, братя, всі двигнемся,
Сили наші обновим,
Єще можность — єще время,
Клятву в счастє преміним.

Єще можность — єще время
Низрушити бідноту,
І будущу для народа
Заслужити ліпоту.
«Доля наша в сердцах наших,
А живот наш в дружестві.
Проклят выйдет з родов русских,
Кто ділает прелесті!»*

Но ми, братя, все споїмся,
І грудь наша да гремит.

---

* Слова Антонія Федоровича. Поздравленіе русинов, 1852 — примітка А. Ю. Гомічкова.

Ми зділаєм, что народ наш
Лучшу судьбу заслужит.
Да летят жалоби наші,
Да несутся к небесам,
Да пошлет небесна сила
Лучшу судьбу русским нам!

Вислишит бог православних
І новий світ сотворит.
І в том світі судьбу русску
В лучшую перестроїт.
Да не будут вити вітри
Как би клятва вічності.
Но станутся славослов'єм
Нашея великості.

Олександр МИТРАК
(1837 — 1913)

ЛЮБІТЕ НАШ НАРОД

Любіте наш народ русский,
Хоть он бідний і убогий,
Хоть на чолі єго печать
Рабства випек суд жестокий:
В нещастной долі минувших літ
Увял лица єго свіжий цвіт.

Любіте наш народ русский,
Хоть і в тьмі душевной,
Один межи народами
Остался непросвіщенний:
Недолею вержен в мертвенний сон,
Не мог досель пробудитися он.

Любіте наш народ русский,
Хоть он в простоті смиренно
Проток літа прошедшіє —
Без діл великих, безславно:
В неволі горкой он чужим служил,
А свою славу совсім позабил.

Любовію лиш можете
Сняти с него клеймо рабства
Всесильною любовію
Найти спасенія средства:
І будет он в силі і славі,
В земном і духовном богатстві.

МОЕ ПРОБУЖДЕНИЕ

И я был увлечен
Чужими мислями,
И взор мой омрачен
Предразсужденьями.

Мне гнусен стал язык
Народа моего;
Чужому я привык,
Не зная своего.

Но скоро я узнал
Души моей обман.
Мне друга бог послал —
Прогнал он мой туман.

Теперь приятен мне
Родного слова звук,
Теперь уже он мне
Дороже всех наук.

НА ВЕРХОВИНІ

Гори наші, гори,
Наші бідни гори!
На вас я печально
Устремляю взори.
Что за дивна сила
Вас тут наметала,
Луч тепленький солнца
І землю украла!
Таїте ли в нідрах
Золотую долю,
Іль готовите нам
Вічную недолю?

* *
*

Хмарно, темно,
Ворона кряче,
Моє серце за народ плаче.
За народ темний,
Бідний, бездольний.

Ци ти, сонце,
На нас не світиш?
Свободо, ти
Панам лиш служиш?
Або тебе так дуже мало,

Что наше плем'я тя і не знало.
Не знал тя наш народ.
Не буде і знати,
Коль світлом ум свой
Не буде взаряти.

Бо свободу силов
Треба добивати;
А хто її смиренно
По-жебрацьки просить, —
Тому она нікда
Добрі не послужит.

ДОБРІ ТОМУ БАГАТОМУ

Добрі тому багатому,
Кто родився паном,
Добрі тому щасливому,
Кто не бив Іваном.

Ой та не так біднякові,
Кто не зазнав долі,
Як тому-то цвіточкові,
Что змарнів у полі.

Других людей щастя пестить,
Як мати родная,
А бідного ненавидить,
Ґи мачуха злая.

Не єдному багачові
Мало сего світа,
А сироті біднякові
Нігде не є міста.

Кажуть люди не єдному:
«Смерть ділить розумно»,
Но я видів, що бідному
І у гробі тісно...
. . .

Юлій СТАВРОВСЬКИЙ-ПОПРАДОВ
(1850 — 1899)

Я РУССКИЙ!

Было время, когда тьмою
Помраченный разум мой
Русскую народность свою
Гордо почитал чужой.

Сердце мое зимно било
За святую Русь, народ,
Слово Русское не мило
Проговаривал мой рот.

Я стыдился, если Славы
Сыном назвали меня,
Я умолял чужи нравы,
Презрев Русское племя.

Врагов следовал знамени,
Врагов подпирал в споры;
Против Русского племени
Клял я в чужом таборе.

Но успев, меня озарил
Свет самосознания.
Мою гордость я удавил:
Русским почитаюся!

И под горой крутой, высокой,
В дубовой роще мчится вдаль
Ручей по рытвине глубокой,
Входя в провал отвислых скал,
И за скалой вот! глубь пустая;
Гремит жемчужный водопад,
Валится с высоты — ах, какая
Утеха тамо проживать!

Иль поутру, когда природа,
Проснувшись, снова расцветет,
И тьму рабочего народа
Ко хлебопашеству зовет:
Струится в ветру рожь златая,
Концы пристанут подсекать,
Валятся колосья, — ах, какая
Утеха тамо проживать!

Иль в сумерках, когда гремушек
Услышать разногласный звон
При водопое, иль пастушек
Напевы, иль свирели стон;
Когда селянка молодая,
Народну песенку на лад
Вслух распевает, — ах, какая
Утеха тамо проживать!

Ей там в отчизне вся природа
Во вечной красоте цветет,
Там чистый нрав, любовь, свобода
Неугасаемо живет!
Там расцветает жизнь благая,
Там знает сердце ликовать,
Там снова оживешь — ах, какая
Утеха тамо проживать!

НА БЕСКИДЕ

Уже рассветает, бледнеет денница,
И воздух прохладный носится вокруг,
В саду и под крышей щебечет уж птица,
Роскошно облился росою весь луг.

И я уж собрался; густыми лесами
Тащусь на вершины по стежке крутой,
Чтоб там наслаждаться ее красотами:
Нетленно-девичей природы святой!

Добравшись счастливо на гребень Бескида,
Предаю забвенью весь будничный вздор,
Колдунья-природа, красами облита,
Невольно рвет душу в небесный простор!

На небе безмрачном струятся богато
Лучи светозарны, и весь небосклон
Расплылся алмазом, оделся во злато,
Блистает красами монарших корон.

Заросшие глыбы, отвислые скалы
Стоят надо мною, и горный поток
Бушует в ущельях и сыплет хрустали,
Клубится, смущает кремнистый песок.

И лесом дремучим шумит велегласно,
Упрямые камни долбит от веков
И рыхлую почву срывает почасно,
Терзая коренья старинных дубов.

Вдали раздается и гул водопада,
Шипенье, пруженье вспенившихся вод,
Купаются тамо проворны наяды[1],
Играя в пучине шальной хоровод.

[1] Богини вод и источников. (Прим. Ю. Ставрозского.)

И ель вековечна, и бук закаленный,
И клен благородный, и толпы грабин,
Качая главами, стоят изумленны,
И внемлют живому плесканью богинь.

Над лесом носятся орлы — великаны
И радостно мчатся в прохладный зефир;
Парят величаво в чужие нам страны,
Далеко, высоко, в надзвездный-то мир...

Орлы молодые! И я вожделенно
Взлетел бы в пространство вселенной, как вы;
Но мне невозможно во плоти сей тленной
Вполне разрешиться от персти, увы!

Однако я духом умею подняться,
Могу воскрылиться мгновенно туда,
Куда вашим крыльям вовек не добраться:
В нерукотворный чертог, в небеса!

ВОСПОМИНАНИЕ ПОПРАДА

Попрад, ты Татры сын красивый,
Дитя ее блестящих льдин,
И тихий, и порой бурливый,
Красавец спишских гор, долин!
Я много, много поминаю
Тебя, товарищ юных дней,
И в милой близости твоей
Душой почаще пребываю.

Ведь у брегов твоих гористых
Моя качалась колыбель,
В твоих струях прохладных, чистых,
Святую восприял купель.

Я там возрос, я там учился
Любить от сердца свой народ,
Я там вблизи твоих-то вод,
Младенцем русским ощутился.

Там слышал я преданья чудны
Про старину, про давню быль,
Про замки, грады многолюдны,
Про борьбу разнородных сил . . .
Пропало все! но ты остался
И продолжаешь впредь свой бег,
И, кажется, с тобой вовек
Карпаторусский род связался.

И я сосватался с тобою,
И с детства стал тебя любить,
Лазуревой своей волною
Сумел ты отрока пленить . . .

СПИШ

«Здесь каждый шаг в душе рождает
Воспоминанье прежних лет».

Пушкин.

Опять я видел Спиш, где Татры величавой
Вершины снежные, природы чудеса
Нерушимо стоят, как стражи многоглавы,
И гордо бьются в небеса!
Я снова видел их, гигантов стран Карпатских,
И ободрилась грудь: ведь твердый их гранит
От западных химер, от лжеучений адских
Всю Русь незыблемо хранит.

У ног гранитной сей ограды
Разложена моя родная сторона;
В ней чередуются долин и гор громады,
В прелестной пестроте блистает вся она!
Ее старинных гор плечистые вершины
Держат небесный свод, как полубог Атлас,
Очаровательны в своей воздушной сини,
Развеселяют ум и услаждают глаз.
Ох, этих синих гор многообразны виды
Развеяли, как Эол, больной души туман,
Средь них я позабыл все тяжести, обиды,
Все горести судьбы и жизни весь обман!
Я снова видел край, где отдыха не знают,
Где лень — позор и стыд,
Где тунеядцев сонм никак не успевает,
Где жизнь — работа, труд!
Там, в древних городах искусства и науки,
Торговля, промысел цветут уж с давних лет;
И в хатах скрытых сел работают все руки,
И тут застоя нет!
Там в глубинах земли отважны рудокопы
Трудятся, чтоб добыть побольше ценных руд,
В плавильнях, в кузницах прилежные циклопы
Чугун калят, железо бьют.
Там в близости лесов огромны лесопильни,
Заводы всех систем и мельницы шумят;
Близ сел и городов, там ткальни и прядильни
Продукты славные из льна производят.
Там племена славян, сих горцев стародавных,
С германцем исстари живут в содружестве,
Соперничая с ним во всех поступках славных:
В науках, в ремесле и в хлебопашестве.
Вот здесь, на родине, вблизи вершин Татранских,
Опять я побывал, дух — сердце развлекал,
Под сению дубрав, лесов и гор гигантских
О прошлых временах, о юности мечтал:

Я видел с высоты деревнюшку приятну,
Я видел у ручья родительский свой дом,
Я видел и крыльцо, и цветники опрятны,
Просторный двор сзади, тенистый сад кругом;
Вот здесь родился я, и здесь прожил я годы
Невинной юности, и первый русский звук
Я здесь проговорил, и к русскому народу
С любовью нежною прижался здесь мой дух,
Здесь каждый уголок богат воспоминаньем
Златых, давно минувших дней,
Здесь сердце и душа исполнены желаньем
Невозвратимых радостей . . .

ПО ВОЗВРАЩЕНИИ НА РОДИНУ

Я путешествовал недавно
В чужой стране, и замечал,
Что там живут народы славны,
Достойны чести и похвал.
Я видел там дела изрядны,
Плоды ума, плоды наук,
Гульбища, площади парадны,
Дворцы, костелы безприкладны,
Творения искусных рук.

Но чтож? открою простодушно:
Мне дурно было там как раз,
Мне было все несносно, скучно,
И мало наслаждался глаз.
Ведь те холодные палаты,
Что гордо щеголяли там,
Не то, что наши русски хаты,
Любовью, людскостью богаты,
Не то, что наш священный храм!

В чужбине слышал я и речи
Прославленных ораторов,
В парламенте, на людном вече
Внимал изяществу их слов.
Я слушал и ученых споры,
Порой в театре побывал,
Подслушивал и певчих хоры,
И резвый топот Терпсихоры,
И резонанс концертных зал.

Но чтож? — Все эти речи, звуки,
Как огнь блудящий исчезли,
Не разгоняли мрачной скуки,
Отрады мне не принесли.
Мне слово русское, родное,
Дороже иностранных фраз,
Мне пенье русских дев простое,
И их плясанье удалое
Милее всех жеманных крас.

В чужбине видел я природу
Сиять в чудесных лепотах;
Сады, задворья, огороды,
Луга и пажити в цветах;
Я видел острые вершины,
На них блистался вечный снег,
Бродил сквозь темные густыни,
Глядел на райские долины,
На изгибы серебристых рек.

Но чтож? Природы сей чудесной
Краса не тронула меня,
Я там родине любезной
Скорбел, отчаянно стеня!
Не в льдах альпийского гранита

Мои фантазии бродят,
Но здесь, где цепи гор Бескида
И русских рек прелестна свита
В восторг все сердце приводят!

Моя отчина здесь, в Карпатах,
Среди лесистых синих гор,
Где мой народ в старинных хатах
Живет с неисследимых пор;
Вот здесь родился я, и страстно
Влюбился в родину свою,
Ее, хоть бедну и несчастну,
Но в простоте своей прекрасну,
Всегда радушно воспою.

ЗИМНИЙ ВЕЧЕР

Зимний вечер серебристый
Разложился над селом,
Воздух свежий, воздух чистый
Обнимает все кругом.

В небесах, вдали востока,
Загорелся вдруг огонь,
Метеор блеснул, но прока
Нет в нем, скоро гаснет он.

И зарделись на мгновенье
Нивы, горы, облака,
Будто ропот и гременье
Раздались издалека.

Мать-земля давно надела
Саван белый на себя,
Вся природа онемела,
Все почиет, будто спя.

Только серый иней блещет
В сучье тополей сада,
Иль ручей подгорный плещет
Весело под плиткой льда.

Только луч луны волшебно
Освещает тихий край,
Иль под лесом зверь враждебный
Раздает свой гнусный лай.

Нет цветов, ни трав зеленых,
Опустел и луг и верт,
В рощах, прежде оживленных,
Воцарились сон и смерть.

Сон и смерть, родные братья,
Удручают все зимой,
Ныне же, страна Карпата,
Овладели и тобой!

Но не долго снег, морозы
Будут ездить по горам,
Вновь придет весна и розы
Расцветут по цветникам!

Так и ты, о Русь святая,
Раз пробудишься от сна,
И пройдет зима лихая
И покажется весна . . !

К . . .

Кто иностранке бы предался,
Пусть зовется безчестный плут.
И я был плут, когда пускался
В любовный с иностранкой путь.

Но теперь нет! — Хотя чванится
Иностранка, уж не влюбится
В нее сын отца русского:
Если видел ее, забудет —
И русску деву любить будет
Из сердца внутреннейшего.

Русской дочерью зовут тебя,
Не иностранка ты! Ох нет!
Ты — русска, и горда на себя,
Что русской родилась на свет!
Русь святу любишь, ибо знаешь,
Что она мать, — ты понимаешь,
Что Русь дороже нам всего,
Я Руси сын, и ты дочь ее,
Ты сестра мне, я люблю тебя,
Люблю из сердца своего!

Твой взор — взор ангелов небесных,
Кроток и жив и приятен,
На мечя шлет лучей солнечных
Твой глаз, столь чистый и ясен.
Твой рот сладок и губки красны,
Зубоньки малы, чисты, ясны,
Благий от тебя поцелуй,
Когда губки ко мне смеются,
И волосочки чернеются,
Тогда я пресчастливый!

Тебе отдал я сердце мое,
Девица русска! Твой буду,
Тебя я тепер воспеваю,
Тебя любить буду.

С тобой буду я жизнь проводить,
От тебя люблен, буду любить! —
Но кто — ты? Где ты? — не знаю!
Не слышал твоего имени,
Но что ты рускаго племени
Будеш, как я, это знаю!

К УГРОРУССКИМ

Карпатская Русь, зачем коснеешь полумертва,
Как обреченная на заколенье жертва?
В тебе угасла страсть и стынет в жилах кровь,
И на лице твоем уж бледность мартвецов.
Уж все твои чада глубоким сном заснули
И в луже лености бездонной потонули.
О Русь несчастная! Скажу тебе в укор:
Так жить, как ты живешь — и мерзость и позор!
С прискорбием души спешу я изъявить,
Что эта полусмерть и грех, и срам, и стыд!
Любить родной язык, любить родную кровь
Законы не претят, не возбраняет штык.
Но требует сего вселенной вседержитель
И беспристрастно всех народностей любитель.
Ох, русский мой народ! Пред ним ты виноват.
Пред ним ты должен раз за грех свой отвечать,
Твой раболепный дух, твой низкий эгоизм
Уж скоро подорвут твою народну жизнь.
Ты сам предатель свой, ты сам свой кровопийца,
Ты сам свой живодер, палач, самоубийца.
Увы, увы, стыдись ты, хилый угрорусс!
Ты не потомок львов, ты словно заяц, трус!
Красней же от стыда и скоро пробуждайся,
Из лужи лености поспешно выбирайся,
К родному, к русскому воспламеней любовью,
Забвенный твой язык охотно изучай!

Ему, как первому развития условью,
И словом, и пером усердно прилежай.
Тогда исчезнет тьма, тогда науки свет
В Карпатских областях опять распространится.
И прадедный Бескид, который с многих лет
Оплакивал тебя, опять развеселится.
И будешь ты вновь народ, достойный жизни,
Полезный гражданин святой своей отчизны.
Тогда и царь небес простит тебе твой грех,
Тогда исчезнет вновь упрек врагов и смех,
И черное пятно стыда покроет слава народных подвигов,
И честь родного нрава, и важность языка восстановится вновь,
Итак, вставай от сна, вставай, мертвец карпатский.
Со всех сторон вот призывают тебя горные вершины синих гор.
Проснися, оживи! Сонливый русский род!
Проснись! Растягивай к работе обе руки,
Трудись! Без отдыха на поприще науки,
С надеждой устремляй в небеса твой взор,
И славно будешь жить среди Карпатских гор.

К УРИИЛУ МЕТЕОРУ

Давно улетели те радостны годы,
Когда просыпалась Карпатская Русь,
Когда под влияньем науки, свободы
Малел постепенно невежества груз.
Тогда показался над старым Бескидом
В твоем благородном лице метеор,
Кой огненным блеском и пламенным видом
Гнал мрачность с Карпатских удолий и гор.

Полет твой высокий и пылкий звук лиры:
Изящность, и живость, и меткость стиха,
И искра юмора, и стрелка сатиры,
И непринужденна краса языка —

Нас очаровали и всех восхищали,
Нам в жилах вскипела холодная кровь,
Тобой пробужденны от сна мы возстали,
Тобой вдохновенны, ожили мы вновь.

Но, кажется, ныне ненастья и бури
Тебя нам укрыли: ты весь замолчал,
Ты внемлешь журчанью сребристые Турьи
И смотришь безмолвно на шумный ей вал.
И смотришь, и смотришь, и лиры звучащей
Никто уж не слышит, ей глас онемел,
А русские горы, дубравы и чащи
Ждут долго, напрасно, чтоб ты их воспел!

И снова в Карпатах к народной работе
Охота пропала, настала же ночь,
Народ угрорусский коснеет в дремоте, —
И надо бы горю такому помочь!
И кто тут поможет? Не ты ли, муж славный?
Не ты ль, даровитый любимец всех муз?
Да, ты, Метеор наш, писатель наш давный,
Сумел бы встревожить дремливую Русь!

Встревож же несчастну! В воздушны эфиры
Взлети и, как прежде, нам ярко блистай,
И светом науки, и звуками лиры
Свой оцепенелый народ просвещай!

СТРАДАНИЕ СЛАВЯН

Сколь печально зреть на Славы племя,
Зреть то умерщвяющее бремя,
Кое носит Славы род!
Кое носит от тысячелетий,
Под которым стонет убитый,
Под которым льет свой пот!

Ох, сколь терпел поляк убогий,
И сколь великоросс дорогий
Под всемогущим скипетрем царя!
Как бьют обоих тираны России,
И росс и поляк в Сибирии
Терпят от тирана кесаря!

Ох, поляк, росс, понеже ты славян,
Морит, метрвит и бьет тебя
Чужий, лютый тиран!

И ты, мой брат, дорогий чех,
Дорогий моравец,
И ты терпишь, тебя гонит
Лютый самодержец.

И вас немецкий элемент
Люто, грозно гонит,
И под предлогом свободы
Люто вас истребит!

Ох, чех, моравец, брат ты мой,
Понеже ты славян,
Морит, мертвит и бьет тебя
Чужий, лютый тиран!

А что словак, угорский росс,
Славен что и кроат,
Что далматинец. Ох, ведь все
В монгольском ярме спят!

Гордый мадьяр, дикий татар,
Ты со славян ссешь кровь,
Ох знай, тиран, найдет тебя
Рука бога светов!

Словак не человек, кажешь,
Злый наш мучитель ты,
Русского ты презреваешь,
Ты сын монголии.

Кроацию ты уже взял
Без права, как злодей,
Теперь Далмацию хочешь,
Злый изверг ты людей!

Ох угро-русский и словак,
Славен, далматинец, кроат,
Ты принадлежишь к славянам,
Что чудо, если ты подвержен тираном.

А дальше на юге Европы,
Там власть Османа, барбара,
Растливает и мертвит серба,
Черногорца и болгара!

Ох, серб, мой брат, и черногорец,
И болгар, — ты славян,
Потому истребляет тебя
Чужий, лютый тиран!

Братья славяне, все страдаем,
От севера даже на юг,
Помеж всех нас передувает
Тиранства давляющий дух!

Но ничто, ничто, еще придет, —
Справедлив ибо небес бог, —
Придет, взойдет заря свободы,
Велик будет Славы чертог!

А вы, мучители, тираны,
Которые славянскую
Проливаете кровь люто,
Вам я из сердца желаю:

Да гром небес! . . . но нет, — да бог вас
Милостиво — помилует,
Да простит вам, что рука ваша
На сынах Славы действует!

LASCIATE OGNI SPERANZA!

Я каждый раз, когда гуляю
В лесах Бескида в тишине,
Скорблю душой и размышляю
Об угрорусской родине:
Что будет с нею? решено ли
Ей умереть или жить долей?
Восстанет ли еще от сна,
Иль смерти уж обречена?

И весь Бескид, весь лес дремучий,
И все вершины старых гор,
И серых скал большие кучи,
И быстрых рек шумящий хор,
И ветер нежный и прохладный,
И вихорь грозный, беспощадный, —
Все вкупе возглашают мне
Печальну весть о родине.

Ах, весь Бескид мне шепчет грустно:
На угрорусских и глядеть!
«Пропало все, надежды нет!
Мне, стало быть, уж мерзко, гнусно

Не чаять им уж пробужденья,
Для них, — скажу без утаенья, —
Покров надгробный уж простерт,
Их рок: кончина, гибель, смерть!

Народы прочие отчизны
Давно проснулись и цветут,
Давно восстали к новой жизни,
А угроросс, — позор и стыд! —
Он все гелот, все раб убогий,
Он спит, как соня в тьме берлоги,
Без чувств, без памяти, как труп, —
Он все безграмотен и глуп.

Увы! Все кормчие народа
Укрылись в норы, как кроты,
И труся, для чужой угоды,
Сами желают темноты.
У них уж нет серьезной воли
Помочь лихой народа доле,
У них уж нет любви, ни мысли.
Родной народ им уж не мил!

Учить свой люд родному слову,
Для них — проступок и позор;
Спасать обряд, мораль Христову, —
Пожалуй, — устарелый вздор;
Они лишились веры, чести,
Путем предательства и лести
Ищут отличий и наград;
У них все — эгоизм, разврат!

Такие кормчие, ей-богу!
Не воскресят народ от сна,
Не расчистят ему дорогу
К успешной жизни никогда!

Ах стыдно мне, стократно стыдно,
Стократно больно и обидно
Глядеть на сей позорный сон
И выжидать предсмертный стон!

Итак, лишенный чувств и силы,
Ты, беззащитный мой гелот,
Умри, сниди во мрак могилы,
Несчастный угрорусский род!
Славяне! пойте гимн печальный,
Зажгите факел погребальный!» . . .
Вот так рыдает весь Бескид
Над гробом угрорусских чад.

Євген ФЕНЦИК
(1844 — 1903)

К УГОРСКОЙ РУСИ

Ты печальна, мать родная,
Тусклый твой волшебный взгляд,
Рвется грудь твоя святая,
Очи струи слез ронят!

Но почто грустишь, матушка,
Ведь блага твоя земля,
Лик твой красный, как веснушка,
Житницы твои поля.

Твой святой лоб украшает
Живописных гор венок,
Над горами же сверкает
В алой юности восток?

В воздухе своем здоровом
Жизнь румяная парит,
Стан твой лучезарным кровом,
Вешнею парчой обвит.

Ты прелестна, ты чудесна,
Грудь пленяешь ты красой;
Почему ж грустишь, мать нежна?
Взор почто печален твой?

«Ах как не грустить мне, бедной,
Я мать да без сыновей.
Во семье моей собственной,
Нет моих родных детей.

Сыновья стыдятся мною,
Не хотят матушку знать,
Черною хулят душою,
Бьют, бранят родную мать.

Ослепленные, не видят
Добродетелей моих;
Мать родную обижают,
С тем чернят себя самих,

Ослепенные, не видят
Нежной красоты моей,
Мать свою — ах — ненавидят
Как же не смутиться ей?»

Не грусти, матушка мила,
Восходит уж желанный день,
Вот заря все озарила,
Уж бежит ночная тень.

Мрак как скоро пронесется,
Вдруг узнают все тебя,
В ясной лепоте явится
Прелесть, нрав, краса твоя.

Дети, сыновья с любовью
Возглянут на родну мать;
Мило будет всей душою
Их к святой груди прижать.

И теперь не плачь, родная,
Сыновей своих зови,
Пусть услышат, просыпаясь,
Глас родительской любви.

Пусть зарею осененный
Милый взор увидят твой,
И красой плененны нежной,
Вечно сольются с тобой.

К РАБОТЕ, РУСС!

Народы под ярмом стонали,
Не было вольно думать им;
Всяк произвол гражданской власти
Был им закон, был ими чтим.

Множество в пыли простиралось
Пред человеком во штанах,
Один гайдук навел бывало
На всю деревню трепет, страх.

Признаться в том, что некто русский,
Был в небо вопиющий грех;
Заговорить народным словом
Вызвало стыд, вызвало смех.

Но век прошел и дух свободы
Пронесся над целой землей:
Все мы узнали, что мы люди,
Власть сдалась воле вековой.

И вот теперь мы все свободны,
Свобода обнимает нас;
Признаться вольно, что ты русский,
Не запрещен уж русский глас.

Судьба, рок нашего народа
Уж в наших собственных руках:
Не смеют уж враги грозить нам,
Хотя бревно мы им в глазах.

Теперь от нас самих зависит,
Хотим ли жить иль умереть,
Мы можем уж избрать по воле:
Пред нами жизнь, пред нами смерть.

Не будет гнет мадьяр причиной,
Сли черна смерть обоймет нас.
Лишь мы дадим ответ пред миром,
Сли здесь замолкнет русский глас.

И верен будет суд потомков,
Сли скажут некогда о нас
«Здесь жил народ пустый, ленивый,
Не жил, проспал столь долгий час».

И для того к работе, братья,
Пора, пора, к работе, русс!
Вставайте уж из сна глубока,
Разбейте цепь духовных уз.

НЕСЧАСТНЫ ДА ПЕЧАЛЬНЫ МЫ...

Несчастны да печальны мы,
Несчастен, беден наш народ,
Ведь мы сами губим себя,
Туманим свой небесный свод.

У нас вина, сли русский звук
Промолвил рот невинный твой.
У нас смертельний грех, сли ты
Славишься милой родиной.

У нас и русские — о, стыд —
Чужую боготворят речь,
Против себя сами дают
Судьбе самоубийный меч.

У нас — призрев природы глас —
Сам русский Русь святу хулит,
У нас пустым тщеславием
Народный дух ранен, убит.

Коли услышишь русску песнь,
Душа у нас не задрожит,
Народа русского хвала
Грудь нашу не воспламенит.

При звуке песен, слов чужих
Приходим в исступленье мы,
Враждебных полны мы начал,
У нас чужие сны, мечты!

Такой народ не может жить,
На смех презрение всему.

Такой народ не будет жить,
Ни следу не оставит он,
И весть о нем исчезнет, как
В пустыне колокола звон.

РУССКИЙ НАРОД

От вод севера холодных,
Где сверкает вечный лед,
До брегов Евскина теплых,
Где весна всегда цветет,

От волшебных стран Карпата
До верхов окрест Урала —
Всюду Русь и наш народ!
Тиссы волны где катятся,
Дон Иванович плывет,
Днепр, Онега где струятся,
Волга-мать суда несет,
Вокруг Ладоги, Азова,
И Казани, и вкруг Львова
Наш везде народ живет.
Часть шестую всего мира
Управляет русский глас,
Солнечного шар светила
Не заходит лишь у нас.
Если всходит над Карпатом,
Вечереет над Уралом,
А в Камчатке-ночной час!
Храбрый наш народ и славный,
«Слава» ведь и наша мать.

На полночи, на востоке,
На закате и на юге —
Русская знакома рать.
Цареград дрожал пред нами,
Как Аскольд пред ним стоял,
И под русскими ладьями
Закипал Босфорский вал.
Мы веками отражали
Зло татарских грабежей
И Европу защищали
От алтайских дикарей.
Кто б не знал о славной Сечи
И о русских казаках?
Много их кровавы сечи
Низвергали градов в прах.
Кто бы мог дела все славны

Русского народа счесть?
Они будут величавы
Пока в мире люди есть!

НАД ВЕРШИНАМИ

Над вершинами Бескида
Носится густой туман,
Днесь в его руках победа,
Свет веригами скован.

Свет в неволе, господствует
Сам туман с ночною тьмой;
Добрый люд ему жертвует
Счастием, бытьем, собой.

Пронесися, зла погода,
Исчезни, густая мгла;
Прочь с небес святого свода,
Пагубоносная тьма!

Возсияй, златое солнце,
Засвети, небесный свет;
Мрачно без тебя оконце,
Без тебя ни жизни нет.

НА РУИНАХ НЕВИЧАНСКОГО ЗАМКА

Где ты? Где поделась,
Слава древняя?
Скрылась, улетела,
Тень неверная!
Ты цвела когда-то,
Вот что нам твердят
Эти развалины,
Воскресни опять!

КОРЬЯТОВИЧ

(Поэма)

Где некогда река Мутная
Порывистый катила вал,
Где чародей Волхов, скитаясь,
Старинный Славенск основал;
Где днесь, из Ильмена истекши,
Волхов змеится полосой.
Князь Рюрик где, с Варяг пришедши,
Воздвиг свой княжеский престол:

Там над рекой чернеют башни,
Дела старые, часто страшны,
Хранит тех башн пасмурный лоб,
Там видно древний Новгород.

Над Новы-городом бывало
Царил чудесной славы дух,
Сли имя: Новгород звучало,
Сейчас кланялся враг и друг;
Стоны его крыло боярство,
Палаты бархат да алмаз,
Купцы здесь слыли про богатство,
Бессилен был здесь царский глас.

Здесь было вече, где свободно
Заговорить всем было вольно;
Где, сли ударили в набат,
Всяк гражданин стал за булат.

Из этой-то старой столицы
Варягорусского князя;
Из града-матери-царицы,
Которой Русь кланялась вся;
От этих башн угрюмочерных,

Тех достопамятных руин;
От этих вод, волшебством полных,
От веча славных развалин:

Из этого-то места славы
Кинул нас рок в святы Карпаты,
Из Руси, из отечества
Привел нас славный князь сюда.

Во Новом-городе великом
Княжил Корьята храбрый сын,
Во русском царстве исполинском
Не было витязя над ним;
Князь Корьятович слыл далеко,
На всем востоке был знаком;
Все заметило княжье око,
Рука ж разила словно гром:

От всех волхвов был он мудрейший,
Всех витязей был он храбрейший;
Он лучший был всех матерей,
Благороднее всех людей.

Корьята сын был добросердный,
Брат верный подданным своим;
И дружиной своей усердной,
Был обожаем, был любим.
Он был дух мщенья оскорбленных,
К преступникам был милостив;
Он был отец вдов, сирот бедных,
Весь Новгород был им счастлив:

Князя все люди почитали,
На Руси всей превозношали,
Ибо он бога чтил, как мог,
Его любил народ и бог.

Но люди часто забывают
Дар благодателей своих;
Они добро злым отдавают,
Не зря на труд, заслуги их.
Народ худой, неблагодарный
За водку жизнь продать готов;
Его сманит злодей коварный,
И он оставит вождя зов:

И Новгород неблагодарный
Забыл князя дела преславны;
В беде оставил он того,
Кто был хранителем его.

Пред Новым-городом великим
Стоит уже враждебна рать;
Сын Корията с полком диким
Спешит уж ей противустать.
Вот Ольгерд выступает с полку,
Меч обнажив, провозгласил;
«Сюда, кто хочет дать головку,
Сюда, кому уж свет не мил».

И вот летит сын Корията,
Как мчится молния крылата, --
Летит, пред Ольгердом же стал,
И обнажил дамасску сталь.

Видели ль вы, когда лев с тигром
Пускаются в смертельный бой?
Видели ль вы, когда с гранитом
Ратует вихрь, огнь громовой?
Лев, тигр ревет, а буря воет,
Земля же под грозой дрожит.
Когтями пол зверь лютый роет,
А гром стрелой бьет об гранит.

Так дрался Корьятович храбрый,
Да Ольгерд, родственник коварный:
Их драка словно вихрь да гром,
Бой бешеного тигра с львом.

Сошлись соперники, — без чувства
Легли разбившись кони их, —
Они уже пешком дерутся,
Но вот и сабли визг затих:
Уж поломались мечи стальны,
Уже стоит кулачный бой,
Уж Корьятовича враг страстный
Притис к земле своей ногой.

Но витязь встал и ярым смехом
Кинул врагом ужасным гневом,
И Ольгерд, как наг бросил князь,
По шею в землю-мать погряз.

Теперь стал он молить об жизни,
Наш князь помиловал его;
Но не смирился враг отчизны,
Лишь месть кипела у него.
Коварством, ласкою притворной
Успел он разделить людей;
Толпа ж изменою позорной
Платит за труд своих вождей.

И Нова-города часть больша
Да нам всегда враждебна Польша
Примкнула к Ольгерду врагу,
Благому изменив князю.

Под Новым-городом стан ратный:
Князь Корьятович с дружиной;
«Град разрушим неблагодарный» —
Звучал глас верных громовой.

«Нет, дружина моя ты верна,
Не благородно так творить;
Нам Новгород все мать, хоть грешна,
Не благородно мать убить.

Нет, мать убить, с братьями драться
Не можно нам, любезны братья,
Вы будьте верными князю,
Я ж оставлю Русь святу».

Так говорил князь благородный,
Слезой облилися глаза,
Прощаться стал душою скорбной,
И дружина рыдала вся.
«Если ты пойдешь, и мы с тобою,
Ничто, — верь, — не разлучит нас;
Мы должны жить твоей судьбою,
Твой рок, наш рок, великий князь».

«Спасибо вам, друзья любезны,
Вы вырвали мой дух из бездны.
Спасибо вам за сю любов,
За верности милейший зов».

Двинулся с дружиной князь храбрый,
Всех сорок тысяч удальцов;
Направил путь к Тисе кристальной,
Чтоб там посеять русску кровь.
Шли удальцы, как львы младые,
Как рой ушедших верных пчел;
Шли, как на ловлю волки злые,
Туда, где Корьятович шел.

Взор из извне хранил веселье,
Лишь внутрь тоска томила сердце;
Про Русь святу грустила грудь,
Да грусть обременяла путь.

Куда прошел стан Новгородский,
Везде кланялися ему,
Ливонский орден, король польский
Прислали золото князю.
Галиций князь с любовью братской
Приветствовал богатырей.
Вожатых дал, чтоб в подкарпатской
Край повели любых гостей.

От Ильмена до Подкарпатья
Без обнажения булата
Победою был наших путь;
Гордилась богатырска грудь.

Прибыл наш князь к Тисе кристальной
В Карпатов живописный край;
Король венгерский Людвиг храбрый
Всех русских с честию принял.
Князю дал он Мукачев древний,
А русских поселил вокруг;
Чтоб был ему искренний друг.

Князь основал здесь Русь вторую,
Вселил здесь руссов речь святую;
И росс в Карпатах был счастлив
Пока был Корьятович жив.

У подошвы горы чернецкой,
Где град Мукачево лежал,
Жил змей величины чудесной,
Людей который пожирал.
Князь шел верхом, один скакая,
Шел под чернецкою горой,
И вот змей, тихо выползая,
Кинулся вдруг к нему стрелой.

Но обнажился меч булатный,
И пал на землю мертв змей гадкий;
Хоть уж обвился вкруг коня,
Хоть отворил пасть на князя.

На месте том, где змей рукою
Князя счастливо был убит,
Во благодарность, в славу богу
Создал князь православный скит.
В скит, монастырь тот поселил он
Несколько скромных чернецов,
Чтоб братство навсегда хранило
Святую веру, дух отцов.

Тот монастырь и днесь вещает,
Когда звон в храм людей сзывает,
Про время древне, — древний час
Напоминает звона глас.

И предки стали жить, как дома,
У них был князь да свой закон,
У них цвела здесь жизнь народна,
Грудь русска не спущала стон,
Чужая власть, чужое племя
Не угнетало наш народ.
С весельем шло да мчалось время
За годом шел, катился год.

Русь юная была счастлива,
Ее мать слава озарила;
В ней дух народный не угас,
Пока жил Корьятович князь.

Но увы, русских рок жестокой
Повел в Подолию князя,
И там в борьбе со шляхтой польской
Поникла храбрая глава.

Со всех сторон об'ят врагами,
Налево, право сек врагов.
Поляк лежал пред ним толпами,
Ранил мертвых, сам был здоров.

Но, горе, час настал печальный,
Летит стрела, и лоб венчальный
Пробит язвительной стрелой;
Глаза покрылись вечной мглой.

Уж Корьятовича нет больше,
Народ без вождя, без отца;
Он мог бы жить, цвести, но что же,
Над ним жестокая судьба:
Бояре, старшины народа
Кинули веру, древней нрав;
С ним ушла свята свобода,
Язык же кладом черни стал.

Но бог живет, и есть надежда
Обоймет Слава нас, мать нежна;
Вновь зазвучит как в древний час
И во палатах русский глас.

Іван СІЛЬВАЙ
(1838 — 1904)

ЛЬВОБОРЕЦ

На борьбы трехдневной поле
Ночь прервала долгий бой.
Львоборец булат смертельный
Опустил, как поневоле
Долг назначенный судьбой.

Русского оружья сила
Вспять, как молнии удар,
Ужоград обогремела,
Полк враждебный отразила
Храброю рукой бояр.

У мадьяр потери втрое,
Не один навек умолк,
Но противника тьма тьмуща:
День со дня в святом отбое
Уменьшался русский полк . . .

Что за дело, что за диво:
Благоверный наш Землян
И народ перунородный
В помощь не спешит ретиво
На смертельный бой славян.

«Мир с тобою, вождь! не выни
Из влагалища булат! . .»
Так воззвал святитель вещий,
Выйдя из своей святыни
Близ высоких южных врат.

«Бог открыл мне тайну присну:
Он с жезлом державных сил,
На неведомое время
Взяв родимую отчизну,
Пламя царства погасил.

Вскоре обагрится поле
Кровию твоей, мой род,
Но однажды семя крови,
Прорастая боле, боле
Принесет потомков плод.

Ты же, вождь, с тремя сынами
Днесь уйдешь из сечи жив,
Там предел потомков будет,
Бога ты помиришь с нами,
Предков клятву разрешив . . .»

Так и сталось все до слова . . .
Воин крови не щадил,
Зная, что она в потомках
Оживотворится снова
Славой прадедных могил.

Вождь помчался с сыновьями
От полуночных ворот
В стороны четыре, с кличем:
«Да прозябнет за следами,
Как песок, наш русский род!»

Тысяч лет молчал зов божий,
Кровь не возбуждал от сна,
Наконец над Ужгородом
Загремело: «Род мой, ожий!»
И настала вслед весна.

БЕДНАЯ СИРОТИНА

Не одна в селе девица
Сиротиной жила,
Но одна была меж ними
Надо всеми мила.

Родилася, чтобы землю
Красотой повила,
Возлетела бы на небо,
Если б у ней крыла!

Меж звездами в темну полночь
Стала бы зорницей
И зоряла б, улыбалась
Венчанной царицей!

Не взошло бы долго солнце,
Так и став на месте,
Радуяся бесконечно,
Как жених невесте!

Озиралась бы природа
Радугой цветною,
Оставаясь в удивленьи
Вечною весною!

Но крыл дивной сиротине
Не дала природа,
Не дала зорять зорницей
Пред часом восхода . . .

Но дала ей зла судьбина
Слезы про недолю,
Что осталась сиротиной,
Как былинка в полю . . .

Боса ходит, от работы
На руках мозоли . . .
Боже милый! сердце рвется
В боли от неволи . . .

ИЗ-ЗА ГОР

Из-за гор восходит солнце,
Под горою, над рекою
Сквозь весенний дождь сияет
Над деревней радугою.
Так взирает на ребенка
Утром радостная мать,
Озираяся сквозь слезы,
Не решаясь из просонья
Возбудить, поцеловать . . .

Ах, напрасно всходишь, солнце.
Всуе изливаешь свет,
Во моей родной деревне
Смерть властвует, жизни нет.
Ангел смерти носит тленье
Изо дня в день боле, боле . . .
Ты восходишь в некрополе!

Вместо радости, восторга —
В час родов родная мать
Своего ребенка станет
Больно в горе проклинать . . .

ТОСКА

После исчезнувшей ночи
Радуются свету очи,
В царстве славы ночи нет,
Там сияет вечный свет.
Царство жизни и блаженства!
Дух тоскует за тобой,
В недоступный мир для смерти
Сердце рвется на покой . . .

ЭЙ ТЫ, ПТИЧКА МИЛОГЛАСНА...

Эй ты, птичка милогласна,
Одинока в боре,
О своем ли, о чужом ли
Щебетаешь горе?

Мне грезится будто бы ты
Повесть воспевала,
Как текла и составлялась
Жизнь моя сначала.

Сердце снова встрепенулось,
Детство вспоминая,
И то время, что была раз
Юность золотая.

Как минута скоротечна,
Юность пролетела,
Скоро старость надоспела,
Сединою бела.

И с тех пор ты, мила птичка,
Выражаешь мысли,
Что над жизнию моею
Бурею нависли.

Ты жалеешь, что жить больно
Жизнию жестокой,
Без друзей и без свободы
В клети одиноко.

Не терзай ты, мила птичка,
Раны сердца дале,
Пусть пою я, пусть я тлею
Одинок в печали.

ГОРЯЩАЯ СВЕЧКА

В зимний вечер при камине
Так приятно наедине
Взор на свечке позабыть,
Прелесть чувствовать досуга,
Коль в окошко бьется вьюга,
Думать думы про свой быт.

Слушать, как внутри камина
С трескотней горят полена,
Дым от трубки вьется ввысь —
Сини клубы за клубами
И колечка за кольцами —
Настояща живопись!

Забываюсь на светило,
Зрю на пламень, как в глядило,
Сам не зная, что зрю в нем:
Будто бы волшебна сила
Взор к себе приворожила
Тем светильным огоньком.

Напоследок, как из ночи,
Новый образ стал пред очи,
Словно на волшебный зов, —
Что теченье жизни нашей
Сходно с свечкою горящей
Средь старинных образов.

То, что пламень есть в светиле,
Равно, как душа во теле:
Пламень светит — око зрит.
Ноет свечка — ноет тело,
Напоследок то и дело —
Что горит, то догорит.

Новый образ предо мною;
Как и свечка, так я ною,
Напоследок догорю . . .
Вижу, как жизнь протекала
С детства, с самого начала . . .
Днесь уж старчий век торю.

Догорит огонь светила
И откроется могила,
Отнесут нас на покой . . .
И, как жизнь, исчезнет слава,
Место заростет мурава . . .
Так-то, друг мой дорогой!

В зимней вечер при камине
Так приятно наедине
Взор на свечке позабыть,
Прелесть чувствовать досуга,
Коль в окошко бьется вьюга,
Думать думы про свой быт . . .

Петро АЗАРІЙ
(1846 — 1874)

К ИДЕАЛУ

Я полон весь тобою, мила,
Я всюду вижу образ твой,
С тобой блестят ночны светила,
И в день встречаюся с тобой!
Кусты душисты, пруд, дубравы,
Цветками устланны поля,
Лугов бархатные муравы
Показывают — лишь тебя;
Во сне глубоком ты мелькаешь,
Мои ты пишешь краской сны,
Ты чувства в мне воспламеняешь,
Ты зажигаешь в мне мечты;
В тоске немой и безотрадной,
В неволе, скорби и бедах,
Ты светишь мне с душою ясной,
И легче мне в твоих слезах!
Когда ж блуждаю в тьме глубокой,
Ты путеводная звезда;
Твоей крылья души высокой
Меня подносят в небеса!
Ты верна, скромна, непорочна . . .
В деревне родившись на свет,
Ни света модного лукавства,
Кокеток мастерский привет,
Ни ходы речи таинственны,

БІДНЕНЬКА ВДОВА

О бідненька вдова Настя,
Горька в ней доля, нема щастя:
Ходить син на вечорниці,
Не внесе їй і водиці.

Ні водиці, ні дрівцят,
Не твориться о ній ніцят,
Аби могла стара мати
Коло нього втіху мати.

ДОЩ

О пусти, небо,
Дощику, росиці,
Утоли жажду
Малій сестриці!
Малій сестриці,
Милій землиці,
Що марно гине,
Виждь, без водиці.
Личенька бліді,
Рученьки дрожать,
Оченьки запалі,
Ніженьки косять.
Висохли потічки,
Зжовкла нивонька,
Немає і хлібонька.
Немає водиці,
Лужки, ги пісок,
Що на зарінку,
Не є і травички,
Не було і цвітку.

Малютки больні,
Молочка жадні,
А худобиця
Ходить без пашні.
О спусти, небо,
Малій сестриці
Дощику рано,
Пізньої росиці.

ПІСНЬ

Студено, студено,
Зима хоче бути,
Я свою миленьку
Не можу забути.

Прийде вже зима,
Прийде незадовго,
Я желаю собі
Спокійного гроба.

На світі без милой
Тяжко мені бувати,
Ліпше буде з нею
В гробу спочивати.

ПІСНЬ

Ой гучить млин, гучить
І гучати буде, —
То мучать миленьку
Окаянні люди.

Не мучте ї, люди,
Дайте ми на волю,
Най хоть в моїх руках
Прославляє долю.

Петро КУЗМ'ЯК

ПРИЛЕТІЛА ЗОЗУЛЕНЬКА...

Прилетіла зозуленька, та й стала кувати,
А что я вам, благи люде, маю сказовати;
Как уж гаї зеленіли, я до вас вертала,
Сіла'м собі на дереві, мало почивала.
А я дораз за собою великий гук чула,
Посмотріла'м, что так гучит, аж єм ся забила:
А свобода все панщину перед собой гнала,
Загнала ю в темни ліси, чтоби там пропала.
А за нею біжат пани, зачали тужити:
Вертай, вертай, панщинонько, не єсть от куд жити!
Панщина їм отвічає: я вам била вірна,
Сами 'сте мя отправили, я тому не винна,
Ми не знали, что так тяжко на хліб працовати,
Ми думали єще с тобой даколи вітати;
Ми не знаєм молотити, наші жінки жати,
Просиме тя, верни ся к нам, будем тя кохати!
До трактирні не мож іти картати, гуляти,
Бо в кешені всюди пусто, не єсть откуд брати:
І арендаш уж не хочет грошей позичати,
Бо і мужик уж не ідет на борг попивати!

СПІВАЙ, ЖАВОРОНКУ...

Співай, жаворонку, весело по полю,
Бо уж русинові свобода на волю;
І мні єсть по волі, кедь мя нич не болит,
Кедь свободно хожу по широком поли.
Тепер мої руки працовати старчат,
Как їх уж урбарські мозолі не траплят;
Уж тепер частнійше нащивлю родину,
Бо мя не виженет гайдук на панщину.
Уж можу народность свою подпирати,
А пред тим требало паном работати;
Тепер русинові злате время світло,
Боже, дай, чтоби му оно на все квітло!
Тепер уж і русин равний немешові,
Равний єму правом, як свому братові.
Співай, жаворонку, весело на полю,
Бо уж русинові свобода на волю.

Петро КАСЕНЧАК

ЧОГО МЕНІ ЖАЛЬ

Жаль мні саду зеленого,
Як не родит он нічого;
Гді ні сливок, ні виноград —
Чи не шкода землі той сад?

Жаль мні сеї керниченьки,
Что не маєт водиченьки;
Хотя яка вода буде,
Когда не п'ють її люде.

Жаль мні також поля того,
Что не маєт корму свого,
Таке поле будет нести,
Что во одном мішку звезти.

Жаль мні дуже села сего,
Гді тверезих лиш немного,
Гді не ходят діти в школу,
Бо там сидит нужда в двору.

Жаль мні того чоловіка,
Что он жиєт, як каліка,
На сем світі самотою,
Без дружини і покою.

Жаль мні мужа і дитини,
В котрих не єсть мать, ні жени:
Бо хоть можно другу взяти,
Уже не є родна мати.

Жаль мні вдови того двора,
Что не має господаря;
Бо нікому рано встати,
Челядині поряд дати.

Жаль мні дітей, что лишуться
І «безродними» пишуться;
Такі діти лиш страдают,
І всі марно погибают.

Жаль мні братей і родини,
Гді не родится дитини,
Бо кто будет веселити
І живот їх золотити.

Жаль мні діда старенького,
Когда бідний без нікого:
Не встиг жену поховати,
Мусит діти годовати.

Жаль і мене молодого:
Іти з края мні родного,
Про великую тісноту,
Во далеку неістоту.

Жаль мні дівки чорнобривой,
Жаль мні дуже, жаль, боже мой!
Бо лиш її сині очі
Розганяли хмари ночі.

XX СТОЛІТТЯ

Сидір БІЛАК
(1889 — 1944)

ПРИСНИВ МИ СЯ СОН ТВЕРДЕНЬКИЙ...

Приснив ми ся сон тверденький,
Ож ми братко бетіжненький,
Я коника усідлала
І до братка'м поїхала.

Прихожу я в братський дворець,
Братко дивить у визорець.
— Іспряч, жоно, хліб із стола,
Бо йдуть гості — сестра моя.

Ой ти, братку, не лякайся,
З своїм хлібом не туляйся.
Є у мене хліб у возі,
Буду їсти на дорозі.

ІЗ МОЇХ ПІСЕНЬ

Тихий вітер повіває
От восточной страни,
О боже мій, як мя болить,
На сердцу ми рани!
На сердцу ми страшни рани,
Аж млію от болю,
Що день, що ніч проклинаю
Свою злу недолю.

Я ся остав сірохманом
Із сердцом гореньким;
О, як много бідую я
Хлопом молоденьким.
Сердце моє болить горько,
Рани ся не гоят,
А ноженьки вже услабли,
Нікуди не ходять.
Сижу, лежу в малій хижці
Та перегадую,
Ож коли я вірну любку
Собі вичекаю.
Коли собі за давній вік
Почну думати,
Тогді сльози горенькі
Станут ня вливати.
Минулися давні літа,
Красота весняна,
І дівчата чорнобриві
То й їх цілування.
Хоть як болить моє серце,
Хоть як тяжко тужить,
А дівчат молоденьких
Ще й тепер любить.
Не знаю, що ділати,
Не знаю, не знаю;
Хоч із плачем, із сльозами
Собі проспіваю:
«Ой дівчата молоденькі,
Ци не жаль вам буде,
Як сердце ми молодоє
В землю гнити піде?
Не дайте 'му, не пустіть 'го
В чорну землю гнити,
Но прийдіть хоч на часочок,
Прийдіть 'го любити!»

СПІВАНКА

Через море широкоє
Пішов єм в чужину,
Лишив дома отца, матку
Та й цілу родину.

Лишив дома миленькую
Маріку, Маріку,
Та пішов єм аж за море
В зимну Америку.

Там хотів єм долариків
Много заробити,
А потому ід миленькой
Дому поспішити.

Не дай, боже, такий живот,
Якого я там мав,
Бо у бані от роботи
Нигде'м не преставав.

Бо от рана до вечера
Тяжко єм працював,
А «бос», як чорт, надо мною
Все на ня так кричав:

«Роби, роби ти, легіню,
Долари дорогі,
А тебе кедь біда возьме —
Прийдуть люде другі».

Дякую ти, пане босе,
За сяку роботу,
Виплати ня, та пойду дому
У стару Європу.

Пришов дому без доларів, —
Отець, мати в гробі,
А Маріка отдалася . . .
Сирота'м я собі!

ПІСНЬ РУСЬКИМ БРАТЯМ

Розходятся дожді, бурі,
Зачало зоряти . . .
Зийде солнце, в красной весні
Будеме орати.
Зийде солнце, буде тихо . . .
Зачнеме орати,
А в осені із радостев
Плоди ізбирати.
Розходятся хмари, мраки,
Буде солнце світити,
Не будеме вже й надале
У темноті блудити . . .
Не будеме боятися
Ні ворога, й нікого,
Каждий буде честовати
Человіка руського.
Засвітит нам красно солнце,
Та й нашей країні,
Де буде нам счастний живот,
Й каждой русской дитині.
Бо минувся вже давний світ,
Минулися й біди,
Чому раді хлопи, жони,
Діти й старі діди.

* * *

Свободні сме! Радуймеся!
Маєме самотность!
Многая літа! Най жиє
Наша руська родность!

Іван ВАСЬКО

(Народився 9. XI. 1889)

КРАСНОЄ ДІВЧА

Моя мила, примиленька,
Які красні очка маєш, —
Щасливий є той чоловік,
На котрого позираєш.

Моя мила, примиленька,
Яке красне личко маєш, —
Щасливий є той чоловік,
Кому цілувати даєш.

Моя мила, примиленька,
Який красний ротик маєш, —
Щасливий є той чоловік,
З ким ся розмовляєш.

Моя мила, примиленька,
Які красні ручки маєш, —
Щасливий є той чоловік,
Котрому їх на все даєш!

І, дихаючи, наперед
З цілої сили біжить.
Як льви роздражені,
Скалами, ярком біжать,
Розказ за розказом
По воздусі летять.

. . . . . .

Грозна, дика битва,
Багнети блискають
І болезні гласи
Воздух наполняють.
Долу чорною скалою
Тече кров червена,
Всюди валяються
Розбиті тілеса.
Прохриплі голоси
Напірно гойкають;
Наперед, наперед скоро
Вороги утікають.
І через мертві тіла
Ворога тіряють,
До коліна в крові
Лиш наперед ступають.
Місячик блідненький
Лучі затягає,
Як би ся напудив —
В хмару утікає.
І місце боїща
Темнота обиймé,
Дагде ще дахто
Послідній раз вздихнé.
Потом все утихне
Лиш вітрик завіє —
«Осемдесят п'ятим»
Лиш пісньзапіє.

САМ СОБІ

Не співаю мою пісню
Світові цілому,
Лиш сам собі заспіваю
Й бідному дакому.

Пісней хочу я в народі
Сонних пробудити,
Да воскреснут, научатся,
Як на світі жити.

Моїм співом, моїм стоном
Мучити їх буду,
Пока очі не отворять
Заспанниї люди.

Як проснуться, моя пісня
Їх піснею стане,
Залунає по Карпатах
Горами, долами.

Як учую сильний голос
Із уст миліона,
Тоді впаду на коліна
І голову склоню:

Отпущаєши, владико,
Днесь слугу твоєго,
Бо виділ єм спасеніє
Народа моєго.

ЧАРІВНИЦІ

Ой ніхто не буде знати,
І сама ти навіть ніт,
Що моїм була ти раєм,
Що була мні сонця світ.

Ой ніхто не буде знати,
Як страждав я ночі, дні,
Коли з іншим жартовала,
В серце била ніж мені.

Гей, пійду я з своїм болем,
Десь блукати у світи!
Ще не раз в житю згадаєш,
Як цуралась сироти.

І колись тобі урвеся
Твій щасливий, тихий сон,
Як заплаче надо мною
Зарічанський старий дзвон.

РАНЕНА

Як серна ранена, о любко,
За хлопцем плачеш ти, голубко:
Твою він душу, серце взяв,
Свою ж любов другій оддав.

Не плач, дівча, забудь про зраду!
Чудових уст твоїх принаду
Не одоліє розум мій.
Люби мене — я твій, я твій!

Зазнаєш щастя ти зі мною.
Не край же серденька журбою
І сльози звій з очей своїх, —
Най задзвенить веселий сміх!

ВІЄ ВІТЕР...

Віє вітер з-під Бескида,
Хмари наганяє,
Латориця червеную
З водов кров мішає.

Гей, там горі під Бескидом
Хтось за волю б'ється,
Наших хлопців тепла кровця
В Латориці ллється.

При Визницкій поточині
Дівча сіно носить,
Ширинькою гіркі сльози
Втирає, голосить.

Не плач, дівча, не журися,
Бо зав'янеш з туги,
Коли ляже милий в бою,
То пригорне другий.

— «Ой заплачу, пожалію
Сокола ясного,
Не вернеся він до мене —
Не треба нікого! . .»

Федір КОСТРАБА

ЛІТА МОЇ МОЛОДЕНЬКІ

Літа мої молоденькі,
Ви літа молоді,
Так ви бистро проходите,
Як листочок на воді.

Ой ви, літа, проходите
В журі марненько,
Ци лиш мені молодому
Сироті тяженько.

Ци на мене молодого
Літа нещасливі,
Ци лиш в мене молодого
Сусіди брехливі.

Літа мої нещасливі,
Сусіди брехливі,
Висміюють, огварюють —
Хліба би не їли!

Ой, родине, родинице,
Ци ти не жаль буде,
Кедь я пойду умирати,
Межи чужі люде?

Ой піду я, звідси піду
Межи чужі люде,
Хто поплаче, побанує,
Як мене не буде?

Іван АПШАЙ

ПІШОВ ЛЮБКО...

Пішов любко у катуни
На воїнське поле,
Лишив мене молоденьку
Та й діточок троє.

Лишив мене молоденьку,
Бідную вдовицю,
А сам пішов у Росію
В сиреньку землицю.

Ішла туди єго мила,
Жалосно плакала,
Того вона сім років
Вірно миловала.

Ішла туди єго мати:
— Вставай, сине милий,
Не дай себе до землиці
Так скоро ховати!

Ой іде машиночка,
Файненько співають,
Дівчата ся зрадовали —
Із війни пущають.

Дівчата ся зрадовали,
Добігли до моста,
Подивляться у машину, —
Там вояків доста.

Єдин каже: «Ного моя,
Як ня дуже болиш?»
Другий каже: «Головонько,
Коли ся загоїш?»

Лука ДЕМ'ЯН
(*Народився* 6. VI. 1894)

ЗАКУКАЛА ЗОЗУЛЕНЬКА

Закукала зозуленька,
Сіла на калину,
Тече річка кирвавая
Через Буковину.
Тече річка кирвавая
З камени на камінь,
Над молодим легіником
Співать ворон «амінь».

Тече річка кирвавая
Та й пісочок мулить,
За молодим легіником
Отець — мати тужить.

Над легінем чорний ворон
Вічну пам'ять кряче,
За ним дівка чорнобрива
Сумує та плаче.

Пішла дівка чорнобрива
Квітів назбирала,
Та й притисла їх до грудей,
Ревно заплакала.

Пішла вона понад ставок,
Цілуючи квітку,
Подумала, що остала
На світі сирітков.

Подумала на милого
Та на його вроду,
Тричі перехрестилася
Та й скочила в воду.
Ще раз волна покотилась,
О берег ревучи, —
Втопилася дівчиниця,
За милим тужучи.

СПІВАНКА

Коло млина ясенина,
Коло вітрового,
Пристала ми моя мила
До серденька мого.

Коло млина ясенина
Явір похилився,
Кедь не возьму, котру люблю, —
Не буду жениться.

Коло млина ясенина —
Ясинова фіртка, —
Нігди би ся не отдала
Богачева дівка.

В. Н.

* *
*

На церкві крест трираменний
На бок похилився,
Чогось русин з Верховини
Тяжко зажурився.

Ой чого ж ти зажурився,
Что ся тобі стало,
Ци ти голий, ци ти босий,
Ци ти хліба мало?

Хоть обдертий, полатаний,
Но я ще не голий,
А что босий, тепер літо,
Здоровше на ноги.

А что хліба я не маю,
То еще не біда,
Нап'юсь води, водов зап'ю,
Не треба обіда.

Не тому я зажурився,
Что я не богатий,
Од розкоші мені тяжко,
Од розкоші, брате!

* *
*

Тече Тиса, течи буде,
Як текла віками,
Як ми були, так ми будем
Всегда русинами.

Русска мати нас родила,
Русска повивала,
При колисці русску пісню
Над нами співала.

Русска земля нас кормила
І нас одівала,
Наших дідов і прадідов
Кості сохраняла.

В русской церкви ми учились
Господу молитись,
І с добрими добре жити,
Й недобрих любити.

Тож любімо все, что русске,
За Русь не стидаймось,
Русь велика і могуча,
На то пам'ятаймо!

Тече Тиса, течи буде,
Як текла віками,
Як ми були, так ми будем
Всегда русинами.

КОСАР

Ходит косар по болоню
Та й косит, та й косит,
І не видит, і не чує
Як цвіток ся просит.

— Ой, косаре, косарику,
Дай мені пощаду,
Остав мене, нех виросту,
Аж листочки спадут.

Аж листочки мої спадут,
Зернята дозріют,
Буйни вітри по болоню
Рознесут, розсіют.

Тогди прийди, косарику,
З острою косою,
Коси мене, бери мене
С другою травою.

Ходит косар по болоню
Та й косит, та й косит,
І не видит, і не чує,
Як цвіток ся просит.

— Ой, косаре, косарику,
С острою косою,
Стань, отпочинь, нех уп'юся
Ще хоть раз росою.

Ходит косар по болоню
Та й косит, та й косит,
Махнув косов, цвіток упав,
Вже больше не просит.

Ілля ЧУРА

СВОБОДНИЙ РАЙ?

Скончилася война,
Замолкли канони,
Звалилися царі,
Звалилися трони.

Розгромлени гуни,
Свержено тиранство,
Претяти окови
На руках слав'янства.

Ізчез мрак неволі
Пред лицем свободи,
Чистятся потоков
Кров'ю мутни води.

Виходят з подземних
Пещер бідни люде —
О, небесний отче,
Что там с ними буде?

Сніги покривают
Верхи і долини,
Доми разорени,
Ні стріхи, ні стіни.

Зима народ трясет,
Ніт чим ся одіти,
Села попалени,
Где ся притулити?

Слези заливают
Выплакани очі,
Не видят свободи,
Все темно, як в ночі.

Голодний желудок,
О як он мордует,
О брат мой, так он там
Свободу чувствует.

Не видит, не слишит,
Ані не чувствует,
Бо от зими гинет
І з голоду мліет.

Он в блеску свободи
Себе не закрутит
Ані єї знамя
Єго не наситит!

Іван КИЗАК
(1856 — 1929)

ПІСНЬ О ОТЕЧЕСТВІ

Люб, дитино, свою родну країну!
Люби так, як отца, матер, родину.
Будь вірна єй аж до темного гробу,
Так в радостну, як і во смутну добу.

Котри звізди неба на тя сіяли,
Коли тя отец і мати колисали:
То же солнце, ті же звізди сіяют
Там, где твої предкове почивают.

Сія земля родит ти хліб насущний,
В зимі, в бурі даст притулок защитний,
В теплой ярі премилий спів пташачий,
Зелени ліса, луга, цвіток пахнячий.

Можеш іти вандровати край світа,
Цілий світ для тебе чужа мачиха,
Тоска назад тя принесе хоть вмерти,
Отечество люб, дитино, до смерті.

ТОСКА ПЛІННИКА

Миле моє отечество,
Мила моя родино!
Мила жено, милі діти,
Упованя єдино!

За вами мні сердце тужит
В моєй плачевной долі,
Жили слабнут, уди терпнут
Во несчастной неволі.

Боже, дай вас ще узріти
І вас к сердцу прижати,
Родний мой край радостними
Слезами орошати!

РУСИН В РОЗКОШУ

Русин псоту і худобство
Терпеливо витримат,
Но в розкошу вшитка подла
Натура ся в нім спинат.

Гриц і Юрко до єдного
Газди ся поїднали,
Чрез цілий рок на газдови
Овци позор давали.

В зимі, покля на вар'янці
І на бандурках жили,
Гриц і Юрко усиловно
І спокойно служили.

Но в літі, як на кошару
Стали овци доїти,
Як ся стали добрим сиром
І жентицов гостити,

Перестали суменітно
Овечки дозирати,
Приятельство їх ослабло,
Стали ся надерати.

Раз вечур, як при колибі
Горізначки лежали,
А на небі тисячі звізд
Красно ся міготали:

«Як би то мі, — так гварит Гриц, —
Людкове завиділи,
Кедь би тоти вшиткі звізди
Мої ягнята били».

«Кедь би небо, — гварит Юрко, —
Моє пасвиско било,
Газди, як я, в цілом світі
Такого би не било!»

«Їм я би бил, бим на нім пас
Свої ягнята тучни!»
«Ба не пас! Твої ягнята
На то не суть валушни!»

«Вера бим пас!» — «Вера не пас!»
Так ся перегваряли,
Напослідок знесеніта
Аж до битви ся яли.

Газда як виділ, же слузі
Все ся лем надерают,
Виповіл їм, же най собі
Ліпшу службу глядают.

Так пастусі наші в нужду,
В недостаток упали,
Бо газдове їх сред літа
До служби не прияли.

ВОЛЧА ПРАВДА

Волк і ягня ко потоку
Прийшли воду пити,
Душно било, требало їм
Жажду утолити.

Вибрал місце волк повище,
А баранок нижче,
Не виберал, лем собі стал,
Где му било ближче.

«Про что колотиш мні воду?»
Виркнул волк хмураво.
Баранок му тихим гласом
Ответил ласкаво:

«Як би я мог колотити,
Пане, воду твою?
Кедь я не повище тебе,
А понижче стою!»

«Єще смієш прерікати?
Бидля на нич годне!»
Завирчал волк, потом роздрал
І з'їл ягня бідне.

*

Волча правда і у людей
Нерідко бива́є;
Кто сильніший, кто зубатший,
Тот і правду має.

ПОЕТИ „КАРПАТСЬКОЇ ПРАВДИ“

ПАВУКИ

Над бистрою, глибокою рікою,
Я видів: на калині переді мною:
Павук-крижак снував на мухи сіті,
Щоб їх зловити і кров їхню пити.

Немудра муха в ті сіті залетіла,
Прилипли в сітях тих її безсилі крила,
А трутень тот павук її в свої кліщі злапав
І страшно кров із неї ссав.

І між людьми находяться подібні павуки,
А се пани неситі, попи і всякі п'явки.
В церквах — у сітях тих людей морочать,
Здирають шкуру з них і кров невинну точать.

ВИНОВНИКИ ЛИХА

Чому поле скривавлене? —
Чи се каждий знає,
Що невинна кров робочих
Його поливає?!

Тому кров то повсюду ллється,
Що ми ще не знаєм,
По котрій то стороні днесь
Ми стояти маєм.

По тій тільки стороні ми
Повинні стояти,
Що за волю робітників
Йдуть життя давати!

Що лиш ті здобудуть волю,
Повинні ми знати
Та з панами-багачами
Більше не тримати.

Щоб тих панів, тих багачів
Звалив бог до пекла,
Бо вже так нам надоїли,
Що більше не треба!

А попів усіх пузатих,
Щоб теж звалив з ними,
Бо ті також не дають нам
Вільної години.

Та щоб тільки осталися
Працюючі люди;
Як все будем працювати,
То всім добре буде.

А то пани із попами
Роблять всюди лихо! . .
Як би в світі їх не було,
То все б було тихо.

І. Я.

В ПАНСЬКІЙ НЕВОЛІ

(Посвячено укр. політичним в'язням Західної України)

Сидить бідний пролетар
У панській неволі,
Тратить бідний свої літа,
У тюрмі, без волі.

А ті польські буржуї
На то не зважають,
Але щодня, щогодини
Тюрми наповняють.

А той бідний пролетар
Про тоє не дбає,
Тільки сидить у тюрмі
І волі чекає.

Доки будеш, милий брате,
Тої волі ждати,
Пора тобі, милий брате,
Тюрму руйнувати.

Руйнуй тюрму, рви кайдани
І будеш на волі,
А тоді ти, милий брате,
Відплатиш доволі.

Руйнуй тюрму, рви кайдани
Нехай панство мліє,
Нехай тоді добре знає,
Що робітник вміє.

Бери в руки собі молот
Разбивай кайдани,
Тоді, тоді, милий брате,
Вільно всюди стане.

Дмитро МЕДВІДЬ

РОБІТНИЧА ПІСНЯ

В неділеньку, в час раненький зорянка зоряє,
Пролетаріат по всім світі царство розбиває.
Вже ся пролетарська рука з кайдан вириває,
Робітництво на Карпатах до бою вступає.

Обіцяють із усюди гаразду давати,
Можемо ми, робітники, задармо чекати,
Но нам уже не чекати, ми ся дочекали
Всяких пустих обдерачок, що нам пани дали.

Они від нас драчку просять, такой забирають,
Та не видять, як бідняки тяжко заробляють.
Аж би хотів заробити, не дають роботи.
Та як нам мати на буржуїв доброї охоти.

ЯК ПІП МЕНЕ ДУРИВ

Колись я всіх попів слухав,
Що мня научали,
Давав гроші я на боже,
Бо ж пеклом страхали.

Все казали мені попи,
Щоби не читати,
Большевицьких часописів,
Щоб й до рук не брати.

Бо хто буде большевицькі
Газети читати,
То такого живцем можуть
Чорти в пекло взяти.

І я, дурак, попів слухав,
Читати боявся,
Бо щоб справді тим чортякам
В руки не попався.

Але раз задумав я
«Правду» прочитати,
Чи справді то за це можуть
Чортяки забрати.

Як задумав, так і зробив,
Купив, сів, та й читаю,
А чортяків як не бачив,
Так і не здибаю.

А сьогодні мені ясно,
Як чорти хапають —
А то попи з таких людей
Користі не мають.

А як будем всі робочі
Газети читати,
То вас, кляті дармоїди,
Будуть чорти брати!

Олесь ПАЛІЙ

ДО МОЛОДІ

Повстаньте, замлілі сини
Убогих, похилих стріх.
Хай вас гниль не морочить,
Годі дути в буржуйний міх.

Ви ж, батьки ваші і браття
Стогнете під гнетом.
Годі спати! Борітеся!
Як не крісом, то пером!

Чи спокійно нам дивитися
На братерський отсей рай:
Де голод, болі нам на карку,
А за податки й хижу дай.

Де у школах чехізують,
З дітей роблять яничарів,
А по селах корчми будують...
Між народ(ом) повно чварів.

Робітники — без роботи,
Земледільці — без землі,
— Демократія, рівність, воля —
За дротами у тюрмі.

Гей, до праці, юні друзі,
Годі злидні вже терпіти.
Вічно будем лиш погноєм,
А про волю нам й не мріти!

Наш брат на Україні
Вже вільно живе.
Гей до праці, без упину!
Революція й нас спасе!

Мороз МОРОЗОВИЧ

ПАНСЬКА НАУКА ДЛЯ РОБІТНИКІВ

Молись, робітнику, молись,
У «рай» попадеш ти колись,
Прийде кінець твоїй біді,
Коли ти згинеш у нужді,
Молись, робітнику, молись,
Щоб сьози скрізь твої лились,
Молись і правди ти не знай,
А пан тим часом має рай . . .

* *
*

Гей, брати, у ряди!
Панів з світа стерти,
У тюрмі, у ярмі
Ми не хочем вмерти . . .

Як ми всі, що в ярмі,
Станем під прапори,
Блисне рай на наш край,
На Карпатські гори.

Буде тут добробут
Бідному народу,
А панів-буржуїв —
З мосту та в воду!

Гей, брати вкраїнці,
Станьте в комуністи,
Щоб панам-буржуям
На голови сісти!

Л. СОЧІН

* *
*

Не сумна трембіта в горах —
Нужда, терпінь крайній час
І весни зелений вітер
В боротьбу там кличуть нас.

На шляху змагань до волі
Станьмо як один в ряди,
Всі робітники і сіл біднота;
Будьмо твердіші від скали!

Не спасе нас божа ласка,
Тільки наш кріпкий п'ястук,
Що грозить панам відплату
Мозолистих наших рук.

Ми вперед, за правду люду,
В зброї наверх барикад,
Як вулкан здригнемо світом,
В єдності за кращий лад!

Налетить, як вихор, буря,
Панські пута зметем в прах —
Червонітиме в Карпатах
В сонця сяєві наш стяг.

КОРДОН

А Збруч — кордон,
В Карпатах там
І бистрий Прут,
І Дон, і Сян . . .
Навхрест кордон.
Чи є кордон?
Нема! Нема!
Один кордон
І два світи:
Біднота — пани.
Зломіть! Зваліть!
Строщіть мур
І всю основу
Багатих царства —
В згарища, в попіл!
Серпом жніть,
В молот куйте
Бетон — будову!
Осяйте миром —
Війну природі!
Зітліють криваві,
Заникнуть в імлі —
Народів кордони.

ГРЯДУТЬ

Грядуть нові світи,
Торощать сердно лад
У звалища тюрми.
Надтоптують на грудь,
Вивертують низи;
У руки їм ножі
І кров драконам п'ють.

Нові часи!
І нові люде йдуть!
Звільнити труд з оков.
Грядуть
Нові світи, нові часи!

РІЖОК

ПІДЛА НАЗВА

Коли мене хто часом назве ще паном
(Ох, яка назва бридка, препогана!),
Тоді я з сорому аж паленію,
Бо під тою назвою я ось що розумію:
Лінивство, розпуста, гордість, дармоїдство,
Брехня і кривда, підступ, переслідство;
Крадіж і грабіж, хижість, душегубство,
П'янство, ненажерливість, злоба, самолюбство,
Безсовісність, жорстокість, голод, плач, прокльони,
Зависть, лицемірство, нарікання, стони;
Війна, пошесть, злидні, визиск, шарлатанство,
Темнота і всяке злочинство й ошуканство;
Неволя, ганьба, лихо і всякий обман, —
Все те криється під одним словом «пан»!

РОБІТНИКАМ

Ви, що терпіли від віку й до віку,
Ви, що терпіли без міри, без ліку!
Час вам повстати,
Кайдани скидати,
Волю діставати!
Вас пригнітали й ви похилились —
Та кому ж ви рабами вчинились?
Більше не скоряйтесь!
До бою збирайтесь
І прокидайтесь!
Сила й завзяття нехай вас не кида,
Правда за вами — ваша побіда!
Не підлягайте!
Часу не гайте!
Вставайте!
Темнеє царство скоріше руйнуйте,
Світле, нове на руїнах будуйте!
Годі мовчати!
Час вже повстати,
Бій розпочати!

ВПЕРЕД

Вперед! Попалено мости . . .
Вперед! До світлої мети,
До кращого буття!
Вперед! Як певний авангард
Замучених братів;
В руках рушниця і оскард,
В серцях незламний гнів.
Ні звідки ждати нам чудес
Окрім від власних рук.
Не бог нам долю дасть з небес,
А мозок і п'ястук.
Хто кволий духом, геть у бік,
Важкий, далекий шлях
Розкладений на довгий вік
По ялових полях.
За рядом — ряд, удар в удар,
Залізний лад і стрій, —
Гармонія сил — ось комунар —
Душа майбутніх дій.

О, ПРОЛЕТАР!

О, пролетар!
Ти світа пан,
Ти світа цар,
А ходиш у ярмі.
У тебе сила,
У тебе крила,
А ти — в тюрмі.

О, пролетар!
Один лиш мах,
Один удар
Твоїх м'язистих рук,
І ти з провалля
Сліз і мук —
Збудуєш земний рай!

О, пролетар!
Без зайвих слів,
Один лиш мах,
Один удар.

МИ ІДЕМ...

Ми йдем залізною ходою,
Нас вже мільйони на шляху...
І хоч встеляєм путь собою, —
Нема в нас крішечки страху.
З завсдів, шахт і піль просторих
До нас громади все нові
Ідуть. На лицях їх суворих
Проміння сонця золоті.
Ми в помсті втопим злую долю
І чорту в зуби всіх пішлем...
Самі добудем собі волю,
Та жить наново почнем.
Ми йдем залізною ходою,
Нас вже мільйони на шляху...
І хоч встеляєм путь собою, —
Нема в нас крішечки страху.

І ЙОГО, ЯК БУНТАРЯ, СПІЙМАЛИ...

І його, як бунтаря, спіймали,
Його теж, як злодія, вели.
Його теж катували,
Пекли.
А він мовчав, стиснувши губи,
Хоч біль кривив лице, —
Не видасть, не погубить
Підпільний цех.
Нарешті впав без тями,
Нарешті з мук зомлів, —
І ще сікли різками —
Вже на землі.
Прокинувся в калюжі,
Заюшений в крові . . .
Ой, як забаглось дуже
На світ!
Доліз він до куточка,
Зиркнув з-за грат униз . . .
Скрутив шнурка з сорочки —
Повис.
Хтів місяць зазиркнути,
Та сплутався в гіллі . . .
Кривава чорна груда
Заціпла на чолі.
Під муром рівні кроки —
Здалека сонний свист, —
На панському ешафоті
Повісивсь комуніст.

Юрій ЖУК

КЛИЧ ДІБРАВІ

В моїй душі щодня яскраво
Горить надія і палає.
Вставай, зеленая дібраво,
Хай паразит не пригнобляє —
Тебе,
Твоїх синів.
Вставай!
Вже час наспів!
Тебе він рубить, нищить всюди,
На згарищах твоїх радіє.
Ей, не терпи, підклавши груди,
Щастя само не наспіє!
Тобі б віки треба чекати,
Щоб змилувались над тобою.
Вставай, дібраво, час відплати!
Мадрід зове тебе до бою!
Хай стяг трудящих, стяг червоний
Веде тебе в цій боротьбі.
На барикадах і в колонах
Умій ти вибороть собі
Свобідне, кращеє життя!
Свободи сонечко загляне
В твої нахилені хатини.
Нігде опісля не зістане
Експлуататорів країни!

ЇХАВ ФЕНЦИК В АМЕРИКУ...

Їхав Фенцик в Америку
Нахапати доларів,
Щоби міг він обманути
Селян і робітників.
Як повернув з Америки,
То залишив бороду.
Ходив, брешучи, на селах,
Як спаситель народу.
«Браття, сестри мої руські,
Дайте мені голоса
Буде язик, буде хліба,
Буде й автономія».
Як повернув з Америки,
Іздобули голоса, —
Продають нас Гітлерові
До фашистського ярма.
Тепер ми вже зрозуміли
«Спасителя» Фенцика
Й кажем йому: «Іштван бачі,
Утікай геть до чорта!»
Геть обманщиків проклятих,
Що ведуть нас до біди.
Всім народним фронтом станем
Проти фашизму й війни!

Іван КАМІНЕЦЬ

ПРИВІТ РАДЯНСЬКОМУ СОЮЗОВІ

Могутнім ехом спів лунає
Щасливої сім'ї сьогодні,
Від Кремля до Сибірських країв
Нігде, нігде немає
Обідраних рабів голодних.

Куди не глянеш, де деколи
Поміщик обдирав селян,
Де жили й гинули в неволі
Десятки, сотні, мов бур'ян, —
Сьогодні всюди радість, пісні.
Колгоспи, школи — дійсність,
Залізна дійсність!

Бо влада тут тепер радянська,
Робітничо-селянська!
А хто, а хто зумів народи
До цієї славної мети
За добробут, життя, свободу
Так правильно вести?
Товариш Ленін!..

Немає в світі більше краю,
Де б так людину поважали,
Де б людську працю оціняло
Подібно тут...

І ви, робітники, селяни,
Де ще капіталізм панує —
Об'єднаймось! Хай не руйнує
Він ваше щастя!
Народний фронт створити разом
Хай буде вашим всіх наказом!
Привіт Радянщині, привіт
Від серця нині відішліть!

ЧЕРВОНІ КОЛЯДКИ

СМУТНА РАДІСТЬ НИНІ

Смутна радість нині
У нашій країні:
Голод, нужда, нестатки
Гнітуть Верховину.
А народ трудящий
Не має що їсти,
Бо монополь і картелі
По селах і в місті.
Щоб цього не було,
Щоб були свободні:
Народний фронт всім створити
Нам треба сьогодні.
Буде хліба, праці,
Добробут усюди.
Ліпше життя господарю
Й трудящому люду.

ДИВНАЯ НОВИНА

Дивная новина
У нашій країні:
Молодь вже пробуджаєсь,
Трудяща родина,
Звірства в Іспанії,
Вбивства в Китаї, —
Вже і на Підкарпаття
До життя збуджають.
Хлопці і дівчата,
Карпат соколята,
З піснею всі за свободу

У ряди ставайте!
Зеленії гори,
Рідніï простори:
Вперед, сміло, дружно,
Щоб не було горя!

Іван БИСТРЯНИН

МАЛИЙ ФЕЙЛЕТОН

Пан за паном лізе в гори,
Що у фраса, чи вибори?
Тут екзекутор бере корову,
Там нотар держить промову.
Жандарм пендриком махає,
А піп пеклом лякає.
«Гиньте з голоду, але тихо,
З комуністів усьо лихо,
Вони знаються із чортом,
В пекло йдуть народним фронтом».
Чи на те на 4-й з'їзд ходили,
Щоб нас пендриком били,
І делегатів вибирали.
Щоб з голоду пропали.
Обралисьмо Петра Варгу,
Щоб завів у Прагу скаргу,
Най усі міністри чують,
Як в нас люде голодують.
Жадаєм екзекуторів забрати,
Латориську землю селянам дати,
Всім голодним дати хліб,
Крумплів й масті на обід.
Всім селянам дати дров
І пасовиська для коров.
Звільнити з усіх довгів
Наших бідних робітників,

Проти нападу імперіалістів
Шукати помочі в комуністів.
Мисьмо й самі не дамо
Закутись у фашистське ярмо.
Проти фашизму і війни
Одна сила лише ми.
Не лиш ворог за горами —
Суть фашисти і між нами:
Фенцик, Крамарж і Бращайки —
То фашистські гади,
Ждуть лиш влучної години,
Щоб влізти нам за спини.
Ми скуватись не дамо,
Бо вже фронтом стоїмо.
Фронт народний — то вже сила,
Усіх працюючих споїла.
Разом боротися підем,
Всі атаки відіб'єм,
А ви, панята, поки час,
Шукайте ласки вже у нас.
Церузя й течку залиши,
Бери мітлу та мети,
А на будучу весну
Вчися пасти маржину.
Ми вже свою силу знаємо,
Спільно себе захищаємо,
Як тисячі в Мукачево прийшли,
Нас у Празі прийняли.
Як нас піде мільйон —
Заспівають на інший тон,
Тільки всі ми пам'ятаємо,
Що назад вже не вертаємо,
Лем вперед і вперед йдем.
В ОТС-і усіх селом ведем.
Не спимо, а робим діло,
Усіх селян єднаймо сміло,

А всіх панських брехунів
Проженем до ста́ чортів,
Так село за селом
Змете панів помелом,
Лиш не пийте, не гуляйте,
Спільно радьтеся, читайте,
А усі панські новинки
Викидайте в смітники,
Бо лиш правду і знання
Знайдете в «Карпатській правді».
Так вам радить селянин

Іван Бистрянин.

ПОЕТИ ЖУРНАЛУ „НАША ЗЕМЛЯ"

В. ГРЕНДЖА-ДОНСЬКИЙ
(*Народився* 23. IV. 1897)

НАРОД НА ЦВИНТАРІ ПОРИВ ЦЮ ЗЕМЛЮ...

Купаєтесь у добрах,
Бо вас народ годує, —
Ану ж, загляньте по дебрах,
Як той народ бідує!

Той сам народ, що ніч і день
В морозі і на сльоті,
Як висушений чорний пень,
Здихає у роботі.

Той сам народ, що все терпів
Мечі над головою,
Молився, постив і не їв,
І плакав над нуждою...

А паразитів все було,
Було що годувати,
Сліпе, нещаснеє село
Уміли грабувати!..

Кулі — китайський пролетар, —
Хоч має жменю рижу,
А в нас все голод — володар,
Що вкрався в нашу хижу.

Ми вже зморені, ми слабі,
Всі бідні — небагаті,
Є хата, де неділі дві
Немає хліба в хаті.

Я бачив хату, що давно
Немає навіть солі,
І їх щоденне все добро
В нужденному росолі . . .

Тягар життя здавив, зморив,
І гине Підкарпаття!
Народ на цвинтарі порив
Цю землю — край прокляття.

Гей, Верховино ти моя,
Яка ж бо ти прекрасна,
А все ти тая, що й була —
Пригноблена, нещасна!

Спокій чи бунт, війна чи мир —
Ти марно пропадаєш,
В сусідів сміх, бенкети, пир,
А ти мерців ховаєш.

ЩИРЕ ПРИВІТАННЯ ШЛЮТЬ ГРУНІ СТЕПАМ

Орле сизокрилий,
Розкажи вітрам:
Щире привітання
Шлють груні степам!

Стань на крила вітру,
Полети на Схід,
О, скажи, що гинем
Серед мук і бід.

Тут народ голодний,
Тут біда стара, —
Там нема нагайки,
Там нема царя

Україна встала,
Давній лад заник,
Вирвались з неволі
І земля й мужик . . .

Україна встала
На життя нове,
Скільки ж не топтали,
А вона живе!

Ми чекаєм бурі,
Що летить на нас,
Ми розвалим мури,
Як настане час.

Ми пірвем умови,
Кинем на сміття,
В нас живії м'язи,
В нас міцна долонь.

Орле сизокрилий,
Розкажи вітрам
Щире привітання
Шлють груні степам.

БАГАТА В НАС ЗЕМЛЯ . . .

Багата в нас земля,
Багато в нас вина,
Самі ми жебраки
Та й долі в нас нема.

Бо ми тут вже не ми,
Панують тут в о н и,
Ми з голоду мремо,
Вино же п'ють пани . . .

В нас є свої ліси,
Ростуть, немов з роси,
Але за прут з верби
Садять нас у тюрми.

Пшениця золота
Уродиться і тут,
За нашу сіль і хліб
Нам жити не дають.

Багата в нас земля,
Багато в нас вина, —
Самі ми жебраки
Та й долі в нас нема.

. . . Вже чути дивний глас,
Вже каже нам гора:
Проклятеє ярмо
Пора зломить, пора!

СТЕПАМ-БРАТАМ

Великий твір ви збудували,
Не дармо з жил точилась ваша кров,
Народ піднявсь, потряс землю,
Царя, тиранів поборов.
Поставте пам'ятник могутній
Борцям, що рвали пута на руках,
Що падали на барикадах
Або конали по тюрмах . . .
Великий твір ви збудували,

З бетону фундамент дали йому,
За його кожен і на смерть готовий,
Без запиту: для чого і кому?
Його каміння із граніту,
Не розіб'ють всі стріли ворогів,
Стоятиме на честь, на славу,
Стоятиме по вік віків.

У СИГОТІ

У Сиготі, на болоті,
В нашій Тисі, як у злоті,
Білі качури гуляють по воді.
Вражі коні надходили,
З річки чисту воду пили, —
Качурики сполошились,
Біле пір'я, як папір'я,
Погубили.

Ой, чиї ж то сиві коні
У отаві на припоні?
Хто ж привів їх, хто ж пустив їх на луги?
Ой привів їх ворог лютий,
Ворог хоче край здобути,
Срібні ріки відібрати,
Нас в неволі у кайдани
Закувати . . .

У Сиготі, на болоті,
В нашій Тисі, як у злоті,
Ворог коні напуває . . . Горе нам!
Кожну груду кров'ю злито,
Потопталось наше жито . . .
Зойк багнети придусили,
Рідну землю ми сльозами
Оросили.

А НА ГОРІ ГОРЯТЬ ВОГНІ...

А на горі горять вогні, —
Так тяжко, тяжко щось мені,
Болить душа, болить серденько,
Пісні не голосять уста...
Країно мила, рідна ненько,
Яка ж ти гола та пуста.

А на горі горять вогні! —
Забулись веселі пісні.
Пірвав я струни золотії
І замочив перо у кров...
Брати мої тужать, сумнії,
Кайдани бренькотять вже знов.

А на горі горять вогні, —
Ми все пригноблені, сумні,
На плоті всілись чорні круки,
Веселий край покрив туман,
З усіх боків сичать гадюки
І кров тече із наших ран.

А на горі вогні горять, —
Ярмо скрипить, ланці дзвенять...
Горіть, вогні, горіть, палайте, —
Сумніш не стане вже мені, —
Горіть, пожаром заливайте
Прокляті гори кам'яні.

ГЕЙ, ПОКРИЛИ ЧОРНІ ХМАРИ

Гей, покрили чорні хмари
Сині полонини, —
Та за що ми так страдаєм,
За чиї провини?

Ми панам кланялись низько,
Цілували руки,
І за те нас придавили,
Наложили муки.

Відібрали рідну землю,
Садять нас за грати,
А тепер ще наостаток,
Виганяють з хати.

У ланці нас закували
І за що? — не знаєм.
У ярмі ми породились,
В ньому і вмираєм.

ПОЖДІТЬ, ПОЖДІТЬ...

Пождіть, пождіть, ще ми колись
Тут відіграєм ролю,
В останній бій ми встанем всі,
Мечем здобудем волю.

Пождіть, пождіть, брати мої,
Прийде ще й наше свято,
За ту нужду, за кривду, глум
Ми помстимось завзято.

Пождіть, пождіть! Прийде той день,
Прийде свята хвилина,
Всіх деспотів потрощимо,
Бо правда за плечима.
Пождіть, пождіть! Прийде той день,
Прийде свята хвилина,
Всіх деспотів потрощимо,
Бо правда за плечима.

І щезнуть наші вороги,
Як станем серед поля . . .
Пождіть, пождіть, брати мої,
Вже недалеко воля!

НА МАЙДАНІ

У каменоломі,
У скелі-горі,
Там застрайкували
Всі каменярі.

З їх кожен покинув
Важкий свій чекан,
Пішли всі у похід
Гуртом на майдан.

І що вони хочуть,
Чого там ідуть?
Нащо ті прапори
З собою несуть.

У каменоломі
Кривавий їх труд:
Від рана до ночі
Ту скелю січуть.

В квартирах-бараках
Ні ліжка, ні дров,
І замість подушки
Їх камінь колов . . .

І дармо трудящий
По тій горі бивсь,
Коби кусок хліба
Хоч трохи збільшивсь.

Даремне благання,
Пади хоч на хрест! . .
Ото і зібрались —
Зробити протест.

І рушив той похід
Від каменярів;
Почулися співи —
Пісні бунтарів . . .

Трубить чиєсь авто,
А в йому їх пан,
Щоб попередити
Юрбу на майдан.

Ідуть вулицями
Ті робітники,
І блисли до сонця,
Шаблі і штики.

І ще розносився
У поході спів,
Як пішла атака
На робітників . . .

І бахнула сальва,
Скрізь дим із цівок,
І крик . . . і команда . . .
І зойкіт жінок . . .

. . . . . .

На майдані чисто
І вже тихо знов...
На майдані стекла
Робітнича кров...

На майдані сумно,
На майдані жаль,
На майдані трупи
І журба й печаль...

На майдані тихо...
На майдані кров...
На майдані впало
Двадцять п'ять голов...

ОЦЕ МІЙ РІДНИЙ КРАЙ!

Пани...
Тюрма...
Печаль...
Журба,
Кайдани,
Поліцай —
Оце мій
рідний
край!

Земля
дідів
в руках
панів,
і дармо
тут
весна —
у нас її
нема!

А є
журба
й нова
тюрма.
Сумуєм
кожний
день.
Ми висхлі
вже, як
пень.

Бо сіль
і хліб,
росіл
та біб
надармо
ми
ждемо.
Ми сам
окріп
п'ємо.

Ні сіль,
ні хліб,
ні той
окріп
нема
за що
купить . . .
Ах, тяжко,
тяжко
жить!

Трава.
Роса.
Буде
й коса

голить
зелений
лан,
як дасть
в аренду
пан.

Він як
і дасть,
у його
власть,
яка же
користь
нам?
Врожай
забере
сам . . .

Пани . . .
Тюрма . . .
Печаль . . .
Журба . . .
Кайдани,
Поліцай —
Оце мій
рідний,
край.

І НАСИЛУ ЇЇ ЗВІНЧАЛИ . . .

І руки-ноги пов'язали —
А дехто п'яним голосив,
І насилу її звінчали,
І піп її благословив.

Її серденько заридало, —
Вона із роду вже така, —
Згадала, кому присягала,
Згадала свого козака.

Як сватачі у тон гуділи,
Її аж сльози облили,
Лише уста ще шепотіли:
«Прощай, козаче, з-за гори!»

Волочуть, бідну, за волосся,
І покололи всі сурми,
Пожали з її нив колосся,
Її замкнули до тюрми . . .

Ви повінчали ту красуню,
Її у найми віддали!
Нарешті, з вас іздерли й гуню,
Від рота ложку одняли.

Хтось п'є її солодкі вина,
Хтось їсть її білий колач,
Нужденна тая окрушина,
Котру гризе вона крізь плач.

Зорав хтось швидко її поле,
Пшеницю, жито він пожне,
Її, нещасну — ах ти, доле! —
Із хати власної жене!

Бо має ката, а не мужа!
Воно до того довело,
Що над нещасним тим подружжям
Ридає місто і село.

ВЕРХОВИНА

Верховина красна,
Верховина — рай,
Верховина гори,
Чудовий то край!

Вона все весела,
Вона не нудна,
Лиш для верховинців
Вона все сумна.

Вона все однака:
То голоду край.
І хоч розпинайся,
Лягай і вмирай!

Та дармо народ мій
У сльозах купавсь, —
В ярмі був віками,
В ярмі і зістався.

І дармо народ мій
У крові бродив,
Його хтось свавільно
Притис, придавив.

І ще й висміває,
Бере ще й на глум, —
Жура там панує,
Пригноблення, сум.

Замовкла сопілка,
Забувся і спів,
Забулася пісня
Співучих лісів.

Ніхто не заграє
На срібній сурмі, —
Верховина знову
Страждає в ярмі ..

Колись ми гадали,
Що горе мине,
А біда нас мучить,
У жебри жене.

Ми ждали віками
На клаптик землі,
Тепер колоністам
Роздали її . . .

Верховина красна,
Верховина — рай,
Верховина — пекло,
То голоду край.

Верховина рясна,
Весела, гучна,
Верховина гола,
Порожня, сумна.

Верховина мила,
Верховина — спів,
Верховина — горе,
Ридання лісів.

Туди я збирався,
Туди я ходив
І бачив, що знов хтось
Її придавив.

Народ мій страждає
Ще гірш, як страждав,
Я тяжко заплакав,
Я так заридав! . .

— — — — — — — —

А твердо я вірю,
Що прийде той час,
Засвітить ще сонце
Колись і для нас.

Підіймем угору
Свою хоругов,
Верховинська пісня
Почується знов.

НІХТО НЕ БАЧИТЬ, ЯК СТРАЖДАЄМ . . .

Ніхто не бачить, як народ мій
Страждає, гине у ярмі . . .
Пролив цілеє море крові
У віковічній боротьбі.

І він несе свій хрест, несе,
В гірких сльозах його лице,
З чола тече кривавий піт.
«Розпніть його, розпніть» . . .

Ніхто не зарида над горем,
Хіба ж ті скелі кам'яні . . .
Але ж прийде громова буря,
Мечі підіймем огняні.

Підем на тих, що нас давлять,
Що нас слабих в тюрми садять,
Й на тих, що все «розпніть» гудуть...
Безправні волі ждуть!

КРИВАВА КАЗКА

Криваву казку знаю я
І розкажу її,
Вона колотить мозок мій,
І груди давить мені.

. . . . . .

Була країна, був народ,
А волі не було
(І довго не було!),
І враз в один прекрасний час
Вітрами загуло,

Що та земля і той народ
Вже вільний і щаслив...
Ожила воленька свята,
І сам народ ожив.

Співали срібні ріки вздовж,
Лунала пісня знов,
Святая воля, радість, пир...
Свобода!.. Мир!.. Любов!..

Не довго тішився той народ
З піснями за столом —
Зайшов напасник і здавив
Їх волю постолом.

Здавив, притис, ограбив,
Відтак він щез і сам,
В сліди за ним зайшли другі,
Які і зараз там.

Була країна пишних гір,
Країна срібних вод,
Але з багнетами зайшли,
Здавили той народ.

У горах скарби: срібло — сіль,
А ворог все поніс,
Пожав пшеницю золоту,
Зрубав дівочий ліс.

Плоти ріками поплавив,
Загарбав все добро,
Та лушперину він лишив,
А сам забрав ядро.

Границі, межі, весь кордон
Штиками обсадив,
Народ, що жив на тій землі,
В неволю посадив.

Куди ногою він ступив,
Вже не росте й трава . . .
Їх рідну землю відібрав,
Стоптав усі права.

А тих, що згоди не дали
Або зняли протест, —
Він у кайдани закував,
Позабивав в арешт.

Куди ногою він ступив —
Усюди сльози, кров.
Ізнов неволя, брате мій,
Ізнов ярмо, ізнов . . .

Була країна, був народ
Й надія на життя,
А під штиками, по тюрмах
Тяжкеє пробуття!

Була країна пишних гір,
Країна срібних вод.
Але напасники зайшли,
Здавили той народ.

Але я вірю, що колись
Окови він пірве,
На своїй, прадідній землі
Свобідно заживе.

РОЗДІЛИЛИ УКРАЇНУ ПОМІЖ ВОРОГІВ

(Пісня буковбинця)

Гей, зеленії Карпати,
Чом такі сумні?
Чи у горах, чи в тих зворах
Стратили пісні?
Ой, мовчать Карпати. Тільки
Вітер відповів:
— Розділили Україну
Поміж ворогів! . .

Розділили Україну
На дрібні шматки,
Погоріли тихі села,
Висхли ті садки . . .

Потекла по Україні
Морем кров борців . . .
Розділили Україну
Поміж ворогів.

У Карпатах тихо-тихо . . .
Тисне грудь печаль . . .
У Карпатах сумно-сумно,
У Карпатах жаль.
Їх багнетами приперли
Із обох боків . . .
Розділили Україну
Поміж ворогів.

Під журбою-тяготою
Мовчки стогне грунь,
Не кланяє, не вітає
Полонин-красунь.
Док не вчує пісню Волі —
Доти онімів . . .
Розділили Україну
Поміж ворогів.

У Карпатах тихо-тихо,
Мертва тишина,
Кожна зворина-долина,
Мов сама труна.
А так само і на горах
Сум од вік-віків, —
Розділили Україну
Поміж ворогів.

На Говерлі, на високій,
З болю хтось завмер,
А на галицьких долинах
Застогнав Дністер . . .

Гей, ви ниви буковинські,
Вас румун присів . . .
Розділили Україну
Поміж ворогів ! . .

Надходили чорні хмари
Тих страшних думок:
— Земле рідна, де ж подієш
Ти своїх діток?
Бо грабіжники напали
Із усіх боків,
Розділили Україну
Поміж ворогів.

Вже зелену Буковину
Топчуть постолом,
А з обох боків Карпат
Хтось з новим ярмом . . .
І за що, за що лилася
Стільки кров братів?
Україну розділили
Поміж ворогів! . .

Геть, думки, думки страшнії,
Не давіть мій ум! . .
У Карпатах тихо-тихо . . .
У Карпатах сум.
Тільки вітрик мені в ухо
Листям шелестів:
«Розділили Україну
Поміж ворогів!»

І нараз він почав дути,
Сосни рвав, ревів:
— «Україну розділили
Поміж ворогів,

Але вона встане, встане,
Бо народ живе!
Вже не довгий час страждання
Й Воля оживе!»

Маруся ТИСЯНСЬКА
(Народилася 12. X. 1911)

ОЙ, ХТО Ж ТЕБЕ...

Ой, хто ж тебе, калинонько,
Край дороги посадив?
Хто ж зеленим моріжечком
Доріженьку вбив?

— Ой садила мене рано
Молода дівчина,
Кароока, довгокоса,
Гарна, чорнобрива.

Як зійшов на небі місяць,
Вона все стояла,
Підо мною калиною,
Когось виглядала.

Доріженьку витоптали
Кіньми козаченьки,
Що ходили попід гори
Ясної ніченьки . . .

Перестануть ще крячати
І ворони й круки, —
Ще Карпати зі степами
Дадуть собі руки.

ТИСА

Через річку, через Тису
Пливе човен без весла, —
Чом ти, Тисо, нашу долю
В Чорне море понесла?

Гей, Тисо, рідна Тисо,
Яка ж славна ти ріка!
А скажи: чому народ мій
У ярмі од вік-віка? . .

Хтось сумує, хтось ридає,
Комусь сльози у очах,
Проклинає своє горе,
Топче свій кривавий шлях.

Що за сирота в задумі
І чия ж вона, чия? —
То країна придавлена,
То Гуцульщина моя.

Я ДІВЧИНА МОЛОДЕНЬКА

Я дівчина молоденька,
Лише би радіти
І сміятись, веселитись
І сплітати квіти . . .

Але, мабуть, присудилось
Отак в світі жити:
Через ввесь мій вік дівочий
Сумувать, тужити.

Бо вздовж Тиси щось так сумно,
Як могила в полі,
Понад Тису сумні верби,
Сумні і тополі.

Тут ридає пісня горя
Попід полонини,
Як почую — серце краєсь
На дві половини.

Була б краще я зростала
Калиною в полі,
Щоб не виділа, як гине
Мій народ в неволі.

А була б я тополею, —
То росла б високо,
Щоби бачить Україну
Широко, широко.

В НАШІМ КРАЮ...

В нашім краю смуток, горе, —
Де ти ділась, наша доле?
Ходжу, нуджу і блукаю —
Нема долі в рідним краю.

Ходжу, нуджу і мандрую,
В тяжкім смутку і журбі.
Тільки серденько так б'ється —
Тяжке горе на душі.

СИДИТЬ БІДНИЙ НА ШЛЯХУ

Сидить бідний на шляху
І каміння пхає,
Кривавими мозолями
На хліб заробляє.

І на нього дощ паде
Й сонце його пече,
І з очей — гарячі сльози,
А із рук — кров тече.

Сидить бідний на шляху
Від рана до ночі,
В його худій, висхлій тварі
Ледве видно очі.

СИНІ ПОЛОНИНИ

(Пісня буковинки)

Сині гори, полонини,
Чом вони сумують?
А тому, що їх народу
Знов ярмо готують.

І чому ж вони готують? —
Нам цього не кажуть,
Тільки нашій Україні
Руки-ноги в'яжуть . . .

Щось мені так сумно, сумно,
Щось мені тяженько,
За тобою, Україно,
Так болить серденько.

За тобою я сумую,
За тобою плачу,
В тобі злидні, в тобі горе —
Інше я не бачу.

СОНЦЕ СХОДИТЬ

Сходить сонце понад гори,
Раненько всміхнеться,
Під горою, долиною
Чорна Тиса в'ється.

Ой, на нашій Чорній Тисі
Бистрі хвилі грають,
Нашу пісню, ту веселу,
Звідси забирають.

Ой, нема більш між горами
Пісні веселої,
Ми забули пісню щастя,
Бо не маєм волі.

БОКШАЙ

НАС БЕСКИДИ НЕ РОЗЛУЧАТЬ!

Ми вже знаєм, милі браття,
Чиї ми є діти,
Ще засвітить наше сонце
І почне нам гріти.
Нехай ворог скаженіє
І нехай лютує
Нашу силу і відвагу
Він лиш замоцює!
Ми його не боїмося,
Ні тюрем, ні ката, —
Нас Бескиди не розлучать
Від нашого брата.
Рідний брат із-за Карпатів
Мені не чужинець,
Я скажу цілому світу,
Що я українець.
Українець мені братом,
Українка — мати.
Українські і ці гори,
Ці сумні Карпати.
Нас Бескиди не розлучать
Від нашого брата —
Надійде ще День великий
І велике свято.

І МИНЕТЬСЯ

І минеться чорна буря,
Знов засвітить сонце,
І загляне, приголубить
Крізь мале віконце.

А як хмари розійдуться,
Буде в небі чисто
І засяє ясна зоря
Срібно-золотисто.

Та зашумлять полонини,
Заспівають ріки,
Сядуть до повного столу
Жебраки й каліки.

Привітають свято-волю,
Ясну зорю сходу,
Привітають сонце ясне,
Славу і свободу.

Михайло МАЗУР

ОСІННЄ КОХАННЯ

Стоїть явір над водою,
Похилився в воду,
Та дівчина, як калина,
Весела на вроду.

Літом тільки вийде з хати,
Тільки рипне в двері —
Наспіває стільки, що годі!
Скласти на папері.

Ціле літо бережечком
Топче ту травицю,
Бо проходить попід явір
В студню по водицю.

Йшла дівчина до криниці,
Стала знов співати,
Я узяв відро із хати —
Йду води набрати . . .

У криниці лист явора,
Лист не розпливався,
Я дівчині глянув в очі —
Зразу закохався.

Личко біле, брови чорні,
Оченята сині,
Таких очей більш немає
В цілій Верховині . . .

К. ЧУГА

НАД ГАТТЮ

Між горами напоперек стіною
Хтось вільній річці шлях загородив;
І ляг за гаттю площею німою.

У смарагдовій глибині прозорій
Відбився весь гірський, могутній світ;
Відбилися стрімкі, високі гори,
І плай, і зруб, і хмари, і зеніт.

Струнке смереки, що росли віками,
Одна на другу сперлися вершками
І дивляться у дзеркало води.

До них без вітру хиляться ялиці,
Вода ця... скільки-скільки то сестриць їх
Віднесла вже — невідомо куди!

СТОГІН ЗАКАРПАТТЯ

Заміняли ярмо, а воно... А воно
Ще тісніше пристало до шиї...
Ой чому то, чому та немає шляху
З Ужгорода на Київ?!

Заміняли ярмо, а воно... А воно
Ще тісніше пристало та давить...
Ой лукаві пани з-над Дунаю були,
Лихі і з-над Влтави!

В горах голод такий, хоч гризи кулаки,
І хіба що смолу будеш їсти?
А на нашій землі, там, де родить, долів —
Панують колоністи...

Заломило шляхи, у туманах верхи,
І заперті довкола границі...
Хто задумав кричать, хто не вміє мовчать —
Сажають до темниці.

Та даремні жалі, коли сили малі
Чи нема нам ніде охорони?
Ой загине наш слід — не врятують наш рід
Пани, ще й мадьярони,

І куди від цих бід нам подітись? — На схід,
Чи на захід, чи південь тікати?!
Гей же гне нас в обруч тут біда! Гей за Збруч...
Якби можна... туди — за Карпати!

Заміняли ярмо, а воно... А воно
Ще тісніше пристало до шиї.
Ой чому то, чому та немає шляху
З Ужгорода на Київ?

ДОСВІТТЯ

На сході за лісом вогні...
На сході за лісом знялася пожежа,
Промінням заграва кривавить безмежжя,
Промінням залиті груні.

Вітають заграву високі Остриці
І дзвони росистих альпін.
Ударив десь вітер. Понурі Близниці
Свій перший кладуть їм поклін.

Червоним промінням заграва кривавить
Говерлу, Пітроси, Горган . . .
І богові сонця став утреню править
Високий монах — Піп Іван.

І клоняться важко до його престола
Як води — безкраї роси . . .
Щоб ворог, що їх так обляг довкола,
Неначе траву, не скосив.

На сході за лісом палає пожежа,
На сході за лісом вогні . . .
Проміння заграви кривавить безмежжя,
Промінням залиті груні.

БЕСКИД

То ніби стадо скам'янілих слонів
Ступа одна за одною гора . . .
То наче в вихрі диких перегонів
Застиг табун наляканих жираф.

Підняли гострі чола до блакиті.
До сонця гріють кам'яні боки . . .
І десь важких, неповторних китів
В ясир женуть зелені кружляки.

А там — походом темнії колони
Ідуть на синій, нескопчений ліс . .
Долів свої прапори хто не клонить
І сріблом поплили чиї то ріки сліз?

Хвилюють навкруги голубі води,
І вітром гнані, німо йдуть вали,
І хто то, наче божевільний, бродить
Заломами зрубів, мальговами долин.

В безмежнім стаді скам'янілих слонів
Ступа одна за одною гора . . .
І наче в вихрі диких перегонів
Застиг табун наляканих жираф.

1 ЛИСТОПАДА У ЛЬВОВІ (1928)

Нові події радіо голосить:
Знов матиме роботу ляцький кат . . .
У Львові впали знов червоні роси,
Знов кривавий перший листопад.

Нові події пролетіли світом:
Народ закутий пута розрива
І прав свої боронить екразитом,
Бо світ глухий на скарги та слова.

Пізнав, що ката не зворушать сльози,
Що лишилось? Стати до борні.
Або зносити підлий глум ворожий
І смерть рабську найти в його багні.

І ось — під чоботом гидкого окупанта
Горить у гніві Галицька земля,
Яку нелюдський суд побідної Антанти
Зневаг та кривди повінню залляв.

Засуджених на смерть паризьким дипломатом
Сім мільйонів — не схиля голів:
Десятий рік змагається із катом
За свою землю, за свобідний Львів.

Нові події радіо голосить:
Знову матиме роботу ляцький кат...
У Львові впали знов червоні роси —
Знов кривавий перший листопад.

З ГУЦУЛЬЩИНИ

Прощайте, рідні, темнії Карпати!
Прощай, гуцульське темнеє село!
На незабудь вам ось і мій псалом —
Ідиль та гімнів вам же не писати!

Щаслива та земля, де мало сифіліди,
Де для нещасних бачили чисті шпиталі,
І безталанний той, що, мов овець отару,
Де лиш брудні корчми та чорні цвинтарі.

Щасливий той народ, в якого є хоч назва, —
Одно ім'я на мовах всіх племен!..
І безталанний той, якого точить язва
Незлічених, чужих, накинутих імен...

Щасливий той народ, якому ідеалом
Ясним освічено майбуття певний шлях,
І безталанний той, що, мов овець отару,
Веде його сліпий, півграмотний монах.

Щаслива та земля, в якій співці-поети
Свій рід не страшать привидом гробів,
І безталанна та, що впала в тенети
Голодних, злих гієн, недавніх ще рабів.

Прощайте, рідні, темнії Карпати!
Прощай, гуцульське темнеє село!
На незабудь вам ось і мій псалом —
Ідиль та гімнів вам же не писати!

К. К.

СНІЖОК ПАДЕ...

(Політичним в'язням)

Сніжок біленький сиплеться долів,
На дворі вогко, капає з дахів,
Заплакані вікна в келіях — брудні,
Як наша доля. Ох, які нудні
Тії хвилі! Сумно між стінами брудними,
А чи покинем їх коли живими?
Чи вже так вічно, без кінця буде?
Сумно... Сніжок паде.

ЛЕМІК ДУМАЄ...

Осінній вітер на дворі,
Осінні думи в голові,
Осінні пісні на устах
Осінній смуток у грудях...

...Не висихав же піт з чола,
А в сипанці нічого нема.
Іде зима...

Минуло літо, йде сівба,
Нові старання і журба.
Чим поорати ті груні?
Що засіяти до землі?

За роком рік мина, пливе,
За осінню зима іде.
Босі і голі діточки —
Як в чужу школу муть іти?
. . . . . .
Ех, буде, буде раз весна!
Щезне журба! . .

Е. ГАРІЛЬ

ТА САМА

І нам доля дала волю,
В хвилях крові несла,
Та на полі, на роздоллі
Зломилися весла.

Загуляла наша воля
У кривавім танці —
А над нами сиротами
Глузують поганці.

Линуть, линуть нам в країну,
Домовину тешуть,
За вдовину одежину
Кати жереб мечуть.

У малечі голі плечі,
Босих терням гонять...
Де ж мечі? Чи вже куються,
Що їх оборонять?

Чи кується своя зброя
За вдовине горе,
Чи скінчиться біль ізгоя
Сліз повнезне море.

Ой куються луки з муки,
Із образи, месті,
І ростуть вже тії руки
Що їх вміють нести.

Марійка ПІДГІРЯНКА
(25. III. 1881 – 17. V. 1913)

ШКОЛЯРИКИ

Не думайте, моя мамко,
що'м дітвак —
Вже я в школу записаний,
ой так, так!
Позирайте, моя мамко,
там на путь,
Як хлопчики школярики
славно йдуть.
Марширують школярики —
раз, два, три —
І мені би, моя мамко,
з ними йти.
Пустіть мене, моя мамко,
вже тепер,
Дайте мені сорочечку,
як папер!
Купіть мені тайстриночку
і буквар . . .
Аби люди спізнавали,
що я вже школяр.

КОЛИСАНКА

Люляй, Юрцю, люляй,
Понесу тя у гай,
Понесу тя у гай.
Ой гай зелененький,
А Юрцьо маленький,
А Юрцьо маленький.

В гаю, Юрцю, в гаю,
Квіток назбираю,
Квіток назбираю.
Квітки будуть цвісти,
А Юрочко рости,
А Юрочко рости.

МІЙ ДІДУСЬ

Мій дідусь старенький,
Як голуб сивенький.
По садочку ходить
І мене малого,
Онученька свого,
За рученьку водить.
По садочку ходить,
Яблучка знаходить,
Ще й з орішків зерна.
Дідусь любий, милий,
Як голубчик сивий,
Голівка сріберна.

МОЗОЛІ

Прийшов отець струджений
Вечером із фабрики,
А синок улюблений
Лізе йому на руки.

Тулиться, оглядає
Спрацьовані долоні:
«Чому у вас, — питає, —
Такі тверді мозолі?»

«Тоті тверді мозолі
Для того, ой, для того,
Абись мав все доволі,
Синку, хліба м'якого».

ЛІТЕЧКО ПРОПАЛО

Вже сонце не гріє —
Не жовтіє жито,
Мак не червоніє.
Лише мряка сіє,
Крізь небесне сито.

Хмаринки нависли
Довкола, довкола,
Слізоньки в них блисли
В дрібний дощ розприсли
Спроквола, спроквола.

Верба листя ронить
Помалу, помалу,
Вітер листя гонить,
Воно сумно дзвонить:
«Літечко пропало».

МІСЯЦЬ І ЗІРКИ

Тихий вечір, тихий, красний.
Над горою місяць ясний
Пасе зірки, завертає,
На трембітці вигравае:

«Гой, зірки, гоя, гоя,
Трембіточка срібна моя.
Кошарочка овець повна,
На овечках біла вовна».

Ходить місяць аж до ранку,
Вийшла зоря на полянку:
«Ой місяце, місяченьку,
Зганяй зірки помаленьку».

МОЄ СЕРЦЕ

Моє серце — сиротина,
Сиротина все життя,
Заридало, як дитина,
Без колиски й повиття . . .

Заридало, затужило,
В плач ударило рясний,
Що не цвіло, що не жило,
Що не знало днів весни.

Моє серце — подорожній,
Подорожній в ніч лиху —
Притомилось в час тривожний
На терновому шляху.

Потоптали його люди
Так знічев'я, знехотя . . .
І немає, і не буде,
І не прийде забуття . . .

Та як серце моє вчуло
Крик розлуки з рідних піль,
То забуло, вмить забуло
Власний свій маленький біль.

Бо від свого горя ближче
Горе кривджених братів:
Їм оддалось моє серце
До останку своїх днів . . .

КАЛИНА

Колиши мя, калинонько,
колишися,
Зеленими листочками
розпишися,
Сонячними промінням
розмалюйся,
Ще й з тим вітром буйнесеньким
розцілуйся.
Ще й срібною росою
вмийся чисто,
Надінь свої ягідочки,
як намисто.
Буде тобі, калинонько,
та й весело,
Як поглянеш в чисту річку,
як в глядило.

КНЯЗЬ ЛАБОРЕЦЬ

Ой у городі та в Ужгороді
Великий смуток настав в народі.
Великий смуток, журба велика,
Бо край напала ватага дика.

Як ясне сонце заступлять хмари,
Так в край наш руський впали мадьяри.
Йшли, палили городи і села,
Замовкла руська пісня весела.

Вже од города од Мукачева
Надходить орда та Арпадова.
І зажурились старі і діти:
«Що нам чинити, де нам ся діти?»

А князь Лаборець, той руський борець,
Кличе боярів у княжий дворець.
Кличе боярів радити раду,
Як зберегти і народ, і владу.

А одні кажуть: «Здаймось, мирімся»;
А другі кажуть: «З врагом борімся!
За віру биймось і за свободу,
Піддержим чесне ім'я народу!»

І всі імились народ хранити,
Малі і старші, жони і діти.
Повиходили всі на окопи —
І падає ворог долу, мов снопи.

Та врагів була страшенна сила,
Як ріка чорна город залила.
Та плачуть мужі, жони і діти:
«Що нам чинити, де нам ся діти?»

І князь Лаборець голову хилить
І сивий волос по землі стелить.
Серце стискає смуток великий:
«Городе славний, прощай навіки . . .»

А слуга вірний Лаборцю каже:
«Сідай на коня, наш милий княже,
Утікай, княже, по чистім полі,
Щоб не попасти в ярмо неволі».

Іде Лаборець на бистрім коню . . .
Біжать мадьяри за ним в погоню.
Аж над рікою князя імили,
Голову́ сиву з плечей здіймили . . .

Так над рікою вбили Лаборця —
І зчервонила ту воду кровця.
Одтогди річка та Лабориця
На вічну память князеві зветься.

Юлій БОРШОШ-КУМ'ЯТСЬКИЙ
(*Народився* 8. VII. 1905)

* *
*

Кличе сонце з хати
Мене в гори знов
Послухати пісню
Зелених дібров.

Там стільки музики,
Принади й краси —
Ні в віршах, ні в фарбах
Не передаси.

Громи й буревії
Будять сонний бір,
Котиться луною
Симфонія гір.

І пісні трембіти
Ллються з полонин —
Гордої Говерли
І весни я син.

У горах Карпатах,
В чарівній красі,
Збирав пісні я
У срібній росі.

ЗАКУТИЙ ОРЕЛ

Заклекотав скутий орел
Зойком муки,
Як збудили його криком
Чорні круки.

Він побачив світ широкий,
Ліси й гори,
І літ вільний братів своїх
Понад звори.

Хотів і сам полетіти
Він з туману,
Але ланцюг зробив йому
Свіжу рану.

Упав орел і затужив
Зойком муки...
Понеслился в сині гори
Лише звуки.

В ГОРАХ

Хтось у горах тужно розридався,
Молитовно припав до землі.
То голодний народ обізвався:
— їсти дай.
У відповідь:
— Помирай.
Хтось у горах сумно розридався,
Кров засохла на його устах.
Серед краси горем заквітчався.
Це мій брат,
Син Карпат.

ТИ НЕ ПЛАЧ...

Ти не плач і не ридай,
Піднімайся, мужній воїн,
І сміливо йди до бою,
Щоб не загинув рідний край.

Бери в руки гострий серп,
Йди до бою проти горя,
Потече хай кров у море...
Ти живий ще, не отерп.

А ти, брате, що, ослаб?
На бенкеті утомився?
Чи з недолею примирився?
Хочеш бути й далі раб?

Вільний дух в тобі не згас.
Так віддай же дух і тіло
За святе свободи діло,
Хоч би тут і вмерти час.

Будь відважний, не ридай,
А сміливо підіймайся,
В славній битві прославляйся
За свободу й рідний край.

КАМ'ЯНІ ГОРИ

Кам'яні гори,
Пустині, звори...
В пустині в'ється чорний туман.
І де не станеш,
Куди не глянеш —
Усюди безліч червоних ран.

Усюди муки,
А чорні круки
Присіли в полі, трупи клюють.
От край проклятий,
Сам бог розп'ятий
Висить на хресті — у ранах грудь...

А ген в палатах
Пани пузаті
П'ють та гуляють — є що робить.
Піднімем руки!
Кати за муки
Кров'ю своєю мусять платить!

ОЙ РИДАЮТЬ...

Ой ридають брати мої
Вздовж попід Карпати,
Бо закралось чорне горе
В їх нужденні хати.

Бо замкнуті в сніх горах,
В темницях високих,
Ой не чує світ їх скарги,
Як моря широкі.

У пустелях кам'янистих
З голоду вмирають,
Та не будуть довго литись
Сльози в нашім краї.

Ой почують нас братове,
Ой почують браття.
Прийдуть, вирвуть із неволі
Рідне Закарпаття.

ЗАЖУРЕНА ТРЕМБІТА

Зажурена трембіта —
Рідний край!
Зажурена трембіта —
Нужди рай.
Зажурена трембіта
Плаче знов,
Бо хтось її навмисно
Розколов.
Бо хтось її без жалю
Поранив
Та сам пожав пшеницю
З її нив.
Тепер така убога, . .
Як на сміх.
Ой, буде хтось терпіти
За той гріх.
Зажурена трембіто,
Не ридай!
Ще завітає літо
В рідний край.

КРАЇНА ДИВ

Країна див,
Сутінків смерті,
Жорстокого горя,
Розритих могил,
Де з людьми голод
Ввік побратався
Й по горах
Бродить
На волі . . .

Це є той край,
Де народ б'є поклони,
Цілує руки «благородним»
І де не можна домагатись
І бажати своєї правди.

Це є той край,
Де волі немає,
Де правди немає,
А людям дано лиш половину права
На своє життя.

Це є той край,
Де добрі поривання
Чужинці нищать,
Де юди продали
І гори й народ
Та помогли розп'яти
Свого брата.

Це є той край,
В якому віками
Даремно лунають прокляття,
Гримають над рабами
Погрози
Та ллються народні сльози.

Це край,
Який ще не зродив
Свого вождя,
Що розкраяв би жорстокі серця
Своїх фараонів.

Це є той край,
В якім стоптали історію
Криваві століття,
А людей навчили
Терпіти кривди й мовчати.

Це край
Неволі, мук,
Багатства і нужди,
Сліпоти, свар,
Журби й пісень
І дорогих людських могил.

Країна див,
Країна смерті,
Жорстокого горя.
Тут з людьми голод
Навік побратався
І по горах бродить
На волі.

НА ВУЛИЦІ

На вулиці, коло церкви,
У ранковий час,
На вулиці, коло церкви,
Чути скаргу мас . . .

На вулиці безробітні
Говорять про хліб,
Про дітей голодних дома,
Про холодний гріб.

І про панські скарбниці,
І про капітал . . .
Коло церкви, на вулиці,
Протестує вал.

Прийшли в гори колоністи,
Землю узяли.
Геть чужинців-лиходіїв! —
Люди загули.

Аж надійшли жандармери,
Взяли бунтарів.
Стисли кулаки горяни —
Молоді й старі.

На вулиці, коло церкви,
Похмурився час.
На вулиці й далі чути
Бунт і скаргу мас.

СОНЦЕ

Сонечко весняне
У майовий день
Сміятися стане
Цілий день:

Дзен-дзень.
Вітер дише,
Ліс колише,
Трави чеше,
Щастям дише.

Цілий день:
Дзень-дзень.

Подивись, на луках,
Який пишний цвіт.
В стоголосих звуках
Тепер увесь світ.

І леліє,
Ласкавіє,
Пломеніє,
Чаром віє
Тепер увесь світ.

Серце пісня кличе
В цей весняний час.
Гей, сонце розкішне,
Попести і нас.

Ми в цім гаю,
Замість раю,
Жили в жалю
В рідним краю —
Попести вже й нас.

ЗОЗУЛІ

Прийшла весна в Карпати,
Заквітчала долини —
Люлі-люлі,
Ой люлі,
Назустріч їй зозулі:
Ку-
Ку!

Проходила лісами,
Розбуджала дібрави —
Люлі-люлі,
Ой люлі,
Співали їй зозулі:
Ку-
Ку!

Ішла далі лугами,
І там її вітали —
Люлі-люлі,
Ой люлі,
Розспівані зозулі:
Ку-
Ку!

СИНІ ПОЛОНИНИ

Сині полонини —
Солов'їний спів.
Сині полонини —
Зойки, біль і гнів.

Сині полонини —
Зелений розмай.
Сині полонини —
То голоду край.

Ой скільки тут сонця,
Квітів і краси!
Чом же так сумують
Гори і ліси?

Сині полонини —
Це пісні трембіт.
Тут гуцульське горе
Плаче на весь світ.

Сині полонини —
То країна мук.
Тут ридав і прадід,
Ридає і внук.

Сині полонини —
І сум і краса.
Колись ця країна
Життям заяса!

Марко БАРАБОЛЯ
(*Народився* 10. IV. 1910)

УВАГА! Я ПОЕТ!

Не сумуйте, полонини!
Засихайте, сльози!
Зацвітайте, черемшини!
Смійтесь, верболози!
Чи природонька поета
Не для вас родила?
Ой, блаженна та верета,
Що мене сповила.

Гори, звори, бори, кори!
Нащо ви на світі?
— Щоб мої читати твори! —
Знайте, вражі діти!
Люди! В небо не дивіться,
Де летить комета.
Радше богові моліться,
Що вам дав поета.

Пишу я, аж засапався.
Це для вас, нікчеми!
Сам, їй-богу, я порався,
З вас я брав лиш теми.
Геніїв нема між вами,
Щоб, як я, писали.
Оцініть хоч би словами,
Як нічо не дали!

Читачі, для вас я трачу
Час, папір, чорнило;
Та пошани я не бачу
(Щоб вас порушило!)
Схаменіться, пробудіться!
Стережіться, мчіться,
Сокотіться, подивіться,
Потрудіться, вчіться!

Бо відплачу, вам віддячу
За зневагу, болі,
Не забудете гарячу
Пімсту Бараболі.
Розірву ярмо безкрає,
Розтрощу всі пера!
Хай Європа вража взнає
Другого «Гомера».

Бахну каламар об двері,
Щоб сліду не стало,
Та порву усі папери
Та помру!.. (Пропало!)
Всюди горе, сум настане,
Засумують трави.
І нічо вам не остане,
Крім моєї слави.

Сміло схоче сумувати
Степ, садок, смерека.
Сонце сяде спочивати,
Стане сильна спека...

ВІДПОВІДЬ ПАНОВІ ДОВБНІ

(З другого світа)

Ви хотіли б, друже, знати,
Чом не хочу я писати?
Добре Вам таке питати,
Адже ж мусите признати,
Що це сміх поетом стати.
Ось торік, щоб славу мати,
Та зачав я віршувати.
Я не міг спокійно спати:
Тра було комбінувати.
День і ніч стихи складати,
Ріжні теми підбирати,
Всюди ритмики шукати,
Все чистенько написати
Й друкувати засилати.
Там зачали розглядати,
Непотрібне викидати,
«Підходяче» додавати.
Викресляти, щось вставляти,
Шліхувати, обробляти, —
Як таке зачнеш читати,
Годі вже було пізнати,
Хто його мав написати.
Ой, цензура! Що й казати!
А крім того — божа мати! —
Скільки мусів я страдати.
Всі зачали нарікати,
Проти мене виступати
І на мене нападати,
І спокою не давати,
І мене критикувати,
Всяко вже підозрівати,
Й ріжних способів вживати,
Щоб мене з'анулювати.

Став спокою я не мати,
В небезпеці став стояти,
Так, що тра було втікати,
Щоби спокій міг настати
Й щоб хтось буком із-за хати
Та не дав себе пізнати.
Мало ж цього! Як додати,
Що крім цього — тра признати —
Кількасот причин — не жарти! —
Почалось собі збирати
І на мене натискати
Та ще й грізно диктувати:
«Перестань уже писати!» —
Став я слави дожидати —
А її не дочекати.
Не діждавшися заплати,
Став страху я діставати,
Став я дуже сумувати
І на долю нарікати.
І рішив я помирати,
Більш ніколи не писати,
Щоб чорнила не псувати
І пера не зневажати,
Ріжних клопотів не мати,
І ні з ким не воювати,
Й ні на кого нападати,
І нікому докучати
І поради не давати,
І себе не нервувати,
Став я світ цей покидати.
Став на другий шкандибати,
Щоб там вічно спочивати
І напхати в уха вати
Та води у рот набрати,
Та давай в шахмати грати. —
Міг би більш причин подати,

Та не хочу продовжати
Й много місця забирати,
І паперу не псувати,
А тому давай кінчати:
Прошу Вас я совість мати
І своїх справ доглядати
(Жінку йти собі шукати),
А мені спокою дати
І мене не зачіпати,
Бо не буду вже писати,
Ані полемізувати,
Ані Вам відповідати,
Більш мене Вам не видати
Й моїх творів не читати.
Бо — рішив я помирати,
А те рішення — завзяте!*

ДО МАРКА БАРАБОЛІ!

Чи ти, Бараболю, чи ти, друже, здох,
Чому ти не пишеш?
Чи ти вже не дишеш,
Чи стружеш картоплі, чи лічиш горох?

А може б ти бухнув «Малий фейлетон»?
У нас — бо немає «їдкого пера»,
А тут такі біди — всіляка мара,
Що треба б розчистить, дати інший тон,

Нема Бараболі, тяжке наше «ох!»,
Чи він грає в шахи,
Чи він ловить птахи,
Чи він залюбки, чи таки вже здох . . . ?

Довбня.

Примітка: Цей вірш є відповіддю на нижче наведене звернення Довбні

ПРОДУКЦІЯ ЯЗИКОВ

Граматична фантазія в І дії

(Вістка з газети: Міністер шкільництва скликав комісію, що мала рішити язиковий спір на Підк. Руси. Але з огляду на несприятливу погоду (атмосферу) засідання цієї комісії відложено на 10 літ зі значно збільшеним числом учасників).

Діється в Празі 1941 р.

Предсідатель:

Мілі панове а дамі!
Рачте, просім, урчіт самі —
Які язік мусі міт
Подкарпаторускі лід.

Один автономіст:

Наши славны педагоги
И карпатски филологи
Бізонь ипен дєсать лєт
Кликають на целий свєт:
Чеги — нос свой не втручайте,
Автономію нам дайте!
Собственный у нас есть нос,
Дабы разрєшіть вапрос.

Один фахівець:

В нас біда, що до язика
Кожний пхає свого носа.
Каже: штука невелика
Братись до цього вопроса.

Другий фахівець:

Я, панове, ось недавно
Винайшов такий патент —
Що цю справу препогану
Вирішить в один момент.
Хай коміс'я наша з богом
Ходить з хати та до хати
І давай перед порогом

Хлопа кождого питати:
«Хлопе! Покажи язик!
Чи до нього ти привик?
Чи тобі він відповідний.
Або може невигідний?»
Справу, взявши так критично,
Вирішим систематично:
Що який язик хлоп має
І якого він бажає.

Один спеціаліст:

Я знов раджу по всіх селах
Підкарпаття походити
І слова — що суть усюди —
У граматику всадити!
А слова — що вже не всюди
Однаково виглядають —
(Віл, вул, вол — кінь, кунь, кобила)
Місця в практиці не мають!
І тому такі всі річи
Треба в русинів забрати,
То тоді ці грішні назви
Перестануть уживати.

Один общемислящій:

Наш язык карпаторусскій —
Плохой файты кавардак,
Бо у нем не существует
Ани слово «да», ни «как».

Два посли:

Весь народ ідет за нами,
І зато мы с'ме послами.
Дайте книг такі в деревню,
Чтоб народ наш не узнал —
Кожу днесь кто дрет із него, —
А кто раньше сію драл.

Один філолог:

Наш народ уже добився
Той культурô на вершок,
Вôдколи у нас з'явився
У граматицô дашок.
Тым самым цѣла проблема
Вырôшена наохтема:
Буде й кôнь, и вôл, й нарôд
Пôд дашком отым сидѣти —
И нôхто най не пытає —
Хто мы є, й чиѣ мы дѣти.

Один автохтон:

Русин наш — кедь так юж треба —
Ни вкраинець, ни москаль,
Он упал себі из неба;
Правда се есть исторична.
Нам соборности не треба!
Наша шкіра еластична.

Один настоящій:

Ви не делайте здесь шуток!
Бєрєгітєсь, гаспада!
Вот пробудітся Расія,
Вам канец прійдьот тагда.

Один консерватист:

Виджу я ужек' из сього,
Ож не рішиме ничого.
Каждый ще лем зачинає́т,
А часу уж не хватає́т.

Один поступовець:

Rusin naš doždetsja blaha
Liš tohda mež susidami,
Jak on načnet hovoriti
Iz latinskimi bukvami.

Один учитель:

Дайте нам язык у школы,
Всякий — хоч і хінський,

Хоч мадярскій, хоч кацапскій,
Лем не український.
Бо кедз пан из кавийгазу
Пойдзе в керт шийталувати,
Нем легет никаким каком
По простацьки глаголати.

Один референт:

Лихо нам із сим вопросом,
Так, як курці із яйцем.
Я вже бачу, що ніколи
До кінця ми не дійдем.
А тому, що в нас премного
Славнозвісних філологів,
Маємо над чим рішати
Повних десять тисяч років.

Предсідатель:

Негадейте се так грознє,
Гледьте, панове, є позде:
Мусіме їт на воб'єд, —
Кром'є того, як йсем спатржіл,
Вєці нелзе віговєт —
Прото мусім то єднані
Одложіт на десет лет.

Всі (співають):

Ми вперьод нагнали дѣло
Тельо вельо, кельо нужно.
Возонанджившися смѣло
Воскликнімо разом дружно:
Ильйен! Наздар! Да живйот
Возлюбленний наш народ.

Песимôст.

ПРИМІТКИ (Марка Бараболі):
Рачте (чеське) — будь ласка
Бізонь (мадьярське) — певно, справді
Ипен (мадьярське) — саме
Чеги — чехи в мадьярській вимові
Собственний (російське) — власний

Вапрос (російське) — питання
Кавийгаз (мадьярське) — кав'ярня
Керт (мадьярське) — сад
Шийталувати (мадьярське) — прохожати
нем легет (мадьярське) — не можна
Негадайтесе (чеське) — не свариться
Спатржіл (чеське) — помітив
вєці віговет (чеське) — справу полагодити
тєльо-вельо — стільки
кельо — скільки
возонанджившися — підбадьорившися

ПОВОРОТ БЛУДНОГО СИНА

Сказав колись своє прощальне слово
І в темряві густій, як ніч, я зник.
Ходив-блукав, немов сліпа корова,
По вулицях паскудних та брудних.

Напився вже гнилого (брр!) спокою,
Поїв усі безжурні, тихі дні.
І став, немов та свічка, серед гною,
Аж страшно: де ж ви, пориви ясні?

А там далеко десь — у рідній краю
Так сумно-сумно. Плаче вся земля.
Там рідне поле терням заростає.
Зневірою встелився рідний шлях.

Та все ж каменярів найшлось чимало
Завзятих, дужих: молоти в руках.
Чому ж і досі духом ви не впали?
Хіба ж не вірите, що всьому крах?

До вас, брати мої, підходжу близько,
Зворушений (а серце: трах-та-рах!)
Наплакав сліз гірких я повну миску:
У ваших хочу бути знов рядах!

Прийміть мене до праці, браття, знова!
Давайте молота! Нехай: ба-бах!
Хоч може часом, зовсім припадково,
Й самих себе поб'ємо по зубах.

А, як підриють свині бараболю,
Ми сльози й гумор в міх, та в міх, та в міх!
Розложимо ці міхи серед поля —
І буде в нас: журба, і плач, і сміх.

УСТУПАЄ З ПРАЦІ ПОЛЯ МАРКО БАРАБОЛЯ

«Бахну каламар об двері», —
Я колись казав.
Казав . . .
Еге ж, казав . . .
(Правду цю я доказав
Нині на папері).

Горе є! Мої вже сили
Висхли аж до дна.
До дна . . .
Еге ж, до дна . . .

(Є надія лиш одна —
Влізти до могили! . .)

Вже нема мене між вами —
Я для вас помер.
Помер . . .
Еге ж, помер . . .

(І вдоволений тепер
Тішуся думками).

Лиш по смерті славлять люди
Геніїв таких.
Таких . . .
Еге ж, таких.

(Вмерти мушу — бо в живих
Слави — ой не буде!).

Андрій КАРАБЕЛЕШ
(24. IX. 1906 — 4. IX. 1964)

ДРУЗЬЯМ

Когда в невзгодах и мученьях
Весь край мой стонет под ярмом,
И мой народ во всех стремленьях,
Все вечным кажется рабом,

И жизнь так жалобно уныла —
Едва, едва еще горит,
Отчизна будто бы застыла,
И все кругом безумно спит, —

Тогда, мои, вставайте, братья,
Проснитесь, смелые друзья,
Идите в жизненны объятья,
Где спит старинная семья, —

Оковы рабства разбивая,
Будите жизнь в родной стране,
Где спит она, еще зевая,
В глубоком, застоялом сне . . .

Будите дух родного края,
Где луч души едва горит,
Пусть всюду, хмары разбивая,
Весна свободы заблестит!

Пусть мрак холодный исчезает,
Над утомившейся страной,
И луч свободы засверкает
Святой, божественной красой . . .

Друзья, не бойтесь притеснений,
Не бойтесь каменной тюрьмы,
Ведь раз придет конец мучений,
И раз в борьбе окрепнем мы.

Не бойтесь вражеских руганий,
Не бойтесь вражеской руки, —
Вперед, друзья, без упований,
Вперед без горя, без тоски!

Пока надежда между нами,
Пока струится в жилах кровь,
Готовы биться мы с врагами,
С отважной силой вновь и вновь,

И раз придет пора святая,
Настанет многожданный час,
Проснется сторона родная,
И братья не забудут нас! . .

ОТ МЕНЯ...

Любовных слов не ждите от меня,
Ни песен нежных, радостных, любовных,
Ни теплого, сердечного огня,
Ни дум, ни грез, ни мыслей счастья полных,
Ни дружества не ждите от меня.

Я не певец отрады и любви.
И пусть я буду никому не нужен,
Пусть все труды, старания мои
Забудутся, увянут в мертвой луже . . .
Я не певец ни счастья, ни любви . . .

Борьбы и горьких мук посланник я,
Меня печаль в дорогу посылает;
Стоять, терпеть средь бури и огня,
Где гром гремит и молния сверкает...
Борьбы и горьких мук посланник я...

Мой рок — страдать на жизненном пути,
С горючим ветром, с бурей состязаться,
Как вечный странник, лишь идти, идти,
Вперед, вперед, сквозь тучи пробираться,
Без страха, без тоски в живой груди!..

И, проходя сквозь бурю вековую,
Развеивать заветный тихий сон,
Провозглашать мир новый, жизнь иную...
Когда ж умолкнет и последний стон,
Разбить о скалы арфу золотую...

НАША ВЕСНА

Весна, веселая весна
На край отчизны засияла,
Моя любезная страна
Такой весны не ожидала —
Мой край запущенный, родной
Зацвел прелестной красотой!

Долины пышно зеленеют
И загорелись цветники,
Лучи горят, равнины млеют,
Жужжат, порхают мотыльки:
Мой край запущенный, родной
Блестит прелестной красотой!

Как непорочный, старый рай,
Цветут дремучие Карпаты,
Но не тебе, карпатский край,
И не тебе, любезный брате,
Цветет наш милый край родной
Прелестной, нежной красотой!

Ты гость лишь родины твоей,
Отчизны вечный посетитель,
Среди мучений и скорбей
Свободы угнетенный житель;
О, не для нас наш край родной
Цветет прелестной красотой!

В оковах горестной судьбы,
В хаосе воплей и руганий
Мы все согбенные рабы,
Сыны уныний и страданий;
О, не для нас наш край родной
Цветет прелестной красотой!

САМОУБИЙСТВО РОТШИЛЬДА

Влачась в пыли земного мира,
Он вечно счастия искал,
Молил богатства, как кумира,
А сам от голода страдал.

Все пошлости толпы бесплодной,
Блаженства все он испытал,
И столько раз с душой холодной,
Людские страсти оставлял!

Но мир и тихую отраду
Не мог в богатстве он найти,
Благотворительному яду
Он предал думу на пути.

Не долго розы наслажденья
Ласкали, жгли больную грудь, —
Померкли счастья привиденья,
Настало время отдохнуть . . .

Покинул он земные грезы,
И, недовольный всей судьбой,
Забыв и радости и слезы,
Богач покончил сам с собой . . .

ЛЕС ШУМИТ

Смутно плачет ветр холодный,
Лес и стонет и скрипит,
В шуме тени хороводной
Вялая листва летит.
Неразгаданные звуки
Раздаются в стороне,
Будто горести и муки,
Будто плач звенят они.
Ель колышется косматa,
Будто сказку говорит,
Будто мельница крылата
Над долиною скрипит.
Птицы рано улетели,
Гости милые ушли,
Скоро нивы пожелтели,
Скоро розы отцвели;
Спят карпатские вершины,
И громады чорных скал,
На безмолвные долины
Сон мертвеющий упал . . .
Дремлет сторона родная,
И темнеет небосвод,
В тьме пустой борьбы блуждая,

Спит любезный мой народ ..
Спят селенья полевые,
Нет счастливой жизни тут,
Так и думы золотые,
Словно розы, отцветут . . .
Вянет жизнь родного края,
Словно желтые листы,
Вянет сторона родная,
Вянут милые цветы . . .

ПЕРВОЕ ЯНВАРЯ

Как часто под трезвон задумчивый рояля,
Рыдающий за каменной стеной,
Я вижу тот же сон сквозь тусклый мрак печали,
Объятый той же самою мечтой.

Все тот же дом над синею рекою,
Все тот же светлый старый, барский дом,
Окутанный кругом дремучею листвою
И голубым, разросшимся плющом.

Вхожу я в темный сад, запущенный веками,
В широкий графский полумрачный сад,
Аллея яркими осыпана цветами,
И всюду льется свежий аромат.

Кругом, в тени стоят высокие березы,
И клены с пожелтевшею корой,
По цветникам осенние, златые розы,
Тропиночки, поросшие травой.

И яркий, длинный луч румяного заката
Горит по светлой зелени листов;
Природа вся живым молчанием объята,
И мир на летний, райский сон готов.

В саду кругом лежит безлюдное молчанье,
Лишь слышится гитары дальний звон...
О, сколько сумрачных, живых воспоминаний
На душу мрачную наводит он!

Здесь жизнь веселия и радостной забавы,
И шум разгульной суеты девиц,
И льется трезвый гром отзывочной октавы
Под синий блеск сияющих зарниц.

Вхожу я в темный лес, заваленный листами,
В густой, туманный, вечно темный лес,
Куда лишь волк бежит угрюмыми ночами —
Он чужд рассвета яркого небес.

Все спит глубоким сном, в торжественном молчаньи,
Один лишь водопад вдали ревет,
Как хищный, дикий зверь он мечется в страданьи,
Как иволга он жалобно поет.

И нахожу я жизнь разбросанных селений,
Жизнь, полную унынья и рабов,
Жизнь нищую и полную одних мучений,
Жизнь бедную карпатских мужиков.

Я слышу плач и звуки жалобных стенаний
И жалкий крик полунагих детей,
Я слышу материнский стон рыданий
И мести крик разгневанных людей.

И больно мне и жалко сих унылых стонов,
Полуживых, страдающих людей,
Кричу о помощи написанных законов,
Но нет ответа совести моей.

Напрасен крик среди всеобщего волненья,
Как эхо под скалою, замер он.
Я вновь сижу под темным мраком пробужденья,
Тоскою вековечной окружен...

Кругом все спит под жуткой, мертвой тишиною,
Стелящейся немым ковром забот,
И лишь один рояль за каменной стеною
Задумчиво, по-прежнему поет...

ДУМА О БРАТЬЯХ

Так часто мыслю я о бедном сем народе,
О нищете карпатских деревень,
О жалобной, обузданной свободе...
Уж гибнет, гибнет он, как старый пень!

Когда последний, золотистый луч вечерний
Румянится по верху горных плит,
И ярко светится на солнце лист осенний,
И сад увядший дремлет и молчит, —

Тогда, склонив чело на старый стул дубовый,
Как будто в долгом, непробудном сне,
Я вижу мой народ то в поле, то в дубраве,
И слышу плач в пустынной тишине.

И лица мрачные идут передо мною,
Избитые страданьем и нуждой,
Идут, идут своей обычною тропою,
С отчаяньем, с измученной душой.

И камни острые, колючие обломки
Лежат на длинном, каменном пути,
И долго так бредут славянские потомки,
С былой, старинною тоской в груди.

По ораным полям и камням Подкарпатья
Кругом лежит крылатый синий мрак,
И рад бы я помочь моим усталым братьям,
Но я карпатский сам, я сам бедняк!

РОДНАЯ ЗЕМЛЯ

Родной земли скалистые ущелья,
С тоской и горестью смотрю на вас!
На родине ни жизни, ни веселья
И лучший дух, как сумерки, угас.

Куда смотрю, — прелестные долины,
Поля младых, пестреющих цветов,
Великолепные блестят картины,
Но где же жизнь земли родных сынов?

Куда иду кремнистою дорогой —
От горести хоть тут же умереть,
Безжизненно дрожит мой край убогий,
О, жалко, край мой, на тебя смотреть!

Кругом тоска, унылые стенанья
И жуткий звон несброшенных оков, —
Ты край невзгод, мученья и страданья,
Край произвола, мести и рабов!

Но ты терпи, насилье изношая,
Хоть мрак кругом, из мрака будет гром,
Пройдет гроза и мгла родного края
И солнца блеск посыплется кругом . . .

Минет борьба и гул тревожный града
И грустный рок смятения пройдет,
И раз, как друга, нега и отрада
Мой милый край любовно обоймет! . . .

ЛЕТНИЙ ВЕЧЕР

И так хорош вечерний летний час
В далеких дебрях, тихих полонинах.
Давно в долине жаркий день погас,
А тут сияет солнце на вершинах.

Нет радостней, торжественней поры,
Как этот мир природы многоцветной:
Как золото, блестит отрог горы,
А в долах тень прохладной ночи летней.

Словно молитву ветер говорит,
Листвой качая трепетной осины.
И меркнет блеск на скатах горных плит,
И меркнут в тихой синеве долины.

Так хочется его облобызать, —
Весь этот край суровый, нелюдимый!
И от души, как матери, сказать:
Люблю тебя, мой край родимый!

ЛАКЕЯМ ПЕНГО

Есть подлецы, которых бьют,
Которым в рожу все плюют.
Другие же на их могилах
Твердят о «синей крови в жилах».

Зато, иудушки Карпат,
Мы вашу подлость не забудем.
Веками вился ренегат
Змеей у материнской груди.

Эй, торгаши народной честью,
Мы не боимся ваших свит,
Народ наш не одной лишь местью,
Он страшной правдою горит.

Вам дали пенгэ за измену,
Громады бляхи золотой,
Брильянтов сунули вам жменю

За «самостийный» псевдобой!
Припомнит вам народ все кражи,
Он не забудет ничего
И за столом богатым вашим
Свое устроит торжество! . . .

В ЧЕШСКОМ СЕЛЕ

Вот незнакомцем
Попал я в чешские долины
И за оконцем
Хат
Поля, я вижу, дышат солнцем
И плачет мандолина.

А над прудом все шепчут ивы
О селе родном.
И за гумном
Спокойно, молчаливо,
На лапе дремлет гусь.

Там дома на толоке
Поет девица:
Придешь ли, Русь
Советская, с востока?
Не забывай, кубанская станица! . .

И сердце бурею томится,
Тяжелым сном чужого мая.
И все мерещется и снится,
Как дома выросла пшеница —
Большая, золотая . . .

ГДЕ Я РОДИЛСЯ

Я никогда забыть не мог
И уж до смерти не забуду
Родной любимый уголок, —
О нем я думаю повсюду,

Он снился мне в чужом краю
В минуты радости и горя,
О нем тоскую и пою,
С бездушными врагами споря.

Он говорит со мной во сне
И сказки матери я слышу . . .
На сердце стало легче мне
И вижу я родную крышу.

Под хатою шумит поток,
Переливаясь через камни,
И в даль, на голубой восток
Бежит лесами и лугами.

— Скажи мне, мамо, расскажи,
Кто там живет за этой далью?
Какие страны, рубежи
Сияют солнечной хрусталью?

— За далью даль . . . земля большая,
Там солнца светлого восход,
Поля родные орошая,
Советский там живет народ.

Он счастье строит мировое
Для всех народов на земле,
Чтобы и мы, сынок, с тобою
На свете жили веселей.

Чтобы уже никто на свете
Не обижал карпатский край,
Чтобы поля и горы эти
Однажды превратились в рай . . .

С тех пор во сне все слышу я
Знакомый шопот за лесами . . .
Блестит вода, как чешуя,
И счастлив я, что мы не сами.

ПОКА . . .

Пока торгуют тут буржуи,
Село не примет новый вид,
Ты будешь, брат, обманут, бит,
О лучшей жизни лишь горюя.

Ты будешь плакать, умирая,
И коротать народный сон,
Пока ты паразитов зграю
Не выгонишь из хижи вон.

Что стал бродягою бездольным
И начал тосковать ты, брат?
Пока за дело взяться вольно,
Пора винтовку в руки брать!!!

Пока торгуют тут буржуи,
Бескид не примет новый вид,
Ведь наши братья уж воюют,
Пора и нам тиранов бить!

ВСТАЛ БОГАТЫРЬ

Согреет раз Карпаты луч востока,
Развеяв рабства роковую грусть,
И навсегда могучей волей рока
Советская нас приголубит Русь.

Пусть дикие фашистские бандиты
Сковали в рабстве вольный наш народ,
Пусть очаги священные разбиты,
От мести грозной недруг не уйдет!

И на восток концлагерным оконцем
Глядим мы все на выжженный пустырь . . .
Друзья, светает . . . скоро выйдет солнце,
Громит фашистов русский богатырь!

НОЧЬ В КОНЦЛАГЕРЕ

Решетка тает в лунном море,
Тюрьма и камень, смерть и тишь . . . .
А ты с надеждою глядишь
В бездонное людское горе.

И месяц на окне застыл,
И боль ничем я не залечу.
Одни могилы и кресты
Со всех сторон идут навстречу.

Уже не знаю бред иль сон,
Или больное привиденье —
Скелеты стонут в унисон
На кладбище . . . людояденье . . .

А кладбище в моем окне.
Качают мертвецы крестами,
Вздыхают, стонут, шепчут мне:
Мы ждем тебя . . . иди же с нами!

И закружилось в голове . . .
Решетка, месяц, капо, трупы.
И с автоматом человек
Глядит на крематорий тупо.

Рассвет врывается в оконце,
Где-то в селе петух запел.
Я жить хочу! Я вижу солнце!
Рабом упасть не мой удел!

МАТЕРИ

Цветы деревья покрывали,
Вздыхал весенний сад во сне,
Как в бело-розовой вуали,
Мечтая только о весне.

И ты приснилась мне, родная,
Стоишь, как будто у межи,
И вдаль глядишь, о мне не зная,
Глаза усталые смежив.

И я пришел к тебе с цветами,
Когда все поле росцвело,
И ты иссохшими устами
Лобзала детское чело . . .

Над нами пчелы зажужжали,
Померкло солнце в вышине . . .
Вдруг я проснулся, и на мне
Листы опавшие лежали . . .

СМЕРТЬ ЦВЕТОВ

Уснул над полем тихий летний месяц,
По травам сказки шепчет ветерок.
Прислушался, на жимолость привесясь,
Среди цветов усталый мотылек.

О ласке, свадьбе шепчутся гвоздики,
О пляске грезит алый петушок,
Щавель о поцелуях бредит дикий,
И балалайку ладит сам сверчок.

Роса все нижет, нижет ожерелья,
Заискрилась любовная краса.
А жаворонок, разливая трели,
С восходом солнца взмылся в небеса.

Все поле утром в свете утонуло,
Как бы любить хотело все навек . . .
На горизонте что-то вдруг сверкнуло —
На сенокос явился человек . . .

КАРПАТСКИЙ СКАЗ

Молчат карпатские ущелья,
Уснули буки над водой...
Лишь месяц бледный, золотой
Глядит сквозь сказочные щели.

Под скалами, несясь стрелою,
Река сверкает, как металл,
И песней звонкой, удалою
Уходит в золотую даль.

Карпаты грезят под луною,
Волна лобзается с волной
И легкой дымной пеленою
Прядет... прядет узор цветной.

И вновь сияющий алмаз
Посыпался росой такою,
Как будто старый горный сказ
Вновь ожил с прошлою тоскою.

Гниют коряги на завале
Среди седых могучих скал,
Где отдых лишь медведь искал, —
Карпатцы здесь мечи ковали...

Здесь Довбуш с братией своей
Делил трофеи после боя,
Шугай отсюда и Лепей
Ходили в город на «разбои»...

На графов злобных и панов
Они отсюда нападали,
Чтобы карпатцам дома вновь
Свободой улыбнулись дали.

Прошли года... Прошли века,
В боях менялись поколенья
И, как тогда, шумит река,
Лаская старые каменья.

В Карпатах не было покоя,
Рабочий издавна страдал,
Он больно понял, что такое
Грабеж и панский капитал.

Но в битве силы закаляя,
В день роковой героем стал!
И знала сторона родная,
Как деды закаляли сталь.

В Карпатах умирали люди
Среди страданий и хворот,
Но не было таких орудий,
Чтоб уничтожили народ!

Забытые живые ветки
К родному дубу приросли,
Карпат осиротевших детки
К любимой матери пришли...

Их приласкала, приютила
Великая родная Русь, —
Трудящихся всех стран светило, —
Родной Советский наш Союз!

Михайло ПОПОВИЧ
(11. II. 1908 — 18. V. 1956)

ВСТАНЬТЕ, БРАТЬЯ...

Над Карпатскими горами
Мрак чернеет вековой,
И под ним, стеснен бедами,
Плачет край наш дорогой.

Верховинцы там в молчаньи
Голод терпят целый год
И напрасно в злом страданьи
Ждут конца своих невзгод.

Нет рассвета лишь над нами,
Тьмой покрыт наш небосвод...
Годы мчатся за годами,
И все мучится наш род...

И заря святая счастья
Лишь тогда взойдет над нами,
Если сами мрак ненастья
Мы прогоним меж горами!..

Братья, станьте же толпой
Против тьмы, гнетущей нас!..
Станьте с думой все одной —
И придет блаженный час!...

СЫНАМ КАРПАТСКИМ

Встаньте к новой жизни, братья,
После долгих рабских лет,
Встаньте, люди Закарпатья,
В море горя, в море бед!

Мы в отчизне без отчизны,
Мы рабы в стране родной.
Нам не милы дни сей жизни
Под гнетущей нас рукой!

Но пора пришла святая:
Час настал бороться с тьмой...
Нас зовет страна родная
К жизни вольной, молодой!

ПЕРЧАТКИ

Обычай у нас не плебейский, —
Ну, гнись же, буржуй,
И тихо у дам по-лакейски
Перчатки целуй.

Целуй же покорно перчатки,
Целуй их без слов,
Целуй в них узорные складки, —
Обычай таков!..

... Там где-то, далеко-далеко,
В подвале который уж год
Тоскует швея одиноко, —
Перчатки плетет.

Плетет и грустит, и вздыхает,
И песни поет,
И тихо в перчатки вплетает
Всю тяжесть забот.

Вплетает и слезы, и муки
Вплетает-вплетет,
Вплетает и горечь разлуки
И горечь невзгод . . .

. . . А дамы в роскошных салонах
Перчатки наденут на руки —
Эх, гнися, буржуй,
Эх, гнися и делай поклоны
И вшитые слезы и муки
В перчатках целуй!

У НАС...

У нас над селами маячат
Башни и кресты,
Под ними люди тихо плачут —
Слезы бедноты.

Шесть дней проводят за работой
По чужим полям,
Шесть дней все, обливаясь потом,
Служат господам.

А на седьмой бегут во храмы:
«Боже, помогай! . .»
Поклоны бьют пред алтарями:
«Господи, подай! . .»

У нас над селами маячат
Башни и кресты,
Под ними тихо люди плачут —
Жертвы темноты.

НАШ МАЙ

Май приходит, солнце греет,
В свежем воздухе тепло.
Все растет и зеленеет,
Все роскошно расцвело.

Только здесь у нас, в Карпатах,
Май отрадой не цветет:
В безнадежно-скудных хатах
Черный голод все сечет.

Пенье птиц и ясность неба
Не утешат матерей,
Если дети их без хлеба
Умирают в цвете дней.

Будем, братья, твердо верить,
Что всеобщий май придет, —
Тот, что счастье всем отмерит,
Тот, что правду принесет!

СОБАЧИЙ ВЕК

Девятнадцатый номер
Предо мною лежит.
Поразительный снимок,
Надпись вот что гласит:
«Санаторий основан . . .

. . . Для леченья собак».
Для собак — санаторий!
Эй, проснися, бедняк!

Санаторий построен
Для собак богачей!
Не для бедных рабочих,
Не для бедных детей.
Для них тюрьмы построят.
Они хуже собак.
И без помощи гибнут! . .
Эй, проснися, бедняк!

ВЕЧЕР

Майский вечер на Карпатах,
Легкий воздух чуть дрожит.
Солнце медлит пред закатом,
Луч вершины золотит.

Солнце ниже; свет редеет;
Из оврагов тьма валит.
День исчез; земля темнеет;
Ночь стремительно бежит.

Тучи черные нависли . . .
Тени уплывают вдаль . . .
Обжигают сердце мысли,
Как расплавленная сталь.

Сердце все чего-то просит
И чего-то вечно ждет . . .
Солнце сон с собой уносит,
Но тоску не унесет!

Тяжело мне! Сердце млеет, —
Грусть не превозмочь...
Тьма чернеет.
Ночь...

* *
*

Что-то душу мне волнует,
Что-то сердце мне гнетет...
... Солнце
На богатых и на бедных,
На виновных и невинных
Свет один и тот же льет.

Тот и умный и богатый,
Этот — бедный и дурак...
Где же правда в этом мире? —
Не пойму никак!

СКАЖИ, ВЕТРЕ...

Скажи, буйный ветре,
Где же наша доля?
Где права народа?
Где свобода-воля?

И ответ тихонько
Ветер присылает:
«Знаю, брате, знаю,
Что где пребывает.

Вашу долю-счастье
Грешными ногами
Злые люди топчут,
Топчут под ногами.

Вам они ж готовят
Хижину не милу —
Тайно вам готовят
Вечную могилу...»

БРОДИТ ГОРЕ

Бродит горе, бродит
На родных Карпатах
И свивает гнезда
В верховинских хатах.

И над нашим краем
Смуток развевает,
Тьмою и неволей
Край наш одевает.

Бродит горе, бродит
Нашими горами
И все засевает
Тяжкими нуждами.

А нас заставляет
Край свой покидати
И в далеком свете
Счастия искати.

Миколая БОЖУК
(3. І. 1907 — 4. І. 1938)

* *
*

Журчить, несеться з гір потік,
Лісами шум його лунає,
Душа збудилась до життя,
Душа в роскошах поринає.

Із серця пісня голосна
Потоком лине на простори;
Співаю я, співає ліс,
Дзвенять у співах сині гори...

І вічно слухать рада я,
Усе довкола буйно грає —
Душа збудилась до життя,
Душа у мрії поринає...

З ВЕСНОЮ

Як любо, як мило
З весною у нас!
Вже радощів, втіхи
Настав тепер час!
І все вже збудилось,
Покинуло сни,

Бо зводить, чарує
Цей усміх весни!

І хочеться линуть
В простори — туди,
Душею обняти
Квітучі сади!

Та хочеться слухать
Цілісінький день
Безжурних, веселих
Пташиних пісень!

* *
*

Глянь — прокинувсь ліс зелений,
Лине птаства спів шалений,
Все всміхається, радіє,
І чарівно вітер віє,
А ти сумний! . .

Глянь — усюди так лагідно,
Ох, так ніжно, так привітно,
Ясне сонце золотіє,
Всіх голубить, любить, гріє,
А ти марний! . .

Задивились верби в воду
На свою красу і вроду,
Птахи крила рознімають,
Радісно тебе вітають,
А ти мов спиш! . .

Шум зелений буйно грає,
До життя все піднімає.
Чуєш спів той, шелестіння?
Одзивається й каміння,
А ти мовчиш! . .

НЕВЖЕ Ж ТИ СПРАВДІ...

Невже ж то ти справді зимою вже стала,
О, доле сувора й лукава моя?
Та де ж то ти зимна вже тільки набрала,
Як сонце то літнє ще теплом сія?

І де ж ти навчилась жмуритись на мене,
Так сумно й понуро стрічати життя?
Та глянь лиш! У гаю ще листя зелене
І чути сопілки веселе гуття!

Невже ж тобі справді так мило здається
Дивитись, як плачу в осінній журбі?
Змінися же, доле, хай серце всміхнеться,
Я буду радіти у щасті й тобі!..

* *
*

В'яне листя, гаснуть зорі,
Холод серце обніма,
Ані щастя, ані втіхи
Нема й доленьки, нема...

Лише чути регіт зради,
Сліз потоки, — з ними тьма,
В'яне серце... Нема ради,
Нема доленьки, нема...

Я НЕ ГНІВАЮСЬ, ДОЛЕ!

Не гніваюсь я на тебе,
Доленько моя,
І з тобою в світ широкий,
В здогін бистрий і глибокий
Буду линуть я!

Не лукавлю я з тобою,
Хоч ти і сумна,
Хоча мною світ гордує,
Зозуленька горе кує,
Доле ж ти марна!..

* *
*

Ох, до тебе, Тисо рідна,
Я своє принесла горе,
Понеси його у шумі
У безкрає синє море!

Понеси ж ти, бистра Тисо,
Горе, скроплене сльозою,
Може й я тоді зазнаю
Волі, щастя і спокою!

ЗІ МНОЮ, СЕСТРО!

Зі мною, сестро моя рідна!
Надія й радість ти мені!
Зі мною, сестро, враз на зустріч,
На втіху, радість отчині!

Ну, разом, сестро! Чути голос
І клич народу ось луна!
І звідкись пісня долітає,
Така дивна, така сумна!..

І от нависла темна хмара,
Та ясне сонце застеля.
А там щось клонесь, сестро,
А там щось дивно так гуля...

Зі мною, сестро моя рідна!
Будь другом щирим ти мені!
Ну, враз до праці, сестро моя,
На втіху, радість отчині.

НЕ ПЛАЧ!

Не плач, не плач, друже милий!
Глянь на мене! Усміхнись!
Згине смуток, жаль ізгине...
Прийде радість ще колись!

І знов пташки в сад прилинуть,
Заспівають у юрбі,
Усміхнеться серце твоє...
Щастя вклонеться тобі!

НА ПЕРШИЙ МАЙ

Хто жив, вставай, тут перший май!
Тут день розкішної весни,
Святкує світ, чудовий рай
Обняв простір і всі лани!
Утих весь гук з-під людських рук,
В спочинку ген усе і все,
Лиш цвіт весни не знає мук,
Й мрійливі чари нам несе.
І хто лиш жив, прапор здійняв
І каже: «Радосте, вітай!»
Веселий рай простір заслав —
У кожнім серцю перший май...

ОЙ ВИ, ГОРИ...

Ой ви, любі, сині гори,
Як весело у вас і мило!
Ви без смутку і без жалю
Усміхаєтесь щасливо.

У чудові, ясні ночі
Місяць грає в вас красою,
Ой ви, гори, сині гори,
Вчарували душу мою!

Та зберу я ваші чари
І розкоші ваші тії,
Та розведу і змережу
В мої пісні голосній.

Микола РІШКО
(*Народився* 13. XII. 1907)

ЛІТНІЙ ВЕЧІР

Вечірній шум жаркого літа
Мрійливо сходить на поля широкі,
Десь з полонин дзвінка трембіта
Летить назустріч ночі ясноокій.

І розгулявся легкокрилий вітер
Понад сади й сухі гірські покоси,
Похилені зів'ялі квіти
Скупалися в прозоро-свіжих росах.

Злетів святковий тихий віддих,
Мовчить село в обіймах колискових,
А місяць пролітає віддаль
Крізь золото й блакить зірок казкових.

КВІТЕНЬ

Квітневе сонце пестить перші квіти
І свіжим подихом пробуджує життя,
Хвилюються, ростуть зелені віти
І прозорі крила теплий вітер
Над горами простяг.

Летять з полудня щебетливі хмари
Гостей співучих і безжурних ластівок,
Врочисто загули гірські флояри
І чарує серце голос ярий
Весняних співанок.

Невже ж ви й нам, співці, посли казкові,
Принесли в гори щастя, долю і красу?
О, ні! Ще тиснуть нас вінці тернові
І в Верховині барвінковій
Туманом сходить сум.

НАД ТИСОЮ

З-під скель, що пнуться в височінь небесну,
Біжить нестримна Тиса на ширинь зміїсто.
І день і ніч гуде в лункім оркестрі
Та будить до життя село і місто.
Співає гімни по гірськім просторі
Про рідний берег, Чорноморську пристань
Та про степи широкі, неозорі,
І про лани хвилясто-колосисті.
А на грунках стоять гуцули хмурі
Та кулаки жилисті міцно стисли,
Вслухаються в пісні вітрів безжурних,
Вслухаються у бистрі хвилі Тиси.
«Вставайте, дужі лицарі Лаборця,
Бо ж гріх вам марно в темноті дрімати,
Пливіть зо мною в далечінь до сонця,
У Чорне море із Дніпром гуляти!»

ТОРИСИН
(20. VI. 1895 — 15. IV. 1949)

СКАЖИ МЕНІ, ПТАШКУ...

Скажи мені щиро, пташку мій миленький,
Чому в тебе голос красний і миленький?
Вмієш, милий пташку, серце чарувати,
Чудні і веселі пісеньки співати!

— Мене не учили пісеньки співати,
Вчила мене тільки моя рідна мати,
Що мні серце скаже, так я і співаю,
В журу або радість її виливаю.

НАРОДНА ВЕСНА

Ще туман в долинах і сонце бліде,
Но весна іде!
Ще хмарно-студено і ще не зелено,
Но весна іде!
Ще ворона кряче, ластівки нігде,
Но весна іде!

Ось завіє вітрик, пісня загуде,
І весна буде!
Країна проснеться — молодь одізветься,
І весна буде!
До праці! На ниву народну все йде!
І весна буде!

ЗІРОНЬКИ

Землю темрява покрила;
Тільки зорі мерехтять,
Ніч розкрила чорні крила,
Лиш смереки шелестять.

Нам байдужа темнота,
Я лиш вижу в небі зірки,
Зорі ці — моя мета,
Ніч глуха — дочасна тільки.

МІЙ РІДНИЙ КРАЙ

Де Ториса, бистра річка,
Лентою тягнеться,
Коло неї сині гори
Китицею в'ються —
То мій край,
Мій рідний край!

Де Карпати ся впиняють
Над далеким світом,
А над ними смілі орли
Кружать бистрим летом —
То мій край,
Мій рідний край!

А вітрочок повіває
Від Татер Високих,
Несе пісню аж по Тису
Своїх гень до своїх —
То мій край,
Чарівний край!

ОДЛЕТІЛИ ЛАСТІВОНЬКИ

Одлетіли ластівоньки
За ширий Дунай;
Пусте-сумне вже і поле,
Сумний вже і гай.
Як прийде весна зелена,
Весело буде;
Защебече ластовонька,
Пісню загуде.
Завітає щебетушка,
Прийде соловій, —
І пробудиться надія
У душі моїй.

ВЕСНА

У лісі пташки загули,
Ліси, поля вже зацвіли,
Рясній весні я дуже рад, —
Веселий ліс, зелений сад!

Вітаю весну золоту,
Що дасть добро і теплоту,
І всяке благо не одно!..
Гей, отвори ж бо вже окно!

Федір ПОТУШНЯК
(27. II. 1910 — 12. II. 1960)

ОСІНЬ

Осінь, осінь, осінь . . .
З дерев лист паде,
Ряд возів із поля
У село іде . . .

Ряд слідів глибоких
Врились до землі . . .
Осінь, осінь, осінь —
Линуть журавлі.

Линуть, линуть, линуть
У далекий путь —
Хліб новий до хати
Ті вози везуть

Хлібом никне сонце,
Блиска чересло . . .
Осінь, осінь, осінь —
Гомонить село.

ХАТКА ТА МЛИНОК

I

Зелений ліс, село в долині
Між горами мале лежить.
Напасшись сонце в полонині,
Порхнуло в вись і геть летить
Понад хащі, над темні кручі,
Понурі, дикі, вікові,
Де буки сильні і могучі,
Немов сторожі в далині,
Сторожать срібний отход днини,
Сторожать день, сторожать світ.
На гранях десь в німій святині
Породився синій щастя цвіт...
Як лебеді знялись там хмари,
Пірнули тінями в ставок,
В кошари сита йде отара,
Ось й хатка вже — замовк дзвонок.
В окно високий явір глянув
Крадьком собі й за гріх ізсох.
І час в межі камінням станув,
Покрив його зелений мох...
А там млинок, мохнате коло
Ще мірить час, кріпка нога
Іде по стежечці, спроквола
В воді прокинулась дуга.
І срібним дзвоном відізвалась
Луна зелена їй в глуші,
Сріберна рибка у тиші
В ставочку сплесла й засміялась.

Млинок над річкою шумить,
Старенький мельник — голуб сивий
Порається пильно й не глядить,
Як хвилі входять білогриві . . .
А там хатина на груні,
Живе у ній старенька мати,
Збиває в трудах дні свої
Чи то у полі, чи коло хати.
Лиш вечером, в святкові дні,
Старі зійдуться, поговорять,
На камінь сівши при млині,
Про давні хвилі мову зводять . . .
І так ото іде буття . . .
Василь у нього, в неї Маріка . . .
І їх звело колись життя,
Як гори зводять менші ріки . . .
Млинок гучить, млинок шумить.
Літа, літа! . . ах, бистрі птахи . . .
Усе іде, мов сон, летить
І мох сіда на сірі дахи . . .
Огні палають на горі,
Десь клеплють коси косарі.

Старенькі в землю похилились,
Як вишні, діти зацвіли,
Пташки у стрісі поселились
Й собі дітята розвели.
Цілує землю боже сонце,
Зродилось їй дитя-краса,
Одкрило небо в світ віконце,
Співає луками коса . . .
Радіє з голубом голубка,
Над нивами в ліси летить,
А він їй ніжно каже: «любко»
І важко, важко сам тужить . . .
В глибокім лісі на поляні

Марійка стадо догляда,
Самотна в лісі, вже від рана,
Й не збачила, як череда
В лісок закралася глибоко.
І навпрямець собі біжить . . .
Та ось з корча червене око
Проблиснуло і в тую мить
До неї скочила вовчиця . . .
Та вистріл нагло залунав,
Мов сталось чудо — й недивниця
Ось перед нею легінь став.
Хоть бо і пан, та свого роду . . .
Як під росою розмарин,
І хто видав такую вроду!
Та нагло зникла в лісі тінь.
Звірюка мертва, вкупі вівці,
А сонце сіло за гору,
У серце юнеє Марійці
Любов влетіла в ту пору.
Голубкою сидить, воркує
І то радіє, то сумує . . .

Глибокий ліс — премудрий храм,
Та розгулялись чорні зводи,
Гогоче грім по скалах там,
Здригнулось серце знов природи.
Співає творчу пісню ліс,
Ожили повіні на кручі,
І грянув дико в лісі кріс,
І згинув вовк в глуші дрімучій.
Чого ж бо він з чужих країн
Прийшов сюди, чужий, забутий,
І ховається в лісову тінь,
Закинувши на серце пута?
Людські оселі омина,
Ховається, може, од любові?

Та ось з'явилася вона —
І плаче дике сім'я в крові . . .

Приснився дивний сон Марійці,
Предивний сон в тиші хатин,
Що їй в городці три косиці
Зросли в глуші із бур'янин,
І кажуть їй: «Дай нам водиці,
Бо дуже хочеться нам пить».
Марійка йде . . . ніч . . . біля криниці
Василь розгніваний стоїть.
Довкола нього діти й квіти,
Кривавий ніж в його руці
І плачуть квіти, плачуть діти:
«Ах дай ще жити в дні отсі!»
Так страшно їй . . . та й стежка крута,
Під нею пропасть . . . Та з вершин
Ось він іде . . . На грудях рута,
На шапці пишний розмарин.
Обняв її, цілує ніжно
І несе в обоч на висоти,
Що стали нараз білосніжні,
Як би з святої красоти.
Ось чорний терем . . . квіти — зорі
Із вікон всміхаються, глядять
І вкрадці, мов би у зговорі,
Їй тихо пальчиком грозять,
Мов радять скоро заховатись.
Марійка гнівно зорі вон
Схопилась нараз проганяти:
«О, геть, пустулі, із вікон!»
Розбіглися . . . І серце стогне,
Зближились вкрадці й оп'ять
В його обіймах дужих тоне,

З любові груди аж горять . . .
Хтось крикнув . . . нагло стрепенулась,
На втечу кинулась, біжить.
Одкрила очі і проснулась —
А перед нею він стоїть.
Всміхається, спустив повіки
І тихо каже їй: «Марійко».

Погода тиха . . . Зорі . . . Ніч . . .
Хвилини мудрі і стоокі,
Немов би духи із обочин
Таємні подихи глибокі.
І дивний світ і ніч сумна
Занизує в намисто жалі.
На турні дзвони б'ють: війна —
І щастя ломляться скрижалі.
. . . Усі пішли . . . і він пішов.
Пусте село, у лісі дико,
Гуляє вовк і ллється кров,
Над світом бдить журба велика.
Непорушним, вічним час іде,
За зміною надходить зміна,
Померло й більше не зійде
В землі отруєній коріння.
І мати каже: «На що ждеш
Його ти, доню, світ лукавий . . .
Життя думками не зжиєш.
А може першим впав у лаві,
Бо він стрілець . . . і тепла кров
Траву зросила в дикім полі,
Зелений виріс там покров,
Його сховавши й твою долю.
Забудь його і не журись,
То пан . . . тобі він і не пара . . .
На Василя но подивись,
У нього млин, земля, отара,

Яке багатство... аби жить!..
А сам як дуб, ти мов лелія,
А той пішов, в землі лежить,
Така ото з чужим надія!»
Почервоніла, з хати йде,
Як добре серце знає мати!
Чого вона його ще жде,
Й сама не може те сказати...
Упала зірка за лісок,
Озвавсь над річкою млинок.
Млинок мовчить, вода бушує,
Та й хатка нині мов не та,
Ціле село тепер танцює
І гір неземна красота...
І кожна думка веселіє.
Бо нині в хаті цій весілля,
То віддається вже Марія,
То мельник женить Василя!
Сміється скрипка, бас радіє,
Танцює горб, співає ліс,
А сонце світить, мов не гріє...
Десь там далеко вдарив кріс...
Ой, чи то сокіл в доли лине,
Ой, чи то яструб навісний?
Над річку злинув, перелинув
Ловець прекрасний, молодий.
Замовкнув бас і скрипка вмліла,
Сховався гомін в уста гір,
Марійка раптом зчервоніла,
Василь понуро хилить зір.
З-над скелі яструб хижий лине
І голуб ніжний — буде бій,
Вже яструб ось його настигне
У своїй злобі огняній.
Всміхнувся він, підносить кріса,
Тиша... І впав до ніг йому повіса

І знов іде в ліси широкі,
Хоч серцю жаль . . . воно мовчить . . .

Старі померли, а млинок
Сріберні бризки далі сіє . . .
Хтось крикнув раптом, де ставок,
Ім'я прекраснеє: «Маріє!»
І страшно їй . . . Та ось Василь.
«Як страшно тут, я довго ждала,
Щось виглядало з чорних хвиль
І птаха дико десь кричала . . .
У полі страх якийсь гукав,
Лілик влетів у хату з ночі,
І став шумів, клекотав,
Дивились з пітьми чиїсь очі . . .»
«Нічого, люба, то лиш змар,
Безсильний він, як серце чисте,
Тобі, поглянь лиш, я у дар
Приніс із города намиста».
І була радість в тихій хаті,
Хоть вони простенькі й не багаті.

В копицях сіно, зв'янув цвіт,
Летить над доли пеленою
Вже літо бабине у світ.
Село затихло під горою,
Мов мати в білому, з ланит
Волосся срібне в землю ронить,
І пісня світом не летить,
І дзвін понуро з турні дзвенить.
Василь порається при млині —
Нове під осінь коло струже.
То він по скосому груні
Сюди іде? . . «Добрий день, друже», —

Сказав і сів. І в часі тім
Марія вийшла крадьком у сіни,
Згадала ліс, вовчицю в нім.
Глядить на нього, ясні тіні
По серцю юному пливуть . . .
І з неї він не спустить ока,
Як ті, що тільки раз жиють,
Зітхнули груди із глибока.
І родять слово золоте,
Мов рибку срібну в білій піні.
Вона всміхається й на те
Ховається, як дитя, у сіни . . .

Холодна ніч, струнка і сонна,
На горах огники горять,
Як ті жуки невгамонні,
Промені в пічці гомонять.
Вертиться бистро веретено,
Шукає вкрадці зору зір,
Мабуть, йому отак зроблено,
Щоб він прилинув орлом з гір.
Бо серце хворе й невгамонне
Не має миру, ночі й дня,
Як вир, глибоке і бездонне . . .
Присунувсь тихо до огня,
Глядить під золоті повіки,
Зітхає тихо і мовчить,
Та й в серці пташкою Маріки
Любов у сітях гомонить.
У срібні дзьобом дзвонить чаші,
По вітці скаче золотій . . .
В ту ніч понуру на салаші
Стоїть у гуні вовняній
У тьмі Василь. Хоть час додому,

Давно дзвонив у селах дзвін.
Лягли вже вівці на солому,
Не ліг, здається, тільки він.

Лід пливе, ожили води,
Млинок знов весело шумить,
Ожило серце знов природи,
Громада в хатці гомонить,
Про близьку ярь на річі слово,
Бо вже зимі доходить час.
Млинок шумить — дихнуло знову,
Невідомим все духом враз.
Та де Василь? . . Він світами
На заробки помандрував —
Так кажуть люди — вечерами,
То вже такий днесь світ настав.
Що в серці, то ніхто не знає . . .
Між молодими сідий дід,
Ожив старий, та й вповідає,
Як дивний сей широкий світ:
За горами є десь цар-птиця
Велика, чорна на скалі,
Та й замок там, під ним криниця
Глибоко в серці аж землі.
Там лютий змій сокотить воду,
Та п'є її лиш чорний птах,
То хоть дойдеш і хитро входу,
То згинеш у його когтях . . .
А та водиця серця лічить
І кажду рану загоїть,
Любов лише вона не лічить,
Любові тільки не згоїть . . .
Млинок шумить, задумавсь дідо,
Дивується народ і мовчить,

На чорнім коні смуток їде,
На чорнім коні ніч летить.
На серця всіх упала втома
І геть пішли. Лише вона
Осталася самотня вдома.
Збудилась втаєна луна
Глибоко в серцю, смутку руки,
Мов змії зимнії повзуть.
І де беруться тії муки,
Де дівся він, чи в довгу путь
Пішов собі, де ясна доля
Ховається в хатці золотій?
І дикий в серцю дмесь напій,
І крикнув ворон серед поля.

По хаті бродить хворий сум,
І стогнуть болі під окнами,
Помоклі бджоли диких дум
Летять крізь сумерки рядами.
Поля понурі тайни ждуть,
І мруть огні, як хворі миші,
Десь скочив крик у сонну муть,
Поховзнулись страхи на криші.
Зривають дзвони із глуші,
Мов овочі дозрілу тишу . . .
Не спить Марійка. Комиші
Глибокий серцю присуд пишуть.
Загинув милий . . . знає днесь . . .
Його тут вічно буде ждати . . .
Василь . . . пішов по світі десь.
Як перед ним о, боже, стати!
І чує в серці, що якась
Закралась нараз дика сила,
Його не злічить жоден час,
Хіба лише одна могила . . .
І знов тиша . . . хвилини йдуть,

А з них тяжкі ростуть окови,
Хвилюється безрадно грудь,
Скувалися, мов сталлю, брови.
Сльоза гаряча в них горить,
В кропиві дикій серце в'яне . . .
Марійка встала . . . мов на мить
Її щось з хати вийти тягне.
Іде над потоком . . . мов у снах
Шепоче дощик, повний суму,
Десь вмер у рові чорний страх,
Десь мучить вітер чорну думу . . .
І світ Марійці в очах зник . . .
Забулькотіла чорна хвиля . . .
І наглий крик . . . і дивний крик.
Ламається сухеє гілля . . .
Човен над хвилями пливе,
І під млинок його заносить,
Щось в мраці крикнуло живе,
Мов хтось у хвилях поміч просить.
Марійка? Як би догадавсь,
Біжить домів — порожня хата,
Ставок шумить і розгулявсь,
Мов звір стоногий, волохатий . . .
Аж глип: тут гать . . . а із води
Знялося мертве біле тіло,
На небі зорі . . . два сліди . . .
Глядять на землю занімілі.

. . .

Пустий над річкою млинок,
Розвалена на горбі хатка,
І лине час . . . за кроком крок . . .
За цяткою спадає цятка . . .

НАШЕ СВЯТО

Перший Травень — наше свято...
Мають в сонці прапори,
Серця радість і завзяття
Піднімає догори.
В рідний край нам рідний вітер
Щастя мріяне приніс —
Як тобою не радіти,
Свободо! — Слав'янський кріс
Лютих покорив тиранів.
Зніс нам сонце в злото врат
Із тяжких темнот туманів
Прометей — наш рідний брат...
Нашим краєм щастя лине,
Клич із серця, як струмки:
Мати, мати Україно!
Дай діткнутись до руки,
Дай упасти тобі на перса
Дітям, йдучим з чужини!
У віках той слід не стерся,
Що ми є твої сини.
І на свято йдем до мами —
Хатка наша серед гір —
Сумно ж було за синами,
Хоч багатий в тебе двір!
Та зібралася родина.
Буде свято це гучне,
Мати наша, Україно,
Дивне слово чарівне!
Перший Травень — наше свято...
Мають в сонці прапори,
Серця радість і завзяття
Піднімає догори.

Федір ЛАЗОРИК
(*Народився* 1. IV. 1913)

МАТЕРНЯ ПІСНЯ

В убогій хатині
Та на Верховині
Заспівала бідна мати
Маленькій дитині:

«Ой дитино мила,
Який світ поганий,
Поки ти його не знаєш,
Спи, синку коханий!..

Нянько на роботі
Загинув без вісті,
Ти зістався сиротою,
В нас нема що їсти...»

ОСІННЄ

І синіло небо, і хмарки біліли,
І літала пташка ввишині,
Колоски шептали, і гаї шуміли,
І дівча співало вдалині,

Та серце тихе, як у сні,
Не грало в струни голосні!
А як під небом посірілим
Вже вітер хмароньки ізтер,

І вільхи в гаї почорніли,
І спів дівочий вже завмер,
На скирті тужно ворон кряче,
За теплим літом поле плаче,

То серце — смуткові на глум,
Взялося до веселих струн! . .

ВЕРХОВИНСЬКІ ЖНИВА

На сонцем спраглій ниві
— Не маки червоніють,
— Волошки не синіють,
І пісню переливну —
Не колоски шумлять . . .

— Уста це людські в крові
Від голоду і спеки,
Та зняті в синь далеку
Відчаю очі повні
І груди стогін шлють . . .

На сонцем спраглій ниві
Бадилля, — не колосся!
Аж в серці запеклося . . .
— В утомі спину кривить
Невдячний, чорний труд!

ЖЕБРАЧКА

Зігнута, як змарніла квітка,
В фокстроті скаче борода,
В очах помучених — гидко
Нужда сміється і біда.

Заслинившися, кашле хрипко
І дише — шруби мов скриплять.
Всіх голосом благає сипко,
Кісток до них простягши п'ять . . .

Й вони кладуть їй — мідь, залізо:
Щоб з голоду живіт не спух . . .
Але слівця, щоб в душу влізло, —
Ніхто й не гавкне їй до вух! .

„ПОВІЯ"

На вулиці громом чутка —
З уст до уст реклама . . .
Рознесена ледарями,
Неробами панчуками,
Та от яка чутка:
Нова, свіжа проститутка
Осілася з крамом
За браму . . .

Нова, свіжа проститутка —
Чічка з Верховини.
Смачненька, як сиру грудка,
Повна, як малина.
Височеньких гір перлина,
Вод бистреньких риба . . .
Нова, свіжа,
Бо . . .
Не було . . . хліба!

МІЙ ШЛЯХ

Іду я в світ, краси голоден,
Але мій шлях — жорстокий.
Май усмішки розлив в природі,
До мене — хмурить око.

Доріжка в'ється попри квіти,
В блакиті біла вовна.
Я хочу піснею злетіти,
Вмить — небо гніву повне!

Розсипле роси ніч фонтаном,
Серпанок сяє пишно,
А в мене з самоти аж п'яно.
Так п'яно безутішно!

І так іду, краси голоден,
А на шляху порожнім
Каміння, терня, перешкоди
Замість людей і рож.

ВЕРХОВИНСЬКИЙ КРАЄВИД

Похилені, понурі хати
З якимсь прихованим одчаєм,
Немов налякані хлоп'ята,
З садків пожовклих виглядають.

З брудних дворів — в осінню млу
Розхляпаним болотом смужка.
Під псячий гавкіт матір злу
Нечесно лає дівка Зузка.

Й церковця є. При ній цвинтар.
Воно — молитись, бачте, треба...
Бо шкірить зуби «голод-цар»,
Красуням всім полічить ребра...

Іде зима! Вже за горою...
Хрест з вороном на фоні неба.
Понурий вечір — кадить млою,
А чорний ворон — править требу.

ВЕЧІРНЯ ПРОХІДКА

Мовчать сніги розлогі...
І тиші мов на зло —
Хтось вийшов на дорогу
Самітний за село...

На сірому екрані —
Ворони і туман...
Яка гірка реальність,
Як ти, юначе, — сам!

Дорога вже з-за плота
Зникає. не веде...
Але тобі скорботно
І ти ідеш... ідеш...

Летиш конем крилатим
В гаї, де квітне без...
А вернеш, — жде у хаті
Один товариш — пес.

ПІСНЯ СКИТАЛЬЦЯ ЗАГАРБАНОГО ФАШИСТАМИ ЗАКАРПАТТЯ

Другий рочок, як блукаю по чужій землиці,
Другий рочок Рідний Край мій тільки в тузі сниться.

Заблукав я в чужі гори — не наші ви, гори!
Невисокі ваші чола, неглибокі звори.

І не тії то поточки, та й не так гуркочуть,
Як ті наші, що піснями полонин скобочуть.

Ой, не той ти, буйний вітре, що грунями вієш.
Як попестиш дома груди, то й тугу розвієш.

Ой, не той ти, орле сизий, що дома кружляєш,
По-чужому ти клекочеш, непривітно маєш.

І хоч, друже, серця мого тугу не відаєш,
Та здалеку прилітаєш — вісточку чи маєш?

Не відаєш, чи ще досі по Рідному Краю
Бенкетують ворожиська, оргії справляють?

Чи народне наше тіло чоботом толочать,
Чи ще досі кров народу кулеметом точать?

Чи вже з тої кровці-болю колос помсти сходить,
Чи Шугай вже легіони в полонинах водить?

Чи вже гострить в зворі списа, чи ладує кріса,
Чи гойдає вражим трупом, як бокор'ям Тиса? . .

КАРПАТСЬКА ЗАМАНА

Моє серце вчарувала Стримба,
Коломийка і журлива дримба.
— Чорна верховинка в білій вишиванці,
З усміхненим личком в дріботливім танці.

Мої очі причарував місяць,
Що зійшов туристом над узлісся;
Крихточки розсипав з золотого хліба
По росі — пташатам, а по Тисі — рибам.

Як в землицю тую орди наступали,
То гуцули в бою на трембіти грали.
Шугаєві нути зволоділи слухом,
І, хочби в неволі, все я вільний — духом!

ПОКЛИК ПОЛІВ

Кликав мене Верх
і Межипотічки —
поля
з моїх пастуших літ . . .

Прийди!
— кликали поля
вчасного юнацтва: —
Основ'яненка дочитать,
долюбувать полянку . . .
Забудь
теперішні
пожежі й кров, —
вернись
до колишніх
із нами розмов!

Перечитає мама
під сосною
про «божий суд»,
парубки — про планети.
І ти — злетиш на сонце,
а вже назад не вернеш,
бо дивно, й та-а-ак любо на сонці!
. . . З-за океану
приплине Маруся
синеока,
люблена Маруся . . .
Складеш голову на рукав білий
й уявиш собі:
Парубок ти дужий
у білому
солом'яному капелюсі . . .

Кликали поля,
знайомі поля,
на свято давнє.
— Давнім пахом,
знайомим подихом,
свіжістю війнули.
І любо серцю
так,
як в дитячі
роки минулі . . .

СЛОВО ГНАНИХ І ГОЛОДНИХ

Епоха наша — бідних перемога.
— Злізайте геть, фашисти, з трону!
Щоб більше не топтали ваші ноги
Людської гідності закону!

У вас — палаци та світлиці,
Кав'яр, з вином шампанським склянка . . .
А ми — в бараках і в'язницях
Не мали що в гортанку!

Вдягнуті, взуті ви над мірку,
Грошей у вас, як в міху каші.
— Давай, фашист, жакет й лакірки,
І золото, й срібло — дітям нашим!

— Вхопи крумпач, лопату, панцю,
Не жди без праці з медом каші.
А ми, що плакали, — до танцю!
Таж козачка заграли наші . . .

Коли із радості на святі
Ми плеснем в танці у долоні,
«Ой, знають здорово гуляти!» —
Позаздрять нам у Вашінгтоні.

І, вірні робітничій справі,
Ми не зупиним кроків різких.
А з вражих перешкод лукавих
Ми не лишим — й одної тріски! . .

Ми гідру молотом оглушим!
Ми серпом вижнем змій породу!
Де плюнемо в кубло з «катюші»,
То там земля сім літ не вродить!

Не вдасться вам, кати, не дуже,
Сховатися між буржуями! —
На Сході — наш месія дужий,
І пильно стежить він за вами.

Епоха наша — бідних перемога.
— Ступай, фашисте, та й без слова,
Від нашого стола і від порога,
Тверда бо робітнича мова!..

ЧАРИ НОВОГО ЛІТА

Цього літа я не нюхав рожі,
Я не запримітив, як в саду розквітлі
Золотими крильми черкли дні погожі,
Як п'яніли ночі в місячному світлі.

Я не запримітив, як малини спіли,
Як в ставку під лісом рибка плюскотіла,
Як хмарки чвалали понад гори сині,
Як гаї вмивала тепла літня злива.

Цього літа — не спочив в обіймах
Затишку лісного, річкової піни,
І не слухав гуку, як у громах-війнах
Дудоніли гори, плакали долини.

Цього літа — інше серцю мойму дзвонить,
Іншими чарами душу наливає
Новий ритм життєвий, що манить, полонить,
Новий ритм життєвий — звільненого краю!

НАВЕСНІ

Споглянути поля по довгім перестанку
Я вийшов на нездольний визов квітня...
Яка приємна свіжість сонячного ранку
В цій зустрічі хвилюючій помітна!

Привіт вам, смуги піль широкоперсі,
Привіт і вам, ліси мовчазно-таємничі!
Здоров був, вітре! — (В серці мойму сперся
І жайвороном знов мене на льоти кличе . . .)

Я знаю радість і солодкий хміль звитязтва
Над зимовою владою і міццю,
Коли з перегниття — зростання є, і рясва
Заполовіє спілої пшениці . . .

Погладим, вітре, ми волошки у задумі,
Розквітне осінь нам червоним маком,
Гей, вітре-друже, ми взамін торічних сумів
Та заспіваєм — радісно, за смаком! . .

Я вийшов глянути по довгім перестанку
На вас, поля — мої незрадні друзі.
Яка ж бо це краса: До нового світанку,
В нове життя — іти в весняній тузі! . .

Василь ДОБОШ
(*Народився* 25. XII. 1917).

У ПОТУХШЕГО КОСТРА

Вновь, как в прошлом, я мечтаю,
Сердцем пламенным горя;
Путь минувший вспоминаю
У потухшего костра.

Много бедствий и мучений
В век короткий пережил, —
Средь безжалостных гонений
Молодость я проводил.

Путь земного испытанья
Я бродягой перешел.
В дни душевного страданья
Спор с самим собой я вел.

Помню, как я колебался
И не знал, куда итти;
Новый путь мне загорался
Красной искрой впереди.

Часто голоден влачился
Средь домов и горных плит; —
В этой школе я учился
Ненавидеть и любить...

МОЙ НАРОД

Здесь за плугом он ступает,
проклиная жизнь свою,
там, в заводах, умирает
в грязи черной на полу.

Голод, холод, вьюга, горе
убивают мой народ;
эх ты, ох ты, горе, горе,
наш покрыло небосвод.

Тихо кроют небо тучи,
жаждет правды мой народ;
гнет кровавый в час грядущий
он рукою разобьет.

МОЙ ПУТЬ

Мой путь привел меня к страданьям,
Где жизнь трудна, где вечный бой,
Где произвола нет мечтаньям,
Где солнца нет, где мрак ночной.

Идя на поле встречи бранной,
Я ждал побед и лучших дней,
Горел с толпою многогранной
И цепи рвал рукой своей.

Я шел на помощь угнетенным,
Я с ними шел и их жалел,
Для них я по ночам безсонным
Слагал стихи и песни пел.

Не шли со мной аристократы,
Врагов я много приобрел
За то, что в каждом видел брата
И без щита за правду шел.

ИСКУССТВО ЖИТЬ

Не говори, что в жизни скучно этой,
Что путь земной не стоит ни гроша,
Что в жизни мрачной нету искры
света,
В ней люди на дожде стоят,
дрожа.
Нет, жизнь не мрак, не вечное
мученье
И в ней сияют яркие огни
И скрыто сердцу утешенье
В глухие согревающие дни.
Да, если жизнь — борьба, умей
боротьба,
Умей в тумане отыскать свой путь,
И счастье, как дитя, само
прижмется,
Согрев тебе любовью нежной
грудь.
Пусть все в метелях вьюжных
утопает,
О чем ты в детстве горестно
мечтал,
И первая любовь пусть догорает, —
Иной себе воздвигни идеал.
Принявши радости и боли терний,
Трудись для блага родины и смей,
Чтоб в час, когда заглянет
луч вечерний,
Ты был доволен жизнию своей.

ЛЮБЛЮ...

Морозный вечер я встречаю,
с метелью о былом пою;
куда иду — и сам не знаю,
одно лишь знаю, что люблю...

...Люблю родные горы, нивы,
солому верховинских хат,
закат вечерний, молчаливый
и цепи милых мне Карпат.

И в эти горы я влюбляюсь,
о них пишу в своих стихах
и, их тоскою причащаясь,
благовещу о лучших днях.

Омелян БАЛЕЦЬКИЙ
(Народився 21. II. 1919)

КАЛИНА

Дождь осенний над горами;
В тучах — полонина.
Плачет тихо у порога
Малая Калина.

Дети все читают в школе,
А она горюет.
Ноги голые осенний
Ветер ей целует.

Не сидеть Калине малой
За стеною школы:
Серака давно не стало,
Порваны постолы.

На работу в край далекий
Шел отец весною...
И поныне не вернулся
С белою мукою.

Не вернулся, мать в больнице, —
Скрылся брат в Менчуле.
А жандармы как увидят,
Не сбежит от пули.

Дождь осенний над горами;
В тучах полонина.
Плачет тихо у порога
Малая Калина...

КАРПАТСКИМ АПОСТОЛАМ

О друг, о брат, земляк родной,
Сниди в трущобы, ямы, щели!
Сниди с горящей душой,
Чтоб братья Солнце в тьме узрели!

Сниди туда, где мука и печаль
Поют уныло панихиду!
Сниди, чтоб брат из тьмы восстал
И строил Солнцу пирамиду!

Блесни во тьме живым огнем!
Блесни и души озари рассветом!
Скажи на языке родном:
«Для вас родился я поэтом».

Скажи, что ты, как брат, пришел,
Что ты рассвет несешь в трущобы.
Гласи средь наших гор и скал,
Что жить нельзя во мраке гроба!

Пусть сердце будет как фонарь,
Для заблудившихся средь ночи.
Неси, неси свой братьям дар,
Который зло и тьму расточит!

Итак, сниди, сниди во мрак,
Зажги сердца людей во мраке!
Неси в трущобы новый флаг!
Молися к Солнцу паки, паки . . .

И объясняй, что рок наш груб,
Но мы имеем тоже право!
Так души разрушай, чтоб труп
Воскрес из мертвых величаво.

Чтоб пел о Солнце в тьме ночей,
Чтоб тьма исчезла перед песней,
И чтоб в Карпатах ряд людей
В борьбе за жизнь сомкнулся тесно!

МУКАЧЕВО

Мукачево, Мукачево родное,
Прощаюсь ныне я с тобой.
Туман жестокий горы кроет,
А сердце кроется тоской.

Уже давно простился я с тобою,
Но ныне здесь брожу опять.
Твои, Мукачево родное,
Былые годы так манят.

Манит любовь. Я здесь работал
За школьной восемь лет скамьей.
Здесь новой, яркой позолотой
Мы украшали стих родной.

О ты, Мукачево, старинный город,
О ты, свидетель тайных дум,
Ты смотришь на меня как ворон,
Ты ныне странен и угрюм.

Мукачево, ты помнишь, как с друзьями
К идеям светлым рвались мы?
Идет ли кто-нибудь теперь следами
Стремлений наших в мраке тьмы?

Мукачево, эх мучат муки
И сердце плачет, так щемит.
Я вижу ныне в день разлуки,
Что меркнет старый русский щит.

А вы, наследники, друзья, подруги,
Стремитесь к Пушкину, как мы?
Иль стих его сжимают чьи-то руки? —
Для тех его стихи немы.

Теперь певучей бронзой не звенит он?
Уж бронзу раздробили в прах?
Кто плачет здесь над бронзою разбитой?
Кто стих напишет о слезах?

О, ты, Мукачево, гимназия...
И вы: Андрей, Василий, Миша.
Сегодня не пишу рассказы я,
А стих тоскою дышит.

А вы, родные Леня, Лева, Ваня,
Друзья, соратники пера,
Все верите, что после дней страданья
Настанет светлая пора?

А где другие — милые, родные:
Георгий, Федор, Симеон?
Вы помните наш голос в дни былые,
Я вспомнил тоже этот чудный сон...

СТИХИ О КАРПАТСКОЙ ДАМЕ

Эй, куда, Калина, снова?
Снег — метель кругом!
А Калина, как в оковах;
Будто под штыком.

Где улыбка? Смех твой милый?
Коломыйка где?
Как-то силы подкосили...
Эй, ходи ко мне!

Я мозоли обцелую,
Дамой назову,
Песнь про жизнь спою святую
И с тобой пойду.

Приласкаем всех забитых,
Всех сынов Карпат
И посеем снова жито...
Сын наш будет жать.

ЭЙ, ЗЕМЛЯК

Эй, земляк родной, не слышишь?
Ты не слышишь крика?
Там на Верховине плачет
Мать твоя Марика...

Плачет, сына проклинает,
Город тот далекий.
Своровал ее он сына,
В свет унес широкий.

Сын забыл язык простацкий,
Матери не знает...
Плачет мать на Верховине,
Сына проклиная.

Плачет Родина, вздыхает...
Внуки брови хмурят.
Эй, земляк родной, не слышишь?
Будет гром и буря.

Андрій ПАТРУС-КАРПАТСЬКИЙ
(*Народився* 29. III. 1917)

ОСЕНЬ В КАРПАТАХ

Седой туман окутал горы,
Как сердце сироты — тоска.
О чем-то шепчутся просторы
Под грустный шелест ветерка.

Не слышно песен по долинам,
Уснула Тисса средь Карпат,
Кругом по дальним полонинам
Снега холодные лежат . . .

Вкруг пожелтевшие дубравы
Торчат задумчиво, как пни,
Печальный шум лесов кудрявых —
Грустят сегодня и они . . .

Придет весна — и луч червоный
Туман развеет над страной,
Пойдут трудящихся колонны
Пахать дорогой полевой!

ПОЭТАМ

О новой любви и весне,
О новых порядках и людях,
О новой, свободной стране
Поднимите свой голос. Осудят?
Пусть судят!
В двадцатом столетьи не время
В бирюльки играть.
Смотрите —
трудящихся племя
На гибель обрек капитал.
Збройовки, Шкодовки и Бати,
Угольных баронов богатых
Пора «воспевать»!
К борьбе,
солидарности
всех угнетенных,
К единой,
великой
идее
Ведите
трудящийся класс.
Пусть голос ваш слышен
в первых колоннах,
Поэты, сейчас!
О голоде, гнете пишите хореи!

АДЕЛАНТЕ

Полями, лісами,
Пустими містами,
Крізь бурю й гранати,
Вогонь кулеметів, крізь бомби,
Крізь танки й бетон —

Бригада завзятих
І всі, хто не хоче стати рабом,
Кого били вічно нагайкою
Криваві банди —
Поміщики, попи і гранди —
Сьогодні дружно ідуть
За ліпше життя,
За право на працю,
Свобідну працю!
Ідуть всі до бою
За мир і свободу
Іспанії, світу,
Трудящих всіх!
Кожен їх успіх,
Успіх нас усіх.
Іде англієць,
Француз,
Чехословак,
Іде італієць,
Болгарин,
Поляк.
Із полів і міських печер
Студент і поет!
Ідуть всі,
Хто любить правду й свободу
Не тільки іспанців,
А братів своїх!

Аделанте, свободи солдати,
Хай згине фашизм проклятий!

Вчора Абісінія,
Сьогодні Іспанія, Китай,
А завтра наш край, наш люд!
Мадрід, Барселона, Шанхай, —
Салуд, салуд, салуд!

ПРИЙДЕ ЗНОВ ВЕСНА

Пожовкле листя вітер сумовито
Над Тисою по полі гонить.
Бабуся біля хати не молитву
До неба шепче, а прокльони.

Прийшли фашисти — сина порубали
Багнетами юнацьке тіло.
В рекрути і в неволю всіх забрали —
Село неначе опустіло.

Давно пісень не чути на долині,
Замовкла рідная трембіта.
Сніги покрили груні Верховини,
Гуляє вітер там сердито.

Одні смереки думку невеселу
Співають у Карпатському краю.
Фашисти-саранча в містах і в селах
Грабують, нищать, все з'їдають.

Та прийде знов весна і повінь грізна
Змете, знесе усе нечисте.
Ой, зацвіте любимая Вітчизна,
Мов дивний самоцвіт — намисто!

ЗАСЯЄ СОНЦЕ ЩИРО

Минуть війни метелиці
Криваві і суворі.
В Карпатах мир оселиться
В смерековому борі.

Доріжками знайомими
З опаленим обличчям
Повернемо додому ми
Новій борні навстрічу.

Ми волю всю напружимо,
Візьмемось будувати
Руками дружньо дужими
Нове життя в Карпатах.

І пилами й сокирами,
Уперті і веселі,
Трудитимемось щиро ми,
Лупатимемо скелі.

Підемо вранці з косами
Траву буйну косити.
Піснями дивно-стоголосими
Відгукнуться трембіти.

Над горами й полянами
Засяє сонце щиро
Променями рум'яними
Далекого сузір'я.

ЗАШУМИ ХЛІБАМИ

Зашуми хлібами, закарпатська ниво,
Задзвеніть піснями, гори Верховини,
Бо минула злива, жити нам щасливо
У сім'ї радянській, в лоні України!

Наливайтесь соком, виноградні грона,
Розцвітай жасмином, краю мій коханий!
Армія братерства, Армія Червона
Сталлю розігнала вікові тумани.

Рідний батько Київ і Москва-сестриця
Життєдайним сонцем нас зігріли щиро.
Гей же до роботи творчої беріться!
Хай пила пиляє! Заблищи, сокиро!

Нас в любові, в згоді з рідними братами
Жде нова епоха, сонячна, жадана.
Партія нас учить і керує нами
Мудрою рукою, генієм титана.

Зашуми хлібами, закарпатська ниво,
Задзвеніть піснями, гори Верховини,
Бо минула злива, жити нам щасливо
У сім'ї радянській, в лоні України!

Іван МАЦИНСЬКИЙ
(*Народився* 9. IV. 1922)

О, РУСЬ КАРПАТСКАЯ, СКАЖИ МНЕ...

О, Русь Карпатская, скажи мне,
куда ведет тебя судьба?
Как это ты в народном гимне
вплетала в мощь тоску раба?

Взаправду ли, не поневоле
твой гордый, неприступный кряж
послушным иностранной воле
при свадебном стал звоне чаш?

Взаправду ль трочному венгерцу
с роскошной киевской княжной
достался ты, любимый сердцу,
мой край любимый, край родной?

Иль, может, ты в боях жестоких
не так легко был взят врагом?
Ведь есть в ущелиях глубоких
и птицы сильные крылом!

Не сомневаюсь, отстояла
ты честно честь дремучих гор,
лишь не гляди теперь устало,
на юг метни свой злобный взор

и вновь схвати ты щит свой древний
и древний бой возобнови!
Враг будет за родной деревней
валяться в собственной крови.

*
* *

Эх, развелось у нас тщеславных
людей с тщеславием одним,
и нынче средь речей заздравных
звенят стаканы только им.

Им многолетье пьяным хором
поет прислуг крикливых ряд,
и ласковым и влажным взором
друг друга все благодарят...

Да речи льются... Эти речи!
уж сколько сказано их здесь —
зато сутулит дальше плечи
надежд и жизни тяжкой смесь.

Друзья, друзья... Средь нареканий
противно слушать! как звучат
все ваши крики, толки, брани...
Ну, кто тем крикам, братцы, рад?

Шипи, шипи, вино, в стаканах!
Чего же нужно нам, чего?
Бациллы в наших страшных ранах
справляют пир и торжество!

О РОДНОМ НАРОДЕ

Тут нечего сказать . . . Сам о себе
он рассказал уж столько, что едва ли
еще расскажешь о его судьбе,
чего другие не сказали.

Но в сотый раз . . . и все ж не лишний раз
я повторяю: кровь мы ненавидим!
Но если надо, словно на приказ,
мы выйдем в поле . . . там увидим!

Вновь Муромец, Добрыня и Алеша
стеной, как древле, станут в чистом поле,
и на дыбы с Петром взовьется лошадь,
и вражьих сил не будет боле.

БЕЗ ОТВЕТА . . .

Ты дальше нам, судьба, подносишь
Цикуту в чаше вековой.
Когда же, наконец, уж бросишь
И ступишь на нее ногой?

Скажи, далеко ли тот день,
Когда придешь к нам не с причастьем,
А с солнцем, раздвигая тень,
Даря его нам вместе с счастьем?

ЭПИГРАММА

У нас — как на арене цирка:
Ослы, мартышки и верблюды
Танцуют в кисточках и гирьках,
На привязи вертясь у блюда.

ТЫ УМЕР

Ты умер... О, несчастлив тот,
Кто умирает несвободным.
А завтра день, когда взойдет
Заря над подвигом народным.

Во тьме расцвел ты, как цветок,
И солнечного ждал привета,
Но вот косарь, капризный рок,
Тебя подрезал до рассвета.

Скончался ты... Не мало фраз
Крылатых, пестрых и похвальных
Сказали те на этот раз,
Кто ждал обрядов погребальных.

Когда ты ревностно служил
И правде, и свободной чести,
Их сбор случайный угостил
Тебя лишь горькой чашей мести.

Но вот теперь и их венец
Лежит зеленый на могиле,
Но нас уверить, наконец,
В сочувствии и он не в силе.

ПЕСНЯ О СЧАСТЬЕ

Давно я гоняюсь за счастьем упорно —
Усталый, страдающий, жадный:
Оно, удаляясь, смеется озорно
Моим истязаньям улыбкой злорадной.

Вот окна на улицу желтым просветом
Глядат, выдавая гульбу за собой:
Там франты плясуньям, всегда разодетым,
Сердца преподносят нахальной гурьбой.

Зайти бы туда мне . . . Ведь многие счастье
Нашли в этом вихре, нашли в этом доме,
Но сердца удары все чаще и чаще
Я слышу в груди изнуренной, в истоме.

Пусть носятся в сумраке милые звуки
Ленивого танго, воздушного вальса:
Трясутся ведь где-то отцовские руки,
Который от сына добра не дождался.

Спасибо за счастье . . . Его быть не может,
Пока не обсушит родимые лица
Исполнена теплой и ласковой дрожи
Взошедшая в мире родная зарница.

ПОЭТ В ЖИЗНИ

Не лучше ль жить как чародей
в избушечке на ножке курьей,
вдали от всяческих затей,
чем молнией резвиться в буре?

Не лучше ль? «Да» — поэт не скажет,
он твердо скажет: «братцы, нет!» —
и с полной силою укажет
на все, чем жив и болен свет.

Поэт не врет, поэт не льстит,
он темпы жизни отмечает —
в руках народа он горит
и путь, как факел, освещает!

ШКОЛЬНИК

Сирак — заплата на заплате...
Дрожишь, озяб, родной малыш...
И мы в твоем ходили платье,
И мы — из-под дырявых крыш,
И мы всем тем, что ты, прошлись,
И мы так выходили в жизнь.

Будь смелым... Выдержишь, родимый!
Неплохо скроен, плотно сшит,
И стужей горьких дней гонимый,
Ты будешь крепким, как гранит,
Ты будешь тем, родной, на ком
навеки строят отчий дом.

А жизнь придет в объятья наши
в венце из солнечных лучей,
и, выпивший избыток чаши —
всю горесть дней и муть ночей,
ты станешь жить уж, наконец,
не так, как дед твой и отец.

Не будет горя... С новым строем
придешь ты к людям для людей
и будешь, милый мой, героем
столетий, лет, недель и дней —
откроешь для несчастных масс
тот мир, что был, но не для нас.

Пошире будет мир... пошире...
И ты и все твои друзья
понять должны, что в этом мире
крутая нас ведет стезя
под жизни новой, славной свод,
где солнце новое цветет.

МУЗЕ

Раз так случилось, что во мне
нашла ты друга или брата,
то знай, что я живу в стране,
где кроет нищету заплата.

Бросай же Олимпийский парк
и ты, подруга дорогая,
и будь, как древле Жанна д' Арк,
опорою родного края.
Родимая, с тобой должны
мы сторожить родные хаты —
мы будем стражами страны,
Олимпом будут нам Карпаты.

ЖИВОЙ ФЕТОВЩИНЕ О ПОКОЙНОМ ФЕТЕ

Твои стихи, как есть, толпой нарядной
толпятся в мире крепостных времен.
И нынче всех, кто с высоты эстрадной
поют, как ты, попросят выйти вон.

Теперь ли нам слагать на случай оды,
на поздравленья краски слов терять?
Коль ты поэт, то будь певцом свободы —
она тебе сестра, невеста, муза, мать . . .

Ты поле, лес, ручей да сад тенистый
любил на свете, как никто другой . . .
Не потому ль, что воздух их душистый
не оглашал за хлеб насущный бой?

Поэт, лишь слушать ты любил оттуда,
как «розе брачный гимн поет пчела»,
и жизнь твоя меж розами и блюдом
три четверти столетия текла.

И наша жизнь стремительно течет —
в желанный край, отысканный в тумане!
Поэтом ныне может быть лишь тот,
кто видит в будущем всем жертвам оправданье.

С винтовкой за спиной рабочий и поэт
работают теперь на благо им обоим...
Мы бережем свободу, милый Фет,
и вместе с тем и будущее строим.

И пусть цветы алеют там и тут —
мы рады им — никто им не мешает! —
но люди тоже круглый год цветут,
и дело их пусть в песнях расцветает.

О СЕБЕ

Морочили мне ум
и череп распирали
какой-то книжный шум
и сказочные дали.

Да в тесной комнатке мозга
Спиноза спорил важно с Кантом,
и бегал промеж них всегда
паяц сомненья с пестрым бантом.

Вдруг хлынул уличный и грубый
народный ропотливый гам,
и Кант отпрыгнул, вздувши губы,
Спиноза кинулся к дверям.

СССР

Загадки древней нерешимость,
и бесконечность русских мер,
и древняя непокоримость —
все это есть С С С Р.

Лежишь Ты на земном просторе,
как хлеб пшеничный на столе,
для тех лишь, кто в нужде и горе
на тучной бедствовал земле.

Как стол обильный, ждешь Ты в гости —
к себе Ты бедных ждешь людей,
ждешь всех, кому, бывало, кости
бросали от еды своей . . .

Но если с грязными мечтами
к Тебе вдруг кто-нибудь попал —
Ты селами и городами
свою свободу отстоял.

Страна несокрушимой мощи,
страна свободы и труда,
в Тебе есть воля, ум и, проще —
в Тебе есть все и навсегда!

К НОВОЙ ЖИЗНИ

На фоне пасмурном, громадном
пугливо дремлющих Карпат
в томлении каком-то жадном
к струе толпится стадо хат.
Почуяв запах древней воли
и жизни новой аромат,

они превозмогают боли
и к влаге, алчные, спешат.
Вернется все . . . В работе снова
вернется мощь родного слова,
к щекам опять прихлынет кровь,
на воле выпростаем спины,
и понесется с Верховины
к примятым людям вольный зов.

Федя БОБИЛЬ
(Народився 31. III. 1916)

НАШИМ ТАМ...

До сих пор
о любви
я мечтал,
песни пел.
Я был чист,
как ручей,
я был бел,
как пена,
и мой смех
серебром,
как зелень
по полям,
как ветер
по горам
и блестел,
и шумел.
Ненависть
не грызла
и злобы
не было.
А теперь
я кричу —
не в полях,
не в горах,
А теперь
я кричу
в деревнях
и селах:
Я люблю...
Я люблю!
Мстить хочу!!!
Мстить хочу:
за горе
мстить хочу:
за слезы
мстить хочу:
за иго
мстить хочу:
за слово,
что из уст
мне взяли!
Мстить хочу:
за веру,
которой питались
наши
тысяч
лет!

Теперь мне
ненависть
и любовь
так близки.
Теперь мне
мстить — любить
так легко,
так легко.

КРЕСТЬЯНСКАЯ

Сегодня с любовью,
а завтра со злобой
и с местью в подлившихся
кровью глазах.

Сегодня с мольбою
встречаю я всех вас,
а завтра проклятий
слов водопад.

Сегодня как голубь,
а завтра железной
я птицей кружить и
крушить захочу.

Сегодня я мирный,
сегодня ведь раб я...
сегодня я болен
сегодня и слаб я,

Но завтра я встану
и мышцей могучей,
и киркой стальною
все разобью.

А. СОЛЯНКИН
(*Народився* 27. II. 1917)

ПОКОТИГОРОШОК

За горами, в чужім краю,
Як далеко — сам не знаю;
Десь на другім світа краю,
Там далеко десь у дідка . . .
Зачинатся приповідка . . .

Жил там газда зоз газдиньом,
З женом, дітми, з бабом, з дідом.
Жили мирно. З божой волі
Обрабляли своє поле.
Раз, як била шумна хвиля,
Гварит газда: «Жено мила,
Зарань піду на Рекшицю —
Зор'ю землю під пшеницю».
А газдиня Уля гварит:
«Та кедь хочеш, ходь на зарі . . .
А жебись не тратил часу:
Пішлю ті на обід квасу . . .»
Вишол газда вон на поле,
(Мал два шумни міцни воли)
Помаленьки собі оре
І співат собі поволі . . .
А газдиня наварила,
Напекла і насмажила

І, закликавши дівчата,
Гварит: «Марько, возь близнята,
В єдно налій повно квасу,
В друге дай капусту з м'ясом,
Однесь обід на Рекшицю:
Тато орют під пшеницю».
Марька шумні послухала:
Зробила, як мать казала . . .
Вишла з дому — заспівала . . .
Але в полю — заплакала!
Плаче Марька, нарікає,
Бо дорога де — не знає,
Бо у полю заблудила,
Дороги не находила . . .
Видит: там на краю поля
Висока стоїть тополя:
«Може, там дакого стрічу,
Може, тата ся докличу . . .»
Так гварила Марька мила.
Ку тополі ся пустила . . .
Пришла к ней аж цалком Марька,
Але . . . Аж в ней сердце брякло:
На тополі — у галузю
Якась малпа на мотузі.
Марька дівка хоть розважна,
Злякла ся і, хоть одважна,
Вшитка в п'ятках єй одвага . . .
А з голузя: «Га-га-га-га!
Чтось ся злякла,
Дівко біла?
Чтось — оглухла?!
Оніміла?
Но, не плач, росповіч вшитко,
Може ті поможу швидко . . .
Повіч лем ти, за чим тужиш,
Може, дівча . . . може, блудиш?»

«А я плачу, бо 'м зблудила,
Бо дорогу єм стратила . . .
І трясуся аж од страху . . .»
А з голузя: «Ха-ха-ха-ху!
Та лем тота вшитка хиба,
Та лем протось нещаслива?!
Добре, же єсь мене стріла,
Бо до рана бись блудила!
Але теперь маш помогу:
Заведу тя на дорогу . . . . .»
Пішла Марьця за том малпом,
Хоть з боязньом, хоть зо страхом . . .
Але что же ту робити,
Кедь ся не знат де подіти? . .
Ідут, ідут . . . малпа скаче,
Марьця ззаду тихо плаче . . . .
Пришли к скалі — у пустині,
Всядиль пусто — ані тіні,
Марьця ся трясе од страху,
А малписко: «Ха-ха-ха-ху!
Но та тепер ся зоблечу . . .
А тобі — уже не втечи!»
І ту малпа зняла шапку,
Зробила собі з ней бабку,
І боканчі зошмарила,
Танець з бабком закрутила . . .
Всядиль тихо — місяць світит,
Марця дачто страшне видит:
На голові — мали роги
І копита, а на ноги . . . .
«Тадь то дьявол, тадь то біс!
О, бодай го перун стис!
Шак то дідко! шак то фрас!
О, бодай би такой счаз!»
І замліла аж од страху.
А рогатий: «Ха-ха-ха-ху!»

Схопил скалу — цілу гору,
І на Марцю — на небору . . .
Мати плаче, руки ломит:
«Де то моє дітя ходит?!
Де же блудит в темной ночі
Марьця моя без помочі . . .»
Ту ся газда з поля вернул,
Цілу хижу перевернул:
«Што то за ряд! Што сьте — спали,
Же сьте обід не послали!
Жеби зарань на полудне
Бил там обід! Як не буде,
Зроблю вам ту таку бурю . . .
Лем гнівайте ми натуру! .»
А газдиня плаче, бідна.
Така є, як стіна, блідна,
І боїтся му повісти,
Же о Марьці не є вісти . . .
Ту на другий день к полудню
Мати Аньку кличе к студні,
Своїй другій дівці любій
Гварит: «Анько, ряд на тобі!
Возь ти, Анько, возь близнята,
В єдно налій повно квасу,
В друге дай капусту з м'ясом,
Однесь обід на Рекшицю
Тато орют під пшеницю».
Анька шумні послухала,
Зробила, як мать казала.
Вишла з дому — заспівала . . .
Але в полю — заплакала!
Плаче Анька, нарікає,
Бо дорога де — не знає . . .
І . . . тото, што з Марьком бідном,
Сталося і з Аньком милом.
Мати бідна горько плаче:

«Де ти, Анько, в темной ночі?!
Тадь виплачу собі очі . . .»
Мат ще мати три дітята,
Три прекрасни соколята:
Василь, Іван і Микита,
Шумни, міцни, як рокита . . .
Ту з них мати попросила
Наймічнішого — Василя,
Жеби обід ніс на поле,
Же там тато в полю оре . . .
Виніс Василь обід в поле,
Але горе, страшне горе!
На тім місті при тополі
Счез Василь в широкім полі . . .
Ту уж мати не стерпіла,
Мужу вшитко розповіла . . .
Же му діти обід брали,
Але троє з них пропали:
Зажурилися обоє . . .
І синове їх ще двоє:
Плачут гірко, нарікают,
Бога в поміч призивают . . .
Ідут тижні, роки ідут,
Муж с газдиньом смутно жиют:
Бо ся дітей утратили,
Што у полю поблудили . . .
Раз у літі — на Купала
Мати якесь шматя прала . . .
«Что за чудо, чоловічку?
Горіх пливе по потічку!»
Мати води начеряла,
З'їла горіх — дале прала.
А за три дні жена мила
Дома сина породила . . .
Хлопець міцний ся народил,
Скоро ріс, як би із води . . .

А ім'я му чудне дали:
Покотигорошком звали.
Як го дали покрестити,
Зачал хлопець говорити.
Ту му мати розповіла,
Як то діти вна стратила.
Покотигорошок швидко
Гварит мамі: «Мамо, нич то!
Лем почекай, як зміцнію,
Як виросну, як змудрію,
Винайду я твої діти,
Не будеш ся ти смутити . . .»
Прошли ту дас два-три годи,
А наш хлопець ріс, як з води:
Бил уж міцний и великий,
До роботи бил, як дикий.
Раз ту отець з синьми двома
Ся зберают в ліс по дрова.
Газда воли запрігає,
А Горошок ся звідає:
«Слухай, тату, слухай мало,
Може поміч би требало,
Бо я годен помогати,
В лісі дрова нарубати».
«Хлопче, хлопче, не роб смішки,
Тадь не йдемо на орішки,
В лісі буки, а не драча,
Што поможе таке мача?!»
«Лем ня возьте, тату милий,
Може я і не барз сильний,
Але помагати хочу.
Холем воли посокочу . . .»
«Но, най буде, кедь так просиш,
Холем воли посокотиш,
І весельше за дорогом.
Но подь на віз, їдьме з богом . . .»

А як пришли вже до ліса,
Гварит тато: «Де до біса!
Тадь ту сами груби буки . . .»
«Нич то, тату: штири руки!
Може би сьме взяли того?
Дость є грубий — буде з нього
Цілу зиму што топити
І сусідом пожичити . . .»
«Якесь глупе ти, хлопчисько,
Шак то не бук, то бучисько!
Тадь то тиждень з ним роботи,
Смоть-ле, вирубемо тоти!»
«Но та таке зіля брати?
Нїт з чим руки забабрати.
Схвачу я ся зос тим буком,
Звалю я го з єдном руком!»
Взял, висукал він рукави,
Стис го, як би з обручами,
Натужился, жили натяг
І з коріньом бука витяг.
Газда руки заламує,
Лем з очами покліпкує.
«Йой, Горошку, та ти фрас!
Як діявол, бодай счаз!» . . .
Так ся газда мій настрашил!
«Та то таки діти наши?
Вижу — час ми одпочити,
Треба до пензії іти . . .»
А Горошок, наш хлопчина,
Вшитко робит, як машина . . .
Ради мама, рад і тато,
Бо то хлопець — саме злато.

— — . — —

Уж ся цалком домордовал,
Як кияню доковувал.
Дал Горошка закликати,
Же най прийде спробовати,
Чи палиця уж удобна,
Чи до руки є способна.
(А і людей дал скликати,
Жеби пришли позерати.)
Зишло ся і людей дужо
Увидіти тото чудо.
(Пришол старий Лих, Лиханя,
Ще і стара Пилиханя.)
А на обід, як звонили,
Уж Горошка увиділи:
Іде шумні, викрачує,
А ще собі посвистує.
Пришол, взял палицю в руки,
Пообертал і покрутил,
А накінець таке гварит:
«Но та ідь лем кус на хмари»!
Так палицю вгору шмарил,
Же єй каждий з очей стратил.
Ляг собі на землю адде,
Почекати доки впаде.
Ту чекают, обчекують,
Вшитки люде ся чудують:
Што за силу мат Горошок,
Кий підшмарил, як порошок,
І така кияня тяжка
Полетіла, як би пташка.
Але што там з неба чути?!
Што так свище, што так гучит?!
«То палиця падат, сваху!»
Вшитки утікают в страху.
Встал Горошок, натяг руку
До кешені запхал другу,

Під палицю хлопець чудний
Палець підставил мідзюнний.
И зоглася киянь тяжка
На тим пальцю, як би бляшка.
Но та слухай, ти, Виралю,
Слухай, старий ти ковалю,
Та палиця, хоть і тяжка,
Але м'ягка, як би бляшка,
Я з ньом хочу воювати,
Треба єй загартувати . . .»
Коваль ковал ще три ночі,
Ковал, ковал з цілой моці.
Як Горошок попробовал,
Палиця ся уж не зогла.
Тайстру собі напаковал,
І плакали за ним вшитки,
Дівки му принесли квітки,
Благословил отець, мати,
Вирушил тих трьох глядати.
Покотигорошок смілий,
Вирушился у світ білий . . .
Іде, свище, посвистує
І з палицьом підшмарює.
Добре несут го ще ноги,
І дошол так на дороги,
На дороги на крестови,
Там, де вночі ходят сови.
Іде він і ту без страху,
Де тот дідко, де тот дух.
«Де же ідеш ти, хлопчино,
Ти, пошкребку, ти, дітино?!»
«Та ходжу я в білім світі,
Стратилися троє діти,
Єден хлопець, два дівчата,
Вшиткі троє соколята.
В полю їх десь поблудило,

Може звело, може з'їло . . .
Де тот дідко, де тот дух?
Што їх зморил, бодай спух!
Понесе він кару строгу,
Лем же не знам там дорогу . . .»
«Та лем тото, ха-ха-ха-ху?
Та ти, хлопче, не знаш страху!?
Заведу тя на дорогу,
Буду ті на допомогу.
Хочеш нащивити біса?
Добре, підемо до ліса:
Там є вхід до царства біса,
В середині того ліса,
Укажу я ті там діру . . .
Але не ходь! — стратиш шкіру!»
Цілий день уж ідут оден,
Мій Горошок уж голоден . . .
І так до пустині дійшли
І ку єдной скалі прийшли.
Но та, хлопче, ту сядеме,
Спочинеме і підеме
Там, де хочеш ся дістати:
До чортовой страшной хати.
Може би съме дашто з'їли,
Може дашто закусили?!»
«Но та тото думка славна,
Та то мисель презабавна!
Добри били би і грушки,
Або, може, маш галушки?»
«Та то вшитко не є цінне!
Але мам я хліб камінний,
Або хочеш, може, ліпший,
Мам я хліб іщі твердіший!
Мам з желіза і оціля,
Кедь постарчит твоя сила . . .»
«Но, та дай лем тот з оціля,

Є у мене, хлопче, сила,
А кедь нам зостане часу,
Імеме ся коло пасу . . .»
І так собі двоє сіли,
Наберают оба сили.
Горошкови зуби бистри,
Так кусают, же аж искри
Одлітуют. А тот другий,
Тот очиска лем випулил,
Зачал ся уж і бояти.
«Но та дость уж обідати,
Подьме дале, бо ніт часу . . .»
«Но — та перше коло пасу,
Помоцуймеся лем мало,
Їджіня ми добре пало . . .»
Ту уж тот не мал вигварку,
Взял зашмарил скоро шапку,
І регоче: «Ха-ха-ха-ха . . . іхо-іхо
Но та тепер ті уж лихо!»
Наш Горошок як посмотріл,
Видит роги на голові,
Ух, як хватил за хвіст дідка,
Покрутил з ним, як с помитком,
Крутит бісом на шнурочку,
Увиділ там якусь бочку,
А в тій бочці чорна юха —
Замочил го аж по вуха . . . .
«Так ті треба, поросяти!
Будеш діти утрачати?!
Повіч скоро, же де діти!
Повіч, або будеш битий!» . . .
«Ой Горошку, Горошочку,
Лем ня не бий уж, кумочку . . .»
«Кум ті дідко, той рогатий!
Ще ня будеш оскорбляти?!
Повіч скоро, же де діти!

Повіч, або будеш битий!»
«Там на тим широкім столі,
Там є дас ложечка солі
І фляшечка з живом водом,
А діди ту — під порогом».
Ту Горошок порог вирвал,
Сестри, брата стадиль вибрал,
Покропил їх живом водом,
Посипал сяченом сольом.
Шитки троє враз ожили,
Перше-то ся помолили,
Горошка пообнимали
І уж дому ся збирали.
Але гварит їм Горошок:
«Сядьте ви лем на порожок,
Ту ще с дідком є робота,
Бодай здохла тота псота!
Жебися скончило вшитко,
Жеби уж не страшил дідко,
Жеби діти уж не блудил,
Жеби тихо било всюди».
Ту горошок набрав духа,
Дал чортови поза уха,
Била там і тота юха —
Затис го там добре днука!
(Уж не видно ані вуха).
Ту ся шумні побирали,
А до дому ся побрали . . . .
Била радость, били свята:
Забили два поросята,
Гостилися, пили вина,
(Била там і медовина) . . .
А Горошка прославляли
З медовином напавали . . . .
І я там бил (за дверьома) . . .
Але преціньь — ліпше дома!

Вижу, же там вода в міху . . . .
То на мою на потіху:
Прокусал єм міх зубами —
Вода ліє ся струями . . . .
(Ще зо стола взял ем квітку)
Сіл єм сі на струю швидку . . .
Плавали сьме швидше грома —
Но, а тепер єм уж дома . . . .
А на столі, в погарику,
Мам ще тоту білу квітку!
Шумна квітка, біла квітка —
Скінчилася приповідка.

Іван КЕРЧА
(2. II. 1914 — 17. X. 1951)

ГНИЛЫЕ ТУМАНЫ

Гнилые туманы над нами нависли,
Грядущее кануло в черную ночь
И горы кругом беспощадно нас стисли.
Отчаянье не превозмочь.

Поем иль плачем — никто нас не слышит,
Бесследно наш голос теряется в борах,
Лишь ветер лелеет, ласкает, колышет
Усталых, забитых людей разговоры . . .

Ух, если бы вырваться, подняться к небу,
Чтоб горькую Родины песню пропеть
О воле, о правде, о счастье, о хлебе! . .
Да нет уж, нельзя нам на небо глядеть . . .

Гнилые туманы над нами нависли,
Грядущее кануло в черную ночь,
И горы кругом беспощадно нас стисли.
Отчаянье не превозмочь.

SINE SOLE SILEO

Нет света, нет солнца, нет жизни —
На небе сплошь желтая муть.
И темные силы Отчизне
Мешают свободно вздохнуть.

Печали и грусти полны облака
Роняют на нас свои слезы.
И в каждом домишке старуха-тоска,
Как свечи, нам гасит грезы . . .

Под говор дождя душу объяла муть.
Ощипки в раздумьи гложем.
Опасно и страшно прокладывать путь,
Но мы его, братья, проложим . . .

МОЙ СТИХ

Я певец изнуренного края,
Где земля, под грозой увядая,
Меня горем-бедой накормила,
Болью песни мои напоила.

В рифмы вплелся кнута дикий свист,
Тяжко в воздухе мрачном повис.
В звуки влился и плач, и болезненный крик,
Вместо слов, что не в силах промолвить язык.

Плачут песни мои над судьбой бедняков,
Сострадания ищут и кличут любовь,
Но не слышат богатые: непонятен для них
Мой простой трудовой негодующий стих.

Ну и пусть! Я певец изнуренного края,
Не убьет мою песню их злоба лихая.
Стих мой родины грусть в час борьбы породила,
Стих мой тяжкая жизнь грозной местью вспоила.

НАША ДОЛЯ

Быть поэтом у нас
значит:
Жить скорбя, за всех болеть,
Крест нести с народом вместе,
О свободе вместе петь.

Быть поэтом у нас
значит:
Подружиться с нищетой,
Есть колючие насмешки,
Горькой запивать слезой.

Быть поэтом у нас
значит:
Сеять веру, сеять свет,
Проповедывать, что счастья
Без борьбы жестокой нет.

Быть поэтом у нас
значит:
Боль любовью напоить
И народ многострадальный
Верить в счастье научить...

СИРОТА

Вот сиротка у окна.
Жизнь ее карает:
Пережила боль она,
Злую долю знает.

Умерли отец и мать.
Беднота заела.
Больше некому обнять
И спросить: «Ты ела ль?»

Ветер, стужу и мороз
И обиды много
Выносить нераз пришлось
Сироте убогой.

Сколько муки впереди!
Сколько еще, боже!
Всякий день, что впереди,
В сердце горе множит...

ОСЕННИЙ МОТИВ

Ой Карпаты — наши горы
Зажурились.
Тучи черные над ними
Появились.

Тучи небо обступили, —
Жутко стало.
Солнце в тучах утопилось, —
Мгла настала.

Сад и поле, и дубрава
Разоделись;
И места, где цвели травы,
Почернели.

Улетели с летом птицы
В край далекий,
Смутно горам-молодицам
Одиноким.

Ветер свищет по вершинам
Панихиду,
Осени немой картину
Всюди видим.

ВЕСЕННЯЯ МЕЛОДИЯ

Не тлеть нам нужно, а гореть!
Не плакать, а смеяться!
О днях грядущих звонко петь
И жизнью упиваться!
Наш корень крепок и здоров.
Сердца у нас из стали.
С огнем смешалась наша кровь.
Нас бури вырощали.
Встречаем песней утра свет
В отливе тихом ночи.
Для нас «не можем» слова нет,
Если поэт захочет.
Не тлеть нам нужно, а гореть!
Не плакать, а смеяться!
Навстречу светлым дням лететь
И солнцем упиваться.

РАССВЕТ

Ты о матери быль рассказал мне.
В теле раненом сердце дрожит.
Укрепи меня, боже, и дай мне
До Рассвета дожить.

В день весенний, когда разливает
Солнце миру свою благодать,
Хочу видеть в страданьи святую
Долгожданную Мать.

Хочу ласки Ее необъятной
Одну каплю хотя бы испить . . .
Укрепи меня, боже, и дай мне
До Рассвета дожить.

ТИП

(Герой нашего времени)

Он с левыми — левый,
А с правыми — правый.
Он и богохульник,
Он и правовер.
Он честен, как ангел,
Как демон — лукавый;
Бесстыдный, фальшивый
И злой лицемер.

БЕССЛАВНЫЙ ПОТОМОК

Говорил в свое он время:
«От чего-то до Камчатки»,
А теперь сам за деньжонки
Сном уснул глубоким, сладким . . .

МНОГИМ В АЛЬБОМ

Писал Духнович наш: «глубокий сон оставьте!»
Слова его всех спавших предков пробуждали . . .
Но, если б ныне жил меж нами он
И видел бы потомков, топчущих его закон,
Подумал бы, наверное: «Уж лучше б, госиода, вы спали! . .»

ГРЕЛИСЯ ЗЛЫЕ ДУХИ

Горели костры, пламя к небу неслось,
Летели тома в них — работы ученых,
Такая уж мода в наш век завелась:
Ночь темная лучше для сонных . . .

Дмитро ВАКАРОВ
(3. XI. 1920 — 1945)

СЕНТЯБРЬ 1939 ГОДА

Мы этот час так долго ждали,
так много, много лет . . .
И он идет в броне и стали, —
привет тебе, привет!

Пишу я новую страницу,
и на душе легко, —
приходят братья на границу,
они недалеко.

Я верю: скоро день настанет,
исчезнут рубежи,
и между братьями не станет
на севере межи.

БУНТАРИ

Детство без ласки,
жизнь без любви . . .
Сердце, мужайся —
мы бунтари!
Ждем мы с востока
волю и свет.
Братьям далеким

шлем мы привет.
Хватит молитвы,
юность, гори!
Жизнь наша — битва,
мы бунтари!

ОТЧИЗНЕ

Ты — моя вера,
я — слово твое.
Счастье мы ищем —
твое и мое.

В радости, в горе —
с тобой я всегда.
Не брошу, не кину
тебя никогда.

Ты — моя песня,
я — эхо твое.
Счастье найдем мы —
твое и мое.

В правде вся сила —
моя и твоя.
Правду найдем мы,
Отчизна моя.

ЧАЙКА

Как чайка, которую ранил стрелок,
О солнце вздыхает,
вся кровью залитая,
Так ты, моя родина, горем убитая,
С надеждой глядишь
на багряный Восток.

Чудесные горы, долины, леса,
Озера, потоки и реки прекрасные, —
И рядом — невежество,
бедность ужасная,
И слезы невольно туманят глаза.

Тираны, тираны, конец недалек,
Погибнет,
провалится власть паразитная;
Восстанем на вас мы
семьей монолитною,
Дадим вам последний,
смертельный урок!
Рабочий, студент, бокораш, селянин,
Как братья,
восстанут всеобщею силою,
И сразу над вашей забытой
могилою
Родится
свободной
страны гражданин.

Как чайка, которую ранил стрелок,
О солнце вздыхает,
вся кровью залитая,
Так ты, моя родина, горем убитая,
С надеждой глядишь
на багряный Восток.

ПРИСЯГА

По полям, лесам, горам —
всюду горе,
горе нам,
муки да нужда,
слезы и беда.

На моих родных просторах
в каждом взгляде горе.
Горе, словно океан,
скрыло все в туман.

Что мне безутешный голод?
. Что мне лютый холод?
На душе одна печаль —
мне народа жаль.

Если плачет Верховина
над недолей сына,
чем я стану дорожить,
как я буду жить?

Я люблю мои Карпаты,
я люблю вас, хаты.
Я за вас на бой иду,
счастье вам найду.

Для борьбы нужна отвага.
Я даю присягу:
биться с горем и нуждой,
с рабскою судьбой.

Присягаю всем, что свято —
будет день расплаты,
в это верю я!
будет воля и земля,

СТРОЯТ...

Строят тюрьмы и казармы,
держат в страхе край родной.
На село по два жандарма,
а читальни — ни одной.

Вместо школы — в селах церковь
с позолоченным крестом.
Стерегут, как псы, неволю
староста с попом.

Вольно дышет в Закарпатье
лишь епископ и магнат.
Чадом смерти и проклятьем
веет от Карпат.

Все добро магнат с'едает,
все с'едает с давних пор...
Лесоруб, кулак сжимая,
точит свой топор!

* *
*

Слезы невинные, перлы бесценные,
Чудные перлы души!..
То ли тяжелые, то ли мгновенные,
Как вы порой хороши.

Тем, что сегодняшний мрак озаряете
Светлым и чистым огнем,
Думать о жизни меня заставляете
И о народе моем.

Слезы бессонные, слезы обильные,
Вы овладели душой.
Горькие слезы, но слезы всесильные —
Слезы отчизны родной.

ГОЛОДНЫЙ ПОХОД

На дорогу вышла масса —
тысячи людей.
Это вышла ярость класса
с фабрик и полей.

Масса хлынула,
как море,
двинулась вперед.
Это голод, это горе
на протест идет.

Дышат местью и угрозой
взгляды батраков.
Это детский плач и слезы
в бой ведут отцов.

Над колонной знамя вьется,
вьется красный флаг.
Гулким эхом отдается
пролетарский шаг.

ЛЕСОРУБЫ

Вышли с ношей на дорогу
лесорубы-батраки.
Груз несут, заводят песню,
поднимая кулаки.

Что несете, лесорубы?
— Горе старое несем.
Что поете, лесорубы?
— Песню новую поем.

Вы кому несете горе,
угрожая кулаком?
— Мы магнатам и буржуям
наше горе отнесем.

Вы о чем поете песни
у подножья синих гор?
— О свободе тут поем мы
наши песни с давних пор.

* *
*

Отдает уже гнилью могильною
Разложившийся каторжний строй...
С жизнью пошлой,
горбатой, бессильною
Мы выходим на бой.
Как вода с водопада искристого,
Как над бездной
гремящие льды, —
На акул мы нагрянем неистово,
Что других пожирают труды.
Разгромив угнетателей начисто,
Мы — рабочих товарищей класс
Песню жизни так грянем
размашисто,
Чтоб и звезды услышали нас!

НЕ БУДЕТ!

Средь вольных полей,
средь буйных лесов
не будет цепей,
не будет оков.
Народ шевельнулся,
народ наш проснулся.

Не будет в Карпатах
магнатов проклятых,
не будет, не станет
ни старых законов,
ни новых панов:
народ наш восстанет,
прогонит баронов
из наших лесов.

НЕЗВАНЫЙ ГОСТЬ*

К Москве он отчаянно рвется,
победа все снится ему.
Забыл он, что Русь не сдается
в боях
никогда
никому!

Идет он на праздник кровавый,
позор его ждет впереди.
В России не встретит он славы, —
такого
не будет,
не жди!

*Написано в ті дні, коли гітлерівські полчища рвались до Москви (осінь 1941 року).

В безумном и диком порыве
скрежещет зубами палач;
доносятся звуки надрыва —
и стоны,
и вопли,
и плач.

Забыл он судьбу Бонапарта,
не знает он русский народ,
и в пьяном, кошмарном азарте
полки он
на гибель
ведет.

Он встретит героев с «Авроры»,
героев без страха, без слез.
Ждет гадов на русских просторах
лишь ненависть,
штык
и мороз.

На битву встают миллионы,
с сугроба идут на сугроб.
Найдут на Руси все тевтоны
и смерть,
и могилу,
и гроб.

* *
*

Немного лет пройдет,
и люди дружно, смело

Оковы сокрушат
и сбросят царство тьмы.

О, как бы мне
дожить до этого хотелось,
Чтобы не знать ни гнета,
ни тюрьмы!

* *
*

Встанем, карпатские братья,
Сбросим оковы и гнет,
Пусть над землей Прикарпатья
Солнце свободы взойдет!

Царство наживы прогнило,
Валится вражеский гнет.
Крепнет рабочая сила,
Наше сознанье растет.

Встанем, карпатские братья,
Сбросим мучительный гнет,
Пусть над землей Прикарпатья
Солнце свободы взойдет!

* *
*

Если нету огня,
ты не пылай,
Если нету любви,
ты не вздыхай.

Если в серце тоска,
песню ты спой.
Если радость в душе,
душу открой.

Если вспыхнет огонь,
ты не туши.
Если будет любовь,
песню пиши!

Кирило ГАЛАС
(*Народився* 5. IV. 1921)

БУДЕТ ДЕНЬ

Будет день — судьбу заставим
Быть повежлевее к нам,
По углам огни расставим,
Осветим наш скудный храм.

Песней громкой, небывалой
Мы расколем плавь небес
И судьбы проклятой жало,
Вырвав, пригвоздим на крест.

МЫ ИДЕМ...

Мы идем
И поем,
Разрушаем
Черноту нависающей ночи,
Мы огни зажигаем
На карпатских угрюмых обочьях.
Мы идем
И поем.

Мы идем —
Слышен гром
И угрюмая непроглядь ночи
Содрогается, стынет от грома и песен;
Разрывается в черные клочья
Всех столетий нависшая плесень,
Мы идем —
С нами гром.

Мы идем
И поем
И угрозы мы вяжем с грядущею далью.
С этой жизнью и веком на «ты» перейдем.
Наша песня всем будет скрижалью.
Эту песню поем
Мы и гром.

* *
*

«. . . Узнаю тебя, начало
Высоких и мятежных дней».
А. Блок.

Вон — вижу! вижу! — день грядет,
Прекрасный, пышный, весь — весна;
Походкой трезвою идет,
Кладя под ноги сети сна.

Идет он в утреннем сияньи,
Весь — песня, радость, красота,
Весь — рос весенних трепетанье,
Весь — воля, мощь и широта.

Идет, и факелом дорожным
Сжигает непроглядь в полях.
И невозможное — возможно
В его трепещущих руках.

Он рушит, рвет, сжигает, валит,
Срывает плесень прошлых дней,
И сеет семена из стали
На сердце заспанных людей.

И гимн грядущих поколений,
Как гром, во след ему гремит...
И никнут, исчезают тени,
А он, грядущий, говорит:

«Я — вестник новых дней и света,
Предтеча огненной любви.
Не верьте, люди, песнь не спета,
Пока огонь горит в крови!»

И факел огненный пылает
В его трепещущих руках
И непроглядь, смеясь, сжигает
В широких заспанных полях.

Уж скоро гром его походки
Раскатом грянет среди гор...
Монашка — время, бросив четки,
Возьмет строительный топор.

И в ногу с днем, блестящим, новым,
Преображая лик, пойдет.
И громким делом, вещим словом
Средь мглы бледнеющей блеснет.

О, — вижу! вижу! — день грядет,
Могучий, мощный, весь — весна.
Походкой гордою идет,
Кладя под ноги сети сна.

VIVERE

В наших селах не гриміла карманьйола,
Гільйотина не скрипіла в нас,
Але й ми хотіли б жити
І промовити вже раз.

Не було Аттіл в нас, Грозних ми не мали,
І фортець чужих не брали ми,
Але й ми хотіли б світла,
Вирватися з власті тьми.

В наших селах не гриміла карманьйола,
Гільйотина не скрипіла в нас,
Але й ми хотіли б щастя,
Всіх принад його й прикрас.

* *
*

А все-таки минеться осінь,
І прийдуть співи весняні,
І розгориться серце знову —
Всміхнуться прозолоттю дні . . .
І порахуєм зимні рани
Й піснями вилічимо їх,
Піснями свіжими, новими,
Як весняний сонця сміх.

* *
*

О, будуть дні, прозорі, ясні,
І будуть квіти на тернині,
Забуду все, що так болiє,
Забуду все, що є вже нині.

І заспіваю буйно пісню,
Щоб повінню пішла по світу
Й оповістила горам, долам
Про час великого Розсвіту.

* *
*

О, дайте, дайте, дайте іскри
В сі глухо затканії дні,
З твердою вірою лиш дайте —
І блисне сонце і на дні.

Лиш вірте, вірте, вірте, браття,
Що прийде ранок раз,
Коли раніше сонце встане
І приголубить нас.

Настане день ясний, прекрасний,
І зацвітуть усмішки всюди,
Загояться всі давні болі,
В обіймах просльозяться люди.

Василь СОЧКА
(*Народився* 3. I. 1922)

ГОРЫ И ДОЛЯ

Верховино! Мамко, голубе мой
Сивый!
Почему народ твой
Бедный, несчастливый?
Почему в долине,
Там под полониной,
В маленькой хатине
Спит коза с газдыней?
Почему у ели
Слышно грусть свирели . . ?

Верховино! Мамко!
Ты ли нас лелеешь?
Гонишь ли ты горе?
Или ты не смеешь?

Бабуся! С тобой мы
Живем меж овсами,
Жажду утоляем
Синими горами.

А в наследство детям
В дебрях и по полю,
Собираем слезы . . .
Верховины долю.

НА ВЕРХОВИНЕ

Лоскутья поля,
Горы . . . да горы . . .
Кругом раздолье,
А в сердце горе.

Под синим небом,
Вдали от бога,
Овсяным хлебом
Поститься строго.

Детям пузатым
Снится ли сало?
В лицах измятых
Радости мало.

Призрак столетий
Давит, ох давит,
А счастье где-то
Зарыто в дубраве . . .

ИВА

1

У потока
Одиноко
Ива вырастает,
Своим деткам,
Малым веткам
Соки рассылает.
Всюду радость,
Всюду младость,

Весна прилетела;
Леса, боры,
Все наскоро
Зеленью одела.

2

У потока
Одиноко
Ива вырастает,
А листочки,
Ее дочки,
Ветерок срывает.
Небо плачет,
Дрозд не скачет,
Песня уж не льется,
Над водою
Пеленою
Серый мрак несется.

3

У потока
Одиноко
Вырастает ива,
И ветками,
И листками
Кивает лениво.
Хорошо ей
И легко ей
Теперь, среди лета.
Солнце греет,
Колос зрест,
Ива вся одета.

4

У потока
Одиноко
Мерзнет ивы тело.
Зима злая
Все сгрызает —
И ее раздела.
Ветер хладный
Беспощадно
Мокрый снег приносит,
Наша ива
Молчаливо
Горе переносит.

ВЗДОХИ ПО РОДИНЕ

Синие горы,
Зеленые боры,
Полонины, изворы
И ветер родной.

Сопилки напевы,
О, где вы?
О, где ты,
Мой край дорогой?

Карпаты, Карпаты,
Где в хижах горбатых
Живут и козлята,
И кур, и семья.

Люди с бедою,
Но с доброй душою,
О, где вы?
О, где ты?
Отчизна моя?

Синие горы,
Зеленые боры,
Родные просторы
И город родной.

Не раз вечерами
Я плакал за вами. —
Карпаты!
Люблю вас
Любовью больной . . .

ДОЛЯ

У Лемака,
Что за рекой живет,
Передвчера корова заболела;
Вчера еще хотели
Ей
Помочь,
А ныне не дала уж Миця молока . . .

Течет
Ручей
Гноевки по двору. А у ворот
Рыдает
Мать, и долю проклинает . . .
— Зачем господь так жестоко их
Наказал?
И почему не взял
У них
Дитя?
Зачем не умер Василько,
Или Михайлик, или Юла?
Дитя родить
Ведь так легко!

И годик целый не минул бы.
А Мицю
новую
откуда взять?
И как прожить
Им без коровы? —
И снова
Будет мать
Рыдать.
А с полонины
Ветер веет;
Шумит в долине
Хлеб-овес,
И плачет пес
Под тыном.
О том, что доли не имеет . . .

Михайло ШПІЦЕР
(1921 — 1944)

ЗАРЯ С ВОСТОКА

Мы горечь и слезы Карпат собираем,
В сердцах пробуждаем горенья идей.
Век новый, тоскуя, мечтой призываем,
Хоть слышатся звуки железных цепей.

Мы горечь и слезы Карпат собираем,
В них звезды рождаются в тьме вековой,
Мы ими Говерлу и Стой освещаем,
Чтоб дрогнула муть пред восточной зарей.

И верим: гроза превратится в сапфиры,
Что чудным сияньем осветят наш век,
Прольется волшебное пение лиры
Вдоль шумных, сверкающих счастием, рек.

ДВАДЦАТЫЙ ВЕК

(Диме Вакарову)

Под веком двадцатым открылася бездна,
И мысли о правде замкнуты все в ней,
И кажется: даль так туманно-безвестна,
И дышет из бездны жар черных огней.

Средь века двадцатого крепнет надежда
И вера в двадцатый, но праведный век,
Из солнца и звезд его будет одежда
И родится новых идей человек.

* *
*

В бурях народного гнева
Стонет и ноет печаль.
В бодрых карпатских напевах —
Тут закаляется сталь...

Там, где свистят ураганы,
Где содрогается даль,
Где обагрились поляны, —
Там закаляется сталь...

Позже, коль ветер холодный
Скинет печали вуаль,
Вспомним мы в песнях свободных,
Как закалялася сталь...

ЖИЗНЬ

Жизнью зовется борьбы завыванье,
Жизненным горем — борьбой упованье,
Жизнью зовется борьба.

Вечные сны и в грядущее планы,
Трепет души и безмолвные раны,
Жизнью зовется мольба.

К свету далекому, в дали стремленье,
Мыслей раздольных и чувств дуновенье,
Жизнью зовется порыв.

В юной груди идеалов горенье,
Светлым идеям и жизни служенье,
Жизнью зовется призыв.

Первой любви златозвонные звуки,
Счастье бездонное, ревность и муки,
Жизнью зовется любовь.

Звонкие песни и громкие бури,
Тучи нависшие, трели лазури,
Жизнь — это бурная кровь.

ВСЕ ВПЕРЕДИ

Дни голубые роняет весна,
Розы стремятся пышнее цвести,
В сердце волнуется песня одна:
«Нет настоящего — все впереди!»

Солнце лучами зажгло весь простор,
Розы стремятся все выше расти,
Летные птицы поют среди гор:
«Нет настоящего — все впереди!»

Тучам гонящимся нету конца,
Розы пропели осенний мотив,
Слышишь незримого голос певца:
«Нет настоящего — все впереди!»

Вьюга ненастную песню поет,
Снегом покрыты былые пути,
В юной груди, как и в старой —
Нет настоящего — все впереди!

ТРЕМБИТА

В печке теплится лучина,
В хате — овчарей дружина,
Смотрят все в окно:
Спит под снегом полонина,
И могучая вершина
Мглой окружена.

Молодой овчар мечтает.
Старым сердце грусть терзает:
На дворе гроза —
Вьюга бешено вздыхает,
Ветер крышу надрывает,
А в очах слеза . . .

«Юро, гей, трембиту в руки,
Та заграй, чтобы нам муки
Дали вже покой . . .» —
И трембиты плачут звуки,
В них излиты стоны скуки,
В них стремлений рой.

По двору зима гуляет
И сердито завывает:
«Юро, перестань! . .» —
И трембита умолкает,
И дружина засыпает,
О, кто скажет: «Встань!»

Да, не петь сейчас трембите,
Овчари, а вы что спите?
В дверь стучит весна!
Смело дверь мне отворите
И навстречу поспешите,
Хоть зима страшна!

О, проснись и пой, трембита,
Покажи, что не разбита
Ты грозой была.
Разливай ты веру в лето,
Чтоб в сердца лучи рассвета
Овчарям несла.

Петро ПРОДАН
(*Народився* 3. VIII. 1919)

МЫ ДЕТИ ЖЕСТОКОГО ВЕКА...

Мы дети жестокого века.
Мы в сумерках ищем зари.
Мы ищем следы человека —
Вокруг же одни пустыри...
Бредем мы в пустыне безлюдной.
Нам снится серебряный луч,
Но топит нас мрак непробудный,
И стая сыгравшихся туч.
Пророков, титанов не ждем мы:
Их нынче, в наш век, не найдут.
Потомки войдут в их хоромы,
И песни лишь завтра споют...
Но, боже, как страшно безлюдье,
Где все зехлебнулось в крови...
Уже ль нас никто не пробудит
К великим заветам любви?
Уже ль песнопевец призывный
Лиш эхом пройдет средь людей?
И зов, словно стон заунывный,
Исчезнет во мраке ночей?
Но кто она: грязная, боса,
Что песни дарит о себе?
Уже ль ее стр*ждущий образ
Не скажет о горькой судьбе?!

ЛИСТОК

Оторван от ветки родимой
Он долго катился землей.
И в край он попал нелюдимый
Свирепою поздней зимой.

Снегами его заносило:
Мороз и метели — кругом.
Измятый, усталый, бессильный
Он вспомнил о доме родном.

И грудь его плачем стеснилась,
Но плакать не в силах он был.
Слезами глаза замутились,
Но ветер их снегом сушил.

К нему приходили листочки
Озябшей ольхи и берез,
Дарили еду и цветочки,
Но к корню их он не прирос.

Исполненный тайною верой,
Он тиной себя оградил.
И вход отдаленных преддверий
Волнами реки окаймил.

И вот уже многие годы
Живет он забытый, один,
Мечтою о дальней свободе
И тягою к веткам родным.

БАЛЛАДА

Семь сыновей имела мать,
Что соколов семь в поле.
Что бедной было им отдать
В наследье к тяжкой доле?

Не потухали фонари . . .
Мать по ночам не спала.
Трем старшим братьям до зари
Все невод расшивала . . .

Один у берега реки
Заброшен домик старый . . .
Живут в нем братья рыбаки
Меж вербными кустами.

Семь сыновей имела мать,
Что соколов семь в поле.
Что бедной было им отдать
В наследье к тяжкой доле?

Чуть утро золотом горит.
Мать к реченьке выходит.
Трем младшим братьям с пустырей
Стада овец приводит . . .

Проходят долгие года . . .
В горах родных все также
Пасутся тихие стада
С утра под вечер влажный . . .

Но умерла старуха мать,
Довременно скончалась —
Малютке младшему она
Лишь песню проспевала . . .

Семь сыновей имела мать,
Что соколов семь в поле,
Что бедная могла им дать
В наследье к тяжкой доле?

* *
*

О, мой народ, любить тебя, как я,
Никто, никто не сможет . . .
Из слез твоих душа моя,
И боль твоя мой разум гложет.
Цветок весенний в час лихой
Ты кинул в ров глубокий.
И умирает под грозой
Забытый, одинокий . . .

НЕНАПИСАННОЕ ПИСЬМО

Прости мне, мать:
Письмо сегодня написать
Тебе хотел . . .
Но взял перо и написал слова:
Нет . . . не могу, болит сегодня голова . . .
И весь я болен, весь вспотел . . .
Прости мне, мать,
Что не могу теперь писать . . .

А как хотел с тобой я говорить . . .
Спросить о том, как ты живешь,
Прошла ли боль в груди, утихла ль в теле дрожь,
Жива ли дочь соседкина Марика,
Не слышно ль в доме Митровых ночного крика,

И все-ли так река у мельницы шумит...
О, как хотел с тобой я говорить,
И обо всем тебя спросить...

Прости, прости мне, мать,
Что не могу теперь писать...

Йосип АРХІЙ
(*Народився* 20. II. 1920)

К ЦЕЛИ...

Туманы нависли. Дороги не видно.
А мы лишь шагаем
Вперед и вперед!
Преград средь дороги мы не замечаем,
Нас крепкая вера к победе ведет.

Мы ночи не знаем. Усталость чужда нам.
Все время идем мы,
Не любим мы день,
Враги мы и скуки и мнимой истомы,
Нас только тревожит бессмысленный день.

Хандру ненавидим. Тоску презираем.
Над горем смеемся
И шутим над ним.
И верим, что скоро с бедой разойдемся,
Пока что бедою бумагу томим.

Судьбы не боимся. Она ведь не сможет
Идею святую
В грядущем сожрать,
А ныне иль завтра — в пору роковую —
Напрасно несчастной в пути нам стоять.

Туманы нависли. Дороги не видно.
А мы все шагаем
Вперед и вперед.
Преград средь дороги мы не замечаем,
Нас крепкая вера к победе ведет.

СКАЖІТЬ...

Чи я тепер, в оцю годину,
Коли так сильно громи б'ють,
І світ дрижить, і многі гинуть,
Лишити маю предків путь?

Мовчати маю, добрі люди,
Скажіть мені ви, в бурний час?
Бо прийдуть дні і пізно буде,
Як вже Перун той знищить нас,

Як чорні хмари небо вкриють,
І згине правда раз на все,
А труни наші в землю зариють...
Хіба тоді нас бог спасе?

Скажіть-но, люди, вас благаю...
Скажіть мені у цей ви час!
Бо навкруги огні палають
І в бою гине брат за нас.

ОСІНЬ

Минуло літо. Осінь тут.
І дивно так... Село замовкло...
На гілці листячко пожовкло
І сумно, сумно шелестить,
І умирає, і летить...

Не чути співів. Ліс мовчить.
І в полі тихо. — Вітер виє,
Над потоком калина мліє...
І спішно хвилям. Вони гудуть,
З полудня хмари йдуть та йдуть.

Рядами гуси геть пливуть
В краї далекі, десь за море,
Де щезла студінь, щезло горе.
І так тепло і любо там...
О, сумно, сумно, сумно нам.

* *
*

«Люди добрі, де ся діти?
Чим дітей нагодувати?
І у що їх приодіти?» —
Нарікає, плаче мати.

В хаті зимно. Хліба мало...
Ні що з'їсти, ні зварити.
У селі омасти, сала
Ні достати, ні купити.

Як у воду все пропало,
І біда, біда на світі;
Жити вдвоє гірше стало...
Лихо взимку, лихо літом.

ВІЄ ВІТЕР

Віє вітер, повіває,
Клонить колос, гне билину,
Тут спочине, там заграє —
І несеться в полонину.

Ранком буйний він втихає
На межі, десь в сірім полі —
І не віє, не гуляє...
Не розносить лиху долю.

ПІД ЦЕРКВОЮ

Здоланний, обдертий, з волоссям густим,
В бочкорах й онучах, з портретом Мадонни
Стоїшь ти під муром високим, товстим
І молишся, просиш, і б'єш нам поклони.

Трясешся... А люди товпою ідуть,
І горді не чують каліку сліпого.
Заходять до церкви. Поклони там б'ють
І моляться — просять Христа молодого...

Виходять із церкви глухі і сліпі...
Й не бачуть, не чують. Їх марно благаєш.
Побожні їх серця камінні, тупі.
Даремно, даремно їм Христа споминаєш!..

Я ЗНАЮ КРАЙ

Я знаю край, далекий край,
Крикливі, темні звори,
Вузенькі поля, бір і гай
І вікові гори...

І знаю я народ — людей:
Гуцулів, бойків, лемків.
Они то всі працюють, гей,
Із ранку до потемку.

Лишають дома — на печі
Голодні, босі діти,
Яким би хліба напечи
Та в дешто приодіти.

Дрібні, невинні, молоді,
Худі їх личка в'януть . . .
Ще рік, ще два, а може й три —
І ліпші дні настануть.

Юрій КЕРЕКЕШ
(Народився 26. VI. 1921)

* *
*

Вас родили низенькі хати
У краю полонин,
Співала вам простачка мати
Про долю гір — долин.

Росли ви в зморщених Карпатах
Під зеленню лісів,
Утіхою ви були хатам
Убогих простаків.

Надією росли ви в хатах,
Росли . . . й не доросли,
Забули, як співала мати
Простацькі співанки.

Забули ви за рідні тони,
Забули все святе —
Чужим богам б'єте поклони
І жертви несете.

О, діти, діти, хамелеони,
Без веж і без колон
Зробили ви на рідних стінах
Проклятий Вавілон!

* *
*

Хотів би литись я на ниви,
На села зморщених Карпат
Потоками життя і сили,
Якими я увесь просяк.

Хотів би щастям залунати
В гірських, захмурених долинах,
З чола рідного Закарпаття
Хотів би здути я морщини.

* *
*

Геть, геть на сині плечі гір
Біжать луги зеленими рядами,
Біжать, біжать, як ріки мрій,
Засіяні квітками.

Я виріс тут . . .
Я гладив поле
Руками молодечих літ,
Я цвів від долі і недолі
І вицвів ось . . .
Я цвіт
Рідного поля і тих там гір,
З яких вся зелень кинулась в долину
І вільно, вільно потекла . . .

Семен ПАНЬКО
(*Народився* 12. II. 1920)

МОЙ ПРИВЕТ РОДИНЕ

Вчера летели утки, гуси.
Летели с юга все туда,
К родным просторам, к зорям русым,
Туда, к лугам широким и прудам.

Летите вы, родные птицы,
Ваш путь такой с прадавних лет,
И родине, что все мне снится,
Несите пламенный привет.

И журавли вчера средь ночи
Летели, звали и меня
Туда, где гор родных обочья,
Туда, где родина моя.

. . . . . .

Летело птиц, летело много
И звали все меня с собой
Туда, где детства сон златого,
Туда, где горы — край родной.

В ГЛУХОМ БАКОНЕ

(Баллада)

В Баконе вечно тишь царит,
В долине много камней, плит.
Тут мельница в тени стоит,
Сосна с сосною говорит.
А в мельнице старик живет.
Он здесь — затерянный словак.
Он колдуном в селе слывет
За свой угрюмый нрав.
В своей тоске страну родную
Увидеть издали опять
На все я был готов. Иду я
На мельницу гадать, —
Старик боль сердца лечит.
— Здоровья, старичок, дай бог!
— Давно не слышал этой речи, —
Сказал старик, садясь на мох.
— С чем ты пожаловал сюда? —
Старик смиренно вопрошает.
— Я здесь, старик, хочу видать
Страну родную. Не знаю,
Возможно ль будет это?
Старик ушел куда-то прочь.
— Такого дела здеся нету,
Чтоб нам ему нельзя помочь, —
Сказал старик, неся в руках
Святую воду, соль, чеснок,
Затем два белые горшка.
Гремел, ревел у ног поток
И, взяв один из двух горшков,
Старик себе черпнул воды,
Промолвил пару тайных слов,
А мне сказал смотреть туда,
Где светит ночью Медведица.

И приготовив эту смесь,
Старик просил меня напиться,
Смотреть на север через лес.
Вдали я вижу Татры-горы,
Долины, села и леса,
Далекие края. Потоки
Поют там песню небесам . .

И подойдя ко мне вплотную:
— Дитя, смотри ты на восток,
Увидишь там страну родную, —
Сказал старик, потом умолк.

И вот родные горы, нивы,
Кругом долины и поля,
Поток всегда, при всем игривый,
Карпаты — родина моя.
Мне слышны песен переливы.
Сады, заборы и цветы,
В поток глядятся вербы, ивы.
— Забыть тех образов святых
Не будешь в силах ты, дитя . . . —
Так говорил старик седой.
О, если бы старик опять
Мне показал мой край родной!

* *
*

Я белую розу тебе подарю,
И вечером синим тебя буду ждать,
И вместе с тобой мы встретим зарю,
О милом и светлом мы будем мечтать.

Юрій КАЧІЙ
(*Народився* 6. III. 1925)

В КАРПАТАХ

Темные долины,
Реки и поля,
Горы исполины —
Родина моя.

Бедные, пролили
Слез большое море.
Поднимись ты, ветер,
И рассей их горе!

ЗАЧЕМ ГРУСТИТЕ

Зачем грустите вы, деревни,
Зачем глядите в даль?
Какой вам слышен звон вечерний,
Какая тяжкая печаль?

Зачем вы головы склонили,
Каким вас горем занесло?
Довольно — ветры говорили,
Что вам иное суждено!

Под стрехою в деревне грустной,
Там жизнь тяжелая течет,
Там с мнимой важностью покоя
Семья о счастии поет.

Там старых бабушек сказанья
И тихий говор мужиков
Про жизнь тяжелую, страданья,
И про угасшую любовь.

ПРИВЕТ ВЕСНЕ

Скоро день весны настанет,
Улетит от нас зима.
С коломыйкой, что тут грянет,
Встанет матушка-земля.

Зацветут вновь полонины,
Заиграют овчари.
Не рыдайте — зима сгинет,
Будут радостные дни!

РОДИНА

Край гористый, край убогий
Наша Верховина:
Гор, лесов и рек журчащих
Милая картина.

Верховина, лик твой строгий!
Низенькие хаты,
Холмы, боры и долины
Темненькие скаты.

Дали, дали . . . Полонины . . .
Край ты мой любимый!
Села — жертва злой судьбины,
Вид покоя мнимый.

Как прекрасен луч заката
С краской красной розы.
Горы наши — исполины,
Вы поэтов грезы.

Сколько мук и злой заботы
В звук влилось свирели!
Там в лесу, посреди скатов,
Ели, ели, ели.

В НАС ВОЛЯ ЄДИНА

В нас воля єдина, свята і незмінна,
Нам жити в єдиній, великій сім'ї
Радянських народів, — твої, Україно,
Навіки ми хочемо бути твої!

Нехай скаженіє противник безсилий.
Святе і законне бажання батьків!
В твоїх лиш кордонах ми будем щасливі, —
Приймай, Україно, своїх ти синів!

У горах, в долині на мить не втихає
Щасливий і радісний спів:
— Нас мати-країна до себе приймає.
Здійснилось бажання батьків і дідів.

В нас воля єдина, свята і незмінна,
Нам жити в єдиній, великій сім'ї
Радянських народів, — твої, Україно,
Навіки ми хочемо бути твої!

Василь ДІЯНИЧ
(*Народився* 15. VIII. 1925)

РОДНОЕ

Солнышко слоɛно не хочет сдружиться
С далью бездонной за склонами гор,
В сумраке сером, в долине росистой
Тихо купая усталый свой взор.
Где-то пастух на трембите играет,
Майские мушки, летая, блестят,
Звон колокольный как-будто рыдает,
Сердце сжимает волшебства печать,
Что-то родное, что-то, как море,
Хочет всю душу в восторге купать.
Хочется крикнуть от счастья, от ласки,
Сердце как бьется, так жилы дрожат,
Чудно, невольно и мило и сладко,
Ах ты, вечерняя прелесть Карпат.

ОСЕННИЙ МОТИВ

Ветер, дождь, болото.
Голые деревья.
Во мгле земля и небо,
Грустные селенья.
Все тоску наводит,
Море ɪрез, терзаний.

Станешь и размыслишь —
Слезы льются сами!
Что-то так невольно —
Днем ты видишь ночь?
Сердцу больно... Больно...
Грусть не превозмочь.

БУДЕТ БУРЯ

Тихой ночью над горами
Черный ворон пролетел.
Глядел зоркими глазами,
На скалы вершину сел.

Вниз смотрел он на селенья.
Там, где часто воровал,
Видел море он терпенья,
Злобы злой девятый вал.

Призадумался, закаркал
Так, что воздух задрожал.
Лес от радости заплакал,
Он всю месть в себе зажал.

Будет буря, будет буря...
Притаенно лес шептал,
Грозный ветер забушует,
Разразится злобы вал.

РОДИНА

В той сторонушке, где горы
Синей далью полонин,
Распростершись на просторе,
Расписали — смалевали

Чудных видом ряд картин,
Там, где хижи под соломой,
Приютившись по холмам,
Грустным взором шиб оконных
Смотрят в дали на поля,
Где с утра до поздней ночи
Проливает пот рабочий
На кормилице земле,
Где звучат рожки, трембиты,
Блея, стадо чередой,
Мраком вечера повито
Возвращается домой, —
То есть край мой, край любимый,
Краше всех, — тебе молюсь,
Овсяная Верховина,
Уголок красунь Марусь.
Там мечтами я блуждаю,
Там душою я живу,
Грусть и радости вкушаю,
И рыдаю и пою.
Там, где горько и отрадно,
И легко и тяжело,
И волшебно и досадно
Ежедневное житье.

Юрій ГОЙДА
(15. III. 1919 — 2. VI. 1955)

ОТЧИЗНЕ

Отчизна, я тайно страдаю,
Покорный тяжелой судьбе,
Я сердцу народа внимаю
И песни слагаю Тебе.

Пою Твои грезы, мечтанья,
Пою Твои слезы, Твой стон,
Пою Твое море страданий,
Пою Твое горе, Твой сон.

Но видно напрасно пою я,
Не нравится стих о Тебе,
Не верят, что жгуче люблю я,
Сгорая в жестокой борьбе.

А стих мой — не праздные звуки,
Не сон, не туманная муть,
Он полон печали и муки,
В нем слышится родины жуть..

Отчизна, оставим сомненья!
Нам надо трудиться, творить
И в мире людского стремленья
Учиться, страдая, любить.

Отчизна, я тайно страдаю,
Покорный тяжелой судьбе,
Я сердцу народа внимаю
И песню слагаю Тебе.

СЛЕЗЫ РОДИНЫ

Однажды весною зашел я в село.
Хоть мертвого я и не знал.
И что-то тяжелое к сердцу легло,
Там звон погребальный звучал.

Скажи мне, бабуся, кому отзвонили?
Спросил я у первой старушки,
Которую внуки было обступили
Под стрехою малой избушки.

«Ивану, родимый, Ивану Петрашке», —
Старуха печально сказала.
Потом про себя: «Да, родимый, бедняжка».
И внуков учить продолжала...

Скажи-ка, родимая, я продолжал:
«Мне кажется, двум отзвонили?»
«Богатый трактирщик Матвей достонал,
Как раз и его схоронили».

«Матвей-то, Матвей, но бедняжка Иван, —
Судьба его так и карала.
Как много обиды, несросшихся ран
В об'ятья могилы попало!..

Вдова-то осталась и деток немало...
Да, детки остались по нем».
И голову свесив, она зарыдала,
А я удалился при том...

Ты любишь несчастных, мужицкая . . .
Нас злая судьба породнила.
И тех имена, о которых молюсь,
Ты с плачем всегда говорила.

Ты любишь страданья чужие делить,
Хотя и сама исстрадалась,
И всюду, где думал я слезы пролить,
Ты там уж давно нарыдалась . .

ТИГРЫ ЗАДЫХАЮТСЯ

Проголодались тигры
И в джунглях всех зверей
Сожрали.
Потом,
Окончив пир,
На весь крещенный мир
Напали . . .

Сожрали все:
Зверей
И хлеб.
Потом —
Пустились в степь . . .
Туда,
Где море нив
Баюкает колосья;
Туда,
Где зло
Навеки заклялося . . .
Туда,
Где даль
Несется в бесконечность.
Туда,

Где мама сыну отдает
Степи святую вечность...
Туда...
Чтоб там
Прижать к сердцам
Клыки;
Чтоб рвать
Из ртов
Немых рабов
Живые языки.

Но ты одна под небом,
Что всесильна —
И кровью
И хлебом...
Свершилось. Горе им!
Суровым тиграм;
Конец
Кровавым играм!
Дыхтят,
Задыхались,
Устали.
В снегах,
В песках,
Без сил
Упали...
И ждут решения судьбы...
О, степь!
Благослови тебя
Святое мщенье.
Извечну тайну узнавай,
Их кровью омый
Твои мученья
И светлый май.

Потом
Споем

Наш гимн.
Врагам
На смерть —
Дадим
Кровавое причастье...
— За мир,
За кровь,
И бросим всех
В канаву;
За степь — за океан,
За Родину — дубраву...

Потом
От их крови
Встряхнись.
Потом —
Любовью осенись...

РАССТУПИТЕСЬ, ГОРЫ

Расступитесь, горы,
Дайте солнцу путь!
Хочется на воле
Сердцу отдохнуть...

Птичкой встрепенуться
И летать без горя
Вдоль родного неба —
От морей до моря.

Расступитесь, горы,
Дайте солнцу путь!
Хочется на воле
Сердцу отдохнуть...

Я ВЕСЬ ОГОНЬ

Меня не тронь —
Я весь огонь.
Я солнцем тьму палю;
Я светлую зарю
Тебе в ладонь
Даю...
Меня не тронь —
Я весь огонь.
Я первый май,
Что лепестки
В зеленый гай
Несет.
Что первые цветы
Родным сердцам
Дает...
Меня не тронь —
Я весь огонь.

С ЧЕСНОКОМ И ХЛЕБОМ

У тебя, сосед мой,
Важные дела;
Вижу, косу клеплешь --
Рожь твоя спела?

Завтра, чуть светает,
Зазвенит коса,
И до темной ночи
Ляжет полоса.

Так спокойной ночи!
Выспись, отдохни;
С первыми лучами
К полосе иди!..

Не забудь, родимый,
Целовать иконку...
Чесноку и хлеба
Положить в котомку.

Чесноку и хлеба —
Если только есть,
Чтоб была причина
К завтраку присесть.

Чтоб упившися
Долею горькою,
Мог обедать ты
Воду с коркою.

Воду чистую
И студенную,
Потной каплею
Подсоленную...

Так, спокойной ночи!
Выспись, отдохни;
С первыми лучами
К полосе иди...

ВЕТЕР ВОЕТ, ВЕТЕР СВИЩЕТ...

Из-за гор несутся тучи,
Вьюга сеет снег сыпучий,
По деревням на кладбище
Ветер воет, ветер свищет:

«Наша ночка жаркая,
Наши звезды яркие,
А мы — дети мамины,
Любим сердцем пламенным.

Наши парни стройные,
Наше поле — гнойное.
Для солдата Коленьки
Наш горшок все полненький,
Для солдат — для Ванек —
Мы дадим и пряник.

Ваши парни — зяблые,
Ваши вспышки — наглые,
Для солдата Густеньки
Наши блюда — пустеньки.
А мы — дети мамины,
Любим сердцем пламенным,
Перед ветром клонится
И пеший и конница...»

Ветер воет, ветер свищет,
Ветер — ветер на кладбище;
От родных ответа просит,
От родных — от мертвых.
Нет ответа на вопросы —
Все гробы приперты...

Примітки та коментарі

XVI ст.

«Дунаю, Дунаю, чему смутен течеш?» — *найдавніший запис української народної пісні, відомий ще під назвою „Штефан-воєвода» (1550—1570 рр.). Вміщений у „Чеській граматиці» Яна Благослава, яка була надрукована тільки в 1857 році. Вперше опублікував цю пісню В. Ковалевський в «Сборнике отечественном», Відень, 1856, ч. 41—42. Про неї писали О. Потебня «Малорусская народная песня по списку XVI века», Вороніж, 1877; І. Франко у «Студіях над українськими народними піснями», Львів, 1913 та інш. Подаємо за рукописом, що його опублікував І. Франко.*

Стефан воєвода — якийсь волоський воєвода.

Три роти — напевно, різні війська під час боротьби Валахії з турецькими загарбниками в XVI ст.

І. Франко у згаданій праці подав свою реконструкцію пісні, яку ми повністю наводимо:

СТЕФАН ВОЄВОДА

Дунаю, Дунаю, чему смутен течеш?
Ой як же Дунаю смутному не течи,
Що дно його точуть студені криниці,
А по середині та рибоньки мутять,
На версі Дунаю три роти ту стою.
Перша рота турецька,
Друга рота татарска,
Третя рота волоска.
У турецкі-м роті шаблями шермую,
У татарскі-м роті стрілками стріляю,
У волоскі-м роті Стефан воєвода.
В Стефанові роті дівониця плачет,
Дівониця плачет, плачучи повідат:
«Стефане, Стефане, Стефан воєвода!
Альбо мене пуйми, альбо мене лиши!»
А што ми одречет Стефан воєвода?
«Красна дівонице, пуймил-бих я тебе,
Красная дівонько, неровнай ми єси;
Лишил бих я тебе, миленька ми єси».
І што-ж му одрекла красная дівонька?
Одрекла дівонька: «Пусти мня, Стефане!
Скочу я у Дунай, у Дунай глубокий.
А хто мя доплинет, то єго я буду».
Ніхто не доплинул красную дівоньку,
Доплинул дівоньку Стефан воєвода,
І узял дівоньку за білу ї ручку:
«Дівонько, душенько, миленька ми будеш».

Феодор Коріятович князем был... — *перший відомий зразок силабічного віршування на Закарпатті, що зберігся на кам'яній дошці в церкві Мукачівського монастиря.*

Федір Корятович — *подільський князь, який змушений був через завойовницьку політику Литовського князівства переселитися разом з численною дружиною в кінці XIV ст. в Угорщину, де йому подарували Мукачівську домінію (Див. В. Л. Микитась, Давні рукописи і стародруки. Опис і каталог, ч. II, вид. ЛДУ, 1964, стор. 4—5).*

През Константина — *мається на увазі Константин Мултянський, воєвода Молдавський.*

Іоанникій — *єпископ Іоаннікій Зейкан, який жив у Мукачівському монастиреві.*

Мстичов — *Імстичів, містечко на Закарпатті, в якому був Імстичівський монастир.*

«Пѣснь о образѣ Клокочевском» — *один з найдавніших записів закарпатського вірша XVII ст., власне 1683 року. Зберігся у рукописному збірнику, укладеному у 1734 році в українському селі Камйонка на Східній Словаччині. Вперше вірш опублікував А. Петрушевич у «Литературном Сборнике Русской Матицы», 1886, стор. 190—198, однак з багатьма неточностями. Пізніше вірш привернув увагу І. Франка, який у праці «Карпаторуське письменство XVII—XVIII віків» (1900) писав: «Відсилаючи цікавих до публікації Петрушевича і його уваг, доданих до неї, передаю сю пісню гражданським письмом і з такими поправками, які мені видаються реституцією (де можна) первісного тексту, та з зазначенням прогалин там, де їх не зазначив Петрушевич. Пісня зложена, як видно зі змісту, безпосередньо по оповіданих у ній подіях, а оповідання приточено до факту спалення церкви в Клокочі, Ужгородського комітату, і перенесення з того села образа божої матері до Мукачева» (І. Франко, Твори, т. XVI, стор. 318). Подаємо за публікацією І. Франка.*

Куруци — *угорські повстанці, що хотіли в 1683 році при допомозі Туреччини та Франції звільнитися від гегемонії Австрії і абсолютизму Габсбургів.*

Лабанці — *прихильники австрійського і німецького панування Габсбургів в Угорщині, вороги куруців.*

Орсаг (угор.) — *країна, тут — маєтки.*

Текелій — *Імре Текелі, граф, очолив боротьбу куруців проти династії Габсбургів.*

Под Пожоном — *(угор.)* — *під Братіславою.*

Нандорфеєрвар (угор.) — *Білгород*

Варад — *Варадин, місто в Угорщині.*

Єднораля — *генерала.*

«Пѣснь о Будинѣ» — *вірш також присвячений боротьбі куруців з лабанцями 1683 р., в якому говориться про радість перемоги лабанців над турками, а заодно і над куруцами на чолі з Е. Текелі. Вперше текст опублікував І. Панькевич «Новознайдені старинні світські пісні в підкарпатськім пісенникуй. Й. Сабова», ж. «Підкарпатська Русь», Ужгород, 1934, стор. 50—52. Пізніше передруковувався в інших виданнях з пропусками попсованих або непрочитаних місць. Подаємо за публікацією І. Панькевича.*

Барковцій — *Ференц Баркоці, спочатку прихильник повстання Текелі, а потім зрадник, за що отримав від австрійської влади посаду жупана Земплина і титул графа. Під час повстання Ференца Ракоці (1703—1711) знову перейшов на бік повстанців.*

Борунн — *можливо, турецький султан Бурун.*

«Пѣснь грѣшных людей» — *один з найцікавіших зразків переробки на Закарпатті в XVII ст. відомої української балади про козака і Кулину на духовну пісню з повчально-моралізаторською тенденцією. Вперше опублікував вірш Ю. А. Яворський з углянського списку «Ключа» XVII ст. як додаток до своєї розвідки «Песня-баллада о козаке и Кулине и духовная песнь грешных людей» в «Науковову збірнику тов. «Просвіти», Ужгород, VI, 1929, стор. 241—247. Повна назва твору в рукописі така: «Пѣснь грѣшных людій и танец пекелный, описанный через Єкклисиятста (?), як будуть грѣшныи у пеклѣ спѣвати и сами на себе нарѣкати и горко плакати, безпрестани волати». «Пісь грішних людей», — пише О. В. Мишанич, — як один з перших відомих творів віршової літератури на Закарпатті у XVII ст. цікава не стільки своїм змістом, скільки літературною історією. Вона ще раз свідчить, що в літературному відношенні у XVII ст. Закарпаття не було ізольоване від Галичини і Польщі». (Див. О. В. Мишанич. Література Закарпаття XVII—XVIII століть, К., 1964, стор. 105.)*

XVIII ст.

«Пѣснь умыльна» — *перший запис у рукописному пісеннику Михайла Тарахонича 1757 р. Подаємо за хрестоматією М. Лелекача і М. Григи «Вибор из старого руського письменства Подкарпаття». Ужгород, 1944, стор. 77—78.*

«Пѣснь о злых панах» — *вірш з рукописного збірника Й. Сабова, що його описав І. Панькевич у статті «Новонайдені старинні світські пісні в підкарпатськім пісеннику Й. Сабова» («Подкарпатська Русь», Ужгород, 1934, стор. 47—62). Варіанти цього вірша подали І. Франко в роботі «Карпаторуське письменство», Львів, 1900, стор. 146 і Ю. Яворський в «Материалах для истории старинной песенной литературы в Подкарпатской Руси», Прага, 1934, стор. 269—270. Передруковуємо із статті І. Панькевича.*

«Пѣснь о руснаках» — *вірш XVIII ст., який ми подаємо за публікацією І. Панькевича »Další nálezy ukrajinských písní a veršů na východním Slovensku«. Národopisný věstník československý, XXXIII, 3—4, Прага, 1956, стор. 205). Вперше опублікував цей вірш О. Петров із рукописного збірника духовних та світських пісень Закарпаття XVIII ст., що знаходиввся на збереженні в бібліотеці Московського університету, в «Материалах для истории Угорской Руси», т. IV, СПб, 1906, стор. 44. Однак, текст вірша, по-перше, був неповним, по-друге, дещо відмінним від публікації І. Панькевича, але цікавий з мовного боку: він пояснює багато малозрозумілих місць. Тому ми й наводимо його тут повністю:*

Дика, дика (?), руснаци,
Ви, братове словаци,
Кедь робите, спевайте,
Кедь сте гладны, танцуйте.
То наше руснаци
По роботи, по праци,
Чом иншого не маме,
Вшитко панну даваме,
Внийде вояк, прийде пан,
Урядници и ишпан,
Каждый хваце, хапе...
Цо лем може, то бере.
Гды ж му не даш, цо он хце,
Укаже ти палице,
Бие, кричи: дай, дай!

А ты волаш: яй, яй!
Идеш пану жаловац,
Мусиш ему дари дац:
Гуси, кури, телятка,
Вайца, масло, прасятка.
А гды ж ты тое не маш,
У пана нич не взыйскаш.
Прийдеш дому, засе зле:
Жена кричи, бидуще...

Чехословацький літературознавець Фр. Тіхій в статті «З окраїн чеськоруських літературних взаємин» («Науковий збірник т-ва «Просвіта», 1923, річник II, стор. 111—113) вважає, що цей вірш словацького походження і наводить подібний твір із збірника словацьких пісень »Národnie zpiewanky čili písně světské Slowáku v Uhrách« (Будапешт, 1834 і 1835) Яна Коллара. Але автор статті не заперечує того факту, що вірш був поширений на території Східної Словаччини, тобто серед місцевого українського населення. Це ж підтверджує і нова публікація І. Панькевича. Крім того, у списку Яна Коллара, що складається всього з шести чотирирядкових строф, жодним словом не згадуються словаки. Вірш написаний шариським діалектом і, зрозуміла річ, належить як українській, так і словацькій літературі, подібно творчості Фр. Скорини, Хр. Філалета, М. Смотрицького, що в одинаковій мірі належать і українській і білоруській давній літературі.

Олександр ПАДАЛЬСЬКИЙ,

«Пѣснь о свѣтѣ» — *вірш-акростих, з якого ми дізнаємося ім'я та прізвище автора «Александр Падалскии». Інших відомостей про автора немає. Вірш був дуже популярним і мав цілу низку варіантів. Вперше опубліковано І. Франком у журналі «Киевская старина», 1889, т. XXIV. Подаємо за виданням І. Франка «Карпаторуське письменство XVIII в.», Львів, 1900, стор. 67—69.*

«Мѣзерія на сем свѣтѣ мене понудила», «Нудно ж мѣнѣ, що думаю...» і **«Що я кому виноват, за що погибаю?..»** — *вірші з рукописного збірника пісень І. Гряделевича, опис якого та публікацію кращих світських пісень подав В. Гнатюк у статті «Угрорускый співанник І. Гряделевича», ЗНТШ т. 88, стор. 151—157. Даючи високу оцінку деяким творам збірника, В. Гнатюк писав: «Мова пісень (віршів) народна, діалектні признаки є також, хоч спеціально угорських мало. Се вказувало би, що збірничок переписуваний недалеко галицькой границі та й певно з галицьких збірників».*

«Пѣснь свѣцка» — *вірш XVIII ст. був знайдений у рукописному збірнику «Угрорусскій пісенник» Митра Дочинця. Вперше публікацію вірша подав І. Франко — «Карпаторуське письменство XVII—XVIII в.», Львів, 1900, стор. 143-144. М. Лелекач у статті «Коритнянський збірник церковних і свіцьких піснь»(ж. «Підкарпатська Русь», 1929, стор. 165) наводить і свіцьких пісень» (ж. «Підкарпатська Русь», 1929, стор. 165) наводить юности пребывающе... Сия пѣснь сложена есть от Іоана Младенца Андрашія».*

«Пѣснь о страшных лѣтех», дві **«Пѣсні о свѣтѣ марном»**, **«Пѣснь архачгелу Михаилу»**, **«Пѣснь о чудѣ богородицы Красноброцкой»**, — *вірші із т. зв. третього пісенника Івана Югасевича, півцевчителя церкви с. Невицьке біля Ужгорода. Опис всього збірника і публікацію названих пісень подав Ю. Яворський в книзі «Материалы для истории старинной песенной литературы в Подкарпатской Руси», Прага, 1934, стор. 83—111 і 267—269. Ю. Яворський зазначає, що дані вірші написані на території Закарпаття і були в якійсь мірі відгомоном турецького нашестя на південнослов'янські землі. Подаємо за публікацією Ю. Яворського.*

Краснобрідський монастир — давній монастир в селі Красний Брід на Східній Словаччині, який у XVIII столітті славився своєю філософською монастирською школою. В ній вчився, а згодом викладав Арсеній Коцак. У XIX сторіччі у монастирі виникла цінна, як на той час, бібліотека з книжкових (а може й рукописних) фондів О. Дунховича, які він заповів монастирю з умовою, що бібліотека буде публічною. У першу світову війну монастир зруйновано.

«Вже прѣшов час, лишаю вас...» і **«О смерте, смерте, чомусь так страшлива...»** — *подаємо за публікацією В. Гнатюка «Угроруські духовні вірші». ЗНТШ, т. 47, стор. 78—80 і 96—97.*

«Пѣснь о размышленіи смерти» — *вірш із відомого пісенника Івана Югасевича, початку XIX ст. Подаємо за хрестоматією М. Лелекача і М. Григи «Вибор из старого руського письменства Подкарпаття», стор. 78.*

«Ово ж и я, панове...» — *один з перших записів віршових «орацій» мандрівних дяків на Закарпатті початку XVIII ст., що зберігся у Шариському співаннику. Подаємо за публікацією В. М. Перетца «Угрорусский писенник начала XVIII в.» у книзі «Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI—XVIII веков», М.—Л., 1962, стор. 182.*

«Ужем скусил, что ест школа...» — *вірш XVIII ст. з Нижньорибніцького рукописного збірника 1817 року, що його опублікував І. Панькевич у статті »Další nálezy ukrajinských písní a veršů na východním Slovensku« (Národopisný věstnik Československý). XXIII, 3—4, Прага, 1956, стор. 206). Передруковуємо звідти.*

«Ах, коли я почну...» і **«Добру новину...»** — *вірші з рукописного збірника 1751 року Василя і Юрія Тарасовичів із Шариша (Словаччина). Відшукав і опублікував вірші І. Панькевич у статті «Підкарпатська записка студентських вірш із 1751 року», ж. «Підкарпатська Русь», Ужгород, 1928, стор. 39—46. Передруковуємо звідти.*

Пѣснь на корчму» — *гумористично-сатиричний вірш мандрівних дяків з співаника Й. Сабова, що його відшукав О. В. Мишанич в архіві академіка М. Возняка і опублікував у книзі «Література Закарпаття XVII—XVIII століть», К., 1964, стор. 90—91. Вірогідно, що цей вірш був занесений на Закарпаття з східноукраїнських земель, або ж написаний за їх зразком.*

«У горской земли выше Бардова...» — *цікавий запис вірша українців Східної Словаччини, якого передрукуємо з книги В. М. Перетца «Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI—XVIII веков», стор. 175.*

Бардов — м. Бардіїв у Східній Словаччині.

«Пѣснь свѣцка» (На горѣ стояла) — *також цікавий зразок творчості закарпатських мандрівних дяків XVIII ст. з рукописного збірника І. Югасевича. Подаємо за книгою Ю. Яворського «Материалы для истории старинной песенной литературы в Подкарпатской Руси», стор. 297.*

«Мариш моя, єщес млода»... — *за змістом вірш написаний, вірогідно, на кордоні Східної Словаччини і Польщі. Подаємо за згаданою публікацією В. М. Перетца, стор. 172.*

«Красная богини...» — *любовний романс з Тварозького співаника XVIII ст. (Тварожець — село на Східній Словаччині). Опублікував Ю. А. Яворський в «Новые данные для истории старинной малорусской песни и вирши», I—XII, Львів, 1921, стор. 31. Див. ще О. В. Мишанич, «Література Закарпаття XV—XVIII століть», К., 1964, стор. 89—91.*

«Пѣснь о епископѣ Михайлѣ Олшавском» — *панегіричний вірш, знайдений Г. Стрипським у бібліотеці пароха Ф. Желтвая, села Тересви, що на Тячівщині. У збірнику є два цікаві записи: «Сѣи пѣсни писаны чрез*

Георгия Жатковича дяка Фалкушовского ко храму Вознесения... Дня 8 мая, року 1798» і «Сѣи пѣсни дяка Фалкушовского Михаила Дигонѣ. Купив их за три маринши. 1804». Передруковуємо з ж. «Літературна неділя», Ужгород, 1943, № 12, стор. 141.

ОЛЬШАВСЬКИЙ Михаїл-Мануїл — *єпископ Мукачівської єпархії (1743—1767), в 1744 р. заснував у Мукачеві нову богословську школу разом з елементарною школою для вчителів. Автор підручника «Elementa puerilis institutionis in lingua latina. — Начало писмен дѣтем к наставлению на латинском языкѣ» (Коложвар, 1746 р.). За часів Ольшавського проходила дальша латинізація Закарпаття з боку угорського Ягерського римо-католицького єпископства.*

Марія-Терезія — *ерцгерцогиня австрійська (1740—1780), королева Угорщини і Чехії, імператриця (1765—1780) «священної Римської імперії» з династії Габсбургів. Під тиском селянського руху робила деякі обмеження панщини (див. «урбарі Терезії») і національного гноблення.*

ПАСТЕЛІЙ Іван *і його акростих* **«Пастирю душевный...»** — *Іван Пастелій народився 27 січня 1741 р. в с. Мала Пастіль на Закарпатті. Освіту здобував в Ужгороді, Будапешті, Ягрі. Працював учителем мукачівської богословської школи, був попом і каноником Мукачівського єпископства і єпископським намісником у Кошицях. Помер 1799 р. в Ужгороді. Його вірш — акростих дійшов у двох редакціях, одну з них закарпатський письменник А. Кралицький передав М. Драгоманову, який і опублікував у «Житті і слові», 1891. Інша редакція заховалася у співанику Митра Дочинця, звідки передрукував І. Франко у «Карпаторуському письменстві XVII—XVIII в.», стор. 144—145. Подаємо за першодруком.*

КОЦАК Арсеній — *один із перших закарпатських граматистів філологів. Народився 1737 року в Буківці (Східна Словаччина) в сім'ї сільського священика. Закінчив Трнавську єзуїтську богословську семінарію, викладав у монастирських школах, зокрема в Красному Броді (Східна Словаччина), граматику, поетику, риторику, філософію тощо. У 1768—1788 рр. під безпосереднім впливом граматик М. Смотрицького і М. Ломоносова написав працю під назвою «Грамматика русская сирѣчь правила извѣщателная и наставителная о слово-сложеніи слова языка славенскаго или русскаго во ползу общую, и утвержденіе всѣм свойственнаго языка своего братіям не точію к чтенію и писанію; найпаче же чтеній и писаній разумѣнію, но такожде и латинскаго языка, обще воспріятаго удобнѣйшему поятію, и изученію всеполезнѣйшая и благопотребнѣйшая ново-сложишася, и списашася трудолюбіем единаго найменшаго от братіи чина СВВ во св. обители Марія Повчанской», яка так і залишилася в рукописі. Детальний опис граматики І. Коцака подав І. Панькевич у статті «Славенороуська граматика Арсенія Коцака другої половини XVIII віка» в «Науковому збірнику т-ва «Просвіта». Ужгород, 1927, т. V, стор. 232—259, звідки ми і передруковуємо віршовий вступ А. Коцака до своєї праці.*

ЛОДІЙ Петро Дмитрович — *відомий закарпатський вчений і педагог. Народився в 1764 р. у Мукачеві. Учився в Львівській семінарії, після закінчення якої став викладати там і в університеті різні дисципліни, у тому числі логіку, метафізику, філософію, математику. Два роки (1802—1804) працював професором Краківського університету. У 1804 р. він переїздить до Петербурга і стає професором спочатку педагогічного інституту, а потім університету, де був першим деканом юридичного факультету. Помер Лодій в 1829 р.*

Спадщина П. Лодія складається в основному з оригінальних («Логические наставления», «Теория общих прав») та перекладних філософських

і юридичних творів. Крім того, Лодій написав два великих панегірики в честь високопоставлених осіб на зразок відомих українських і російських панегіричних писань XVII—XVIII століть, а можливо і од Тредіаковського та Ломоносова.

«Ономастікон превелебнѣйшому господину Николаю Скородинскому», *повна назва якого така: «Ономастікон превелебнѣйшому господину Николаю Скородинскому епископства Львовско-галицко-каменецкого намѣснику засѣдяний консѣсторіальних первопредсѣдателю и кесарево-царевоцарскому чрез Галицѣю и Лодомерию книг российских ревизору особливийшему наук покровителю на день 6 декеврія содѣлан Петром Лодіем в университетѣ Львовском любомудрія умозрителного и дѣйствителного кесарево-царским народным в россійском языцѣ професором. В Львовѣ типом церкве храма Успенія Пресвятой Богородицы ставропѣгіи, лѣта 1790».*

«Ода муз российских» — *найцікавіший окремо викінчений акростих — додаток до вищенаведеного панегірика «Ономастікон...». Обидва вірші подаємо за статтею М. Возняка «До характеристики Петра Лодія», ЗНТШ, т. CXIII, 1913, стор. 152—153.*

«На вічну память Германові Хватала» — *один із небагатьох зразків силаботонічних віршів-акростихів, написаних невідомим автором на смерть Ігумена Мало-Березнянського, Імстичівського та Краснобрідського монастирів Германа Хватала (Горіського), яка сталася у березні місяці 1789 року. О. В. Мишанич вважає, що автором цих віршів був якийсь викладач Краснобрідської философської школи, який добре володів правилами поетичного мистецтва («Література Закарпаття XVII—XVIII ст.», стор. 93). Передруковуємо із «Записок чина СВВ», т. II, вип. 1—2, Жовква, 1926, стор. 173—174.*

XIX ст.

ТАРКОВИЧ Григорій — *народився 8 листопада 1754 року на Закарпатті в селі Пасіка в сім'ї сільського дяка. Початкову освіту здобув у рідному селі, курс «граматики і риторики» пройшов в Ужгородській гімназії, філософію вивчав у Великому Варадині, богословіє — у Відні. Був викладачем в Ужгородській богословській семінарії, попував у селі Дорог та в Ужгороді. У 1803 році став цензором слов'янських книг при Будинській королевській друкарні і разом з тим його делеговано, як представника Мукачівської єпархії, в крайовий сейм у Пресбурзі. Ставши першим єпископом Пряшівської єпархії, Таркович, за допомогою різних меценатів, заснував у Пряшеві цінну на свій час бібліотеку. Був відомий у тогочасних славістичних колах, маючи славу книжника, знавця церковнослов'янської мови. Листувався з визначним чеським славістом Й. Добровським, постачаючи його російською літературою, утримував зв'язок з закарпатськими емігрантами в Росії. Перебуваючи в Будині, написав «високим штилем», в дусі російських класицистичних од, свій вірш «Тезоименитству его царскаго высочества, пресвѣтлѣйшаго государя Іосифа, угорскаго палатіна...», який став скоро відомим і за кордонами Угорщини. Вмер у Пряшеві 16 січня 1841 року.*

«Тезоименитству его парскаго высочества, пресвѣтлѣйшаго государя Іосифа, угорскаго палатіна...» — *вийшов друком у 1805 році за підписом «Г. Т» і з такими заголовком та приміткою: «Тезоименитству Его Царскаго Высочества, Пресѣтлѣйшаго Государя Іосифа, угорскаго палатіна и пр. и пр., его превосходительством г. графом Франтішком Сечени и прочая во соборѣ Муз многших языков посвященніи, таже особ напечатани стіхи, лѣта 1805. — Во Будинѣ, при Корол. Всеучилищи Пештянском, писмены типографіи греч. зак. Народов». — «Примѣчаніе: Угро-россов болшая часть обитает на горах Карпатских. Єпіскопы их под Карпатом во градѣ Мункачов, при рѣцѣ, Латорица именуемой, от веси Латюрка низходящей, прежде жили; нынѣ*

Престол Владычій во Градѣ Унг, (при рѣцѣ, Уг) зовомой, от веси Ужок, т. е. Уг малый, текущей. Славяном или Россом, прежде воспріятія вѣры Хрістіянскія, между прочими слѣдующая быша Божества: Коляда, бог мира и торжеств, 24-го дне Декемврія праздником почтен; Лядо или Лада бысть Богиня Любве и веселостей, сирѣчь, Славенская Венус; Лелія бѣ нѣкое меншое Божество, любовь воспаляющее, яко Купідо; Русалки тожде, яко Греком Нимфы, Наяды; Влас или Волос бяше бог скотов, якоже Пан, первый по Перунѣ или вторый во бозѣх Славянских; Сива бѣ Богиня плодоносія, якоже Церес; Музы, Нимфы, Аполло, Парнас, Паллада, Вакх, Помона из Греческія и Римскія Міфологіі вѣдома суть Божества. Одежды и Мусикійская орудія Муз карпатских по свойственному им нарицанію сут помянута.» Епіграф до вірша підібрав Таркович з поезії Сумарокова:

Судьбами таковы порядки учрежденны:
Мы для Вас, а Вы, князіе, для нас рожденны.

Рядок «Но россіяны дѣти то не ищут знати» — певні дослідники (Яворський, Недзельський) витлумачують так: «Но Россіаны дѣти то не ищут знати» Друкуючи уривок з своєї «Истинной истории карпато-россов», розділ «Об ісході карпато-русинов» («Вістник», Відень, 1851, №№ 147-148). О. Духнович цитує «одного русина старинній стихи», даючи такий варіант спірного місця оди Тарковича:

Карпат славянам есть истинный отец, мати,
Но русски дѣти то не исчут знати.

Вірш на свій час був досить поширеним, неодноразово згадувався також і в описах. Один з списків опублікував І. Франко в журналі «Житє і слово», III, 1895, стор. 462 — з певними неточностями. Фрагменти вірша подавали Н. М. Карамзін в своїй «Истории Государства Россійского», Петроград, 1817, I. стор. 393 і Й. Левицький у своїй граматиці «Grammatik der ruthenischen oder kleinrussischen Sprache in Galizien», Перемишль, 1834, стор. 190. За першодруком, з наведенням наголосів, опублікував текст вірша чеський дослідник Ф. Тіхій в своїй книзі «Vývoj současného spisovného jazyka Podkarpatské Rusi», Прага, 1938, стор. 157—159, звідки його подаємо.

Франціш граф Сечени — Szechényi Ferenc (1754—1820), *угорський меценат, засновник Угорського Національного Музею.*

ВАЛЬКОВСЬКИЙ Андрій *(рік народження і смерті невідомі) — будучи студентом Трнавської єзуїтської колегії, написав оду в честь єпископа Андрія Бачинського «Возсіяй щастно» і вірш — оращю «Дойник, Козлик, Сыродав» в 1807 р. Обидва твори зберігаються у Чеському національному музеї в Празі серед паперів відомого чеського і словацького будителя П. Й. Шафарика, якому Т. Г. Шевченко присвятив свою поему «Єретик». Посилаючи матеріали Шафарику для його праці «Slovanský národopis» («Слов'янське народописання», 1842), невідомий кореспондент дописав під низом «Zložil a písal Ondrej Walkowszky klerik Munkáčski. Roku 1807 w Trnavskem semeništi.»*

Про Андрія Бачинського І. Я. Франко у статті «Южнорусская литературы» («Энциклопедический словарь» Брокгауза і Ефрона, т. 81, стор. 310) писав: «Мукачевский епископ Андрей Бачинский (1772—1809) собирает вокруг себя значительное число ученых, содействует распространению грамотности и просвещения среди простого народа, печатанию книг и учебников...» А. Бачинський зібрав велику, як на свій час, бібліотеку, що нараховувала до 10 тисяч томів книг.

«Возсіяй щастно...», «Дойник, Козлик, Сыродав» — *опублікував В. А. Францев в статті «Из истории письменности Подкарпатской Руси XVII—XIX ст.» (зб. «Е. И. Сабов», Ужгород, 1929, стор. 43—47), звідки вони подаються.*

РІПА Іван — *сільський дяк і учитель, який збирав пісні і укладав співаники, «перетолковував із латин» та з угорських джерел пісні, писав*

свої оригінальні вірші в дусі народних пісень. Вчителював на Східній Словаччині в селах Убля, Улич-Криве і Гажин, Гуменського округу, звідки він, правдоподібно, і походить. Народився десь біля 1764 року, вмер у 1851 році. Знайдено до цього часу два його співаники — з 1821 і з 1841 років, які збереглись у копіях, зроблених Г. Стрипським, і знаходяться в рукописному відділі Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР в Києві (Ф. 3, № 4796). Їх докладний опис подав О. В. Мишанич у книзі «Література Закарпаття XVII—XVIII сторіч», Київ, 1964, стор. 73—77. Перший співаник містить 119 духовних віршів, другий — 142 пісні духовного і світського характеру, в тому числі також оригінальні вірші І. Ріпи, підписані: «Творец Іоан Ріпа дяк Гажински». Судячи за даними співаників, І. Ріпа за своїм соціальним станом мало або і зовсім не відрізнявся від маси трудового сільського населення, а, може, був і кріпаком. У всякому разі співчував трудовим масам. Стояв на позиціях трудової людини, виявивши водночас вкрай обмежений світогляд. Цікавим і вартим уваги у біографії І. Ріпи є той факт, що О. Духнович залучив старого «співця гажинського» у коло своїх співробітників, опублікувавши його вірш в альманасі «Літературної спілки Пряшівської» «Поздравленіє русинов на 1852 г.». Правда, поки альманах друкувався, І. Ріпи вже не стало. Однак цей факт свідчить про те, що постать і творчість «гажинського співця» були в той час відомими і популярними серед українського населення Східної Словаччини.

«Пісь о крадливцу и фалшиво присязі» *— дійшла до нас у співаникy 1841 року, який має таку назву: «Богогласник или пѣсни церковни на четыри части. І част. Господским праздникам, 2 част. Богородичным и молитвенѣ, 3 част. Святым, 4 част. О послѣдных вещех. Списанѣ Іоан Рѣпа пѣвец Гажински при храмѣ вознесенія Господня. Нѣціи из Почаевского Богогласника оставлен во мѣсто сих позбиралем перетолковав из латин пуд солки порядочно. Р. Б. 1841.» До кожної пісні подано ноти або наведено «тон», тобто назву відомої пісні, на мотив якої текст співався. З 142 пісень співаника 106 переписано з почаївського «Богогласника». На думку О. Мишанича решта пісень належить перу І. Ріпи, хоча тільки вісім з них підписано його прізвищем. Під заголовком цієї пісні вказано «тон пісні: «Хвалим тя вси згодне». На маргінесі наведені автори вжитих у вірші цитат — Цицерон, Сенека, Михса тощо.*

«Пісь о лицемірном человіку» *— подається з того ж співаника. «Тон — «О, горе мнѣ, грішнику».*

«Пісь о пянстві і обжирстві» *— подається з співаника 1841 року. Цитати — з Сенеки, Ксенофонта і церковної літератури.*

«Пісь народна смутна, єгда урбар на люди і діжма надана во Угорскуй (країні) 1514, окт 6» *— подається з того ж співанка. «Тон — «День божого нарожд.»*

«Пісь народна от урбару слебода 1848. Мая 3.» *«Тон — «Час радости, веселости». Пісня виникла після укладення співаника 1841 року, в якому вона збереглась і з якого вона подається. Отже, постає питання, як вона потрапила у цей співаник? Як відомо, співаник І. Ріпи 1841 року був підготований для друкування. Він потрапив у руки М. Лучкая, який у 1841 році рекомендував його до друку, але друкування співаника було відсунуто «на тоді, коли вимінується новий цензор для видання старослов'янських книг». (В. Гаджега. М. Лучкай, НЗТП, VI, стор. 104). Можливий такий варіант, що рукопис було повернуто упорядникy і той додатково вніс в нього цю пісню, а, може, й обидва світські вірші, оскільки В. Гаджега згадує виключно «церковні пісні» І. Ріпи, що були підготовлені до друку, а в примітці підкреслює, що «ці пісні лиш повторюють уже року 1795 випечатані в Почаєві»; або існували два екземпляри співаника 1841 року, може навіть два варіанти, і у свій екземпляр Ріпа додатково вніс цю пісню. Форма вірша*

викликає враження, ніби остання строфа його передана неточно. У вірші послідовно дотримане парне римування, при чому перші два рядки останньої строфи між собою не римуються, ніби бракує до них відповідних парних рядків.

«Піснь на снесеніе урбара» — *опубліковано в альманасі «Літературної спілки Пряшівської» «Поздравленіе русинов на 1852 г.», стор. 66—68 з підписом «Іван Pina, гажинський півець». Це поширений варіант вищенаведеної «Пісні народної . . .». Подається за першовиданням.*

ДОВГОВИЧ Василь — *народився в березні 1783 року в селі Золотарево на Мараморощині в сім'ї бідного селянина. Своє «плебейське походження» (plebeae sortis) в своїх автобіографіях він тенденційно підкреслював, наголошуючи на тому, що «й батьки не знатні, й батьківщина така ж» (obscura patria, obscuri parentes). «Руську літературу», тобто руську грамоту вивчав у рідному селі та в Драгові, угорською мовою став вчитись в Хусті, латинською — в гімназії в Сиготі та в Великому Варадині. Богословську семінарію закінчив у Трнаві і в Ужгороді. Попував в Довгому, Лучках, Мукачеві і Хусті, де вмер в 1849 р. Вже в юнацьких роках виявив неабиякі здібності в різних галузях мистецтва — в музиці, живописі і літературі. Перемогла література, яка не вимагала жодних матеріальних витрат. Правда, до смерті пристрасно любив Довгович музику і був непоганим скрипалем, про що свідчить і його вірш «Чому я музикант і тепер?» Вже в гімназії виникає в нього серйозне зацікавлення наукою. Велика за обсягом наукова спадщина Довговича, яка в переважній більшості залишилась в рукописах, до цього часу не вивчена. За наукову діяльність Довговича у 1831 році обрано членом-кореспондентом Угорської академії наук. Багатогранна, схильна до демократизму особистість Довговича в умовах феодального гніту, церковної залежності і культурної відсталості не могла розгорнутись на всю широчінь. Сучасник і біограф Довговича порівнює його долю з долею Колумба, який «загинув у рабських путах . . . на своїй же батьківщині». Оглядаючи свої рукописи, «він не плакав, а гірко усміхався». Забутий, він грав з онуками у «продавця книжок» і записаних зошитів.*

В урядових колах В. Довгович мав славу ненадійної особи, яка, разом з Лучкаєм, бунтувала народ проти феодальної зверхності. (К. Заклинський, «Із минулого Закарпатської України». «Slavia», Прага, 1960, I. 126-128). Гнів церковного начальства він накликав на себе особливо своїми «пасквілями», в яких висміяв вікарія та членів капітулу. Це були, правдоподібно, сатиричні вірші-пісні, які поширювались у списках.

З літературних творів Довговича вийшло друком сім поезій — окремо або в збірниках, — дві угорською мовою, дві — українською, решта латинською.

У 1832 році, перебуваючи в Мукачеві, Довгович впорядкував частину своїх віршів і уклав з них збірник «Poëmata Basilii Dóhovits», який нараховує 235 сторінок і містить 190 поезій, в тому числі 18 українських, автобіографічні дані і вірш та спогади сучасника про Довговича. Вірші розташовано хронологічно, збірник розподілено на розділи за місцем їх написання. Збірка обіймає період від 1803 року, тобто від «сиготського» циклу, до 1831 року. Як згадує автор у своїй автобіографії, збірка не охоплює весь його поетичний доробок. Твори, що залишились поза збіркою, загубились. Певний час і збірка «Poëmata» вважалась загубленою. Недавно її віднайдено, вона знаходиться в Пряшеві, матеріали її використано в нашому виданні.

Матеріали збірки люб'язно дозволив використати відомий чехословацький україніст К. Заклинський, за що упорядники висловлюють йому сердечну подяку.

«На тезоименитый день Андрея Бачинскій» — *написано в Трнаві у 1808 році. В рукописному збірнику В. Довговича «Poëmata» він подається*

без заголовка з таким поясненням: «Pro Onomasi Suae Excellentiae, Andreae Batsinszky anno 1808, Tirnavia ab Alumnatu Munkatsiensi missum». Вірш надруковано в «Хрестоматії» Є. Сабова з певними лексичними і морфологічними змінами. В першій строфі у Є. Сабова: «Р о д е т ы р у с с к и й»; в останній строфі: «Сердца на радость зѣло н а д т я г а ю т»; замість «хвалов», «веселнѣ» — у Сабова: «х в а л о й», «в е с е л ѣ й» тощо. Опубліковав його також Ф. Тіхій у книзі «Vývoj současného spisovného jazyka na Podk. Rusi», Прага, 1938, стор. 159—160. Друкується за рукописною збіркою «Роётata», 1832, стор. 89—100. Дотримано повністю орфографію оригіналу.

«Союз любѣе» *— одна з ранніх поезій Довговича, мабуть, перший його вірш, писаний українською мовою. Належить до так званого «варадинського» циклу. Дослідники помилково відносили його до «не світських» пісень (Бірчак, Недзельський), при чому Недзельський називає її поемою. Вірш надруковано в збірнику угорського поета Юрія Коваліча, присвяченому пам'яті дружини цього поета. Коваліч, збираючись скласти «Поетичний пам'ятник» («Monimentum poeticum») померлій дружині, запросив до співробітництва літераторів-сучасників. Через посередництво одного з варадинських професорів одержав запрошення також і В. Довгович, який на той час був відомий як автор численних ліричних поезій. Для згаданої збірки Довгович написав два вірші — один латинською мовою («In Effigiem Ioannae Kovachich»), а другий — руською. Як наводить автор у своїх автобіографічних нотатках, елегію «Союз любве» було включено у «поетичну пам'ятну збірку» (Kováchich Johanna koltészi emlék gyüjteménye»), яка вийшла у Будині в 1807 році. Подається за рукописним збірником «Роётata», стор. 42—43.*

«Моя гусочка». *В рукопису замість заголовка — «In laudes Anseris mei... Ad notam: Gieb mir die Blume...». Вірш написаний в Довгому. За змістом пов'язаний з угорською поезією «Szegény legénut biztató ének», в якій автор розповідає про перші кроки свого самостійного життя, коли в нього були всього дві гусочки. Усвідомлюючи свою бідність, поет не впадав у розпач, нагадавши свого батька, в якого хоч і не було скарбів, проте він мав справжнє людське серце. А гусочки залишились друзями поета. У першій світській українській поезії «довжанського» періоду він і оспівав їх. Подається за рукописом, стор. 192—193.*

«Дурень би 'м я журитися» *— оригінальна переробка з німецького. В збірнику «Роётata» вміщена під заголовком «Trunklied» з приміткою: «Ad notam: Laczy, igyál, még kedved áll!.» Під таким же заголовком надруковина у В. Бірчака в його «Літературних стремліннях» (стор. 77—78) з підзаголовком «Пісня при питтю». Ф. Тіхій в наведеній праці подає цей вірш під назвою «Pijácká piseň». Друкується за рукописною збіркою, стор. 194—195.*

«Баба піпашка» *— вірш «довжанського» періоду. В збірнику «Роётata...» (стор. 198—199) подається з приміткою: «ad notam: «Tisza mellett van egy kunyhó» «Біля Тиси стоїть хата»). Правдоподібно, не тільки мелодію цієї угорської народної пісні запозичив автор, він, здається, переспівав також і її зміст у своєму вірші. В рукописі в третьому рядку, замість «куча», написано «кича». Друкується вперше. Подається за автографом.*

З а ч к о в л я *— (з угорського zacskó) мішечок.*

«Дівча на яри співат». *Переспів народної пісні, який М. Лучкай під заголовком «Заспівай ми, зозуленько», навів у своїй граматиці («Grammatica Slavo-Ruthena, Budae, 1830, стор. 175) як зразок народної пісні. Надрукував її також Ф. Тіхій у згаданій книзі. Думка В. Бірчака, ніби й решта віршів, надрукованих у граматиці Лучкая, належить В. Довговичу, є необгрунтованою, оскільки В. Довгович у збірці «Роётata» дає точний перелік своїх надрукованих творів, а з опублікованих Лучкаєм віршів згадує тільки «Дівча на яри співат». Вірш написаний у Довгому, зберігся у збірці «Роётata», стор. 200—*

201 з приміткою: «ad notam: «Pesten jártam iskolában-ku!» Подається за автографом.

«Лучкай — зіляр і пчоляр — безжонний». *Вірш зберігся у рукописному збірнику «Роётата» (стор. 207—208) в розділі «Довгоє». Надрукований в «Літаратурних стремліннях» В. Бірчака, 1937, стор. 76—77, в ужгородському «Місяцеслові» на 1922 р.», стор. 78 і в книзі Ф. Тіхого «Vývoj současného spisovného jazyka па Р. R.», стор. 162. Радянський дослідник Ф. Потушняк у замітці «Хто є автором вірша «Лучкай — зіляр і пчоляр — безжонний» (альм. «Карпати», 1958, № 3, стор. 93) доводить, що цей вірш належить Лучкаю, і Довгович тільки переписав його у свій зошит, зауваживши через риску, що вірш не його, а Лучкая. Однак, це твердження не можна визнати обгрунтованим. З післямови і з самої системи укладення збірника стає ясним, що автор вмістив у збірку тільки свої вірші. Він навіть у переробках наводить автора оригіналу. Але правдоподібно, цей вірш він написав про Лучкая і присвятив йому, як це гадає і В. Бірчак у своїх «Літературних стремліннях» (стор. 84). Друкується за автографом.*

«Пяниця і єго корчажиця» *— своєрідний переспів поезії угорського поета М. Чоконаї «Csikóbőrös kulacs», вплив якого, особливо його «плебейських мотивів і настроїв», досить виразно відбився на творчості Довговича. Вірш написаний в Довгому, зберігся у рукописному збірнику «Роётата» (стор. 209—211). Звідти передрукував його Ф. Тіхій в книзі «Vývoj současného spisovného jazyka па Podk. Rusi», стор. 163—164. Подається за автографом.*

«Чому я музикант і тепер?» *— один з кращих ліричних віршів Довговича, в якому виражені певні автобіографічні риси автора. Стислість і виразність стилю доведено до краю. Своєрідна побудова вірша — це динамічний діалог, який з успіхом застосовує автор і в інших віршах, розмовляючи з самим собою. Написаний в «довжанський» період. В рукописі приміткa — «ad notam»: «Не ходи, Грицю, на вечурниці». Друкується вперше. Подається за автографом, стор. 212—213.*

ТОТ Іван *— один з тих закарпатоукраїнських інтелігентів першої половини XIX сторіччя, який за свідченням сучасників займався літературною творчістю. Чеський літературознавець Ф. Тіхій називає його «забутим літератором русинським». Зберігся єдиний його вірш «Русинам» в дорожніх нотатках словацького письменника Б. Носака-Незабудова. («Listy z neznatej zeme k L...» Orol Tatránsky, 1845, стор. 142), що подав також характеристику Тота, показавши його, як «освіченого і запаленого слов'янина», який «по-словацьки, по-чеськи і по-польськи добре розмовляє..., але свою русинську материнську мову більш за все любить». Він «міг би бути живим прикладом того..., що можна бути справжнім слов'янином без того, щоб свою власну мову ганити, принижувати і тільки чеську або російську до неба вихваляти». (Nosák-Nezabudov, «Spomienky Potisskje», Orol Tatránsky, 1847, č. 76, стор. 706). І. Тот був прихильником народної мови і народною мовою писав свої вірші.*

Народився біля 1810 року. Попував у селі Лашківці на Східній Словаччині, вмер 27 грудня 1847 року.

«Русинам» *— Носак-Незабудов називає думою, яка співалась. В своїх дорожніх нотатках він подав її словацькою транскрипцією. Друкується за першовиданням українською транскрипцією.*

ДУХНОВИЧ Олександр Васильович *— один з найпомітніших культурних діячів Закарпаття середини XIX ст. Народився 24 квітня 1803 р. в с. Тополя (тепер Гуменський район Східнословацького краю в Чехословаччині) в сім'ї священика. Освіту здобув в Ужгородській гімназії і богословській семінарії та в Кошицях. Певний час працював архіваріусом і нотаріусом при канцеляріях Пряшівського і Ужгородського єпископів, багато зай-*

маючись самоосвітою, попував в селах Східної Словаччини. Літературну діяльність Духнович почав наприкінці 20-х років своїми одами на честь перемоги російських військ у війні з турками. Найбільший же розквіт громадсько-політичної та літературної діяльності припадає на час його перебування у Пряшеві службовцем і каноніком Пряшівської єпархії, куди його призначено 1843 року, тобто напередодні буржуазно-демократичної революції 1848—1849 рр. Позиція, що її зайняв Духнович під час революції, була суперечливою.

У Пряшеві Духнович засновує «Літературну спілку Пряшівську», видає альманахи, календарі, викладає рідну мову в гімназії, створює різні підручники, пише велику кількість віршів, дві драми, складає цікаві віршові загадки, займається історичними працями з історії рідного краю, співробітничає в віденських, будапештських, галицьких та київських періодичних виданнях.

Поряд з позитивним, що зробив Духнович, було у нього і багато недоліків. Так, він підтримував реакційні позиції «москвофілів», особливо у мовному питанні, відстоював злополучне «язичіє», не завжди розбирався в тогочасній політичній обстановці. Помер 29 березня 1865 року в м. Пряшеві, де його і поховано.

Мова творів Духновича, як і інших поетів, у даному виданні повністю збережена, а тексти передаються українською або російською транскрипцією.

«Вручаніе» — *вперше надруковано в альманасі, складеному самим Духновичем, «Поздравление русинов на 1851 год от «Литературного заведения Пряшевского», Відень 1850, стор. 69—70. Подається за цим виданням. Вірш став популярною піснею ще за життя Духновича, про що він писав у своїх «Записках»: «Девицы уже не стыдались петь русские песни и мой народной гимн «Я русин был, есмь и буду» повсюду распевался».*

«Подкарпатскіі русини» — *вперше надруковано без підпису в збірнику народних пісень М. Врабеля «Русский соловей», Ужгород, 1890 р. Приписується Духновичу, але авторство його повністю не доведене. Подається за згаданим виданням. Покладений на музику, вірш використовувався як гімн під час буржуазної ЧСР.*

«Сирота в заточении» — *алегоричний твір, в якому виражена ідея єдності Закарпаття з Україною та Росією. Вперше надрукований в альманасі «Поздравление русинов на 1851 год от «Литературного заведения Пряшевского», стор. 19—23. Подається за цим виданням.*

«Любовь милой и отечества» — *вперше надруковано в альманасі «Поздравление русинов на год 1852 от «Литературного заведения Пряшевского», Будапешт, 1852, стор. 31—33. Подається за першовиданням.*

«Тоска на гробі милой» — *вперше надруковано в альманасі «Поздравление русинов на год 1852 от «Литературного заведения Пряшевского», стор. 34—39. Подається за цим виданням.*

«Піснь» — *одна з ранніх поезій Духновича. Написана 6 липня 1834 року. Збереглась у рукописній збірці »Privatae cogitationes«, стор. 46, яка знаходиться в рукописному архіві бібліотеки Закарпатського державного музею. Опублікував її Фр. Тіхій у збірці «Поздравление русинов», Ужгород, 1923, стор. 18. Друкується за автографом.*

«Сліпий і хромий» — *вперше надруковано в «Отечественном сборнике», Відень, 1852. Подається за автографом, що зберігається в Львівській бібліотеці АН УРСР, № 173 під назвою «Загадки и логогрифы. Действование Александра Духновича, крылошана в Пряшеве, 1852». Автограф належав бувшому «Народному дому» з такою присвятою Духновича: «Для Народного Дома посылает Александр Духнович, Пряшевский каноник». Вірш в автографі має назву «Казка».*

«Жизнь русина» — *один із ранніх віршованих творів Духновича, надрукованих в його букварі «Книжница читальная для начинающих», що*

вийшла у 1874 році. Подається за третім виданням цієї ж книги, що вийшла в Будапешті 1852 р.

«Поздравленіе русинов на Новий год 1852» — *вперше надруковано у віденській газеті «Вістник», 1852, ч. 3. стор. 11. Друкується за автографом «Загадки и логогрифы», Пряшів, 1852, що зберігається в рукописному відділі Львівської бібліотеки АН УРСР, № 173, стор. 11—22.*

«Голос радості» — *вперше надруковано в альманасі «Зоря Галицкая яко альбум на год 1860» у Львові під таким заголовком «Голос радости в честь новопоставленному митрополиту Львовско-галичскому, его высокопреосвященству Григорию барону Яхимовичу от Угорских русинов». Подається з деяким скороченням за першовиданням.*

«Послідняя моя пісньо» — *вперше надруковано в журналі «Галичанин», Львів, 1862, книга І, випуск І. Подається за цим виданням.*

«Убогий» — *вперше надруковано у «Месяцослове на год 1857» під назвою «Волоцюга». Друкується за автографом Духновича «Загадки и логогрифы», що знаходиться в рукописному відділі Львівської бібліотеки АН УРСР, № 173, стор. 107.*

«Жаба» — *вперше надруковано в альманасі «Поздравление русинов на 1851 год от «Литературного заведения Пряшевского», Відень, 1850. Подається за цим виданням.*

«Муха» — *вперше надруковано в календарі «Месяцеслов на год 1865», Ужгород, 1864. Подається за виданням Фр. Тіхого, 1922 р.*

«Пісня простонародна» — *вперше надрукована в календарі «Месяцеслов на год 1865», Ужгород, 1864. Дещо відмінний варіант опублікував М. Врабель у збірці народних пісень «Русский соловей», Ужгород, 1890. Інша редакція вірша збереглась у рукописному щоденнику О. Духновича «Записка, 1861» під датою 5 грудня 1861. Вірш популярний, особливо серед українського населення Східної Словаччини, покладений на музику. Подається за текстом, опублікованим у «Месяцослове».*

ПОЕТИ АЛЬМАНАХІВ «ЛІТЕРАТУРНОЇ СПІЛКИ ПРЯШІВСЬКОЇ».

Крім самого О. Духновича та О. Павловича і вже вищезгаданого І. Ріпи, навколо двох альманахів «Поздравление русинов», укладених О. Духновичем, згуртувалось більше десятка авторів. В більшості це невідомі або маловідомі особи. Твори Терезії Подгаєцької *та* А. Янкури *передруковувались майже через півсторіччя в збірнику народних пісень «Русский соловей» (Ужгород, 1890), укладеному* М. Врабелем. Іван Вислоцький *відомий як громадський діяч на Спиші.* А. Рубій *— службовець, член обох спілок, заснованих Духновичем.* А. Лабанц *— публіцист і громадський діяч в Земплині.* Марія Невицька *походить з села Писана. Найбільш відомостей в нас про* Миколу Нодя. *Народився 1819 р. в Вошварі на Угорській рівнині в сім'ї робітника — русина. Скоро втратив батьків. З великими труднощами здобув середню і вищу освіту. Попував у Сиготі, згодом став священиком у Відні, ректором Віденської богословської семінарії. Будучи добрим музикантом, уже в Сиготі організував хор. Видав два пісенники — перші на Закарпатті. 1851 р. у Відні вийшов збірних світських пісень з нотами «Русский соловій» і дитячий збірничок церковних пісень «Память із отпуста добрим дітям». Тексти пісень писав він сам. Свої вірші, крім згаданих збірників і альманахів, друкував у віденському «Вістнику», де публікував також публіцистичні статті. Вмер у Відні 1862 р.*

«Русочка» *Марії Невицької,* **«Кріпость над Попрадом»** *та* **«Участь русина»** *Івана Вислоцького — надруковані в альманасі «Поздравление русинов на год 1852 от «Литературного заведения Пряшевского», виданого О. Духновичем у Будині, звідки передруковуються з незначними скороченнями.*

«Спишак і ехо» *Івана Вислоцького передруковується з альманаху «Поздравление русинов на год 1851». Епіграф альманаху — цитата з Сумарокова.*

«Стихи слагать не так легко,
Как многим мнится».

«Май» *Миколи Нодя вміщено в альманасі «Поздравление русинов на год 1852...», звідки передруковується з незначним скороченням.*

«Кто там клопкат», «При березі», «Зимна роса», «Стоїть улан» *Миколи Нодя надруковано у збірнику пісень «Русский соловій. Пініе сочинено і посвящено юношеству русскому Миколаєм Нодь». Відень, 1851. У збірник увійшло 14 покладених на ноти пісень. Є серед них і переклади з угорської народної поезії, наприклад, «Любил бих орати» (»Szeretnék szántani«), «В сит нику виводит качка» (»Káka tövén költ a ruca«) та інші. Половина віршів передрукована пізніше у збірнику народних пісень М. Врабеля «Русский соловей», Ужгород, 1890. Цікаво, що в ньому тільки одна поезія подається як вірш М. Нодя. Решта наведена як народні пісні, при чому Врабель їх здобув з різних рукописних пісенників — зі збірки Петра Кузм'яка з Бач-Керестура (Бачка) та із збірки Скиби з Давидова на Закарпатті, що свідчить про широку розповсюдженість і популярність віршів і пісень М. Нодя. Пісенник Нодя був широко відомим серед українців Східної Словаччини, де в середині минулого століття правив за підручник співу, про що є згадки в тогочасній пресі. Згадані поезії передруковуються з першовидання.*

«Любов» *Анни Кригер-Добрянської,* **«Тоска над убігшим соколом»** *Терези Подгаєцької,* **«Печаль русина»** *А. Янкури,* **«Сердце»** *А. Рубія з певними скороченнями і уривок з вірша* **«Обновлена любов»** *А. Лабанца передруковуються з альманаха «Поздравление русинов на год 1852».*

ПАВЛОВИЧ Олександр Іванович — літературний псевдонім Чарнян Маковицький — *народився 19 вересня 1819 року в селі Шариське Чорне, бувшої Шариської жупи, теперішнього Бардіївського району Східної Словаччини, на Маковиці. З шести років він залишився сиротою і певний час виховувався у свого дядька по матері у Львові, що позначилося і на тематиці, і на мові його творів. Освіту здобув у Бардієві, Мішкольці, Ягрі, Трнаві, де зійшовся з словацькою учнівською молоддю та захопився поширеними на той час слов'янофільськими ідеями.*

Деякий час Павлович працював архіваріусом Пряшівської єпископської канцелярії, потім попував у Біловежі (1851—1863), а з 1863 і до кінця свого життя у Свиднику, де він помер 25 грудня 1900 року.

Друкуватися Павлович почав у 50-х роках XIX ст. у віденській газеті «Вістник», альманахах «Поздравление русинов», галицьких виданнях «Зоря Галицкая», «Слово», «Галичанин» тощо, в місцевих газетах «Новый свет», «Листок», «Наука», «Неділя», «Карпат». Частину рукописної спадщини письменник передав перед смертю шкільному інспектору І. Поливці, який вперше в 1920 р. опублікував збірку творів поета під назвою «Венец стихотворений Александра Павловича». Із 119 віршів збірки тільки 30 було передруковано з інших періодичних видань, а решта з рукописів Павловича, однак і це видання було далеко неповним. Більш повніше укладене І. С. Шлепецьким видання «А. Павлович. Избранные произведения», що вийшло в Пряшеві 1955 р.

За цими двома збірками або за іншими першовиданнями подаються поезії Павловича. Деякі з них друкуються вперше за рукописами, деякі звірені з авторським рукописом, що знаходиться в рукописному відділі Львівської бібліотеки АН УРСР (Петр. № 225) або з текстом рукописного

збірника поезій Павловича, укладеного у 1848 році, який зберігається в рукописному відділі ДАЗО в Берегові (Ф. 64, оп. 2, № 1082).

«Думки над могилою под Бардіевом на 1849 год» — *поезія з часів походу російської армії «жандарма Європи» Миколи I на придушення угорської революції 1848—1849 рр. Роздумуючи над могилою російського козака, О. Павлович висловлює в творові патріотичну ідею дружби і кровної єдності «бескидських русинів» (закарпатців) з усім руським народом по той бік Карпат. Вірш уперше надрукований у журналі «Зоря Галицкая яко альбум на год 1860», передрукований І. Поливкою у збірнику «Венец стихотворений Александра Павловича», Ужгород, 1920 р. та І. Шлепецьким у виданні «А. Павлович. Избранные произведения» Пряшів, 1955 р. Подається за першовиданням.*

«Я син Бескидов» — *вірш написаний в с. Біловежа в 1862 р. Подається за виданням «А. Павлович. Избранные произведения», Пряшів, 1955, стор. 33.*

На Маковиці — *Маковиця — одна із гірських вершин Карпатських гір між верхніми течіями річок Топлі і Ондави в теперішній Східній Словаччині. По імені вершин Маковицею названа і вся околиця навколо неї, що була рідним краєм О. І. Павловича, який він завжди оспівував у своїх творах. Сучасники поета називали його «маковицьким соловйом».*

«Пісь карпаторусская» — *вперше опублікована в «Месяцеслове на год 1866 для русских Угорской краины», Ужгород, 1865; передрукована І. Поливкою. Подається за цими виданнями. Уривок з вірша М. Врабель навів як епіграф у своїй збірці «Русский соловей», Ужгород, 1890 з приміткою «Народна пісня».*

«Пісь подкарпатского русина» — *вперше надрукована у збірнику «Зоря Галицкая яко альбум на год 1860», Львів, стор. 61—62. Подається за цим виданням.*

«Пісь русскослав'янская» — *друкується за збірником «Венец стихотворений А. Павловича», Ужгород, 1920, стор. 37.*

«Народ». *Вірш написаний у 1892 році. Опублікував його під заголовком «Наш народ» І. Поливка у збірнику «Венец стихотворений А. Павловича», стор. 50—51. Автограф вірша зберігся в рукописній збірці О. Павловича «Стихотворения», яка знаходиться в рукописному відділі Львівської бібліотеки АН УРСР (Петр. № 225), звідки передруковується. Подається скорочено.*

«А. М. Яковичу» — *вперше надруковано в газеті «Новый свет», 1872, № 7. Подається за автографом, що зберігається в рукописному відділі Львівської бібліотеки АН УРСР (Петр. № 225).*

«Европа». *Вірш написаний у 1848 р. Друкується за виданням «А. Павлович. Избраные произведения», Пряшів, 1955, стор. 121.*

«Поздравление славному сыну Славы над Гроном, солодко поющему Андрею Сладковичу» — *надруковано в словацькому журналі «Сокол», 1864, стор. 215. Павлович дружив з багатьма словацькими літераторами, листувався з ними ще з років навчання в Трнаві. Цей вірш свідчить про його близьку дружбу з видатним словацьким поетом, з поеми якого «Маріна» він переклав кілька фрагментів. Павлович написав цілий ряд словацьких віршів, які він на початку 60-х років друкував в різних словацьких часописах, маніфестуючи взаємну дружбу словаків і закарпатських українців в боротьбі за їх громадські і політичні права. «Поздравление ...» належить також до цього циклу. Подається за першовиданням.*

«Дума об атамані Подкові, убитому Польшей во Львові» — *ця поезія написана О. Павловичем у 1875 році в Свиднику і має кілька редакцій. Є всі підстави вважати, що «Дума» О. Павловича написана під впливом*

поеми «Іван Підкова» та інших творів Т. Г. Шевченка. Вперше друкувалася в г. «Слово» (1875, ч. 79). Скорочений варіант під назвою «Казнь Івана Подковы» зберігся також у рукописному збірнику О. Павловича «Стихотворения», що знаходиться в рукописному відділі Львівської бібліотеки АН УРСР (Петр. № 225).

Підкова Іван — виходець із запорізьких козаків, справжнє прізвище Серп'яга, керував боротьбою молдавського народу проти турецького гніту. Був заманений ляхами до Львова, де його стратили 16 червня 1578 р. за наказом польського короля Стефана Баторі.

«Ци не іде ти до плачу, як видиш нужду седлачу» *або* **«Став бідного** селянина». *Поема, яку повністю вперше надруковано у виданні «А. Павлович. Избранные произведения». Уривок опбуліковано у виданні «Поети пошевченківської доби», Київ, 1961. Автограф поеми знайдено на початку 50-их років нашого сторіччя під стріхою біловезької дзвінниці. Поема написана у 1847 році в селі Комлоша (тепер Хмельова Бардіївського району) в часи великого голоду на Східній Словаччині, напередодні революції 1848—1849 року. В ній виражений протест проти феодального ладу і жорстокого визиску. Герой поеми «панщар» Іван, знесилений голодом і непосильною роботою, гине, кинувши на призволяще свою сім'ю — шістьох дрібних дітей та дружину. Поема написана місцевою говіркою і в свій час була дуже популярною. Покладена на музику, вона стала народною піснею. В середині минулого сторіччя поема розповсюджувалась в рукописних копіях. Одна з них дещо скорочено потрапила в рукописний збірник поезій О. Павловича, укладений і переписаний у 1848 році, за свідченням Павловича, пряшівським дяком Йосифом Петрашовичем, і в ньому збереглась до наших часів. Збірник знаходиться в рукописному відділі ДАЗО в Берегові (Ф. 64, оп. 2, № 1082). Фрагмент поеми подається за цим збірником.*

«Гучат гори і долини». *Вірш написаний у 1847 році. Друкується вперше. Розповідається в ньому про голодну смерть сиріт. Напевно, це продовження поеми «Ци не іде ти до плачу, як видиш біду седлачу». «Єден хлопец, п'ят дівчатка» — це діти «панщаря» Івана. Вірш зберігся в двох рукописних збірках — у збірці «Стихотворения», укладеній О. Павловичем, та у збірці, укладеній Й. Петрашовичем. Подається за цими збірками дещо скорочено.*

«Співанка о слеботі» *і* **«Пісь народная»** *— належать до циклу поезій О. Павловича про свободу, які виникли в період революції 1848—1849 рр. і були широко відомі населенню під Маковицею в середині минулого сторіччя. Вони розповсюджувались у формі пісень і рукописних копій. Перша збереглась у збірнику 1848 р., укладеному Й. Петрашовичем (ДАЗО, Берегово, Ф. 64, оп. 2, № 1082), друга — у збірнику «Стихотворения», укладеному О. Павловичем (рукописний відділ Львівської бібліотеки АН УРСР, Петр. 225). Подаються за цими збірками. Друкуються вперше.*

«Виживності бог не дават...» *і* **«Нужда велика...»** *належить до циклу поезій О. Павловича 1852 року, періоду неврожаю і великого голоду на Маковиці, який був причиною першої хвилі еміграції з гір на угорську рівнину. Пустіли села на Маковиці, а люди гинули і дома, і в долині. Цю трагедію відбив О. Павлович і в своїй поезії, і в публіцистиці того періоду. Свої поезії він сам клав на ноти і, як зазначає в своїх спогадах, навчав цих пісень школярів та влаштовував їх виступи перед батьками, проливаючи з ними разом «гіркі слези». Перша поезія збереглась у рукописному збірнику «Стихотворения», друга — була опублікована у віденській газеті «Вістник», 1852, ч. 29 за підписом Чарнян Маковицький, звідки і передруковуються.*

«Думка» *— написана у 1858 році. Друкується вперше. Дійшла до нас*

у рукописному збірнику «Стихотворения А. Павловича», звідки подається скорочено.

«Бідство Маковиці» — *подається за виданням «Венец стихотворений А. Павловича», Ужгород, 1920.*

«Пісь карпатогорца» — *вперше надрукована в газеті «Карпат», 1875, ч. 42. Це дещо скорочений і трохи відмінний від нашого тексту варіант, який зберігся також у рукописному збірнику О. Павловича «Стихотворения», стор. 50. Друкується уривок поезії за виданням «Александр Павлович. Избранные произведения», стор. 81.*

«В чужині». *Вірш написаний у 1887 р. Відомий також під назвою «Отечество». Подається за виданням «Венец стихотворений А. Павловича», стор. 42—43.*

«Пісь сироти» — *подається з незначним скороченням за виданням «Венец стихотоверний А. Павловича», Ужгород, 1920.*

«Качка» — *подається за тим же виданням.*

«Пісь пастуха» — *вперше надруковано в ж. «Листок», 1889, № 5, стор. 52. Подається за виданням «Александр Павлович. Избранные произведения». Друкується скорочено.*

«Злий сон» — *подається за виданням «Венец стихотворений А. Павловича», Ужгород, 1920.*

«Коломийка» — *пісня, у якій автор роздумує про щасливе майбутнє своїх земляків, однак шляху боротьби за це майбутнє Павлович не подає та й навряд, чи він його знав. Подається за виданням «А. Павлович. Избранные произведения».*

ДОБЕ Іван — *один із кореспондентів віденського «Вістника», який на початку 50-х років писав свої кореспонденції з села Калник на Закарпатті, про соціально-економічні, культурні питання та проблеми народної освіти. Це філолог-самоук, який у 1850-му році склав русько-німецько-мадьярський, мадьярсько-руський-німецький і німецько-руський-мадьярський «сословник», і готував до друку «Наставленіе народное для русинов» в шести томах і двадцяти главах, щось на зразок народної енциклопедії. Перша глава містила «буквар і граматику русску вократці по тепер живущому язику»; глава шоста — зразки народної літератури і фольклору. Жодна з цих книжок не вийшла з-за матеріальних причин. Іван Добе був священиком, чим і пояснюється його обмежений світогляд. Це єдиний літератор, який чомусь не приєднався до групи Духновича і не взяв участь у виданнях «Пряшівської літературної спілки», єдиний відомий на той час автор віршів з території нинішнього радянського Закарпаття.*

«Русска свобода» і **«Русска словесность»** — *надруковані у газеті «Вістник», 1851, № 23, стор. 92. Вірш «Русска словесность» — це відповідь автору збірника «Русский соловій» М. Нодю на його вірш «Кто там клопкат», в якому «руська словесність» стикає у вікно русина і будить його. Вірші подаються за першовиданням, «Русская словесность» — скорочено.*

ГОМІЧКОВ Олександр Юліанович *(1830—1892) — другорядний культурний діяч другої половини XIX ст., що пробував свої сили в багатьох літературних жанрах. Писав низькопробні вірші на релігійні, а також суспільні теми, зразком останніх і є «Минувшее і будучность». Написав велике оповідання «Покорение Ужгорода» на сюжет про напівлегендарного руського князя Закарпатської Русі Лаборця. До цього сюжету, який на підставі фольклорних джерел вперше опрацював словацький письменник Носак-Незабудов в своєму оповіданні «Laborec» («Orol tatranský» 1845, № 28—30), зверталися А. Кралицький, Є. Фенцик, І. Сільвай, Марійка Підгірянка та інші. О. Гомічков є автором статей і нарисів на релігійні, історичні, соціально-побутові та інші теми; він друкувався майже у всіх закарпатських періодичних виданнях другої половини XIX ст. Писав «язичієм».*

«Минувшее і будучность» — *вірш, в якому автор висловлює песимістичні настрої у зв'язку з наступом реакції після буржуазної революції 1848—1849 рр. та ренегатськими настроями певної частини місцевої клерикальної інтелігенції. Написаний вірш у 1852 р., опублікований у «Месяцеслове на год 1865. Издал Александр Ю. Гомичков», Ужгород, стор. 122—124, звідки й передруковуємо.*

МИТРАК Олександр Андрійович — *(літературний псевдонім Материн), народився 16 жовтня 1873 року в с. Плоске, Свалявського району. Середню і богословську освіту здобув в Ужгороді і Сатмарі, попував у декількох селах Закарпаття і Східної Словаччини. Помер в Розсигові 17 березня 1913 року. Написав більше десятка поезій, кілька етнографічних нарисів та уклав солідні «Русско-мадьярский словарь» і «Мадьярско-русский словарь». Під час свого перебування попом у с. Ворочево вів щоденник, сповнений злоби до селян, які не «шанували» Митрака, вважаючи його, як і всіх попів, ворогом і обманщиком, що хоче поживитися їхньою працею. Отже, почавши свою творчість з більш-менш прогресивних тенденцій, Митрак закінчив її як і представник войовничого клерикалізму.*

«Любіте наш народ» — *вперше надруковано в «Месяцеслове на год 1866», стор. 54. Звідси і передруковуємо.*

«Мое пробуждение» — *вперше надруковано в «Месяцеслове на год 1866», стор. 52. Подаємо за цим же виданням.*

«На Верховині» — *вперше надруковано в ж. «Свет», 1867. № 12 під псевдонімом «Материн» з такою присвятою: Посвящаю Николаю Л.»* **«Мое пробуждение», «На Верховині»** *переклав на чеську мову літературознавець А. Хартл і опублікував їх у ж. Podkarpatoruská revue, Братіслава, 1938, № 1—2, стор. 21.*

«Хмарно, темно...» — *вперше надруковано під заголовком «Думка» в ж. «Свет», 1869, № 12. Пізніше багато разів передруковувалося без назви, в тому числі в «Антології української поезії», т. I, стор. 418.*

«Добрі тому багатому...» — *вперше опубліковано з «Месяцеслове на год 1866». Передруковувалося багато разів, зокрема в «Анталогії української поезії», К., 1957, т. I, стор. 417.*

СТАВРОВСЬКИЙ Юлій Іванович — *більше писав під псевдонімом Попрадов. Народився 18 січня 1850 року в Списькім Сулині на Східній Словаччині. Освіту здобув на юридичному і богословському факультетах Будапештського університету. Певний час працював священиком в селі Орябина, потім службовцем у єпископській канцелярії Пряшева, і нарешті священиком с. Чертіжне, де він і помер 27 березня 1899 року. Навчаючись в університеті, Ставровський захоплювався слов'янськими мовами, добре вивчив, зокрема, російську мову, що позначилося на його творчості, так як він найбільше з усіх закарпатських письменників XIX ст. намагався писати більш-менш вірною літературною російською мовою.*

Залишив значну кількість віршів, етнографічних і публіцистичних статей, замітки про мову тощо. Друкувався переважно в журналах «Свет», «Новый свет», «Карпат», «Листок», в угорських газетах. Вперше збірник віршів Ставровського-Попрадова вийшов у 1928 р. під назвою «Поэзия Попрадова».

«Я русский» — *вперше надруковано в ж. «Свет», 1871 рік. Подається за збіркою «Поэзия Попрадова», стор. 63.*

«Родина» — *вперше надруковано в ж. «Карпат» від 31. I. 1876 р. Передруковано з збірки «Поэзия Попрадова», стор. 48—49.*

«На Бескиде» — *вперше надруковано в ж. «Листок» за 1893 рік. Передруковано з збірки «Поэзия Попрадова», стор. 35—36. Подається дещо скорочено.*

«Воспоминание Поправа» — *вперше надруковано в ж. «Листок» за 1893 рік. Уривок подається за збіркою «Поэзия Попрадова», стор. 53—55.*

«Спиш» — *вперше надруковано в ж. «Листок» за 1895 р. Уривок подається за збіркою «Поэзия Попрадова», стор. 50—53.*

«По возвращении на родину» — *вперше надруковано в ж. «Листок» від 1, II. 1894. Подається за збіркою «Поэзия Попрадова», стор. 46—48.*

«Зимний вечер» — *вперше надруковано в ж. «Листок», 1895. Передруковано з збірки «Поэзия Попрадова», стор. 41—42.*

«К...» — *вперше надруковано в збірці «Поэзия Попрадова», стор. 23—24, звідки й подається.*

«К угрорусским» — *вперше надруковано в ж. «Листок» за 1893 р. Друкується з збірки «Поэзия Попрадова», стор. 77—78.*

«К Уриилу Метеору» — *вперше надруковано в ж. «Листок» за 1894 р. Подається за збіркою «Поэзия Попрадова», стор. 76—77.*

«Страдание славян». *Вірш написаний у 1871 році. За автографом надрукувано у збірнику «Поэзия Попрадова», стор. 70—71, звідки подається.*

»Lasciate ogni speranza« — *один з останніх віршів поета, в якому він виражає свої розпач і зневіру, той песимізм, що був результатом відірваності від мас та виходив з поміркованого, ідеалістичного світогляду Ставровського-Попрадова. Вірш вперше надруковано в ж. «Листок» за 1897 рік. Передруковується з збірки «Поэзия Попрадова», стор. 78—80. Що торкається двох останніх рядків, здається, в оригіналі замість слова Бескид було слово Карпат. Мабуть, хто-небудь з редакторів змінив — і дуже невдало — текст.*

»Lasciate ogni speranza« — *киньте надію, що сюди входите.*

ФЕНЦИК Євген Андрійович — *виступав під псевдонімом Владимир. Народився 5 жовтня 1844 р. в с. Миртинка, Берегівського району. Середню освіту здобув в Ужгороді і Сатмарі, вищу богословську — у Віденському університеті, після закінчення якого попував у різних селах Закарпаття. Помер у с. Горінчево 5 грудня 1903 р.*

Писав ліричні, патріотичні і духовні вірші, поеми, драму «Покорение Ужгорода», оповідання і повісті, а також публіцистичні статті і кореспонденції. Друкувався в журналах «Свет», «Новый свет», «Карпат», у галицькому «Слові» тощо. З 1885 року і до смерті видавав журнал «Листок», а з 1891 року і «Додаток к «Листку», де в основному і друкувалися твори місцевих письменників.

«К Угорской Руси» — *вперше надруковано в ж. «Свет», 1868, № 25. Передруковано з ж. «Карпатский свет», 1932, № 4, стор. 1298—1299.*

«К работе, русс!» — *вперше надруковано в ж. «Свет», 1869, № 26, звідки передруковується.*

«Несчастны да печальны мы» — *вперше надруковано в ж. «Свет», 1868, № 27. Передруковань з ж. «Карпатский свет», 1932, № 4, стор. 1297.*

«Русский народ» — *вперше опубліковано в журналі «Свет», 1861, № 15, звідки й передруковуємо.*

«Над вершинами» — *надруковано в газеті «Новый свет», 1871, № 20, звідки подається.*

«На руинах Невичанского замка» — *надруковано в газеті «Листок», 1897, стор. 213. Під віршем дата: 21 травня 1884 р. Подається за книгою Ф. Тіхого »Vývoj současného spisovného jazyka na Podk. Rusi«, стор. 191.*

«Корьятович» — *вперше надруковано в «Месяцеслове на 1870 год», Ужгород, 1869, під псевдонімом «Владимир». Подається за першоджерелом*

Река Мутная... чародей Волхов — *за міфічними переказами на річці Мутній жив чародій Волхов, який перекидався в крокодила і пожирав людей. Він заснував місто Словянськ, пізніше назване Новгородом, а річка стала називатися Волхов.*

Корятович Федір — подільський князь, який, за переказами, змушений був у XIV ст. через князівські міжусобиці поселитися в Угорщині, на теригорії теперішнього Закарпаття, що її отримав від угорського короля.

Православний скит — Мукачівський монастир на т. зв. Чернечій горі, який за переказами був начебто заснований Ф. Корятовичем у XIV ст.

СІЛЬВАЙ Іван Антонович — *здебільшого виступав під літературним псевдонімом Уріїл Метеор. Народився 15 березня 1838 року в с. Сускове. Свалявського району. Освіту здобув в Ужгородській гімназії та на богословському факультеті Будапештського університету, після закінчення якого попував у різних селах Закарпаття. Помер у с. Давидкове 13 лютого 1904 року. Писав вірші, оповідання, повісті, етнографічні статті, нариси, різні кореспонденції, а також теологічні проповіді тощо. Друкувався здебільше в закарпатських виданнях «Свет», «Новый свет», «Карпат», «Місяцесловах», в деяких галицьких виданнях, зокрема «Слові», в «Славянском сборнике» (СПб).*

«Львоборец» — *балада передруковується з видання «И. А. Сильвай (Уриил Метеор). Избранные произведения», Словацьке видавництво художньої літератури, Пряшів, 1957, стор. 173—175.*

Львоборець — так Сільвай називає одного з відомих руських князів Лаборця, що загинув під час навали напівдиких угорських племен на Закарпатську Русь у кінці IX ст. Передруковується з того ж видання.

«Бедная сиротина» — *передруковуємо з «Избранных произведений» Сільвая, стор. 183.*

«Из-за гор» — *вперше надруковано в ж. «Листок» за 1888 рік, стор. 71. Подаємо за тим же виданням.*

«Тоска» — *вперше опубліковано в ж. «Листок» за 1896 рік, стор. 56, звідки й подаємо.*

«Эй ты, птичка милогласна...» — *вперше надруковано в газеті «Листок», 1897, стор. 284. Подається за книгою Ф. Тіхого «Vývoj současného spisovného jazyka na Podk. Rusi», Прага, 1938, стор. 189.*

«Горящая свечка» — *вперше надруковано в «Месяцеслове на 1905 год», Ужгород, 1904, стор. 126—127. Автор у листі без дати надіслав цей вірш О Митраку. Його опубліковано вже після смерті поета, у примітці названо поезію «лебединою піснею» І. Сільвая. Подається за виданням «И. А. Сильвай. Избранные произведения», стор. 187—188.*

АЗАРІЙ Петро — *(псевдонім Боржавський і Яворов) один із співробітників газет «Свет» і «Новый свет». Народився 1846 року. Вчився спочатку в Ужгородській гімназії, де зацікавився російською літературою, а потім в богословській семінарії. Викладав російську мову і літературу в Ужгородській гімназії. Писав вірші, перекладав з угорської літератури. Його лірика — громадська та інтимна — позначена якимсь зневір'ям. За формою вірші недосконалі, оскільки, при всіх зусиллях, Азарію не вдалось повністю оволодіти російською мовою. Вмер молодим у 1874 році.*

«К идеалу» — *надруковано під псевдонімом Боржавський в газеті «Свет». 1867, № 8. Подається за «Хрестоматією» Є. Сабова, Ужгород, 1893, стор. 165.*

«Моя» — *вперше надруковано під псевдонімом Яворов в газеті «Свет», 1869, № 24. Подається за текстом, опублікованим в «Хрестоматії» Є. Сабова, стор. 163.*

ЗЛОЦЬКИЙ Феодосій — *один з маловідомих закарпатських поетів та збирачів фольклору другої половини XIX і початку XX ст. Народився 1846 року в с. Осій, Іршавського району. Середню і богословську освіту здобув в Ужгороді, Сатмарі і Будапешті, після чого попував у багатьох селах*

Мараморощини. Помер у Драгові в 1926 році. Залишив кілька рукописів книжок зібраних ним «Народних пісень з поля Підкарпатської Русі», народних прислів'їв та приказок, а також значну кількість казок, одну з яких обробив віршами під назвою «Кобзар». Пробував, але з малим успіхом, свої сили і в прозі, лінгвістиці та журналістиці. Друкувався переважно в журналах XIX ст. «Свет» і «Новый свет». В 1923 році в Ужгороді вийшла невелика збірка віршів Злоцького «Вибор із поезій», написаних в основному «язичієм» і закарпатським діалектом.

«Руський на постелі смертельной» — *надруковано у збірці поета «Вибор із поезій», Ужгород, 1932, стор. 13—14. Подається за текстом, опублікованим у книзі Ф. Тіхого «Vývoj současného spisovného jazyka na Podkarpatské Rusi», стор. 196.*

«Бідненька вдова» — *передруковуємо з збірки «Вибор із поезій», Ужгород, 1923, стор. 36—37.*

«Дощ» — *передруковуємо звідти ж, стор. 41—42.*

«Пісні» — *подаємо за тим же виданням, стор. 43 і 44.*

КУЗМ'ЯК Петро — *один із збирачів фольклору, що писав і поезії, на яких позначився сильний вплив народних пісень. Ближчих відомостей про нього немає. Жив у Бач-Керестурі, що в Бачці в Югославії. М. Врабель у своїй збірці народних пісень «Русский соловей», 1890, надрукував кілька народних пісень з рукописної фольклорної збірки П. Кузм'яка. У збірнику «Русский соловей» надруковані також власні твори П. Кузм'яка, які своєю тематикою нагадують поетів середини XIX ст. Поезії* **«Прилетіла зозуленька»**, *яка є, властиво, переспівом народної пісні (див. Ю. Бача, Літературний рух на Закарпатті середини XIX століття, стор. 164—165) та* **«Співай, жаворонку»** *подаємо за збірником «Русский соловей», стор. 67, 71.*

КАСЕНЧАК Петро, *хлібороб, правдоподібно, родом з Східної Словаччини, що в пошуках роботи емігрував за океан і вміщував свої кореспонденції та вірші в газеті «Наука».*

«Чого мені жаль» — *надруковано в ж. «Наука», 1898, № 16, стор. 6, звідки подається.*

XX століття

БІЛАК Сидір *(1889—1944) — вчитель горожанської школи в м. Пецелі (Угорщина), родом із Закарпаття. Захоплювався збиранням народних пісень і етнографічних матеріалів. Під значним впливом народної творчості написав чимало віршів, в яких були і прогресивні і реакційні нотки. У 1926 р. вийшла його книжечка під назвою «Жаворонок. Собрание русских песней и пословиц подкарпатского народа. Собрав Исидор Бйлак, школьный инспектор».*

«Приснив ми ся сон тгерденький...» — *вперше надруковано в «Місяцеслові» на 1911 рік, Ужгород, 1910, стор. 42, звідки ми й подаємо.*

«Із моїх пісень» — *подаємо з ж. «Наука», 1912, № 9, стор. 14.*

«Співанка» — *одна з кількох антиамериканських співанок С. Білака, що друкувалися в періодичних виданнях 20-х років. Подаємо за «Місяцесловом» на 1917 рік, Ужгород, 1916, стор. 62—63.*

«Пісньруським братям» — *вірш, яким автор привітав новий лад в Угорській республіці рад. Вірш надруковано в першому номері газети «Руська Правда», органу русько-українського комісаріату, що виходив в Будапешті 1919 р. Подається за цим виданням.*

ВАСЬКО Іван Петрович — *народився 9 листопада 1889 р. в с. Заріччя Іршавського району. Закінчив Ужгородську вчительську семінарію, вчителював у Великих Лучках, Іршаві, Мукачеві, Олешнику, Верхній Визниці та інших селах Закарпаття. З 1910 року почав збирати усну народну творчість та пробувати писати вірші, які вміщував у «Науці», «Неділі», «Руській ниві», «Віночку», «Наш рідний край», а також у «Трембіті». Кілька*

віршів написав з італійського фронту під час першої світової війни. Після звільнення Закарпаття Радянською Армією працював інспектором шкіл Іршавського району, учителем у с. Ільниці. З 1963 року перейшов на пенсію. Нині живе в с. Королево Виноградівського району. Від літературної творчості відійшов у кінці 30-х років.

«Красное дівча» — *передруковуємо з ж. «Наука» за 1911 рік, № 9, стор. 2.*

«На італ'янсіком фронті» — *передруковуємо з незначними скороченнями з «Місяцеслова» на 1917 рік, Ужгород, 1916, стор. 49—50.*

«Сам собі» — *вірш написаний після розвалу Австро-Угорщини і виникнення буржуазної Чехословаччини. Надрукований в газеті «Русская земля», Ужгород, 1919, № 20, звідки й подається.*

«Чарівниці», **«Ранена»**, **«Віє вітер»** — *подаються за альманахом «Трем біта», Ужгород, 1926, стор. 39—40.*

КОСТРАБА Федір — *маловідомий поет, який надрукував кілька віршів у періодичних виданнях 20-х років. Його поезію* **«Літа мої молоденькі»** *передруковуємо з ж. «Наука», 1911, № 4, стор. 2.*

АПШАЙ Іван — *псевдонім якогось поета, що під час першої світової війни підписувався «цугфюрер з Углі». У 1914—1917 роках написав кілька антиімперіалістичних віршів, один із них —* **«Пішов любко»** *передруковуємо з «Місяцеслова» на 1917 рік, Ужгород, 1916, стор. 94.*

ДЕМ'ЯН Лука Васильович — *народився 6 червня 1894 року в селі Верхні Ворота Свалявського району на Закарпатті в сім'ї селянина-бідняка. Учився в церковно-парафіянській школі. Ще юнаком захопився збиранням усної народної творчості, а часом і сам пробував складати співанки, відсилаючи їх до журналів «Наука» і «Неділя». Зрозуміло, на віршах юнака позначився надзвичайно сильний фольклорний вплив, що доходив до простого переспівування відомих пісень. У 1920 році появляється в друкові перше оповідання «Чорт на весіллі», що було видано окремою книжкою, а перша збірка вийшла лише через 23 роки — в 1943 р., хоч оповідання частенько вмішувалися в періодичних часописах. За Радянської влади вийшло кілька видань Л. Дем'яна, у тому числі книги «Весілля без жениха», Ужгород, 1956; «Зачарована підкова» (упорядкування та літературна обробка у співавторстві з М. Пригарою), Київ, 1959; «Зустріч», Ужгород, 1960.*

«Закукала зозуленька» — *передруковуємо з ж. «Наука», 1911, № 43, стор. 2.*

«Співанка» — *подаємо з ж. «Наука», 1912, № 9, стор. 11.*

Криптоніму «В. Н.» *належить ряд віршів, надрукованих у період між виникненням буржуазної ЧСР і заснуванням «Карпатської Правди» в газеті «Русская земля». Оскільки в цей період одним з редакторів цієї газети був Володимир Ничай, є всі підстави гадати, що ініціали належать йому. На початку 1920 року В. Ничай покинув «Русскую землю», вступив у лави Соціал-демократичної (міжнародної) партії Закарпаття і працював партійним секретарем у Хусті. Ще в цьому році за «підбурювання селян проти панів і поміщиків» був заарештований, поставлений перед суд та інтернований. В своїх поезіях «В. Н.» торкається переважно соціальних та національних питань. Ідейні позиції його плутані і суперечливі. Прихильник «москвофільства», але свої вірші пише народною мовою. Відчутний в них вплив народної поезії. Деякі мають сатиричне звучання.*

«На церкві крест...» — *передруковується з газети «Русская земля», 1919, № 3.*

«Тече Тиса...» — *надруковано в газеті «Русская земля», 1919, № 2, звідки й подається.*

«Косар» — *там же, 1919, № 1.*

ЧУРА Ілля — *уродженець села Якуб'яни на Східній Словаччині, який*

в пошуках роботи ще до війни емігрував до Америки. Звідти він посилав після війни свої кореспонденції на батьківщину, які друкувались в газеті «Русская земля». Його вірш **«Свободний рай?»** *— це відповідь на вихваляння, буржуазної «свободи», яку обіцяла трудящим буржуазна Чехословацька республіка і яка по суті являла собою нове важке ярмо, нові здирства, визиск трудящих мас, соціальну нерівність і жорстокий поліцейський режим. Вірш передруковано з газети «Русская земля», 1919, № 19.*

КИЗАК Іван *(1856—1929) — священик, викладач Руської учительської семінарії в Пряшеві. Автор підручників, видатний диригент, композитор. Упорядкував і видав до 20-и календарів, в яких публікував і власні поетичні та прозові твори. Друкувався також в Пряшівських газетах, призначених для українського населення Східної Словаччини («Наше отечество», «Русская молодежь», «Русское слово»). Короткі дитячі поезії покладені автором на музику, в 20-х роках вивчались в українських школах Східної Словаччини.*

Підбірку віршів з приводу смерті І. Кизака надруковано в г. «Русское слово», 1929, ч. 38. Звідси передруковуємо три поезії — **«Пісня о отечестві»**, **«Госка плінника»** *і* **«Русин в розкошу»**. *Вперше вони були опубліковані в г. »Nase Otecseszlvo«, 1916—1918 рр. Байка* **«Волча правда»** *подається за виданням «І. Кизак. Буквар». Пряшів, 1921.*

ПОЕТИ «КАРПАТСЬКОЇ ПРАВДИ»

У розділі поети «Карпатської правди» зібрані кращі поетичні твори, що друкувалися в 20—30-х роках на сторінках органу комуністичної організації Закарпатської України — газеті «Правда», а потім «Карпатська правда», в «Робітничо-селянських календарях» газети «Карпатська правда», а також в газетах «Голос життя» і «Працююча молодь», що часто замінювали «Карпатську правду», коли її вихід у світ чехословацький буржуазний уряд забороняв іноді на кілька місяців.

«Павуки» *— вперше надруковано без підпису в «Календаре Правды», на год 1921. Составил Иван Ильков», Ужгород, 1920, стор. 41.*

«Виковники лиха» *— анонімний вірш, передрукований звідти ж, стор. 68.*

«В панській неволі» *— вперше надруковано в «Карпатській правді», 23 травня 1926, № 20 під криптонімом «І. Я., робкор з Ясіня». Подаємо звідти.*

«Робітнича пісня» *— вперше опубліковано в «Карпатській правді», 23 травня 1926, № 20 і підписана так «Медвідь Дмитро, селькор з Вишньої Апші (Рахівський район)». Подаємо звідти ж.*

«Як піп мене дурив» *— вперше опубліковано з підписом «Бувший парафіан» у «Карпатській правді», 6 червня 1926 р. № 22.*

«До молоді» *— вірш під псевдонімом Олесь Палій вперше був опублікований в «Карпатській правді» 11 липня 1926, № 27.*

«Панська наука для робітників» *і* **«Гей, брати» у ряди!»** *— вперше надруковані в «Карпатській правді» за 10 жовтня 1926, № 40. За свідченням одного з редакторів «Карпатської правди», нині кореспондента республіканської газети «Радянська Україна», Миколи Васильовича Климпотюка автором цих віршів був ужгородський робітник, що підписувався псевдонімом «Мороз Морозович». Подаємо звідти.*

«Не сумна трембіта в горах» *— вперше надруковано в «Карпатській правді» 1 травня 1927, № 18 під псевдонімом „Л. Сочін. Передруковуємо звідти.*

«Кордон» *і* **«Грядуть»** *— надруковано під псевдонімом Л. Сочін у «Робітничо-селянському календарі «Карпатської правди» на рік 1927, накладом Комітету XXIV (Закарпатського) краю Комуністичної партії Чехословаччини. Ужгород, 1926, стор. 107 і 114.*

«Підла иазва» — *вперше опубліковано під псевдонімом Ріжок у «Карпатській правді» за 7 січня 1928, № 2.*

«Робітникам» — *опубліковано без підпису в «Карпатській правді» 6 травня 1928, № 19, звідти і передруковуємо.*

«Вперед» — *опубліковано без підпису в «Карпатській правді» 9 червня 1929, № 1.*

«О, пролетар!..» — *передруковуємо з г. «Карпатська правда», 10 серпня 1929 р.*

«Ми йдем...» — *надруковано без підпису в «Суспільно-політичному, літературному журналі «Голос життя», що власне був газетою, 1 серпня 1930, № 8, стор. 3.*

«І його, як бунтаря, спіймали...» — *передруковуємо з «Карпатської правди», 6 грудня 1931 р., № 48, де вірш був опублікований без підпису автора.*

«Клич дібраві» — *вперше надруковано під псевдонімом Юрій Жук у «Карпатській правді» 11 квітня 1937, № 15, звідки й подаємо.*

«Їхав Фенцик в Америку» — *вперше опубліковано в «Карпатській правді» 6 червня 1936 р., № 36. До поезії була вміщена невелика передмова, в якій говориться, що вірша склали селяни гірського села Іза, Хустського району. Ізяни спочатку голосували до чехословацького парламенту за зрадника і фашиста Степана Фенцика, а потім побачили, що він тільки «кричить» проти чеських колонізаторів, насправді ж знюхався з найбільшими чеськими банкірами і фабрикантами Крамаржем, Годачем, Стржіберним та єврейським мільйонером Прайсом. Ось чому ізяни і склали на нього пісню, яка співалася на мотив «По долинам и по взгорьям».*

«Привіт Радянському Союзові» — *під псевдонімом «Іван Камінець» вперше надруковано в «Карпатській правді» 14 листопада 1937 р., № 46, звідки й передруковуємо.*

«Червоні колядки» — *друкувалися переважно в грудневих номерах газет перед різдвяними святами.* **«Смутна радість»** і **«Дивная новина»** — *передруковуємо з «Карпатської правди» за 19 грудня 1937 р., № 51, де вони були надруковані без підпису.*

«Малий фейлетон» — *надрукований в «Карпатській правді» 22 грудня 1935 р., № 19. Унизу є підпис — псевдонім автора «Іван Бистрянин» та дата «29. XI. 1935».*

Петро Варга — *депутат Чехословацького парламенту від компартії.*

Латориська земля — *тут земля, що належала іноземній фірмі «Латориця».*

ОТС — *«Об'єднання трудового селянства», що було революційною організацією.*

ПОЕТИ ЖУРНАЛУ «НАША ЗЕМЛЯ»

«Наша земля» — *прогресивний український журнал, що видавав його в 1927—1928 рр. В. Гренджа-Донський. З редакцією співробітничали члени Закарпатської крайової організації КПЧ. Проіснував журнал всього два роки, так як його заборонила «демократична» чеська буржуазна поліцейська цензура та й кошти не завжди були на його видання. Журнал був один із кращих кваліфікованих літературних періодичних видань на Закарпатті взагалі і, зрозуміло, відіграв свою позитивну роль у боротьбі проти чехізації краю, у пропаганді радянської літератури, в боротьбі за прогресивний розвиток закарпатської літератури.*

ГРЕНДЖА-ДОНСЬКИЙ Василь Степаиович — *народився 23 квітня 1897 р. в с. Міжгір'я, Закарпатської області. Писати почав на початку 20 років і був одним з плідних поетів та прозаїків 20—30 років. До 1938*

року видав більше десятка різних за ідейним та художнім змістом книжок поезій і оповідань. Кілька збірок «Оповідання з карпатських полонин» (1928), «Нема набоїв», «Ділили землю» (1930), «Воли та ведмеді» (1930), «Маленький оленик» (1930) і «Терновії квіти полонин» вийшли в Харківському державному видавництві Радянської України. У 1927—1928 він редагував прогресивний журнал «Наша земля». Після закриття чехословацькою владою журналу починає співробітничати в націоналістичній «Просвіті», що й приводить В. Гренджу-Донського в табір українського буржуазного націоналізму, особливо в 1938—1939 роках. Однак після волошинської «держави» і окупації Закарпаття хортістською Угорщиною Гренджа-Донський попадає в тюрму, де й почалася ломка світогляду письменника. З Угорщини він переїжджає (1939) в Словаччину, де живе по цей час. Поет привітав визволення краю Радянською Армією, згодом вступив до лав Комуністичної партії Чехословаччини, бере участь у культурному і літературному житті українського населення Чехословаччини, багато пише в різних жанрах. У Радянському Союзі за післявоєнні роки вперше підбірка віршів Гренджі-Донського була подана в альманасі «Ластівка з Пряшівщини», що вийшов у видавництві «Радянський письменник» 1960 року. Вибрані твори письменника «Шляхом терновим» побачили світ у Пряшеві у 1964 р.

У даній книзі передруковуємо лише ті поезії Гренджі-Донського, що були вміщені в комуністичній і прогресивній пресі Закарпаття 20-х років.

«Народ на цвинтарі порив цю землю» — *вірш передруковуємо з «Карпатської правди» за 3 липня 1927 р. № 27, яка в свою чергу передрукувала його з дозволу автора з журналу «Наша земля».*

«Щире привітання шлють груні степам» — *вперше надруковано в ж. «Наша земля», 1927, № 4, стор. 5 і газеті «Карпатська правда», 29 травня 1927, № 22.*

«Багата в нас земля» — *передруковуємо з ж. «Наша земля», 1928, № 1, стор. 9.*

«Степам-братам» і **«У Сиготі»** — *подаємо з ж. «Наша земля», 1928, № 2, стор. 14 і 18.*

Мармарош-Сигот — місто в Румунії.

«А на горі горять вогні» — *надруковано в ж. «Наша земля», 1928, № 3, стор. 10.*

«Гей, покрили чорні хмари», **«Пождіть, пождіть»** — *надруковані в ж. «Наша земля», 1928, № 7, стор. 17—18.*

«На майдані» — *надруковано в ж. «Наша земля», 1928, № 4, стор. 11.*

«Оце мій рідний край», — *вірш конфіскований цензурою з ж. «Наша земля», 1928, № 4. На стор. 16 у всіх примірниках, крім цензурного, пусте місце. Подаємо за цензурним примірником, що знаходиться тепер на збереженні в Закарпатському обласному державному архіві.*

«І насилу її звінчали...» — *надруковано в ж. «Наша земля», 1928, № 5, стор. 4.*

«Верховина», **«Ніхто не бачить, як страждаєм...»** — *вміщені в ж. «Наша земля», 1928, № 8, стор. 8 і 13.*

«Кривава казка» — *передруковуємо з деяким скороченням з ж. «Наша земля», 1928, № 9, стор. 8—9.*

«Розділили Україну поміж ворогів» — *надруковано в ж. «Наша земля», 1928, № 11, стор. 6.*

МАРУСЯ ТИСЯНСЬКА — *літературний псевдонім Марії Миколаївни Кабалюк. Народилася 12 жовтня 1911 року в селі Кваси на Рахівщині в бідній сім'ї лісоруба. Читати і писати навчилась самотужки біля овець, які їй прийшлося пасти з шестирічного віку. В школу пішла, коли їй було вже 12 років. Училася в Ясинянській і Рахівській горожанських школах. У 1930 році їй вдалося поступити в Ужгородську жіночу семінарію, але*

з другого курсу її виганяють через несплату грошей за навчання та житло в інтернаті монахинь—єзуїток. На цей час вона вже друкувалась в дитячих журналах і в «Нашій землі». Працювала вчителькою початкових класів у школах Тячівського і Рахівського районів. Коли Закарпатя в 1939 році окупували угорські фашисти, молоду вчительку позбавили роботи і вона змушена була йти в найми до попів та багатих панів, щоб хоч як-небудь допомогти батькам, сестрам та братам. Після звільнення краю Радянською Армією Маруся Тисянська знову повертається до любимої справи. Нині вона вчителює в рідному селі Кваси, приймає активну участь у громадському житті села. Зрідка береться за перо і пише ліричні вірші та складає коломийки, які друкуються в районній та обласній пресі. У 1962 році в Ужгороді вийшла колективна збірка «Гірські квіти», де вміщена підбірка віршів трьох поетес — Марусі Тисянської, Марійки Підгірянки і Миколаї Божук. Тут подаємо тільки ті поезії, які були опубліковані на сторінках «Нашої землі».

БОКШАЙ — *літературний псевдонім одного з прогресивних поетів, Під цим прізвищем надруковано два вірші* «**Нас Бескиди не розлучать**» *та* «**І минеться**» *в ж. «Наша земля», 1928, № 3, стор. 13 і № 4, стор. 17.*

МАЗУР Михайло — *селянин з села Н. Студене за Закарпатті, вмістив лише один вірш у ж. «Наша земля», 1928, № 10, стор. 21 під назвою* «**Осіннє кохання**», *який ми й подаємо з невеликим скороченням.*

К. ЧУГА — *напевно літературний псевдонім. Вірші під таким псевдонімом друкувалися в «Новій землі»;* — «**Над гаттю**» *(1928, № 1, стор. 8),* «**Стогін Закарпаття**» *(1928, № 7, стор. 13),* «**Досвіття**» *і* «**Бескид**» *(1928, № 9, стор. 16); дві інші поезії* «**1 листопада в Львові**» *і* «**З Гуцульщини**» *(1928, № 10, стор. 11) друкувалися під криптонімом «К. Ч.». Всі поезії подаємо за названим виданням.*

«К. К.» — *криптонім якогось прогресивного поета, що надрукував кілька непоганих віршів у «Нашій землі» —* «**Сніжок паде**» *в № 2 за 1927 рік, стор. 5 і* «**Лемко думає**» *в № 8 за 1928 рік, стор. 9—10.*

Е. Гаріль — *літературний псевдонім поета, про якого в нас немає відомостей. Крім вірша* «**Та сама**» *(див. «Наша земля», 1928, № 2, стор. 15), цей поет надрукував у тому ж журналі слабкий за формою вірш «Васильки».*

ПОЕТИ 20—40-Х РОКІВ XX СТ.

ПІДГІРЯНКА Марійка — *літературний псевдонім популярної на Закарпатті в 20—30 роках дитячої письменниці Марії Омел'янівни Домбровської. Народилася 25 березня 1881 року в селі Білі Ослави Надвірнянського району Станіславської області. Самотужки здобула початкову освіту, а в 1900 р. витримала іспит зрілості в учительській семінарії Львова і протягом сорока років учителювала в гірських районах Карпат, в тому числі біля двадцяти років у закарпатських селах Заріччя та Порошково, тепер Перечинського району. З 1902 року починає друкуватися у різних виданнях, зокрема в журналах «Літературно-науковому віснику», «Дзвінок», «Українська хата» під псевдонімом Марійка Підгірянка. Окремими виданнями вийшли збірочки «Відгуки душі» (1908), оповідання «Малий Василько» (1916), п'єси «Сон на могилі» (Вінниця, 1918), «Вертеп» (1921), «В чужім пір'ю» (1922), поема «Мати страдниця» (1922), читаночка «Ластівочка» (1923), «Збірничок віршів для дітей» (1926) та інш. Протягом 20—30 років XX ст. багато друкувалася в закарпатських періодичних виданнях, зокрема, в журналах для дітей «Пчілка», «Наш рідний край», у львівському часописі «Світ дитини». Довгий час аж до смерті (17. V. 1963 р.) Марійка Під-*

гірянка жила в с. Рудне Пустомитівського району Львівської області, писала та друкувала нові поезії, присвячені нашій радянській дійсності. Так, підбірки її віршів були опубліковані в ж. «Жовтень» (1959, № 8) і «Вітчизна» (1961, № 3), у колективній збірці «Гірські квіти», Ужгород, 1962.

«Школярики», «Колисанка», «Мій дідусь», «Мозолі», «Літечко пропало», «Місяць і зірки» — *передруковуємо із «Збірника віршів для дітей», Ужгород, 1926, стор. 7—23.*

«Моє серце» — *передруковуємо із ж. Пчілка», 1932, № 6, стор. 154.*

«Калина» — *передруковуємо з ж. «Наш рідний край», Ужгород, 1932—1933 рр., стор. 247.*

«Князь Лаборець» — *передруковуємо з «Читанки для 2 і 3 шкільного року», Прага, 1925, стор. 115—116.*

БОРШОШ Юлій Васильович — *літературний псевдонім Боршош-Кум'ятський. Народився 8 липня 1905 року в селі Великі Ком'яти Виноградівського району. Освіту здобув в Ужгородській учительській семінарії (1925), після чого учителює в різних селах і містах Закарпаття. Будучи учнем семінарії, почав писати. Перша збірка віршів «Весняні квіти» вийшла в 1928 році. Згодом виходять інші збірки «З мого краю» (1929), «Країна див» (1934), «В Карпатах світає» (1935), «З наказу роду» і «Кров кличе» (1938). Останні три збірки написані під впливом українських буржуазних націоналістів.*

Після визволення Закарпаття і возз'єднання з Радянською Україною Боршош-Кум'ятський переїжджає до Ужгорода, влаштовується на роботу вчителя в школу глухонімих і продовжує писати. У 1948 р. Закарпатське обласне видавництво видає збірку віршів «Дві долі», в 1956 році — «На високій полонині», в 1958 р. виходить збірка «Грай, трембіто» (Київ), в 1961 р. — «В орлиному леті», а в 1962 р. у перекладі на російську мову кращі вірші у збірці «Играй, трембито» (Москва). Ю. Боршош-Кум'ятський є членом Спілки письменників України (СПУ).

«Кличе сонце з хати» — *вперше надруковано в збірці «Весняні квіти», 1928, стор. 51 під назвою «Під полонинами в чудесній красі». Подаємо за збіркою «Грай, трембіто», К., 1958, стор. 17, де вірш значно перероблений.*

«Закутий орел» — *вперше надруковано в циклі «Закутий орел» збірки «З мого краю», Ужгород, 1929, стор. 6. Майже без змін передруковано в збірках «Дві долі», Ужгород, 1948, стор. 7. «На високій полонині», Ужгород, 1956, стор. 10 та «Грай, трембіто», стор. 45.*

«В горах» — *вперше надруковано в збірці «З мого краю», стор. 23, звідки й подаємо з невеличкими авторськими правками. Дата під віршем — 1932 — в збірці «Грай, трембіто» подана невірно.*

«Ти не плач» — *вперше надруковано в збірці «З мого краю», стор. 13. Передруковано в значній редакції в збірці «На високій полонині», стор. 28, звідки й подаємо. Дата 1934 у збірці «Грай, трембіто» невірна.*

«Кам'яні гори» — *вперше надруковано у збірці «З мого краю», стор. 61. Передрукована з незначними правками в збірці «На високій полонині», стор. 22, звідки й подаємо. Дата 1936 р. у збірці «Грай, трембіто» невірна.*

«Ой ридають» — *вперше надруковано в збірці «З мого краю» 1929, стор. 21. В новій редакції передруковуємо у збірці «Дві долі», 1948. Дата у збірці 1954 «Грай, трембіто» подана помилково.*

«Зажурена трембіта» — *у кінці збірки «З мого краю» обіцялась наступна книжка віршів «Зажурена трембіта», однак у 1934 р. вийшла збірка під назвою «Країна див», де й було опубліковано цього вірша на стор. 29. Передруковуємо звідти без змін.*

«Країна див» — *вперше надруковано в збірці «Країна див», Рахів, 1934, стор. 5—6. Вірш передруковувався в усіх радянських виданнях. Подаємо у новій редакції за збіркою «Грай, трембіто», стор. 42—44.*

«**На вулиці**» — *вперше надруковано у збірці «Країна див», стор. 28. Передруковувалась з незначними авторськими правками в інших збірках. Дата 1935 у книзі «Грай, трембіто» подана невірно.*

«**Сонце**» — *вперше надруковано в збірці «В Карпатах світає», стор. 17. Із значними змінами вміщено в збірці «На високій полонині», стор. 72. Нова редакція подана в книзі «Грай, трембіто», стор. 31—32, звідки й передруковуємо.*

«**Зозулі**» — *вірша надруковано в збірці «В Карпатах світає», Прага, 1935, стор. 24 під назвою «Весна». В незначній редакції вміщена у збірці «Грай, трембіто», стор. 29, звідки й передруковуємо.*

«**Сині полонини**» — *вперше надруковано в збірці «Кров кличе», Прага, 1938, стор. 41—42. Передруковано з деякими авторськими правками в збірці «Грай, трембіто», стор. 47—48. Звідти й подаємо.*

МАРКО БАРАБОЛЯ — *літературний псевдонім Івана Рознійчука. Народився 10 квітня 1910 р. у с. Діловому на Рахівщині, вчителював у Рахові та виступав з влучними як віршовими, так і прозовими сатирами в 20—40 роках XX ст. Місцева критика часто називала його навіть закарпатським Остапом Вишнею. Окремі гуморески і фейлетони Марка Бараболі були написані з націоналістичному дусі. Як склався життєвий і літературний шлях єдиного талановитого гумориста після 1944 року — нам невідомо і про це не вдалося дізнатися.*

Всі твори Марка Бараболі подаються за єдиною збіркою автора «З-під їдкого пера», що вийшла у Празі 1941 року, стор. 25—35.

КАРАБЕЛЕШ Андрій Васильович — *народився 24 вересня 1906 року в закарпатському селі Гибаві Свалявського району в сім'ї лісника. Середню освіту здобув у Мішкольці — в угорській та в Мукачеві — в російській гімназіях. Вчився в богословській семінарії в Ужгороді, але, не бажаючи стати священиком, залишив її і поступив на філософський факультет Празького Карлового університету. В Празі водночас відвідував лекції Академії мистецтв, захоплюючись образотворчим мистецтвом. У 1934 році повернувся на Закарпаття, де вчителював у Воловому (Міжгір'я), Сваляві, Хусті, Мукачеві. В другій половині 30-х років як викладач Мукачівської гімназії і редактор журналу «Наши стремления» стає одним з керівників мукачівського літературного гуртка. У 1940 році емігрує в Чехію, оселяється в місті Літомишлі, де встановлює зв'язки з антифашистським підпіллям. Влітку 1941 року гестапо його заарештовує. Чотири роки поневіряння по фашистських тюрмах і концтаборах висмоктали фізичні сили поета. Знесилений, після визволення Радянською Армією, яку він натхненно вітає, залишає стіни гітлерівської катівні і спочатку працює в Чехії, а згодом переїжджає на Східну Словаччину в Пряшів, де продовжує свою педагогічну та літературну діяльність і стає членом Української секції Спілки словацьких письменників. Внаслідок порушень дисциплінарного порядку в 1957 році його виключено із Спілки, і він повертається в Чехію. В цей час у творчості поета мали місце й ідейні зриви. У 1963 році його виправдано і відновлено його членство у Спілці словацьких письменників. Влітку 1964 року повернувся на своє рідне Закарпаття, де 4 вересня 1964 року вмер.*

Літературну дільність розпочинав ще в гімназії. Починаючи з середини 20-х років друкується в періодичних виданнях Закарпаття москвофільського напрямку. У 1928 році в Ужгороді виходить його перша збірка поезій «Избранные произведения», а через рік — друга «В лучах рассвета». В них, поряд з оригінальними творами, є кілька перекладів з угорської та чеської поезії. Майже через 25 років виходить у Пряшеві його третя книжка — збірник прози і поезії «На смертельном рубеже. Записки из фашистских концлагерей», (1953), а незабаром — у 1955 році — четверта і остання

збірка поезій «В Карпатах». В обох збірниках вміщені й поезії довоєнного періоду.

«Друзьям» — *подається за збірником «Избранные произведения», Ужгород, 1928, стор. 14—72.*

«От меня», «Наша весна», «Самоубийство Ротшильда», «Лес шумит», «Первое января», «Дума о братьях» — *подаються за збіркою «В лучах рассвета», Ужгород, 1929.*

«Родная земля» — *передруковується з ж. «Наши стремления», Мукачево, 1935, червень, стор. 15.*

«Летний вечер» — *передруковується з ж. «Карпатский свет», 1938, № 1, стор. 25.*

«Лакеям пенгэ» — *написано в перші дні окупації Закарпаття хортистськими військами. Подається за збіркою «На смертельном рубеже», Пряшів, 1953, стор. 58.*

«В чешском селе» *(1941)* — *подається за збіркою «На смертельном рубеже», стор. 163.*

«Где я родился» *(1941)* — *подається за збіркою «В Карпатах», стор. 54.*

«Пока» *(1943)* — *подається за збіркою «На смертельном рубеже», стор. 215.*

«Встал богатырь» *(Оранієнбург, 1944)* — *подається за тим же виданням, стор. 272.*

«Ночь в концлагере» — *(Літомержице, 1945)* — *подається за тим же виданням, стор. 284.*

«Матери» *(1942)*, **«Смерть цветов»**, **«Карпатський сказ»** *(Світави, 1945)* — *подаються за збіркою «В Карпатах», Пряшів, 1955, стор. 26, 87.*

ПОПОВИЧ Михайло Дмитрович — *народився 11 лютого 1908 року в с. Великі Ком'яти Виноградівського району. Середню освіту здобув у Мукачівській гімназії, де почав писати свої перші твори російською мовою. Його учителями у гімназії були переважно білоемігранти, що позначилося на формуванні світогляду в дорадянський період, а також у деяких творах. Вищу освіту здобув в Карловому університеті в Празі, де стає активним членом товариства «Друзі СРСР в Празі» і, отже, знайомиться з творами радянських письменників. Після закінчення університету на протязі багатьох років працює суддею в різних містах Закарпаття. Періодично друкує свої поетичні та прозові твори у різних виданнях. Збірка віршів «Первые стихи» вийшла у 1928 році у Празі, коли Попович був студентом другого курсу, а друга збірка віршів для дітей «Хата» побачила світ у 1937 році. Поряд з непоганими творами, у названих збірках були і твори, присвячені таким реакціонерам, як Добрянський, Масарик, Бескид, Жаткович, що, звичайно, знижує значення збірок. Більше значення мають його памфлети, фейлетони, нариси, оповідання та переклади з чеської поезії. Іноді виступав під псевдонімом «Іван Русняк».*

За зв'язок з партизанами Попович був арештований і засуджений на смерть, а згодом на довічну каторгу з перебуванням у таких фабриках смерті як Дахау, Нацвейлер, Даутмерген. Після визволення Радянською Армією Попович повертається додому і працює секретарем облвиконкому, завідуючим Закарпатським філіалом видавництва «Радянська школа». В 1947 році вступив у ряди КПРС. За участь у визвольній боротьбі, самовіддану громадську діяльність М. Поповича нагороджено орденом «Знак пошани» і медаллю «За доблесний труд у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 рр.» Посмертна збірка вибраних поетичних і прозових творів «Думы о Верховине» вийшла в Ужгороді в 1959 р. Помер 18 травня 1956 р.

«Встаньте, братья» — *передруковуються з збірки «Первые стихи», стор. 8.*

«Сынам карпатским» — *вперше опубліковано в збірці «Первые стихи», стор. 4. Подається за новою редакцією із збірки «Думы о Верховине», стор. 106.*

«Перчатки» — *вперше опубліковано в «Альманахе ОКС Возрождение», 1936, стор. 18 під псевдонімом Іван Русняк. Друкується за збіркою «Думы о Верховине», стор. 110.*

«У нас» «Наш май», «Собачий век», «Вечер», «Что-то душу мне волнует» — *написані були в 30-х роках. Подаємо за збіркою «Думы о Верховине», стор. 109—120.*

«Скажи, ветре...», «Бродит горе» — *подаємо за збіркою «Хата», стор. 16, 18.*

МИКОЛАЯ БОЖУК — *літературний псевдонім поетеси Василини Миколаївни Божук-Штефуцової. Народилася 3 січня 1907 року в с. Великий Бичків на Закарпатті в бідній селянській родині. Початкову освіту здобувала у М. Бичкові і Ясіні. У 1928 році успішно закінчила Ужгородську учительську семінарію і аж до смерті працювала учителькою в Липчі, Драгові, Великому Бичкові, а потім разом із своїм чоловіком Штефуцою у Рахові. Писати вірші почала ще в семінарії, досить часто друкувалася в журналах «Пчілка», «Наш рідний край», «Жіноча доля», «Нова хата» та інш., а в 1930 році видала збірочку віршів під назвою «Поезії», на яких позначився вплив творчості Тараса Шевченка, Лесі Українки. Через матеріальну скруту більше їй не вдалося окремо видати жодної збірки, тим більше соціальних поезій, до яких у зрілої поетеси був особливий хист і які не подобалися буржуазно-націоналістичним видавцям. Значна частина рукописної спадщини втратилася і нам поки що не вдалося її відшукати. В 1935 році захворіла на сухоти. Вилікуватися їй не вдалося і вона зовсім ще молодою, 4 січня 1938 року, померає. Похована в мальовничому Рахові.*

«Журчить, несеться з гір потік» і **«З весною»** — *вперше надруковано в ж. «Пчілка», 1928, стор. 44, звідки ми і передруковуємо.*

«Глянь — прокинувсь ліс зелений» — *передруковуємо з ж. «Пчілка», 1931, стор. 196.*

«Невже ж ти справді» — *подаємо з ж. «Пчілка», 1930, стор. 218.*

«В'яне листя, гаснуть зорі» і **«Я не гніваюсь, доле!»** — *вперше опубліковані в «Пчілці», 1927—1928 рр., стор. 145.*

«Ох, до тебе, Тисо рідна» — *передруковуємо з «Пчілки», 1929, стор. 44.*

«Зі мною, сестро!», «Не плач» і **«На перший май»** — *вперше опубліковані в ж. «Наш рідний край», 1930—1931 рр., стор. 174 і 201.*

«Ой ви, гори...» — *передруковуємо з «Альманаху підкарпатських українських письменників», Севлюш (Виноградово), 1936, стор. 28.*

РІШКО Микола Іванович — *народився 13 грудня 1907 року в селі Драгові, Хустського району. Вчився в Ужгородській деревообробній школі і Пряшівській учительській семінарії, після закінчення якої вчителює у різних селах Закарпаття. У 1936 році М. Рішко видав збірку віршів «Гірські вітри», до якої ввійшла низка буржуазно-націоналістичних творів. Після визволення Рішко працює учителем середньої школи м. Хуста, виступив у пресі із засудженням своїх націоналістичних помилок. Нові вірші про радянську дійсність друкує в газетах, альманасі, збірках і журналах. У 1960 році в Закарпатському обласному видавництві вийшла збірка М. Рішка «Заграли струни».*

«Літній вечір» — *передруковуємо з «Літературних стремлінь Підкарпатської Русі» В. Бірчака, Ужгород, 1937, стор. 171.*

«Квітень» і **«Над Тисою»** — *подаємо із збірки «Гірські вітри», Ужгород, 1936, стор. 11 і 12.*

ТОРИСИН — *літературний псевдонім Дениса Зубрицького, поета*

Східної Словаччини. Народився 20 червня 1895 року в селі Дячові на Східній Словаччині. Був учителем, а згодом директором Пряшівської руської горожанської школи. Відомий також як художник і публіцист, що написав кілька розвідок з історії закарпатської літератури. Один з тих небагатьох літераторів Східної Словаччини, який, поряд з «язичієм», писав й українською мовою. Свої поезії і прозові твори друкував на сторінках закарпатських і пряшівських періодичних видань — газет «Наш рідний край», «Віночок», «Пчілка», «Русское слово» тощо, в календарях і літературних альманахах товариства «Просвіти».

Вмер 15 квітня 1949 року в Пряшеві.

З приводу смерті поета пряшівський піонерський журнал «Колокольчик-Дзвіночок» (1949, № 9) надрукував підбірку його віршів з 20-х років. Звідси передруковуємо «Скажи мені, пташку», «Народна весна».

«Скажи мені, пташку» — *вперше надруковано в ж. «Пчілка», 1926, № 1, стор. 29, «Народна весна» — в ж. «Пчілка», 1927, № 4, стор. 155.*

«Мої зіроньки» — *подаємо з ж. «Пчілка», 1929, № 3, стор. 79.*

«Мій рідний край» — *передруковуємо з ж. «Наш рідний край», 1932, № 1, стор. 209.*

«Одлетіли ластівоньки» — *подається за ж. «Пчілка», 1926, № 2, стор. 64.*

«Весна» — *друкується з ж. «Пчілка», 1927, № 8, стор. 201.*

ПОТУШНЯК Федір Михайлович — *як поет виступав під псевдонімом «Ф. Вільшицький», «Ф. Пасічник» і криптонімом «Ф. П.» Народився 27 лютого 1910 року в с. Осій Іршавського району. Середню освіту здобув у Берегівській гімназії, вищу —на філософському факультеті Празького університету. Довгий час працював учителем, займався самотужки етнографією та археологією рідного краю. Вірші почав писати ще в гімназії під впливом різних модних на той час західноєвропейських занепадницьких напрямків — сюрреалістів, неоромантиків. Видав кілька збірок віршів на свої власні кошти «Далекі вогні» (1934), «Таємничі вечори» (1938), «Можливості» (1939). «На білих скалах» (1941), а також три збірки на склографі. Крім того друкував вірші і в різних періодичних виданнях. На жаль, що-небудь втішного про більшість віршових вправ поета важко сказати. Згодом і сам Потушняк відмовляється від декадентської писанини. Значно більші успіхи мав письменник у жанрі новели. Перше оповідання «Земля» окремим виданням вийшло в 1938 р., потім збірники новел «Оповідання» (1942), «Гріх» (1944). Після визволення Закарпаття Потушняк деякий час працював у газеті «Закарпатська правда», а з відкриттям університету — доцентом кафедри загальної історії, викладаючи історію, етнографію і чеську мову. Приймав активну участь у літературному житті області як член СПУ. В 1957 році вийшла нова книга оповідань «В долині синьої ріки», в 1960 році великий роман «Повінь», згодом перекладений і на російську мову — «Половодье» (Москва, 1962), а після смерті — збірка оповідань та третя частина роману «Повінь». (Ужгород, 1962). Помер Ф. М. Потушняк 12 лютого 1960 р.*

«Осінь» — *вперше надруковано в ж. «Руська молодеж», 1942, № 2, стор. 13. Подаємо за першоджерелом.*

«Хатка та млинок» — *поема друкувалася під псевдонімом Ф. Пасічник в ж. «Зоря», 1943, стор. 539—555. Подаємо з значним скороченням за окремим виданням «Ф. Пасічник, Хатка та млинок», Ужгород, 1944.*

«Наше свято» — *вперше надруковано в г. «Закарпатська Україна», 1. V. 1945 р., звідки й подаємо.*

ЛАЗОРИК Федір Семенович — *літературні псевдоніми — І. Беркут, Федь Маковичанин, Смуткожер, Дальнозір. Народився 1 квітня 1913 року на Маковиці в селі Бехерові Бардіївського району на Східній Словач-*

чині в сім'ї селянина-бідняка. З дитячих років виявляв хист до поезії і до образотворчого мистецтва. Початкову освіту здобув в рідному селі, середню — у Пряшеві в Руській горожанській школі і учительській семінарії, яку закінчив у 1932 році.

До визволення вчителював в селах Закарпаття та Східної Словаччини. Після визволення з малими перервами працює в Пряшеві в редакції газети «Пряшівщина», піонерського журналу «Колокольчик-Дзвіночок», альманаху «Дукля», друкованого органу Української секції Спілки словацьких письменників. Бере активну участь у літературному русі українців Східної Словаччини і в культурно-освітній роботі. Є одним з найстарших членів Української секції ССП, її членом-засновником. До визволення не мав змоги видати окремої збірки творів. На сторінках періодичної преси Закарпаття і Східної Словаччини друкував поезії, прозові твори і публіцистичні статті. Однак більшість творів цього періоду залишилась в рукопису. Кращі з них увійшли в першу збірку поезій «Слово гнаних і голодних», яка вийшла у Пряшеві 1949 році. За нею слідом пішов ряд книжкових видань поета, які становлять видатний внесок у молоду чехословацьку українську соціалістичну літературу та публіцистику: повість «Світанок над селами» (1953), «Казка про Мороза-Лиходія і Сонечко-Добречко» (1954), збірник поезій «Велика сила» (1955), повість «Вік наш фестивальний» (1958), «Роздуми і співи» збірник ліричної прози (1963) і, нарешті, з нагоди 50-річчя поета велика збірка поезій, прози і публіцистики — «Вибране» (1963). Підбірку його поезій вміщено у збірці «Ластівка з Пряшівщини», що вийшла у Києві в 1960 році. Як збирач фольклору в 1956 році видав збірку народних пісень «Співаночки мої». Упорядкував також збірку поезій українського народного поета Східної Словаччини Івана Жака «Маковицькі нути» (1960). Відомий і як театральний критик та автор шкільних підручників.

Працює в апараті ЦК Культурної спілки українських трудящих в Пряшеві.

«Матерня пісня» — *одна із перших поезій Ф. Лазорика. Написана ще в горожанській школі у 1926 р. Вперше надрукована в ж. «Пчілка», Ужгород, 1926, № 27. Подається за збіркою «Вибране», Пряшів, 1963, стор. 44.*

«Осіннє». *Написане у 1932 р. Вперше опубліковане в ж. «Колокольчик-Дзвіночок», 1948, № 4. Друкується за збіркою «Вибране», стор. 45.*

«Верховинські жнива». *Вірш написаний у 1934 р. Вперше опублікований у газеті «Пряшевщина» у 1945 р., згодом у збірнику «Слово гнаних і голодних». Пряшів, 1949, стор. 13. Друкується за цим виданням.*

«Жебрачка» — *вперше надруковано в газ. «Вперед», Ужгород, 1934, під псевдонімом «І. Беркут». Друкуємо за збіркою «Вибране», Пряшів, 1963, стор. 13.*

«Повія» — *написана у 1934 р. Вперше опублікована у збірці «Слово гнаних і голодних», Пряшів, 1949, стор. 15. Друкується за збіркою «Вибране», Пряшів, 1963, стор. 13.*

«Мій шлях» — *подається за збіркою «Вибране», 1963, стор. 25.*

«Верховинський краєвид». *Вперше опубліковано в газ. «Українське слово», Ужгород, 1934, № 44. Друкується за збіркою «Вибране», 1963, стор. 14.*

«Вечірня прохідка» — *вперше надруковано в газ. «Слово», Ужгород, 1935. № 4. Подається за збіркою «Вибране», 1963, стор. 29.*

«Пісня скитальця загарбаного фашистами Закарпаття» — *написане у 1940 р. Вперше надруковане у г. «Пряшевщина» за 1945 р. Друкуємо за збіркою «Вибране», стор. 16.*

Шугай — закарпатський опришок.

«Карпатська замана» — *вірш написаний у 1940 р., надрукований вперше у г. «Пряшевщина», 1945. Подається за збіркою «Вибране», стор. 17.*

«Поклик полів» — *написано у 1942 р., опубліковане у г. «Пряшевщина» за 1945 р. Друкується за збіркою «Вибране», стор. 34.*

«Слово гнаних і голодних» — *вперше надруковане у г. «Пряшевщина» за 1945 р. Подаємо за збіркою «Вибране», стор. 7.*

«Чари нового літа» і **«Навесні»** — *вперше надруковані у газ. «Пряшевщина» за 1945 р. Подаються за збіркою «Вибране», 1963, стор. 11 і 10.*

ДОБОШ Василь Васильович — *народився 25 грудня 1917 року в селі Дубині на Закарпатті в сім'ї сільського вчителя. Середню освіту здобув в Мукачівській гімназії, яку закінчив у 1937 році. Певний час вчителював. У жовтні 1939 року, в знак протесту проти фашистського режиму, емігрував у Радянський Союз. Вищу освіту здобув на історико-філологічному факультеті в Станіславі. Працює вчителем в селі Обава Мукачівського району.*

Друкувався, починаючи 1936 роком, в журналах «Наши стремления», «Карпатский Свет», альманасі «Возрождение», в газетах «Карпаторусский голос», «Русский народный голос» тощо. Його збірка віршів «Святая злоба» вийшла в Ужгороді у 1936 році.

«У погухшего костра» — *надруковано в журналі «Наши стремления», 1936 — грудень, стор. 16, звідки подається.*

«Мой народ» — *передруковується з альманаху «Возрождение», 1936, стор. 21.*

«Мой путь», **«Искусство жить»** — *подаються за збіркою «Святая злоба», Ужгород, 1936, стор. 23 і 29—30.*

«Люблю» — *подається за журналом «Карпатский Свет», 1938, № 1, стор. 6.*

БАЛЕЦЬКИЙ Омелян Дмитрович *(псевдонім — Віщак)* — *народився 21 лютого 1919 р. в селі Гукливе на Закарпатті в сім'ї залізничника. Середню освіту здобув в Мукачівській російській гімназії, яку закінчив у 1937 році. Вчився на філософському факультеті Празького університету, а після окупації Закарпаття хортівською Угорщиною — на філософському факультеті Будапештського університету, де нині як доцент працює на кафедрі російської мови і літератури.*

В 30-х роках друкувався на сторінках гімназичного літературного журналу «Наши стремления», газети «Русский народный голос», журналу «Карпатский Свет», газети «Karpatoruská revue» в Братіславі тощо. Збірничок поезій й прози «Вербный трепет» вийшов в Ужгороді в 1936 році. В період окупації друкувався в газеті «Русское слово», в колективних збірниках «12» і «Живая струя». Вже в 40-х роках відходить від літератури в галузь дослідницької роботи.

«Калина» — *з присвятою В. Горемиці — надрукована в збірнику «12», Ужгород, 1940, стор. 10, звідки подається.*

«Карпатским апостолам» — *надруковано в збірці «Живая струя», Мукачево, 1940, стор. 5—6, звідки передруковується.*

«Мукачево» — *вперше опубліковано в збірці «Живая струя» (стор. 7—8). Вірш присвячено групі молодих літераторів, що згуртувались в другій половині 30-х років навколо літературного журналу «Наши стремления», який виходив в Мукачеві. Сюди належали В. Добош, А. Патрус, Ю. Лешков, Л. Мансвєтов, С. Панько, Ф. Іванчов та інші. Це була прогресивна літературна молодь, значна частина якої після окупації, бажаючи боротись проти окупантів, перейшла в Радянський Союз, частина потрапила в німецькі концтабори. Більшість їх були випускниками Мукачівської гімназії імені О. Пушкіна, які винесли звідси пушкінські традиції. Окупанти, зайнявши місто Мукачево, бюст Пушкіна розбили, тому згадує поет про «плач над бронзою разбитой». Подається за згаданою збіркою.*

«Стихи о карпатской даме», «Эй, земляк» — *подаються за збіркою «Живая струя», стор. 8 і 10.*

ПАТРУС-КАРПАТСЬКИЙ Андрій Михайлович — *народився 29 березня 1917 року в селі Теребля на Закарпатті. З 1928 року вчився в Хустській та Мукачівській гімназіях, де почав писати російською мовою. Перша збірка віршів російською мовою «Плетью по совести» вийшла в 1937 році. Друкувався також в українських виданнях США та в чеській пресі. У кінці 30-х років підпав під вплив українського буржуазного націоналізму та співробітничав у націоналістичних виданнях. Друкувався в 1938 році і в комуністичних газетах. Восени 1939 року емігрував до Радянського Союзу, де на початку 1942 року вступив до Чехословацького армійського корпусу в СРСР. Брав участь у боях на фронтах Вітчизняної війни. В 1943 році в Куйбишеві під псевдонімом Микола Карпатський видає збірку поезій українською мовою «Батьківщина кличе до бою».*

За післявоєнні роки видав кілька збірок своїх віршів «Одної матері ми діти» (1946), «Що в серці найсвятіше» (1958), «Іду життям!» (1960), «Бескиде, відрадо моя» (1961) та інш.

«Осень в Карпатах» — *передруковуємо з збірки «Плетью по совести». Ужгород, 1937.*

«Поэтам» — *передруковуємо із «Літературних стремлінь Підкарпатської Русі» В. Бірчика, Ужгород, 1937, стор. 178.*

«Аделанте» — *передруковано з «Робітничо-селянського календаря «Карпатської правди» на 1938 рік.*

Аделанте — з іспанського — вперед.

Салуд — іспанське привітання республіканців: привіт!

«Прийде знов весна», «Засяє сонце щиро» — *вперше надруковані в збірці «Батьківщина кличе до бою», Куйбишев, 1943, стор. 13, 26.*

«Зашуми хлібами» — *вперше надруковано в г. «Закарпатська правда» 30. VI. 1945 р. під назвою «Колосіться житом». Подаємо в новій редакції за збіркою «Що в серці найсвятіше», К., 1958, стор. 7.*

МАЦИНСЬКИЙ Іван Миколайович — *літературні псевдоніми Іван Малий, Іван Цинський, Тарас Остапчук. Народився 9 квітня 1922 року в містечку Меджилабірці теперішнього Гуменського району Східнословацького краю в сім'ї залізничного робітника. Початкову освіту здобув у рідному місті, середню — у Пряшеві. Закінчивши у 1941 році Російську учительську семінарію у Пряшеві, вчителював в українських селах Лабірщини. Після визволення продовжує навчання у Вищому політичному і соціальному інституті в Празі, звідки повернувся у Пряшів у 1949 році. В Празі, а потім у Пряшеві був на різних відповідальних посадах, провадив жваву громадську діяльність, вклавши багато енергії у справу розвитку української культури на Східній Словаччині. Від початку заснування Культурної спілки українських трудящих у Пряшеві є членом її Центрального комітету. За його ініціативою засновано у 1952 році Українську секцію Спілки словацьких письменників, в якій він від початку з невеликими перервами виконує обов'язки секретаря, а в 1953 році — її друкований орган «Дуклю», відповідальним редактором якої І. Мацинський був кілька років. Як завідуючий Українською редакцією Словацького педагогічного видавництва, широко розгорнув видавничу справу українців Східної Словаччини.*

Писати почав ще учнем учительської семінарії. На сторінках учнівського журналу «Рассвет» побачили світ його перші твори. В несприятливих умовах клеро-фашистської Словаччини зміг опублікувати всього кілька віршів на сторінках ж. «Ярь» в Братіславі. Після визволення друкує свої поезії, а також прозові та публіцистичні твори, на сторінках ж. «Костер», що виходив в Празі

у 1946 — 1947 роках, піонерського журналу «Колокольчик-Дзвіночок», (Пряшів, 1947 — 1950) в пряшівських періодичних виданнях «Пряшівщина», «Нове життя», «Дружно вперед», «Дукля». У 1949 році вийшов у Пряшеві перший збірник поета «Белые облака», який містить поезії перших десяти років творчості, у 1956 році — другий «Наша мова», а в 1962 році — третя збірка «Карпатські акорди», в якій вміщені й поеми та цикл поезій, присвячений Т. Г. Шевченкові. Книжечка прози «Зимова ніч», вийшла у 1961 році. П'єсу «Старий Зеленяк і його діти» ставив Український народний театр у Пряшеві у 1950 році. До п'ятиріччя токаїцької трагедії уклав збірник «Токаїк» (1949), до десятиріччя Українського народного театру, як його директор, підготував збірник «10 років УНТ» (1958). Здійснив ряд перекладів словацької поезії на російську і українську мови. Його «Антологія словацької поезії» російською мовою вийшла у 1954 р. Підбірка поезій І. Мацинського вміщена у збірнику «Ластівка з Пряшівщини», Київ, 1960.

«О, Русь Карпатская ...», «Эх, развелось у нас тщеславных» *— написані у 1940 р., вперше надруковані у збірнику «Белые облака», Пряшів, 1949, стор. 84, 85. Звідти подаємо.*

«О родном народе» *(1940) — вперше надруковано у збірнику «Белые облака», стор. 36, звідки подаємо.*

«Без ответа» *— вперше надруковано під псевдонімом Іван Малий в ж. «Ярь», Братіслава, 1943 № 2, стор. 10, згодом — у збірнику «Белые облака», Пряшів, 1949, стор. 51. Друкується за першовиданням.*

«Эпиграмма» *— вперше надрукована в ж. «Ярь», Братіслава, 1943, № 2, стор. 10, звідки й передруковується.*

«Ты умер» *— присвячено культурно-освітньому діячеві Східної Словаччини М. Матисові, який вмер наприкінці 1942 р. Надруковано в другому номері ж. «Ярь», Братіслава, 1943, стор. 24, звідки передруковуємо.*

«Песня про счастье» *— вперше надрукована в ж. «Ярь», 1943, № 3, стор. 7, звідки передруковуємо.*

«Поэт в жизни», *(1943) — вперше надруковано в збірці «Белые облака», 1949, стор. 10, 18, звідки передруковується.*

«Школьник» *(1943) — вперше надруковано в ж. «Колокольчик-Дзвіночок», 1947, № 4, стор. 10 під псевдонімом Іван Цинський. Подається за цим виданням дещо скорочено.*

«Музе» *(1944) — вперше надруковано в ж. «Костер», 1946, № 9, стор. 145. Друкується за збіркою «Белые облака», 1949, стор. 8.*

Живой фетовщине о покойном Фете» *(1945) — вперше надруковано в ж. «Костер», 1946, № 2, стор. 29. Подається за збіркою «Белые облака», стор. 11.*

«О себе», «СССР» *(1945) — вперше надруковано в ж. «Костер», 1946, № 3—4, стор. 46, згодом — у збірці «Белые облака», стор: 13, 21.*

«К новой жизни» *(1945) — вперше надруковано в ж. «Костер», 1946, № 1, стор. 6 під псевдонімом Іван Цинський. Подається за збіркою «Белые облака», стор. 77.*

Федя БОБИЛЬ *— псевдонім Дубая Василя Дмитровича. Народився 31 березня 1916 року в селі Вишня Поляна Гуменського району на Східній Словаччині. Середню освіту здобув у Пряшеві, вищу — на медичному факультеті Братіславського університету. Доцент медичного факультету Університету ім. П. Й. Шафарика в Кошицях. На початку сорокових років друкував свої поезії на сторінках «Студенческого журнала» в Братіславі.*

«Нашим там», «Крестьянская» *— відповідь закарпатським поетам, що друкувались у збірнику «12» (Ужгород, 1940). Опубліковано в першому номері «Студенческого журнала», Братіслава, випуск 1941 р., стор. 18, звідки подається.*

А. СОЛЯНКИН — *псевдонім Андрія Штиліхи. Народився 27 лютого 1917 в Ужгороді. Середню освіту здобув в Мукачівській гімназії, вищу — на медичному факультеті Братіславського університету. Лікар у Пряшеві. В другій половині 30-х і на початку 40-х років писав нариси, оповідання, одноактні п'єси, казки російською мовою або на маковицькій говірці. Вони друкувались в періодичній пресі та передавались по радіо в передачах для українського населення Східної Словаччини. Деякі були надруковані аж після визволення.*

«Покотигорошок» — *у 1942 р. казка кілька разів передавалась по радіо і була популярною серед українського населення Східної Словаччини, вперше її надруковано в «Календарі Української Народної Ради Пряшівщини» на 1946 р., Пряшів, 1945, стор. 31, звідки передруковується.*

КЕРЧА Іван Юрійович — *виступав під псевдонімами Ваня Горемыка, Таня Верховинка, Юр. Попадюк, Горькоуст та під криптонімом ГИК. Народився 20 лютого 1914 року в с. Страбічево Мукачівського району в сім'ї селянина. Після закінчення Мукачівської гімназії (1932 р.) поступив на історико-філологічний факультет Празького університету, який і закінчив у 1937 році. Кілька місяців студіював славістику у Варшавському університеті. Певний час працював у Празі «службовцем слов'янського семінару по складанню бібліографії про Югославію». Під час угорської фашистської окупації редагував літературну сторінку «москвофільської» газети «Русская правда», був редактором кількох літературних збірників, у тому числі «Живая струя», «Накануне», «Будет день», «Литературный альманах» і інші, в яких друкувались і його твори. Був зв'язаний з партизанським рухом на Закарпатті. Після визволення працював у газетах, завідуючим ОблВНО, заступником голови Облвиконкому. Помер ще молодим 17 жовтня 1951 року.*

У 1941 році підготував до друку збірник поезій «Исповедь» з епіграфом єсенінських рядків:

Если крикнет рать святая:
«Кинь ты Русь, живи в раю!»
Я скажу: «Не надо рая,
Дайте Родину мою!»

Але цензура не пропустила її.

В Чехословаччині після визволення його поезії передруковувались в празькому студентському ж. «Костер», (1946—1947) і в пряшівському піонерському ж. «Колокольчик-Дзвіночок», (1947—1950), а згодом підбірка творів увійшла у збірник «Поэты Закарпатья», Пряшів, 1957.

Після смерті вийшла збірка його поезій «Перед рассветом» (Ужгород, 1964) з вступною статтею П. В. Лінтура, в яку включено також твори, що залишились в рукописах і ніде раніше не друкувалися.

«Гнилые туманы» — *опубліковано під псевдонімом В. Горемыка в збірчику «Живая струя» (Мукачево, 1940, стор. 20—21), редактором якого був сам поет. У Пряшеві передруковано у збірнику «Поэзия Закарпатья», 1957, стор. 188. Подаємо за першим виданням.*

У збірнику «Перед рассветом» (Ужгород, 1964, стор. 32) вміщено інший варіант двох останніх строф:

Эх, если бы вырваться к ясному небу,
Чтоб родины лучшую песню пропеть
О воле, о правде, о счастье, о хлебе
И к братьям своим на Восток полететь!

Но тяжко гнилые тумани нависли,
И горы окутала чорная ночь...
А в серце стучатся крылатые мысли —
Как нашему краю беду превозмочь.

»Sine sole sileo« — *вперше надруковано у збірнику «12», Ужгород, 1940, стор. 22. Вміщено також у книжці «Поэзия Закарпатья», стор. 187, звідки передруковується. У збірнику «12» подано іншу редакцію вірша. В ній остання строфа, правдопобібно, з цензурних міркувань, — змінена:*

Под говор дождя душу объяла жуть,
Избушки сжались бесприютно...
Опасен и страшен наш путь,
Раскинутый лентою смутно...

«Мой стих», «Наша доля» — *подаються за збіркою «Перед рассветом».*

«Сирота» і **«Осенний мотив»** — *вміщені в збірці для дітей «Монисты», що вийшла в 1942 р. двома виданнями, під псевдонімом Таня Верховинка. Подаємо за другим виданням, стор. 16 і 27. Обидва вірші опубліковані в Пряшеві у збірці «Поэзия Закарпатья».*

«Весенняя мелодия» — *опубліковано в «Литературном альманахе» (Ужгород, 1943, стор. 11) під псевдонімом Таня Верховинка. У 1946 р. передруковано у ж. «Костер», Прага, № 2, а згодом у збірнику «Поэзия Закарпатья», Пряшів, 1957. Друкуємо за першовиданням.*

«Рассвет» — *вперше опубліковано в «Литературном альманахе» (Ужгород, 1943, стор. 24) під заголовком «Молитва». В збірнику «Перед рассветом» вміщено під заголовком «Рассвет». Це один з тих символічних віршів періоду фашистської окупації Закарпаття, в яких під релігійним маскуванням оспівувались антифашистські, визвольні ідеї. В цьому випадку йдеться про «долгожданную мать» — Радянський Союз і про «Рассвет» — визволення. Це один з тих мотивів сирітства і бажання матері, який червоною ниткою тягнеться в закарпатській поезії від вірша «Сирота в заточении» О. Духновича до віршів прогресивних поетів, що виступили наперододні визволення і возз'єднання Закарпаття з матір'ю — Радянською Україною. Подається за збірником «Перед рассветом», стор. 23.*

«Тип», **«Бесславный потомок»**, **«Многим в альбом»**, **«Грелися злые духи»** — *всі епіграми-памфлети надруковані в тому ж «Литературному альманасі» (стор. 25—26), звідки ми й подаємо. Передруковані у збірнику «Поэзия Закарпатья», Пряшів, 1957.*

ВАКАРОВ Дмитро Онуфрійович — *народився 3 листопада 1920 року в с. Іза, Хустського району в родині бідняка-селянина. Середню освіту Дмитро Вакаров здобув у Празькій російській та Хустській гімназіях разом з шкільними товаришами К. Галасом, М. Шпіцером, В. Сочкою та інш. В 1941 році юний поет вступає на філологічний факультет Будапештського університету. Друкуватися почав ще гімназистом у альманасі «Будет день» та газетах. Однак, більшість його творів через політичну гостроту, антифашистське спрямування, звичайно, не могли побачити світу і дійшли до нас лише в рукописах. Як свідчать друзі Вакарова, твори полум'яного співця Верховини розповсюджувалися у списках. Перебуваючи в столиці хортістської Угорщини, Вакаров установлює зв'язки з підпільними борцями проти фашизму. За зв'язок з партизанським рухом угорська контррозвідка заарештовує, а військовий трибунал засуджує Вакарова на вічну каторгу за... «зраду батьківщині». Згодом його переводять у німецький концтабір, де він у березні 1945 року був по-звірячому замучений за кілька місяців до приходу Радянської Армії. Більшість творів, написаних поетом у 1943 році, були конфісковані поліцією і без сліду пропали.*

У 1955 році Закарпатське обласне видавництво вперше видало збірку поезій Д. Вакарова «Избранные стихи», розшукавши їх у рідних, знайомих та друзів поета. 1957 року видавництво «Молодь» видало вірші Вакарова у перекладі на українську мову Д. Павличка. У 1963 році в Ужгороді виходить значно повніша збірка творів під назвою «Избранное», куди ввійшли і прозові твори. У визволеній Чехословаччині його твори друкувались в ж. «Костер» (1946—47) та у виданні «Поэзия Закарпатья», Пряшів, 1957.

Посмертно прийнятий в члени СПУ.

Підбірка поезій у даному виданні подається за збіркою «Избранные стихотворения», Ужгород, 1955.

ГАЛАС Кирило Йосипович — *друкувався під псевдонімом Красин, К. Вершан, а також під своїм власним іменем. Народився 5 квітня 1921 року в с. Іза, Хустського району. Учився разом з Д. Вакаровим у Хустській гімназії, яку закінчив у 1940 році. Тут же почав писати перші твори російською мовою. У 1941—1944 роках був студентом філософського факультету Будапештського університету, якого не вдалося йому закінчити. В університеті починає все більше захоплюватися науковою роботою в галузі мовознавства.*

Після визволення краю учителює в школах, учиться заочно на філологічному факультеті Ужгородського університету. З 1954 до 1957 р. перебуває в аспірантурі при кафедрі української мови Ужгородського університету. Написав і захистив кандидатську дисертацію по топоніміці Закарпаття, викладає українську, чеську та словацьку мови. Зрідка друкує свої поезії в обласній пресі. Доцент.

«Будет день», «Мы идем», «Вон — вижу! вижу! день грядет» — *вперше надруковано під псевдонімом «Красин» в збірці «Будет день», Хуст, 1941, стор. 8, 9, 14—15. Вони вийшли і в збірці «Поэзия Закарпатья», Пряшів, 1957. Друкуються за першовиданням.*

»Vivere« — *вперше опубліковано українською мовою в ж. «Літературна неділя», Ужгород, 1942, стор. 101. Подаємо в незначній новій редакції поета.*

«А все-таки минеться осінь», «О, будуть дні, прозорі, ясні», «О, дайте, дайте, дайте іскри» — *передруковуємо з колективної збірки «Перед сходом» (стор. 39—47), в якій автор виступав під псевдонімом К. Вершан.*

СОЧКА Василь Андрійович — *відомий до 1944 року на Закарпаті під псевдонімом Василь Боржавин. Народився 3 січня 1922 року в м. Берегові в сім'ї вчителя народної школи. Закінчивши Хустську гімназію в 1940 р., разом з Д. Вакаровим учився в Будапештському університеті, звідки його в 1943 році виключили за політичні переконання. Писати почав ще в гімназистські роки, друкуючи невеликі вірші і оповідання під псевдонімом В. Боржавин. У 1943 році видає збірочку «Горы и доля». Після звільнення Закарпаття В. Сочка працює в газеті та на учительській роботі. Його вірші друкуються на сторінках обласної та республіканської преси. Тільки за Радянської влади В. Сочка зміг закінчити університет та зайнятися любимою справою по вихованню молодого покоління. У 1960 році в Закарпатському обласному видавництві вийшла його збірка віршів «Верховинские напевы», де вміщено цикл дорадянських творів, які не змогли через цензуру побачити світу.*

Всі вірші В. Сочки передруковуємо із збірки «Горы и доля». Ужгород. 1943. Крім вірша «Вздохи по родине» всі вони надруковані у пряшівському виданні «Поэзия Закарпатья», 1957.

ШПІЦЕР Михайло — *Шпіцер Мойсей Йосипович народився в 1921 р. в сім'ї сільського крамаря с. Іза, Хустського району. Після закінчення початкової школи в с. Ізі, вчився в Хустській гімназії, де й почав писати вірші російською мовою разом з своїми товаришами-гімназистами Д. Вакаровим, К. Галасом, В. Сочкою та ін. Друкувався під псевдонімами М. Вершин-*

ский, Безпризорный, Максим Беспризорный в ужгородській газеті «Русское слово», в «Литературном альманахе» (1943) і в альманаху «Будет день!» (1941). Підбірку поезій надруковано в Пряшеві в 1957 р. у виданні «Поэзия Закарпатья».

Під час фашистської окупації вся сім'я Шпіцерів, як згадують очевидці, була загнана в єврейське гето, а потім у концтабори, де й загинула на початку 1944 року. Треба думати, що там загинув і М. Шпіцер.

«Заря с Востока» — *вперше надрукована в альманасі «Будет день» (1941), стор. 32. Подаємо звідти.*

«Двадцатый век» — *з присвятою Д. Вакарову вперше надруковано в газеті «Русское слово», 26. VII. 1941.*

«В бурях народного гнева» — *вперше з'явилося в газеті «Русское слово», 13. VIII. 1941. Передруковуємо звідти.*

«Жизнь» — *надруковано вперше під псевдонімом Беспризорный в газеті «Русское слово», 21. I. 1942. Передруковуємо звідти.*

«Все впереди» — *вперше з'явилося під псевдонімом Максим Беспризорный в газеті «Русское слово», 10. V. 1942. Подаємо звідти.*

«Трембита» — *вперше надруковано під псевдонімом М. Вершинский в «Литературном альманахе», 1943, стор. 12. Подаємо за цим виданням.*

ПРОДАН Петро Степанович — *народився 3 серпня 1919 року в с. Горбки, Виноградівського району в сім'ї залізничника. Середню освіту здобув у Хустській гімназії, після закінчення якої в 1940 році вступив на філософський факультет Будапештського університету, однак його не закінчив. Вищу освіту здобув лише за Радянської влади в Ужгородському університеті (1959). Свої перші вірші опублікував у журнальчику «Юношество» (1934), пізніше друкувався в газетах «Русская правда», «Русское слово», в альманахах «12», «Будет день», «Литературном альманахе». У 1942 р. вийшла невелика збірка віршів під назвою «Яблоня», на початку 40-х років передруковувались його вірші в «Студенческом журнале», що виходив у Братіславі. У Пряшеві друкувалася підбірка віршів у виданні «Поэзия Закарпатья», (1957). Після звільнення Закарпаття учителює в м. Хусті, селах Синевірська Поляна і Вучкове. Зрідка друкується в обласній та районній пресі.*

«Мы дети жестокого века» — *передруковуємо з збірника «Будет день», стор. 23—24.*

«Листок» — *вперше опубліковано в збірнику «Будет день», стор. 23. Передруковуємо звідти ж.*

«Баллада» *(скорочено),* **«О, мой народ», «Ненаписанное письмо»** — *передруковуємо із збірки «Яблоня», Ужгород, 1942.*

АРХІЙ Йосип Іванович — *виступав під псевдонімом Йосиф Иванов. Народився 20 лютого 1920 року в м. Ужгороді. Середню освіту здобув в Ужгородській гімназії, вищу — в Дебреценському та Будапештському університетах (1943). Перші поетичні спроби відносяться ще до гімназистських років, друкуватися російською мовою почав у 40-х роках у різних періодичних виданнях, зокрема, в збірнику «Накануне». 1941 р. Архій під псевдонімом Йосиф Иванов видає збірочку віршів «С полетом дней», які він писав російською мовою; згодом він починає друкувати в «Літературній неділі» і вірші українською мовою та видає їх у колективній збірці «Перед сходом». Після визволення працює викладачем педучилища, співробітником «Закарпатської правди», а з 1949 року — в апараті Закарпатського обласного відділу народної освіти.*

«К цели», — *вперше надруковано в збірці «С полетом дней», в якій автор виступив під псевдонімом Йосиф Иванов.*

«Скажіть», «Осінь», «Люди добрі, де ся діти?», «Віє вітер», «Під церквою» — *передруковано з колективної збірки «Перед сходом», Ужгород, 1943, стор. 7—18.*

«Я знаю край» — *передруковано з ж. «Літературна неділя», 1943, стор. 73.*

КЕРЕКЕШ Юрій Юрійович — *виступав з поетичними творами під псевдонімом Ю. Барвінок. Народився 26 червня 1921 року в селі Великі Лучки, Мукачівського району. Учився в сільській школі, а потім у Мукачівській гімназії, де й почав писати. У 1940—1944 роках учився на медичному факультеті Будапештського університету. Після звільнення Закарпаття працював журналістом, артистом драмтеатру, а з 1949 року учителем середньої школи. У 1955 році заочно закінчив філологічний факультет Ужгородського державного університету і викладає мову та літературу в школах-інтернатах Мукачева та Ужгорода. Перші поетичні твори появилися на сторінках газет та журналів, а в 1943 році вийшла колективна збірка «Перед сходом» Й. Архія, Ю. Барвінка (Ю. Керекеша) та К. Вершана (К. Галаса), де було надруковано сім віршів поета. Зараз Ю. Керекеш пише виключно прозу. У 1958 році вийшла друком збірка його оповідань «Парубкова дочка», в 1960 році збірка оповідань для дітей «Горішки», а в 1962 — «Заради сина», що були прихильно зустрінені читачами та критикою. Член СПУ.*

«Вас родили низенькі хати», «Хотів би литись я на ниви», «Геть, геть на сині плечі гір» — *передруковуються з колективної збірки «Перед сходом» (стор. 26, 27 і 34).*

ПАНЬКО Семен Іванович — *народився 12 лютого 1920 року в селі Чопівці, Мукачівського району в сім'ї селянина-бідняка. Освіту здобув у Мукачівській гімназії і до звільнення Закарпаття працював на дрібних службових посадах. Після визволення спочатку вчителює в Мукачеві, а потім працює літпрацівником у газеті «Молодь Закарпаття» і редактором обласного видавництва. Заочно в 1954 році закінчив філологічний факультет Ужгородського державного університету.*

Друкуватися почав ще будучи гімназистом у різних збірниках «12» (1940), «Живая струя» (1940), «Шаги» (1941) тощо. Перша збірочка віршів та маленьких оповідань автора — «Мой путь» вийшла в 1941 році. За роки Радянської влади С. І. Панько надрукував значну кількість віршів у різних журналах та видав дві збірки віршів для дітей «Школа в горах» (Ужгород, 1952), «В Бовцарском ущелье» (Ужгород, 1957). Крім того, Панько займається перекладницькою діяльністю, зокрема ним перекладено на українську мову повісті «Міст на Дрині» і «Проклятий двір» сербського письменника Іво Андрича, а з української на угорську мову ряд оповідань І. Франка, Л. Мартовича. В 1962 році в обласному видавництві вийшла його велика повість, написана української мовою «Під синіми Бескидами». Член СПУ.

На Словаччині твори його передруковувались в ж. «Ярь» (Братіслава, 1943), а в Чехословаччині в празькому ж. «Костер», у збірнику «Поэзия Закарпатья», Пряшів, 1957, в альманаху «Дукля» тощо.

«Мой привет Родине», «В глухом Баконе», «Я белую розу тебе подарю» — *неодноразово друкувалися в різних газетах і збірниках. Тут подаємо за збіркою С. Панька «Мой путь», 1941.*

КАЧІЙ Юрій Юрійович — *народився 6 березня 1925 року в селі Дубрівка біля Ужгорода. Середню освіту здобув в Ужгородській гімназії (1945), закінчив історичний факультет Ужгородського держуніверситету. З першими творами російською і українською мовами виступив у 1941 році, друкувався в газетах «Русское слово», «Карпаторусский голос» і ж. «Літературна неділя», в різних збірниках під псевдонімом Г. Дубровський та криптонімами «Г. Д-кий» і «Ю. К.». У 1943 р. вийшла колективна збірка трьох поетів Д. Лазаря, В. Діянича та Ю. Качія «Тройка», де була опублікована підбірка віршів поета. Після визволення працював у газеті «Молодь*

Закарпаття», в облархіві; виступає з перекладами та оригінальними творами в обласній та республіканській пресі.

«В Карпатах» — *вперше опубліковано в газеті «Русское слово» 15. X. 1941 під псевдонімом Г. Дубровський. Друкуємо за збіркою «Накануне».*

«Зачем грустите» — *вперше опубліковано в збірці «Тройка», стор. 24. Передруковуємо звідти.*

«Привет весне» — *вперше опубліковано під псевдонімом Г. Дубровський в «Русском слове» 28. XII. 1941. Подаємо за збіркою «Тройка», стор. 29.*

«Родина» — *вперше опубліковано в «Русском слове» 10. XII. 1941, під псевдонімом Г. Дубровський. Подаємо за збіркоц «Тройка», стор. 30.*

«В нас воля єдина» — *передруковуємо з г. «Закарпатська Україна», 19. IV. 1945.*

ДІЯНИЧ Василь Васильович — *народився 15 серпня 1925 року в селі Тур'я Бистра, Перечинського району. Закінчив Ужгородську гімназію в 1943 році. Вірші почав писати гімназистом, друкувався в газетах «Русское слово» і «Карпаторусский голос», а також в «Литературном альманахе». В 1943 році вийшла колективна збірка «Тройка», де вміщено цикл віршів В. Діянича. Працюючи писарем у лісовому відомстві села Тур'я Поляна, встановив зв'язок з партизанським з'єднанням Героя Радянського Союзу О. В. Тканка, де й знаходився аж до визволення Закарпаття Радянською Армією. З листопада 1944 р. і по червень 1946 року працював першим секретарем Ужгородського окружкому комсомолу, а з 1946 року — в газетах «Молодь Закарпаття» і «Закарпатська правда». За роки Радянської влади Діянич видав дві збірки поезій «З піснею щодня» (1958) і «Там, де річка Тур'я» (1961). Крім того він часто друкується в обласній пресі, в республіканських журналах і газетах. Член СПУ. Підбірка віршів друкувалася у Пряшеві у виданні «Поэзия Закарпатья», 1957.*

«Родное», **«Осенний мотив»**, **«Будет буря»** — *подаємо з колективної збірки «Тройка», стор. 13—21.*

«Родина» — *передруковано з «Литературного альманаха», Ужгород, 1943, стор. 27.*

ГОЙДА Юрій Андрійович — *виступав до 1944 року під літературним псевдонімом Г. Карпатський. Народився 15 березня 1919 року в с. Зняцево, Мукачівського району. Учився в Ужгородській гімназії та на географічно-природничому факультеті Дебреценського університету, де займався літературною творчістю. Писати почав російською мовою, друкувався в різних періодичних виданнях, зокрема, в збірниках «12» (1940), «Накануне» (1941), «Литературном альманахе» (1943). У 1943 році на власні кошти видає свою першу збірочку віршів «Живая синь», яка зразу ж привернула на себе увагу читачів. Після визволення Закарпаття Ю. Гойда працює викладачем географії Мукачівського педучилища, завідуючим літературною частиною обласного Будинку народної творчості, літпрацівником газети «Закарпатська правда», а з 1947 року — відповідальним секретарем Закарпатського відділення Спілки письменників України. За роки Радянської влади поет видав десять книжок своїх поезій. Кілька книжок вийшло посмертно. Підбірку віршів було вміщено у збірнику «Поэзия Закарпатья», Пряшів, 1957. Помер Юрій Андрійович 2 червня 1955 року у розквіті своєї літературної і громадської діяльності.*

«Отчизне» — *подаємо з колективної збірки віршів та прози «Накануне» (Ужгород, 1941, стор. 42—43).*

«Слезы Родины» — *також із збірки «Накануне», стор. 49—50. У збірці «Живая синь» ці вірші не передруковувалися.*

«Тигры задыхаются», **«Расступитесь, горы»**, **«Я весь огонь»**, **«С чесноком и хлебом»**, **«Ветер воет, ветер свищет»** — *подаємо за збіркою «Живая синь».*

ПОЯСНЕННЯ СЛІВ.

алмужна, алмужнічка — милостиня
бандурки — картоплі
баник — пиріг
барже — більше, сильніше
бетіженький, бетіжний — хворий
валушний — здібний
вѣргаси — прути
гайдук — представник адміністративної власті, виконавець різних екзекуцій
гварити — говорити
гдыж — коли, якщо
гнетка — зразу
дідко, дідько — чорт
доган — табак
доломан — піджак, угорський святковий національний одяг
драча — колючий кущ
дудрати, дудре — бурчати
ешпан — високий урядовець
забабрати — забруднити
заїсто — напевно
зарань — завтра
зашмарити — закинути
зуновати — набриднути
капустники — пиріг з капустою
катуна, у катуни — до війська
кербці — постоли
керт, кертик — город
крумплі — картоплі
лакірки — лаковані черевики
маковник — пиріг з маком
маржина — худоба
мача — кошеня
метер — центнер

начеряти — начерпати
оплічок — жіноча сорочка
оціль — сталь
пантлик, пантлі — стрічка
панщар — кріпосний
паприка — перець
патьолат — полотно
пендрик — поліцейський гумовий кийок
пензе — грошова вартість в Угорщині
пікниця — ковбаса
погарик — чарка
поноска — скарга
посокотити — вартувати, берегти
потя, потятко — пташка
псотний — бідний
роля — поле
самотность — незалежність
санувати — жаліти, шкодувати
седлак, седлацы — хлібороби, селяни
сировник — пиріг з творогом
сола (від лат. solus) — сам
сокотити — стерегти
сотак — той, що говорить по-сотацьки, на певному діалекті Схід Словаччини
споїти, споїла — об'єднати, об'єднала
стеранка — страва
стром — дерево
стукати — нарікати, кректати
тельо — стільки
теремтетати — грубо лаятись
теребздере — верзіння
течка, тека — зошит
тов — озеро
треба — похоронна відправа
туній — дешевий
турня — вежа

фолчовати — робити пільгу
фрас — чорт, біс
хце — хоче
цаністра — торбинка
церуза — олівець
чика — в'юн
чир — вівсяна каша
чисна, чижма — чобіт
шак — адже
шумний — красивий
ярь — весна

ЗМІСТ

Поети зелених Карпат. В. Микитась, О. Рудловчак . 5

XVI—XVIII СТОЛІТТЯ

XVI століття

Дунаю, Дунаю 74

XVII століття

«Федор Коріятович князем был . . .» 75
Пѣснь о образѣ клокочевском . 76
Пѣснь о Будинѣ 79
Пѣснь грѣшных людей 82

XVIII століття

Пѣснь умыльна 87
Пѣснь о злых панах . . . 89
Пѣснь о руснаках . 91

Олександр Падальський

Пѣснь о свѣтѣ 92
Мѣзерія на сем свѣтѣ мене понудила . . . 96
Нудно ж мѣнѣ, що думаю 96
Що я кому виноват, за що погибаю? . . . 97
Пѣснь свѣцка 99
Пѣснь о страшных лѣтех 100
1. Пѣснь о свѣтѣ марном 101
2. Пѣснь о свѣтѣ марном 102
Пѣснь архангелу Михаилу 102
Пѣснь о чудѣ богородицы красноброцкой . 104
Вже прѣшов час, лишаю вас 106
О смерте, смерте, чомусь так страшлива . . . 109
Пѣснь о размышленіи смерти 111
Ово ж и я, панове 112
Ужем скусил, что ест школа 114

Ах, коли я почну 115
Добру новину 115
Пѣснь на корчму 117
У горской земли выше Бардова 118
Пѣснь свѣцка 119
Мариш моя, єщес млода 120
Красная богини 121
Пѣснь о епископѣ Михайлѣ Олшавском . 122
Іван Пастелій
Пастырю душевный 124
Арсеній Коцак
Віршований вступ до »Грамматики русской» . 126
Петро Лодій
Ономастікон 127
Ода муз россійских 128
На вічну память Германові Хватала 130

XIX СТОЛІТТЯ

Григорій Таркович
Тезоименитству Его Высочества 134
Андрій Вальковський
«Возсіяй щастно . . .» . . 137
Дойник, Козлик, Сыродав 138
Іван Ріпа
Пісень о крадливцу и фалшиво присязі . 143
Пісень о лицемірном человіку . . . 144
Пісень о пянстві, обжирстві . . . 145
Пісень народна смутна 146
Пісень народна от урбару слебода 1848. Мая 3. . 147
Пісень на снесеніе урбара 148
Василь Довгович
На тезоименитый день Андрея Бачинскій 150
Союз любве 151
Моя гусочка 151
Дурень би 'м журитися 153
Баба піпашка 154
Дівка на яри співат 155
Лучкай — зіляр і пчоляр — безжонний . 155
Пяниця і єго корчажиця 156
Чому я музикант і тепер? . . . 158

Іван Тот
Русинам . . 159
Олександр Духнович
Вручаніе 160
Подкарпатскіі русини . . . 161
Сирота в заточении 162
Любовь милой и отечества . . 165
Тоска на гробі милой 167
Пісньо 171
Сліпий і хромий 171
Жизнь русина 172
Поздравленіе русинов на Новий год 1852 . 175
Голос радості 180
Послідняя моя пісньо 181
Убогий 183
Жаба 183
Муха 185
Пісньо простонародна 187
Поети альманахів «Літературної спілки Пряшівської»
Марія Невицька
Русочка . 191
Іван Вислоцький
Кріпость над Попрадом 194
Участь русина . . 195
Спишак і ехо . . 196
Микола Нодь
Май 198
Кто там клопкат 199
При березі 200
Зимна роса 200
Стоїть улан 201
Анна Кригер-Добрянська
Любов . . 203
Тереза Подгаєцька
Тоска над убігшим соколом 204
А. Янкура
Печаль русина 206
А. Рубій
Сердце . 208
Олександр Лабанц
Обновлена любов 210
Олександр Павлович
Думки над могилою под Бардієвом на 1849 год 211
Я син Бескидов 215

Піснь карпаторусская . . 215
Піснь подкарпатского русина . 216
Піснь русскослав'янская . . 218
Народ 219
А. М. Яковичу 220
Европа 221
Поздравление 222
Дума об атамані Подкові 223
Ци не іде ти до плачу 232
Гучат гори і долини 234
Співанка о слеболі 236
Піснь народная 237
Виживності бог не дават 237
«Нужда велика . . .» . . . 238
Думка 239
Бідство Маковиці . . . 241
Піснь карпатогорца . . . 242
В чужині 242
Піснь сироти 243
Качка 245
Піснь пастуха 245
Злий сон 247
Коломийка 248

Іван Добе

Русска свобода . . 249
Русска словесность 250

Олександр Гомічков

Минувшеє і будучность 252

Олександр Митрак

Любіте наш народ . . 256
Мое пробуждение . . 257
На Верховині 257
«Хмарно, темно . . .» . . 258
Добрі тому багатому . . 258

Юлій Ставровський-Попрадов

Я русский! 260
Родина 261
На Бескиде 263
Вспоминание Поправда . 264
Спиш 265
По возвращении на родину 267
Зимний вечер 269
К 270
К угрорусским . . 272

К Уриилу Метеору . 273
Страдание славян . 274
Lasciate ogni speranza! 277
Євген Фенцик
К Угорской Руси . . 280
К работе, русс! . . 282
Нещастны да печальны мы . . . 283
Русский народ 284
Над вершинами . . . 286
На руинах невичанского замка 286
Корьятович 287
Іван Сільвай
Львоборец 295
Бедная сиротина . . . 298
Из-за гор 299
Тоска 300
Эй ты, птичка милогласна . . . 300
Горящая свечка . . . 301
Петро Азарій
К идеалу . 303
Моя . . 304
Феодосій Злоцький
Руський на постелі смертельной 305
Бідненька вдова . . . 306
Дощ 306
Пісень («Студено, студено») . 307
Пісень («Ой гучит млин») . . 307
Петро Кузм'як
Прилетіла зозуленька 308
Співай, жаворонку 309
Петро Касенчак
Чого мені жаль . 310

XX СТОЛІТТЯ

Сидір Білак
Приснив ми ся сон тверденький . . . 315
Із моїх пісень 315
Співанка 317
Пісень руським братям . 318
Іван Васько
Красноє дівча . . 319
На італ'янськом фронті 320

Сам собі . 322
Чарівниці . 323
Ранена . 323
Віє вітер . . . 324
Федір Костраба
Літа мої молоденькі 325
Іван Апшай
Пішов любко . . . 326
Лука Дем'ян
Закукала зозуленька . 328
Співанка . . . 329
В. Н.
«На церкві крест трираменний» 330
«Тече Тиса» 330
Косар 331
Ілля Чура
Свободний рай? 333
Іван Кизак
Пісньо отечестві . 335
Тоска плінника . 335
Русин в розкошу . 336
Волча правда . . 338
Поети «Карпатської правди»
Павуки . . . 339
Виновники лиха 340
І. Я.
В панській неволі 342
Дмитро Медвідь
Робітнича пісня . 344
Як піп мене дурив 345
Олесь Палій
До молоді 347
Мороз Морозович
Панська наука для робітників . 349
«Гей, брати, у ряди!» 350
Л. Сочін
«Не сумна трембіта в горах» 351
Кордон 352
Грядуть 352
Ріжок
Підла назва 354
Робітникам 355
Вперед . 356
О, пролетар 357

Ми йдем 358
І його, як бунтаря, спіймали . . . 359
Юрій Жук
Клич дібраві . . . 360
Їхав Фенцик в Америку . 361
Іван Камінець
Привіт Радянському Союзові 362
Червоні колядки . 364
Іван Бистрянин
Малий фейлетон . . 366
Поети журналу «Наша земля»
В. Гренджа-Донський
Народ на цвинтарі порив цю землю . . . 369
Щире привітання шлють груні степам . 370
Багата в нас земля 371
Степам-братам 372
У Сиготі 373
А на горі горять вогні 374
Гей, покрили чорні хмари . . . 375
Пождіть, пождіть 375
На майдані 376
Оце мій рідний край! 378
І насилу її звінчали 380
Верховина 382
Ніхто не бачить, як страждаєм 384
Кривава казка 385
Розділили Україну поміж ворогів . . 387
Маруся Тисянська
Ой, хто ж тебе 391
Тиса 392
Я дівчина молоденька . 392
В нашім краю 393
Сидить бідний на шляху 394
Сині полонини . . . 394
Сонце сходить . . . 395
Бокшай
Нас Бескиди не розлучать! 396
І минеться . . . 397
Михайло Мазур
Осіннє кохання . 398
К. Чуга
Над гаттю . 399
Стогін Закарпаття 399
Досвіття . . 400

Бескид 401
1 листопада у Львові 402
З Гуцульщини 403
К. К.
Сніжок паде . . . 404
Лемко думає . . . 404
Е. Гаріль
Та сама 406
Поети 20-40-их років XX ст.
Марійка Підгірянка
Школярики 407
Колисанка 408
Мій дідусь 408
Мозолі 409
Літечко пропало 409
Місяць і зірки 410
Моє серце 410
Калина 411
Князь Лаборець 412
Юрій Боршош-Кум'ятський
«Кличе сонце з хати» 414
Закутий орел . . . 415
В горах 415
Ти не плач 416
Кам'яні гори . . . 416
Ой ридають 417
Зажурена трембіта 418
Країна див . 418
На вулиці . . . 420
Сонце . . . 421
Зозулі . . . 422
Сині полонини . 423
Марко Бараболя
Увага! Я поет! 424
Відповідь панові Довбні 426
До Марка Бараболі! 428
Продукція язиков 429
Поворот блудного сина 433
Уступає з праці поля Марко Бараболя . 434
Андрій Карабелеш
Друзьям 436
От меня 437
Наша весна 438
Самоубийство Ротшильда . 439

Лес шумит 440
Первое января 441
Дума о братьях . 443
Родная земля . 444
Летний вечер . 445
Лакеям пенгэ . 445
В чешском селе . 446
Где я родился 447
Пока 448
Встал боготырь 449
Ноч в концлагере 449
Матери . . 450
Смерть цветов . 451
Карпатский сказ 452

Михайло Попович

Встаньте, братья 454
Сынам карпатським . . 455
Перчатки 455
У нас 456
Наш май 457
Собачий век . . . 457
Вечер 458
«Что-то душу мне волнует» 459
Скажи, ветре 459
Бродит горе . . 460

Миколая Божук

«Журчить, несеться з гір потік» . 461
З весною 461
«Глянь — прокинувсь ліс зелений» 462
Невже ж ти справді 463
«В'яне листя» 463
Я не гніваюсь, доле! . . . 463
«Ох, до тебе, Тисо рідна» . 464
Зі мною, сестро! . . . 464
Не плач! 465
На перший май . . . 465
Ой ви, гори 466

Микола Рішко

Літній вечір . 467
Квітень . . 467
Над Тисою . 468

Торисин

Скажи мені, пташку . . . 469
Народна весна . . 469

Мої зіроньки . . 470
Мій рідний край . 470
Одлетіли ластівоньки 471
Весна . . . 471
Федір Потушняк
Осінь . . 472
Хатка та млинок 473
Наше свято . 484
Федір Лазорик
Материя пісня 485
Осіннє 485
Верховинські жнива 486
Жебрачка 487
«Повія» 487
Мій шлях 488
Верховинський краєвид 488
Вечірня прохідка 489
Пісня скитальця загарбаного фашистами Закарпаття 490
Карпатська замана 491
Поклик полів 491
Слово гнаних і голодних 492
Чари нового літа 494
Навесні 494
Василь Добош
У потухшего костра 496
Мой народ . 497
Мой путь . . 497
Искусство жить 498
Люблю 499
Омелян Балецький
Калина . . . 500
Карпатским апостолам . 501
Мукачево 502
Стихи о карпатской даме . 503
Зй, земляк . . . 504
Андрій Патрус-Карпатський
Осень в Карпатах . 506
Поэтам . . . 507
Аделанте . . . 507
Прийде знов весна . 509
Засяє сонце щиро . 509
Зашуми хлібами 510
Іван Мацинський
О, Русь Карпатская, скажи мне 512

«Эх, разьелось у нас тщеславных» . 513
О родном народе 514
Без ответа 514
Эпиграмма 514
Ты умер 515
Песня о щастье 515
Поэт в жизни 516
Школьник 517
Музе 518
Живой фетовщине о покойном Фете . 518
О себе 519
СССР 520
К новой жизни . 520

Федя Бобиль

Нашим там 522
Крестьянская . 523

А. Солянкин

Покотигорошок . 524

Іван Керча

Гнилые туманы . 538
Sine sole sileo . . 539
Мой стих . . . 539
Наша доля . . 540
Сирота . . . 541
Осенний мотив . 541
Весенняя мелодия . 542
Рассвет . . . 543
Тип 543
Бесславный потомок . 543
Многим в альбом . 544
Грелися злые духи . 544

Дмитро Вакаров

Сентябрь 1939 года 545
Бунтари 545
Отчизне 546
Чайка 546
Присяга 547
Строят 548
«Слезы невинные, перлы бесценные» 549
Голодный поход 550
Лесорубы 550
«Отдает уже гнилью могильною» . 551
Не будет! 552
Незваный гость 552

«Немного лет пройдет» . 553
«Встанем, карпатские братья» . 554
«Если нету огня» . . 554
Кирило Галас
Будет день 555
Мы идем 555
«Вон — вижу . . .» . . . 556
Vivere 558
«А все-таки минеться осінь» . 558
«О, будуть дні, прозорі, ясні» . 558
«О, дайте, дайте, дайте іскри» . 559
Василь Сочка
Горы и доля . 560
На Верховине . 561
Ива . . . 561
Вздохи по родине 563
Доля . . 564
Михайло Шпіцер
Заря с востока . . . 566
Двадцатый век . . . 566
«В бурях народного гнева» 567
Жизнь 567
Все впереди . . . 568
Трембита 569
Петро Продан
Мы дети жестокого века . . . 571
Листок 572
Баллада 573
«О, мой народ, любить тебя, как я» . 574
Ненаписанное письмо . . . 574
Йосип Архій
К цели 576
Скажіть 577
Осінь 577
«Люди добрі, де ся діти» . 578
Віє вітер 578
Під церквою . . . 579
Я знаю край . . . 579
Юрій Керекеш
«Вас родили низенькі хати» . 581
«Хотів би литись я на ниви» . 582
«Геть, геть на сині плечі гір» . 582
Семен Панько
Мой привет родине . 583

В глухом Баконе . . 584
«Я белую розу тебе подарю» 585
Юрій Качій
В Карпатах 586
Зачем грустите 586
Привет весне . 587
Родина . . 587
В нас воля єдина 588
Василь Діянич
Родное . . 589
Осенний мотив 589
Будет буря . 590
Родина . . 590
Юрій Гойда
Отчизне 592
Слезы родины . . . 593
Тигры задыхаются . . 594
Расступитесь, горы . . 596
Я весь огонь . . . 597
С чесноком и хлебом . 597
Ветер воет, ветер свищет . . . 598
Примітки та коментарі . 601
Пояснення слів . . . 643

Поети Закарпаття

Антологія закарпатоукраїнської поезії (XVI ст. — 1945 р.)

Видало Словацьке педагогічне видавництво
в Братіславі
відділ української літератури в Пряшеві
як свою 146 публікацію

Відповідальний редактор Василь Дацей

Художньо-технічний редактор Іван Фіркаль

13/2 — Ухвалено постановою СЦКК № 1549/I-1964 — Видання перше — Тираж 900 — Здано 29 вересня 1964 р. — Видруковано в липні 1965 р. — Папір 5154-01, 80 г — Друкували Східнословацькі друкарні, н. п. в Пряшеві — Шрифт гармонд Колектив — Z—16*51194.

Стор. 661 — АА 30,398 — ВА 31,047

67—456—65 Кчс 48,50 о.

63/VIII-7

Básnici Zakarpatska

Antológia zakarpatoukrajinskej poézie (XVI. st. - 1945)

Vydalo Slovenské pedagogické nakladateľstvo
v Bratislave
odbor ukrajinskej literatúry v Prešove
a k o s v o j u 1 4 6 p u b l i k á c i u

Zodpovedný redaktor Vasiľ Dacej

Výtvarno-technický redaktor Ivan Firkaľ

13/2 — Schválené výmerom SÚKK č. 1549/I-1964 — Prvé vydanie — Náklad 900 — Rukopis zadaný 29. septembra 1964 — Vytlačené v júli 1965 — Papier 5154-01, 80 g — Tlačili Východoslovenské tlačiarne, n. p. v Prešove — Typ písma garmond Kolektív Z—16*51194.

Strán 661 — AH 30,398 — VII 31,047

67—456—65	Kčs 48,50 v.

63/VIII-7